



Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Diplomová práce

Augustus, první císař římský

-

Srovnání historického filmu se skutečností a jeho didaktické využití

(Imperium: Augustus – The comparison of the
historical film with reality and its didactical use)

Autor: Bc. Jana Semiánová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Robert Skopek

Rok odevzdání: 2013/2014

Prohlášení o samostatném zpracování diplomové práce

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci *Augustus, první císař římský (Srovnání historického filmu se skutečností a jeho didaktické využití)* vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Roberta Skopka a uvedla v seznamu literatury a pramenů všechny použité podklady a materiály. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. června 2014

Bc. Jana Semiánová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu práce Mgr. Robertu Skopkovi za velice cenné rady, připomínky a trpělivost při zpracování diplomové práce. Také bych velice ráda poděkovala vedení a učitelskému kolektivu na základní škole Trávníčkova v Praze, že mi vyšli vstříc při psaní této práce. Mé vřelé díky patří Mgr. Marcele Fuglíkové za pomoc a rady ohledně využití televizního filmu *Augustus, první císař římský* v hodinách dějepisu. Dále mé poděkování patří rodině za podporu, pomoc a trpělivost, bez níž by tato práce vznikala jen stěží.

Anotace

Diplomová práce pojednává o životě a vládě Augusta, prvního císaře iulsko-claudijské dynastie, v komparaci s jediným hraným televizním filmem, který se této historické postavě věnuje. V úvodní části autorka analyzuje dějiny římské říše od roku 133 př. Kr. do roku 44 př. Kr., kdy byl zabit Gaius Iulius Caesar. Další část diplomové práce je věnována osobnosti Augusta, který významně ovlivnil římskou říši na několik desetiletí. Třetí a čtvrtá kapitola jsou věnovány tomu, jak byla antika zobrazena ve filmu, rozboru televizního filmu *Augustus, první císař římský* a jeho srovnání s tím, co o Augustovi víme z dostupných pramenů a odborné literatury. Poslední část pojednává o využití tohoto hraného historického filmu ve výuce dějepisu.

Klíčová slova

Augustus

Octavianus

Film *Augustus, první císař římský*

Druhý triumvirát

Principát

Římská říše

Bitva u Actia

Historický film

Dějepis

Summary

The diploma thesis deals with the life and reign of Augustus, the first Roman emperor from the Julian-Claudian dynasty, and compares it to the only one television film about this historical figure. In the opening chapter, the author analyses the history of the Roman Empire from 133 BC to the death of Gaius Iulius Caesar in 44 BC. The other part of the thesis deals with the life and the reign of Augustus who influenced the Roman Empire for several decades. The third and the fourth chapter are devoted to the analysis of the historical film *Imperium: Augustus* and its comparison with the primary and secondary literature. The last chapter deals with applying the sequences of this historical film in history classes in schools.

Key words

Augustus

Octavian

Film *Imperium: Augustus*

The Second Triumvirate

Principate

The Roman Empire

The Battle of Actium

Historical film

History classes

Obsah

Úvod.....	8
1. Dějiny Římské říše v letech 133 př. Kr. – 44 př. Kr.....	13
1.1. Reformy bratří Gracchů.....	13
1.2. Římská politika za Gaia Maria a Lucia Cornelia Sully.....	19
1.3. Vzestup a pád Gnaea Pompeia Magna.....	26
1.4. Gaius Iulius Caesar.....	31
2. Gaius Iulius Caesar Octavianus - Augustus	37
2.1. Situace po zavraždění Gaia Iulia Caesara (44 př. Kr.)	38
2.2. Mládí Gaia Octavia a jeho vstup do římské politiky	39
2.3. Založení druhého triumvirátu (43 př. Kr.) a bitva u Filipp (42 př. Kr.)	45
2.4. Vývoj římské říše od roku 40 př. Kr. do roku 33 př. Kr.	50
2.5. Události vedoucí k bitvám u Actia v roce 31 př. Kr. a v Alexandrii v roce 30 př. Kr.	59
2.6. Situace po bitvách u Actia a Alexandrie (30 – 27 př. Kr.)	65
2.7. Principát.....	69
2.7.1. Rané období principátu	70
2.7.2. Správa římské říše	72
2.7.3. Sociální struktura římské říše (senát, jezdcí, vojsko)	75
2.7.4. Provincie.....	81
2.7.5. Výstavba Říma	83
2.7.6. Augustova rodina a otázka nástupnictví.....	86
2.8. Augustova smrt a další vývoj	88
3. Římské dějiny a jejich ohlas ve světě filmu.....	91
3.1. Antické náměty ve vývoji filmového žánru	91
3.2. Nejznámější filmy o starověkém Římě	94

3.3. Hraný historický film <i>Augustus, první císař římský</i>	97
4. Porovnání filmové a skutečné osobnosti Augusta	100
4.1. Rozdíly mezi životem filmového a skutečného Augusta	100
4.2. Podobnosti mezi životem filmového a skutečného Augusta	111
5. Využití filmu <i>Augustus, první císař římský</i> ve výuce dějepisu	120
5.1. Hraný film ve výuce dějepisu	120
5.2. Vybrané sekvence filmu <i>Augustus, první císař římský</i>	124
5.3. Návrh hodiny dějepisu s použitím vybraných sekvencí	131
5.4. Zhodnocení návrhu modelové hodiny dějepisu	137
5.4.1. Modelová hodina dějepisu – třída 6. B	138
5.4.2. Modelová hodina dějepisu – třída 6. A	139
Závěr.....	142
Seznam zkratk	145
Seznam literatury a pramenů	146
Seznam příloh	152
Přílohy	154

Úvod

Postava císaře Augusta vždy byla a je atraktivním námětem pro historiky, ale také pro spisovatele historických románů či autory filmových scénářů. Můžeme říci, že císař Augustus měl své příznivce i odpůrce. Z dostupných pramenů víme o několika spiknutích, při kterých mu jeho nepřátelé usilovali o život.¹ Na druhou stranu je nutné se podívat na jeho vládu jako celek a zjistíme, že zajistil mír a klid pro římskou říši ukončením občanských válek a zásadními reformami, díky kterým se obyvatelstvu žilo lépe a snadněji.

Historické osobnosti byly vždy vítaným námětem pro romanopisce, ale i pro scénáristy. Zajisté si všichni vzpomeneme na *Kleopatru* z roku 1963 v hlavní roli s Elizabeth Taylor. Císař Nero byl rovněž častým námětem historických filmů. Až do nedávné doby neexistoval film, který by se věnoval pouze císaři Augustovi. Postava císaře Augusta se objevila pouze v televizním seriálu *Já, Claudius*, ale televizní film o tomto císaři byl natočen až na počátku 21. století. Ve své diplomové práci jsem se rozhodla zabývat se analýzou historického filmu *Augustus, první císař římský* z roku 2003, který se jako prozatím jediný této historické postavě věnuje, a jejímu následnému srovnání s dostupnou skutečností.

Diplomová práce je koncipována do pěti základních kapitol. V úvodní kapitole pojednávám o dějinách římské říše od roku 133 př. Kr. až do roku 44 př. Kr, kdy byl o březnových Idách zavražděn Gaius Iulius Caesar. Dle mého názoru je nutné charakterizovat dobu před tím, než se vůbec mladý Gaius Octavius „objevil na scéně“, protože zásadní události tohoto období ovlivnily další vývoj římské říše a tím i samotného Augusta. Osobnosti bratří Gracchů, Gaius Marius, Sulla, Pompeius a konečně samotný Caesar, ti všichni měli vliv na další utváření římského státu a můžeme říci, že i na osobnost císaře Augusta.

Druhá kapitola se věnuje životu mladého Gaia Octavia, který se po smrti Caesara stal jeho dědicem a pokračovatelem. Gaius Octavius byl pojmenován po svém otci, který zemřel, když byl C. Octavius ještě malý chlapec. Jméno Octavianus získal poté, co jej jeho strýc Gaius Iulius Caesar ve své závěti adoptoval. Octavianus si ale podle dostupných pramenů nechával říkat mladý Caesar, avšak v mnoha publikacích a v této práci rovněž, jej nazýváme Octavianus z důvodu shody jmen

¹ Cass. Dio, 6, 53, 30.; Suet. Aug., 27.

s jeho strýcem. Po roce 27 př. Kr. Octaviana známe pod jménem Augustus, což byl titul, který mu propůjčil senát. Z dostupných pramenů a odborné literatury můžeme zmapovat celý Octaviův život od jeho narození v roce 63 př. Kr. až po jeho smrt v roce 14 po Kr.

Ve třetí kapitole se zabývám vývojem filmového zobrazování antiky a ve čtvrté kapitole pak srovnávám hraný historický film *Augustus, první císař římský* s dostupnými prameny a odbornou literaturou. Již od počátku 20. století se natáčely filmy věnující se historické problematice. Velmi oblíbeným námětem byl příběh Kleopatry a Marka Antonia (jejich příběh zpracoval ve svém díle William Shakespeare a filmoví tvůrci z něj často vycházeli) či vláda císaře Nerona (filmy *Quo Vadis* podle stejnojmenného románu polského autora Henryka Sienkiewicze). Ve čtvrté kapitole jsem se zaměřila na rozdíly a podobnosti mezi filmovým zpracováním Augustova života a informacemi z dostupných pramenů. Historický film je sice primárně umělecké dílo, ale v tomto snímku se scénáristé až překvapivě přesně drželi skutečných historických událostí.

Závěrečná kapitola pojednává o didaktickém využití snímku *Augustus, první císař římský* v hodině školního dějepisu na základní škole. Doba Augustova je součástí tematického celku Antický Řím, který se vyučuje v šestém ročníku. Vzhledem k vnějším okolnostem jsem na začátek hodiny zařadila i krátký výklad o Caesarovi. Vybrané sekvence ze zmíněného filmu o Augustovi jsem poté zahrnula do hodiny a s jejich pomocí jsem žáky seznámila s tímto velice zajímavým obdobím. Hodinu jsem vyzkoušela ve dvou třídách šestého ročníku na základní škole. Žákům obou tříd jsem připravila pracovní list, který obsahoval různé otázky, zápis dané látky a hádanku s tajenkou.

Co se týče pramenného materiálu, je důležité vzít v potaz několik okolností. Ten, kdo s prameny pracuje, by měl být obeznámen s tím, ve které době autor pramene žil. Pokud autor žil v době, o které píše, musíme vzít v úvahu fakt, že jeho dílo může být zkresleno cenzurou či jinými omezeními vyplývajícími z doby, ve které žil a psal. Avšak pokud autor ještě nebyl naživu v době, o které psal, musíme si uvědomit, že informace v prameni obsažené mohou být zkresleny tím, že autor čerpá z děl jiných autorů, kteří žili a psali před ním a též mohli být ovlivněni ideologií dané doby. Další skutečnost, již bychom měli vzít v úvahu, je, jaký měl autor pramene vztah k objektu svého bádání a také jaké postavení autor zaujímal ve společnosti. Je

nutné si uvědomit, že antická díla nebyla objektivní a kritická, jako je tomu obvykle u dnešních vědeckých prací. Požadavek na kritičnost a objektivnost díla nebyl v antickém období požadavkem prvořadým, jako je tomu dnes.

Jedním z nejvýznamnějších pramenů, který se týká samotného Augusta, je práce Gaia Suetonia Tranquilla, římského historika, který žil mezi lety 69/70 – asi 140 po Kr. Pro nás je velice významné jeho dílo *Životopisy dvanácti císařů*, jež zahrnuje biografie iulsko-claudijské dynastie počínaje C. Iuliem Caesarem a konče Neronem. Dále zde můžeme najít biografie císařů Galby, Othona a Vitellia a císařů flaviovské dynastie, kteří vládli od roku 69 po Kr. do roku 96 po Kr. V Suetoniově případě se ani tak nejedná o historické dílo, jako spíše o sbírku historek. Kvůli tomu se Suetoniovi často vytýká, že během psaní *Životopisů* byl veden spíše dychtivostí po senzaci než touhou vylíčit život daného císaře objektivně. Další problém při studiu Suetoniova díla spočívá v tom, že nevíme, z jakých pramenů čerpal.

Životopisy se zabýval také řecký spisovatel a filozof Plútarchos (46 – asi 120 po Kr.). Mezi jeho nejdůležitější díla patří *Životopisy slavných Řeků a Římanů*. V tomto díle najdeme dvacet dvě dvojice biografií významných osobností, především Řeků a Římanů, jejichž životy popisoval, navzájem porovnával a hledal jejich společné znaky. Plútarchovy životopisy měly velký význam, neboť z nich čerpali mnozí další spisovatelé a historici. Ve výčtu římských osobností, jejichž příběhy se Plútarchos zabýval, nenajdeme Augustovu biografii, avšak mnohé se o něm dozvíme ze životopisu Marka Antonia.

Dalším významným řeckým historikem, který se zabýval studiem římské historie, byl Appiános z Alexandrie (asi 95 – asi 165)². Ve svých *Římských dějinách* se zabýval nejen vznikem římského impéria, nýbrž i dějinami římských občanských válek. Občanským válkám věnoval celkem pět knih a sledoval v nich celou řadu sociálních a politických konfliktů, které měly vliv na římskou říši a její vývoj. Zaměřil se na významné politické osobnosti, které považoval za hlavní činitele dějin, a odhaloval příčiny a souvislosti jejich vítězství a porážek.³ Podle Bohumily Mouchové, která sepsala předmluvu k českému vydání Appiánova díla *Krise římské republiky* (ta zahrnuje celých pět knih věnovaných občanským válkám), se

² Dostupné z WWW: <http://www.livius.org/ap-ark/appian/appian.html> (3. 6. 2014).

³ APPIÁNOS, *Krise římské republiky*, předml. Bohumila Mouchová, Praha 1989.

předpokládá, že jeho hlavním pramenem byl latinsky psaný historický spis a Appiános jej převyprávěl ve zhuštěné podobě.⁴

Významným, původem řeckým, dějepiscem, který se rovněž věnoval římským dějinám, byl Cassius Dio (asi 155 – asi 235 po Kr.). Jeho dílo *Římská historie* se skládá z celkem osmdesáti knih, které popisují historii římské říše od příchodu Aenea do Itálie do roku 229 po Kr., kdy Cassius Dio zastával konzulát za vlády Severa Alexandra. *Římská historie* není pouze výčtem historických událostí, ale také zde najdeme dramatické události či projevy politiků a vojevůdců. Informace pro toto dílo Cassius Dio čerpal z různých análů a veřejných záznamů, později především z Livia a částečně také z Polybia. Musíme však dodat, že ani Cassius Dio nebyl zcela objektivním, což platí především pro období, které sám nezažil. V jeho díle se odráží mj. konzervativní pohled římského senátora.

Opomenout nesmíme při studiu doby Augustovy, jsou *Res Gestae Divi Augusti* císaře Augusta. Tato práce je výjimečná v tom, že ji sepsal sám císař Augustus. Jedná se o dílo čistě subjektivní, kde Augustus vypsál své činy tak, jak si přál, aby zůstaly v povědomí dalších generací.

Pro studium období vlády císaře Augusta existují i další literární prameny, například Vergilius či Horatius. Nesmíme zapomenout ani na bohatý epigrafický materiál. Z dalších autorů bychom mohli jmenovat historika Tacita, který ve svém díle *Letopisy* vylíčil období od Augustovy smrti do smrti císaře Nerona, či historika Velleia Patercula. Hodnotné informace můžeme čerpat také z per významných básníků Vergilia či Horatia.

Co se týče odborné literatury, pro dobu Augustovu jsem nejvíce využila práce Wenera Ecka *Augustus*; pro římské dějiny jako celek pak dílo Karla Christa *Krise a zánik římské republiky a Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina Velikého* autorů Mary Boatwrightová, Daniel Gargola a Richard Talbert. Z encyklopedických příruček jsem použila *Encyklopedii dějin starověku* od autorů Petra Charváta, Václava Marka a Pavla Olivy a *Encyklopedii antiky* od kolektivu autorů pod vedením Ludvíka Svobody. Využila jsem i dalších odborných publikací, avšak výše jmenované jsou ty nejvýznamnější v mé práci.

Jak jsem již uvedla, doposud jediným filmem, který zobrazuje život císaře Augusta, je snímek *Augustus, první císař římský* z roku 2003. Role Augusta se

⁴ Tamtéž, s. 9.

zhostil vynikající britský herec Peter O'Toole. V roli mladého Octaviana se představil kanadský herec Benjamin Sadler. Augustův životní příběh je zde retrospektivně vyličen od doby, kdy C. Octavius odjíždí do Mundy, aby se zde setkal se svým prastrýcem Gaiem Iuliem Caesarem. Film využívá rámcové vyprávění, protože na začátku i na konci snímku vidíme umírajícího Augusta, jak se loučí se svými blízkými.

Pokud se podíváme na tento historický film jako celek, zjistíme, že filmoví tvůrci se v základních bodech drželi historických faktů. Vzhledem k tomu, že historický film je především uměleckým dílem, je až překvapující, jak málo rozdílů od historické skutečnosti zde najdeme. Tyto rozdíly jsou pouze v detailech, nikoliv v základních historických událostech, a proto tyto odlišnosti neznemožňují pochopení historické skutečnosti.

Cílem mé práce je analyzovat, jak se liší zfilmovaný životní příběh císaře Augusta od historické skutečnosti a zároveň, jak by se dal tento historický film využít v hodině školního dějepisu pro tematický celek Antický Řím.

1. Dějiny Římské říše v letech 133 př. Kr. – 44 př. Kr.

Krize a pád republiky⁵, období od tribunátu Tiberia Graccha v roce 133 př. Kr. až po smrt Gaia Iulia Caesara 15. března 44 př. Kr., je dobou velkých změn nejen ve vnitropolitickém vývoji Římské říše, ale také v zahraničních záležitostech. Příkladem mohou být vojenské úspěchy Maria, Sully, Pompeia i samotného Caesara, ale také reformy bratří Gracchů či první triumvirát, který společně uzavřeli Pompeius, Caesar a Crassus. Muži jako bratři Gracchové, Gaius Marius, Lucius Cornelius Sulla, Gnaeus Pompeius a samozřejmě Gaius Iulius Caesar určovali vývoj v posledních letech římské republiky. Tato význačná jména jsou dodnes velice známá.

1.1. Reformy bratří Gracchů

Bratři Gracchové⁶ byli syny Tiberia Graccha, jenž se stal římským *censorem*⁷, dvakrát *konzulem*⁸ a slavil dva *triumfy*⁹. Jeho manželkou byla Cornelia, dcera Scipiona Africana Mladšího¹⁰. Měli spolu celkem dvanáct dětí, ale pouze tři z nich se dožily dospělosti.¹¹ Plútarchos ve svých *Souběžných životopisech* popsal rozdíly mezi bratry Gracchy: „...co do vzezření, pohledů a pohybů byl Tiberius mírný a klidný, kdežto Gaius prudký a živelný... Tiberius byl prostý a jednoduchý, Gaius proti svému bratru mladistvě hezký a přepjatě okázalý.“¹²

⁵ Viz příloha č. 1. 1 (Mapa Římské říše v roce 140 př. Kr.).

⁶ Viz příloha č. 1. 2 (Bratři Gracchové).

⁷ CHARVÁT, P. – MAREK, V. – OLIVA, P., *Encyklopedie dějin starověku*, Praha 2008, s. v. (sub voce):

Censor – V antickém Římě dva úředníci odpovědní za provádění cenzu (soutpis občanů). Byl vyvrcholením civilní kariéry občana a byl zpravidla obsazován bývalými konzuly.

⁸ Tamtéž, s. v.:

Konzul – Konzul byl nejvyšší úředník v římské republice. Každoročně byli voleni dva konzulové s rovným *imperiem*, jejich úřad byl jednoročný. Úřední moc konzulů se uplatňovala v celé říši. Do konce republiky byli nejvyššími představiteli římského státu, stáli v čele státní administrativy, byli vrchními veliteli, atd. Postavení a skutečná moc konzulského úřadu byla velice oslabena už za vlády Caesarovy i za druhého triumvirátu.

⁹ SVOBODA, L. a kol., *Encyklopedie antiky*, Praha 1973, s. v.:

Triumf – Slavnostní průvod k božstvu, nejspíše převzatý z náboženství Etrusků. V Římě směli triumf slavit vojevůdcové, kteří rozšířili hranice Říma římské říše. Povoloval jej senát. Triumfátor jel ve středu průvodu a svého vojska na voze taženém čtyřspřežím.

¹⁰ *Scipio Africanus Mladší* (236 – 183 př. Kr.) byl římským politikem a vojevůdcem během druhé punské války, ve které dosáhl vítězství nad Hannibalem (202 př. Kr. u Zamy).

¹¹ Plut. TG, 1.

Těmito dětmi byli: Tiberius, Gaius a Sempronia.

¹² Plut. TG, 2.

Tiberius Sempronius Gracchus se narodil v roce 163 př. Kr.¹³ a již v deseti letech se stal *augurem*.¹⁴ Oženil se s Claudií, dcerou Appia Claudia Pulchra, jenž byl „vůdcem senátu“ (*princeps senatus*). V roce 137 př. Kr. nastal zvrat v Tiberiově dosavadním životě. Byl zvolen *quaestorem*¹⁵ a losem bylo rozhodnuto, aby táhl s konzulem Gaiem Hostiliem Mancinem proti Numant'ánům. Zatímco cestoval Etrurií na Pyrenejský poloostrov, všiml si, že na velkých pozemcích pracují pouze otroci a nikoli svobodní rolníci. K těmto dojmům z neradostné situace italského obyvatelstva se přidal i fakt, že Římané byli nuceni postupně kapitulovat u Numantie. V Římě jej rovněž rozohnil přístup římské aristokracie, která chtěla obětovat velitele a důstojníky, kteří byli nuceni uzavřít s Numant'any příměří, aby zabránili ještě větším ztrátám na životech. Vliv řeckých filozofů a řečníků a zároveň všechny uvedené skutečnosti měly na Tiberia takový vliv, že si uvědomil nutnost agrární reformy, aby se zabránilo narůstající krizi ve společnosti.

Bratři Gracchové patřili do skupiny reformátorů, kteří si uvědomovali sílící agrární problémy a krizi s nimi spojenou. V čele této aristokratické skupiny stál Tiberiův tchán, *princeps senatus* Appius Claudius Pulcher, dále k ní patřili oba bratři Gracchové, urozený právník Publius Mucius Scaevola a Publius Licinius Crassus Dives Mucianus, jehož dcera se později provdala za Gaia Graccha.¹⁶ Tiberius byl podporován členy tohoto reformního seskupení. Zastával *tribunát*¹⁷ pro rok 133 př. Kr. společně s druhým tribunem lidu, Markem Octaviem. Tribunát umožňoval Tiberiovi přednést návrhy zákonů přímo lidu a měl pro úřad tribuna lidu požadovaný věk (na úřad konzula nikoliv).¹⁸

¹³ V některých zdrojích můžeme najít rok narození Tiberia Sempronia Graccha 162 př. Kr.

¹⁴ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Augurové – Významné kněžské kolegium ve starém Římě. Činnost *augurů* spočívala především ve zjišťování a interpretaci božských znamení a v asistenci nejvyšším úředníkům při auspiciích (věštby). Funkce *augura* byla doživotní a postavení *augurů* bylo společensky a politicky velmi vlivné a aristokraté usilovali o tuto hodnost stejně energicky jako o civilní úřady.

¹⁵ Tamtéž, s. v.:

Quaestor – Nižší římský úředník, jejichž úřad (*quaestura*) představoval první stupeň řádné politické kariéry (*cursus honorum*). Od roku 447 př. Kr. byli pověřeni správou státní pokladny. *Quaestorům* byly svěřovány i jiné administrativní a technické úkoly. Nejčestnější postavení mezi nimi měli i nadále dva městští *quaestori*, spravující podle pokynů senátu státní pokladnu a archiv.

¹⁶ CHRIST, K., *Krize a zánik římské republiky*, Praha 2010, s. 107.

¹⁷ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Tribun lidu – Římský úředník, původně představitel plebejů a jejich zákonný ochránce, později s rozšířením pravomocí úřadu vlastně nejmocnější úředník římské republiky. Tribunové byli ve funkci vždy jeden rok.

¹⁸ CHRIST, c. d., s. 109 – 110.

Nedlouho po nástupu do funkce (v prosinci 134 př. Kr.) vystoupil s programem pozemkové reformy. Každý, kdo vlastnil více než pět set jiter (asi sto dvacet hektarů) obecní půdy (*ager publicus*), se musel vzdát nadbytku této půdy. Kompenzací za ztrátu území bylo nařízení, že těchto pět set jiter mělo vlastníkovu zůstat navždy a tato půda již neměla být nadále pronajímána. Pokud měl majitel syny, bylo možno výměru rozšířit o dvě stě padesát jiter pro každého syna až do maxima tisíc jiter. Z tohoto návrhu zákona byla vyňata úrodná oblast kolem Kampánie.¹⁹ Další část zákona se zabývala rozdělením veřejných pozemků, které se reformou uvolnily. Měly se rozdělit na díly o výměře asi třicet jiter a postoupit dalším osadníkům v „dědičný nájem“. Majitelé nových parcel by museli odevzdávat menší poplatek státu za užívání půdy. Důsledkem Tiberiova návrhu mělo být usazení chudých na malých pozemcích a tím by se snížila zátěž městských institucí. Proti tomuto návrhu zákona se postavila nobilita, které se nezamlouvalo, že by se tímto zákonem posílilo drobné rolnictvo a sama by přišla o část svého majetku.

Obvyklým postupem bylo projednání návrhu zákona v senátu a až poté jeho předložení lidu. Jenže Tiberius senát obešel a návrh zákona předložil rovnou lidu. Při shromáždění lidu, kde se mělo o zákonu hlasovat, však Marcus Octavius, druhý tribun lidu, uplatnil své právo veta. Dosáhl tím toho, že shromáždění bylo rozpuštěno, aniž by se o návrhu pozemkového zákona hlasovalo. Tiberiovi se nepodařilo Octavia přesvědčit, aby své veto stáhl a tak nakonec docílil toho, že byl Octavius z funkce tribuna lidu sesazen a nahrazen jiným tribunem.²⁰ Poté už nic nebránilo tomu, aby byl pozemkový zákon schválen.

Byla ustanovena pozemková komise nezávislá na senátu, která měla zajistit správné rozdělení půdy mezi osadníky. V komisi byl sám Tiberius, jeho bratr Gaius a jeho tchán Appius Claudius Pulcher. Brzy potřebovali peníze, aby pomohli osadníkům, ale senát, který kontroloval finance, jim prostředky odmítl poskytnout. V té době zemřel pergamský král a ve své závěti odkázal dědictví římské říši. Tiberius chtěl použít část tohoto dědictví, aby materiálně zaopatřil osadníky. To však

¹⁹ SCULLARD, H. H., *From the Gracchi to Nero*, London 1982, s. 22. Dostupné z WWW: <http://historiantigua.cl/wp-content/uploads/2011/12/HH.Scullard.Fron-Gracchi-to-Nero-19-libro.pdf> (13. 3. 2014).

²⁰ CROOK, J. A. – LINTOTT, A. – RAWSON, E. (ed.), *The Cambridge Ancient History. Volume IX. The Last Age of The Roman Republic, 146 – 43 B.C.*, Cambridge 1992, s. 67. Dostupné z WWW: <http://home.lu.lv/~harijs/Macibu%20materiali%20teksti/Seno%20laiku%20Vesture%20Kemridzas/Vol.%209.%20Roman%20Republic%20146-43%20BC.pdf> (13. 3. 2014).

pobouřilo senátory natolik, že se všemi možnými způsoby snažili zabránit znovuzvolení Tiberia jako tribuna lidu pro následující rok. Když se blížil den hlasování, začal se kolem Kapitolu, kde se hlasování konalo, srocovat dav. Tiberiovi protivníci tvrdili, že se chce stát tyranem. *Pontifex maximus*²¹ Scipio Nasica společně s dalšími senátory a jejich příznivci opustili zasedání senátu v chrámu Fides a zaútočili na Tiberia a jeho stoupence. Při tomto napadení, v roce 133 př. Kr., přišel Tiberius Sempronius Gracchus a dalších dvě stě lidí o život. Těla pobitých byla naházena do Tiberu.²²

Zavraždění Tiberia Graccha neznamenaló jednoznačné vítězství jeho protivníků. Agrární komise i nadále pokračovala ve své činnosti. V římské politice se začal stále více prosazovat bratr Tiberia Graccha, Gaius Sempronius Gracchus.

Gaius Sempronius Gracchus se narodil v roce 154 př. Kr. a v letech 126 – 124 př. Kr. byl *quaestorem* na Sardinii. Osvědčil se jak ve vojenských, tak i v administrativních záležitostech.²³ Po návratu do Říma byl zvolen tribunem lidu na léta 123 a 122 př. Kr. a stal se tedy tribunem lidu dvakrát po sobě, na rozdíl od svého staršího bratra. Gaius Gracchus svými návrhy zákonů pokrýval široké spektrum problémů, které tehdy trápily římskou říši.

Prvním zákonem, který Gaius navrhl, byl návrh zákona *lex de abactis*, který zakazoval zastávat jakýkoli další úřad tomu úředníkovi, který byl svého úřadu zbaven lidem. Tento zákon se přímo dotýkal Marka Octavia, jehož Tiberius zbavil tribunátu. Nakonec byl tento návrh odvolán Gaiem Gracchem na přímluvu jeho matky Corneliie.²⁴

Zákon *lex agraria*, který pojednával o získání soudní pravomoci pro pozemkový výbor, navazoval na politiku Tiberia Graccha. Zákon *lex frumentaria* stanovoval, že nemajetní římstí občané mají nárok na pšenici za sníženou cenu každý měsíc. Zároveň musely být zajištěny pevné dodávky obilí do Říma a zřízeny velké obilné sýpky. Dalším zákonem byl *lex iudiciaria*. Podle Plútarcha Gaius přiřlenil ke

²¹ SVOBODA a kol., c. d., s. v.:

Pontifex maximus - Nejvyšší římský velekněz, představený sboru kněžích. *Pontifex maximus* měl nejvyšší pravomoc ve věcech kultu a mohl zastoupit každého kněze. Byl volen doživotně tributním sněmem.

²² BOATWRIGHT, M. – GARGOLA, D. – TALBERT, R., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina Velikého*, Praha 2012, s. 179.; CHRIST, c. d., s. 117.; Plut. TG, 19 – 20.; App. BC, 1, 2, 16.

²³ CHRIST, c. d., s. 118.

²⁴ SCULLARD, c. d., s. 28.

třem stům soudců senátorských tři sta soudců ze stavu jezdeckého (*equites*)²⁵, a těmto šesti stům dal rozhodovat na soudech společně.²⁶ Tento zákon znamenal hluboký zásah do římské tradice a politiky.

Další zákon zakazoval odsouzení římského občana k smrti bez soudního procesu a bez usnesení lidu. Zákon *lex militaris* určil, že vojáci musí dostávat oděv na účet státu a že mladí muži pod sedmnáct let nesmějí být povolávání do zbraně. Další zákon stanovil, že již před volbou konzulů se určí provincie, jež mají konzulové v následujícím roce převzít. Gaius také navrhl zákony o zakládání nových kolonií.²⁷

V období svého druhého tribunátu Gaius podal neúspěšný návrh zákona, který měl dát římské občanství všem Latinům a původní privilegia Latinů všem spojencům v Itálii. Tento výnos nejspíše odstartoval pokles oblíbenosti Gaia Graccha u občanů Říma.²⁸ Největším stoupencem Gaia Graccha byl Marcus Fulvius Flaccus, naopak jedním z jeho největších odpůrců byl druhý tribun lidu pro rok 122 př. Kr. Marcus Livius Drusus. Livius Drusus systematicky podkopával pozice Gaia Graccha svými vlastními návrhy zákonů. Navrhoval založení kolonií přímo v Itálii, žádal osvobození od nízkého pachtovného pro nájemce půdy, dále chtěl rovnoprávnost Latinů v římském vojsku s plnoprávnými římskými občany. M. Livius Drusus jednal v souladu se senátem, kdežto Gaius nikoliv. Podle Plútarcha bylo největším důkazem oddanosti lidu a poctivosti pro Drusa: „...že nic nenavrhoval pro sebe nebo ve svém zájmu, neboť jako komisaře pro založení osad vysílal vždy druhé lidi a správou peněz se nezabýval, kdežto Gaius bral přechytlivé a velmi důležité takové funkce sám pro sebe.“²⁹

Gaius odplul do Afriky společně s Fulviem Flaccem. Bylo rozhodnuto založit v Africe kolonii³⁰ (na místě bývalého Kartága) a oba tribunové lidu, Gaius Gracchus

²⁵ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Equites (jezdecký stav, jezdci) – Druhý římský stav vedle senátorského. Původ byl ze staré vojenské jezdecké elity bohatých a urozených občanů. V pozdní republice byli římscí jezdci „nižší šlechtou“, nemající přímé politické zájmy. Jejich zájem se soustředil na finančnictví, podnikání všeho druhu, vybírání daní v provinciích, atd. Za principátu jejich význam stoupl, neboť počínaje Augustem jim císařové svěřovali významná místa ve vojsku i v civilní říšské správě.

²⁶ Plut. CG, 5.

²⁷ CHRIST, c. d., s. 122 – 123.

²⁸ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 183.

²⁹ Plut. CG, 10.

³⁰ ADKINS, L. – ADKINS, R. A., *Antický Řím. Encyklopedická příručka*, Praha 2012, s. v.: *Coloniae* – Byly to nové osady či kolonie založené státem, jež měly vytvořit soběstačnou komunitu; často přitom měly strategickou obrannou funkci. Většina kolonií byla založena na státem vlastněné

a Fulvius Flaccus, byli záměrně vybráni za předáky kolonistů, aby se situace v Římě po jejich odchodu trochu uklidnila. Založení kolonie na místě, kde kdysi stávalo Kartágo, nebylo nakonec uskutečněno z důvodu výskytu zlých znamení.³¹ Po návratu do Říma byl Gaiův vliv stále slabší, navíc v roce 121 př. Kr. byli konzuly jeho dva nepřátelé: Quintus Fabius Maximus a Lucius Opimius.

Závěrečné střetnutí mezi Gaiem a jeho protivníky v roce 121 př. Kr. odstartoval pokus o zrušení zákona o založení kolonie v Kartágu. Gaius Gracchus i Flaccus byli přítomni na shromáždění na Kapitolu, kde došlo k zabití jistého Antullia a konzul Opimius z toho okamžitě vyvodil důsledky. Každému jezdcí nařídil, aby se dalšího dne dostavil se svými dvěma ozbrojenými otroky a nechal si podle formule *videant consules ne quid detrimenti res publica capiat*³² dát plnou moc tzv. *senatus consultum ultimum* (SCU)³³ a učinil veškerá opatření zajišťující bezpečnost státu.

Gaius Gracchus i Flaccus byli předvoláni, aby se hájili v záležitosti usmrcení Antullia. Oba však obhajobu odmítli a ukryli se na pahorek Aventin. To byl signál pro Opimia, který nařídil útok na Aventin pod záštitou krétských lučštníků. Gaius Gracchus uprchl na druhý břeh Tiberu, kde se nechal usmrtit svým otrokem. Flaccus byl během srážky také zabit. Následně byly popraveny asi tři tisíce Gracchových stoupenců.

Tiberius Gracchus byl prvním příslušníkem své vrstvy, který se zabýval otázkou pozemkové reformy, ale zacházel příliš daleko a postupoval příliš rychle, což jej nakonec stálo život. Osud jeho bratra Gaia Graccha byl podobný, jeho reformy měly širší záběr a týkaly se sociálních i ekonomických záležitostí římského lidu. Osud obou bratří prokázal, že jakýkoli pokus o zásadní či dílčí reformy republiky bude posuzován jako tyranie.³⁴

půdě, tedy původně na cizím nepřátelském území, ale někdy byly založeny na půdě, kterou vlastnilo *municipium* (existující obec přičleněná k římskému státu).

³¹ App. BC, 1, 3, 24.

³² CHRIST, c. d., s. 124.

„Nechť konzulové dbají, aby stát neutrpěl škody.“

³³ Tentýž.

Senatus consultum ultimum - Usnesení senátu, které zmocňovalo nejvyšší magistráty, aby kritickou situaci zvládli všemi, i neústavními prostředky. De facto výjimečný stav.

³⁴ HOLLAND, T., *Rubikon. Triumf a tragédie římské republiky*, Praha 2005, s. 45 – 46.

1.2. Římská politika za Gaia Maria a Lucia Cornelia Sully

Zahraniční politika ovlivňovala chod římské říše. V roce 121 př. Kr. byla zřízena provincie Galia Narbonensis a v roce 118 př. Kr. Colonia Narbo Martius. Významnými zahraničními událostmi byly válka Iugurthou (112 – 105 př. Kr.)³⁵ a ohrožení Itálie ze severu germánskými kmeny Kimbrů a Teutonů. Během války s Iugurthou se svým velením vyznamenal Quintus Caecilius Metellus v letech 109 – 108 př. Kr. Rod Metellů byl v pogracciovské době velmi vlivný, a proto se o ně zpočátku opíral také *homo novus*³⁶ Gaius Marius.

Gaius Marius³⁷ přišel na svět v roce 157 př. Kr. a během svého života dosáhl vynikajících úspěchů jak na poli vojenském, tak na poli politickém. Marius vyrůstal v prostých poměrech na venkově; pocházel z Arpina, malého horského městečka vzdáleného asi tři dny cesty od Říma.³⁸ Byl však rozený voják, a tak se vojenskému povolání věnoval již od mládí. Sloužil pod Scipionem Aemilianem u Numantie v letech 134 – 133 př. Kr., kde prokázal své schopnosti vojáka. S podporou rodu Metellů se Marius stal *quaestorem* a v roce 119 př. Kr. rovněž tribunem lidu. Jako tribun lidu si počínal značně individualisticky a nebral ohledy ani na svého mecenáše, Lucia Caecilia Metella. Marius se rovněž postavil proti návrhu na rozšíření zákona o přidělování obilí a chtěl zdokonalit průběh odevzdávání hlasů při hlasování.³⁹

S vypětím všech sil dosáhl v roce 115 př. Kr. *praetury*.⁴⁰ Osvědčil se jako *propraetorský*⁴¹ správce v Zadní Hispánii (*Hispania Ulterior*), kde projevil své vlohy

³⁵ Sal. Iug., 1 – 114.; Sal. Cat., 1 – 51.; BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 185 – 189.

³⁶ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Homo novus – V Římě občan „bez slavných předků“, povýšenec. Muž, který pocházel z neurozené rodiny, ale díky vlastní zdatnosti se dostal v úřední kariéře až ke konzulátu.

³⁷ Viz příloha č. 1. 3 (Gaius Marius).

Plut. Mar., 1 – 46.

³⁸ HOLLAND, c. d., s. 66.

³⁹ CHRIST, c. d., s. 130 – 131.

⁴⁰ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Praetor – Římský úředník, původně snad „velitel“. Po zřízení (resp. obnově) konzulátu v roce 367 př. Kr. byl volen každoročně *praetor* jako nižší kolega konzulů. Jeho hlavním úkolem byla organizace soudnictví a péče o soukromoprávní jurisdikci a zastupování konzulů za jejich nepřítomnosti ve městě. Od r. 241 př. Kr. byli v Římě dva *praetori*; jejich počet se v různých obdobích vývoje římské říše měnil.

⁴¹ Tamtéž, s. v.:

Promagistrát – Osoba, které byla svěřena úřední pravomoc určitého úředníka, aniž by zastávala daný úřad. Tyto plnohodnotné pravomoci „v zastoupení úředníka“ se udělovaly senátem vždy pouze pro oblast mimo *pomerium* (resp. mimo Itálii). Užívané promagistratury byly prokonzulát, *propraetura*

pro vedení záškodnické války, což nakonec přimělo Quinta Metella, aby Maria povýšil na svého zástupce.⁴² S úspěchem se Marius ujal velení římského vojska v již zmíněné válce s Iugurthou.⁴³ Dalších úspěchů dosáhl v Galii, kde velel jednotkám bojujícím s nápoem Kimbrů a Teutonů. Aby zabránil pronikání germánských kmenů hlouběji do Itálie, byl Marius v roce 104 př. Kr. zvolen v nepřítomnosti podruhé konzulem a pověřen velením právě v Galii. Zde byli Teutoni nakonec v roce 102 př. Kr. poraženi a o rok později, 30. července 101 př. Kr., podlehl Kimbrové římskému vojsku v severní Itálii.⁴⁴

Během svého velení si Marius uvědomil vážné nedostatky v systému odvodů, výcviku a vojenské politiky a rozhodl se zdokonalit náborový systém armády, výcvik vojáků a chtěl také zasáhnout do římské politiky. Marius do války s Iugurthou nabíral dobrovolníky z nejnižších vrstev.⁴⁵ Stejný postup verbování vojáků použil i nyní, když hrozily vpády germánských kmenů do Itálie. Ke zvládnutí stále těžších zahraničních úkolů bylo nutné vycvičit profesionální vojáky, kteří už nebyli vybíráni pouze z majetných vrstev římské populace. Republika nemohla nabídnout veteránům místa v administrativě, proto vládní kruhy dospěly k závěru, že zaopatřit vojáky bude možno pouze finanční kompenzací či přidělením půdy.⁴⁶

Gaius Marius provedl také organizační změny ve vojsku. Legie se od nynějška členily na deset *kohort*⁴⁷ po šesti stech mužích a kohorta na šest *centurií*⁴⁸. Kohorta i nadále představovala silný, ale přesto pohyblivý celek v rámci legie. Marius se

a *proquaestura*. Od doby Sullovy, kdy se konzulát a *praetura* staly úřady „městskými“, byl úřad správců provincií svěřován bývalým konzulům a *praetorům* v hodnosti prokonzulů a *propraetorů*.

⁴² BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 191.

⁴³ Tamtéž, s. 185 – 189.

Od r. 148 př. Kr. vládl v numidském království Micipsa. Po jeho smrti v r. 118 př. Kr. zde nastaly nástupnické spory – Micipsa odkázal království svým dvěma synům, ale i svému synovci Iugurthovi. Iugurtha se zbavil nejdříve jednoho dědice, ale druhý dědic požádal o pomoc Řím. Iugurtha ale nechal druhého dědice popravit a tím se zmocnil vlády nad celou Numidií, na což velmi ostře reagovali římscí občané. Římský senát byl donucen vyslat vojsko do Numidie. Válka skončila v r. 105 př. Kr., když se podařilo Sullovi přesvědčit Iugurthova přítele, krále Mauretánie, aby Iugurthu zradil a přidal se k Římanům.

Sal. Iug., 1 – 114.

⁴⁴ CHRIST, c. d., s. 138.

⁴⁵ CROOK – LINTOTT – RAWSON, c. d., s. 92.

⁴⁶ CHRIST, c. d., s. 135.

⁴⁷ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Kohorta – Oddíl římského vojska. Jako pravidelná taktická jednotka se kohorta uplatnila od Mariových reforem vojska. Kohorty v legii měly v průměru čtyři sta padesát až pět set mužů. Každá kohorta měla svůj tábor, pořadové číslo a jméno a praporec.

⁴⁸ Tamtéž, s. v.:

Centuria – Vojenská jednotka, původně zřejmě o síle sta mužů. V pozdější struktuře římské legie bylo padesát pět až šedesát centurií v průměru o osmdesáti vojácích. Velitelem centurie byl *centurio* (setník).

rovněž staral i o samotný výcvik, výzbroj a způsoby boje. Zahájil systematický drill, vylepšil kopí a zavedl nošení břemen. Zároveň si uvědomoval význam vojenského života a každé legii dal čestný odznak v podobě stříbrného orla. Nejdůležitějším výsledkem jeho vojenské reformy bylo položení základů elity římských centurionů.⁴⁹

Lucius Appuleius Saturninus disponoval stále větším vlivem v římské politice. Pocházel z nižší šlechtické rodiny a v roce 104 př. Kr. byl zvolen *quaestorem* pro Ostii a odpovídal za zásobování Říma obilím. Senát jej ale sesadil a nahradil někým jiným. Saturninus na to reagoval tím, že se z něj stal horlivý *populár*⁵⁰, zcela se postavil za Gaia Maria a všemožně podporoval jeho zájmy v Římě. Byl zvolen tribunem na rok 103 př. Kr. a dosáhl zřízení soudů zabývajících se velezradou pomocí zákona *lex Appuleia de maiestate*.⁵¹

Marius se stal v roce 101 př. Kr. už popáté konzulem a v roce 100 př. Kr. usiloval o svůj šestý konzulát. Nakonec byl zvolen konzulem společně s Valeriem Flaccem. Saturninus ve stejném roce dosáhl tribunátu a Gaius Servilius Glaucius *praetury*. Metody vedení státu Saturnina i Glaucia vůbec nevyhovovaly Mariovi, který se od nich distancoval. Saturninus s Mariovým souhlasem předložil dva zákony, *lex agraria*, kdy se měla území odebraná Kimbrům přidělit veteránům a *lex Appuleia de coloniis*, zákon o zakládání nových kolonií na Sicílii, v Achaii, Makedonii, Africe a na Korsice. Vzhledem k očekávanému odporu nobility byl k druhému zákonu přiřazen dodatek, že senátoři musí do pěti dnů odpřisáhnout, že se zákonu podřídí nebo odejít do exilu.⁵² Marius přísahu složil také. Znamenalo to pro něj, že ztratil vážnost a prestiž jak mezi vojáky, tak mezi nobilitou.

Saturninus si prosadil zvolení za tribuna lidu na rok 99 př. Kr. a Glaucius kandidoval na konzula. Při těchto volbách však došlo k nepokojům a Marius se postavil za zákon a pořádek. Saturninus a Glaucius byli se svými stoupenci obklíčeni na Kapitolu, donuceni ke kapitulaci a nakonec je dav ukamenoval.⁵³ Tyto události

⁴⁹ CHRIST, c. d., s. 13.

⁵⁰ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Populárové – Tímto názvem se sami v Římě označovali politici, kteří se při svém politickém shromáždění opírali o popularitu u lidu a o podporu lidového shromáždění a tribunů lidu. Radikalizace populárské politiky začala s vystoupením bratří Gracchů a zanedlouho se rozpory řešily v občanských válkách mezi populáry vedenými Gaiem Mariem a optimáty vedenými Sullou, později mezi Caesarem a Pompeiem.

⁵¹ SCULLARD, c. d., s. 46.

⁵² CHRIST, c. d., s. 140.

⁵³ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 194.

zpečetily Mariův politický osud. Zhruba za rok Marius odjel do Kappadokie a Galatie, aby se uklidil z římské politiky.

Marcus Livius Drusus⁵⁴ se stal tribunem lidu na rok 91 př. Kr. a jeho popularita i nadále stoupala. Představil svůj rozsáhlý politický program, v němž chtěl odstranit napětí mezi jezdci a spojenci vyrovnáním a cena obilí přidělovaného státem se měla snížit na polovinu (což se také stalo). Usiloval rovněž o zakládání kolonií a rozdělení půdy mezi chudé občany; chtěl, aby římské občanství bylo uděleno všem Latinům a Italikům a nakonec, aby byly stálé soudní dvory složené ze soudců ze smíšených společenských skupin a ne pouze z jedné společenské vrstvy.⁵⁵ Brzy se na protest proti těmto návrhům začaly ozývat všechny skupiny obyvatel a Drusovi se velmi rázně postavil konzul Lucius Marcus Phillipus. Senátoři se od tribuna lidu Livia Drusa začali odklánět a jeho zákony byly prohlášeny 13. září 91 př. Kr. za neplatné. Krátce nato jej zavraždil neznámý pachatel. Význam politiky Marka Livia Drusa spočíval v tom, že se ještě naposledy pokusil vyřešit problém spojenců diplomatickou cestou a ne cestou násilí, ke které se již nějakou dobu schylovalo.

V letech 91 – 88 př. Kr. vypukla spojenecká válka (resp. povstání)⁵⁶, která znovu uvedla na scénu Gaia Maria, a nově se zde představil Lucius Cornelius Sulla (o Sullovi podrobněji viz níže). Šlo o připravované a organizované povstání bývalých spojenců, kteří vytvořili spolkový stát s hlavním městem v Corfinu. Nejvýznamnějšími kmenovými svazy v tomto povstání byli latinsky hovořící Marsové a Sabellové ve střední Itálii a oskicky hovořící Samnité na jihovýchodě Apeninského poloostrova. Proti každému kmenovému svazu se postavil jeden římský konzul. Proti Marsům stál konzul Publius Rutilius Lupus, pod kterým sloužili vojevůdci Marius a Gnaeus Pompeius Strabo a proti Samnitům bojoval konzul Lucius Iulius Caesar, ke kterému byli přiděleni Sulla a Titus Didius.⁵⁷ Na podzim roku 90 př. Kr. Řím nabídl občanství těm spojeneckým obcím, které mu zůstaly věrné, ale i těm, které již složily zbraně a nijak nevystupovaly proti římské říši. Roku 89 př. Kr. bylo uděleno latinské občanství všem obcím na sever od řeky Pád, boje

⁵⁴ *Marcus Livius Drusus* byl synem stejnojmenného římského politika, který byl tribunem lidu v roce 122 př. Kr. společně s Gaiem Gracchem.

⁵⁵ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 199 – 200.

⁵⁶ App. BC, 1, 5 – 6, 34 – 51.; SCULLARD, c. d., s. 54 – 58.; CROOK – LINTOTT – RAWSON, c. d., s. 104 – 128.

⁵⁷ CHRIST, c. d., s. 153.

přesto stále pokračovaly. Římští vojáci nakonec dobyli baštu povstalců v Asculu v roce 88 př. Kr., čímž spojenecká válka skončila.⁵⁸

Sulla se stal konzulem pro rok 88 př. Kr., čímž si zajistil velení ve válce proti Mithridatovi VI.⁵⁹ Tribunem lidu se stal Publius Sulpicius Rufus, jenž byl vynikajícím řečníkem a navrhovatelem několika reformních zákonů. Jedním z těchto zákonů bylo prosazení rovnoměrného rozdělení nových občanů a propuštěnců do všech římských *tribuí*⁶⁰. Dalším zákonem mělo být odňato velení v tažení proti Mithridatovi VI. Sullovi a předáno Gaiu Mariovi.⁶¹ Konzulové a senátoři hlasování o těchto návrzích zabránili *iustitiem*.⁶² Sulpiciovi však došla trpělivost a svolal lid, došlo k násilnostem a Sulla se musel uchýlit do Mariova domu. Sulla nakonec ustoupil nátlaku, zrušil *iustitium* a odebral se do Noly, kde shromáždil vojsko pro boj s Mithridatem VI. Sulpiciovy návrhy poté prošly senátem bez problémů. Obstál i poslední návrh o odvolání Sully z velení války s pontským králem, což vytvořilo nezvyklou situaci.⁶³

Šest legií u Noly byly určeny především pro boj s Mithridatem. Když se dostavili dva váleční tribunové, aby Sullu informovali o změně velení a převzetí vojska, Sulla svým mužům řekl, že je má převzít Marius, který si jistě přivede své vlastní vojáky, a ti budou mít zisk na chystaném válečném tažení. Tím své vojáky vyprovokoval ke vzpouře a sami pak požadovali pochod na Řím (tedy nikoliv Sulla). Sullova armáda brzy vpochoďovala do Říma. Sulla okamžitě zrušil všechny Sulpiciovy zákony a chtěl nechat město v takovém stavu, aby mohl v klidu odjet na Východ a utkat se s pontským králem.

Konzuly pro rok 87 př. Kr. se stali Gnaeus Octavius a Lucius Cornelius Cinna. Cinna podal návrh, aby byli noví občané rozděleni do třiceti pěti *tribuí*. Jeho

⁵⁸ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 203.

⁵⁹ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Mithridatés VI. – Byl to pontský král a v 1. století př. Kr. byl nejnebezpečnějším nepřítelem Římanů, kteří s ním vedli celkem tři války. Důvodem byla Mithridatova expanzivní politika, která nutně narazila na římský odpor.

⁶⁰ Tamtéž, s. v.:

Tribue – V Římě rodově-kmenová i místní/územní jednotka. *Tribue* byly hlasovací jednotkou v tribujním shromáždění lidu. Dohled nad *tribuem*i a kontrola občanů v nich byla věcí *censorů* (viz výše).

⁶¹ App. BC, 1, 7, 55.

⁶² CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Iustitium – V Římě „výjimečný stav“ vyhlášený úředníkem s *imperiem* (označení svrchované úřední moci se všemi jejími komponenty), zpravidla na podnět senátu: zastavovala se veškerá činnost soudů a státních orgánů i soukromé podnikání a vyhlášovala se pohotovost k vojenské službě.

⁶³ SCULLARD, c. d., s. 59.

spolukonzul se postavil proti a dal Cinnu prohlásit za nepřítele státu. Marius se mezitím vrátil z Afriky, nabídl Cinnovi svou podporu a oba začali stavět vojska na obranu města. Mariova a Cinnova vojska oblehla Řím a dobyla jej. Cinna a Marius prohlásili Sullu za nepřítele státu a jmenovali sami sebe konzuly pro rok 86 př. Kr. Byl to již sedmý Mariův konzulát, který ale vykonával necelé dva týdny, protože 13. ledna 86 př. Kr. zemřel.⁶⁴

Cinna poté zastával konzulát nepřetržitě až do své smrti v roce 84 př. Kr.⁶⁵ Maria nahradil v konzulátu Lucius Valerius Flaccus, který nebyl dost silný, aby vzal vedení státu pouze do svých rukou. Ve vnitřní politice Cinnovi nelze upřít úspěchy. Zavedl všeobecné prominutí dluhů, aby se ekonomika opět uvedla do chodu a kontrolní opatření pro méně hodnotné druhy mincí, které rozvrátily veškerý platební styk. Cinna musel zaujmout postoj vůči Sullovi, kterého nechal postavit mimo zákon. Vyslal svého spolukonzula Flacca, aby se spojil Sullou v Malé Asii. Flaccovým úkolem bylo zjistit, zda by byl Sulla ochoten k domluvě s Cinnou.⁶⁶ Ten pochopitelně ochotný nebyl. Ani k jednomu z nich nechoval důvěru. Flacca ale v roce 85 př. Kr. zabili při vzpouře a ve stejném roce se Sulla rozhodl prozatím opustit bojiště s Mithridatem VI. a chystal se na návrat do Říma.

Jakmile zprávy o chystaném návratu Sully dorazily do Říma, Cinna a jeho nový spolukonzul Gnaeus Papirius Carbo začali připravovat vojsko. Oba se také stali konzuly pro rok 84 př. Kr. Cinna byl ale v témže roce zabit během vzpoury v Ankoně⁶⁷, kam společně s Carbonem nechali přesunout vojska, aby se mohli utkat se Sullou. Po Cinnově smrti se Carbo rozhodl vojska převést zpět do Itálie.⁶⁸ Byl to také nejspíše Carbo, kdo nechal schválit zákon o zapsání nových občanů do původních třiceti pěti *tribuí*.⁶⁹

Lucius Cornelius Sulla⁷⁰ se narodil do bohaté patricijské rodiny. Plútarchos píše o Sullově vzhledu ve svých *Souběžných životopisech*: „... Jeho oči byly světle modré, měl ohnivý, divoký pohled... Celý jeho obličej byl jakoby poset červenými

⁶⁴ CHRIST, c. d., s. 158.

⁶⁵ SCULLARD, c. d., s. 60 – 61.

⁶⁶ CHRIST, c. d., s. 159.

⁶⁷ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 209.

⁶⁸ CROOK – LINTOTT – RAWSON, c. d., s. 185.

⁶⁹ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 209.

⁷⁰ Viz příloha č. 1. 4 (Lucius Cornelius Sulla).
Plut. Sull., 1 – 38.

*neštovičkami a tu a tam promíšen bílými strupy.*⁷¹ Když se stal *quaestorem*⁷², bojoval ve válce s Iugurthou, kde dosáhl vynikajících úspěchů. Později se nepohodl s Gaiem Mariem, protože Marius tvrdil, že jemu náleží zásluhy za zajištění krále Iugurthy. Jak je uvedeno výše, Sulla patřil mezi významné římské vojevůdce během spojenecké války, a samozřejmě také během války s Mithridatem VI.

V roce 88 př. Kr. se Sulla stal konzulem a ujal se velení války proti Mithridatovi VI. Řím vedl celkem tři války proti pontskému králi, který se snažil v Malé Asii vybudovat velkoříši, což se mu podařilo. Mithridatés VI. nastoupil na trůn v roce 114 př. Kr. a zůstal na něm až do prvních mírových jednání na přelomu let 86/85 př. Kr.⁷³ Mír s Mithridatem VI. uzavřel sám Sulla, když se s ním sešel na jaře roku 85 př. Kr. ve městě Dardanu v Troádě.

Sulla se po uzavření míru s pontským králem chystal vyrazit do Říma. Na jaře roku 83 př. Kr. byl v Brundisiu, kde se k němu přidali Marcus Licinius Crassus a mladý Gnaeus Pompeius. Pompeius shromáždil v Picenu tři legie, které nyní poskytl Sullovi.⁷⁴ V Římě mezitím zorganizoval odpor Carbo a stejnojmenný syn Gaia Maria. Řím ale nakonec padl do Sullových rukou podruhé. Obě vojska se střetla u Collinské brány v roce 82 př. Kr., kde Sulla zvítězil.

Pompeius chtěl být odměněn triumfem a vrátil se do Itálie se svými muži. Sice nebyl senátorem, ale Sulla mu triumf nakonec povolil a navíc jej oslovil přízviskem *Magnus*. V následujících letech Sulla radikálně reformoval mnoho aspektů fungování římské republiky.⁷⁵ Zavedl tzv. proskripce, což znamenalo, že vydal seznamy osob, které byly automaticky bez procesu odsouzeny k smrti, a mohl je kdokoli beztrápně zabít. Majetek těchto osob byl konfiskován ve prospěch státu.⁷⁶ Appiános o tom píše: *„Část (osob) byla přepadena a zavražděna tam, kde byli zastíženi ... Jiní byli házeni Sullovi k nohám ... Ve většině měst usadil své vysloužilce, aby měl po Itálii posádky, a rozdával jim půdu a domy, aby si těmito dary zajistil jejich vděk za svého života i po smrti.“*⁷⁷

⁷¹ Plut. Sull., 2.

⁷² Tamtéž, 3.

⁷³ CHRIST, c. d., s. 170.

⁷⁴ SCULLARD, c. d., s. 60 – 61.

⁷⁵ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 212.

⁷⁶ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 215.; Plut. Sull., 31.

⁷⁷ App. BC, 1, 11, 95 – 96.

Senát jmenoval Sullu *diktátorem*⁷⁸ - *dictator legibus scribundis et rei publicae constituendae*. Jmenováním diktátorem byly schváleny všechny jeho budoucí činy.⁷⁹ Dále mu bylo přiznáno přízvisko *Felix* (Šťastný). Sulla se rozhodl navrátit republice stabilní zřízení. Zvýšil počet senátorů, *quaestorů* a *praetorů*. Jenom konzulové zůstali jako vždy pouze dva. Oživil některá stará omezení, např. *praetorem* mohl být jen bývalý *quaestor* a konzulem bývalý *praetor* nebo že kandidát do téhož úřadu mohl být znovu zvolen teprve deset let po svém prvním funkčním období. Zákon *lex de provinciis ordinandis* se zabýval tím, že konzulové a *praetori* musí rok úřadu strávit v Římě a teprve následujícího roku mohou převzít správu provincie.⁸⁰ Aby úřad tribuna přestal lákat rebely a reformátory, Sulla jej velice drasticky omezil a jezdce zcela vyloučil ze soudních porot, čímž zvýšil prestiž samotného senátu.

V roce 81 př. Kr. Sulla odstoupil z funkce diktátora a po celý rok 80 př. Kr. zastával úřad konzula. Po odstoupení se uchýlil na svůj statek poblíž Puteol v Neapolském zálivu, kde sepsal paměti a zabýval se také obnovou Jovova chrámu na Kapitolu. V roce 78 př. Kr. zemřel.⁸¹

Sulla byl aristokrat jak původem, tak i svými zásadami. Byl ale zároveň velmi úspěšným generálem. Byl to také muž, který neváhal obětovat všechno své vizi restaurace římského státu; tuto vizi realizoval tak důsledně, že se tento systém začal brzy rozpadat pro svou strnulost a konzervativnost. Již o desetiletí později nabytý tribunát lidu svého původního politického vlivu a byla znovuzavedena cenzura.⁸²

1.3. Vzestup a pád Gnaea Pompeia Magna

Gnaeus Pompeius Magnus⁸³ se narodil v roce 106 př. Kr.⁸⁴ Jeho otcem byl slavný Gnaeus Pompeius Strabo, jenž se stal římským vojevůdcem a v roce

⁷⁸ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. 113.

Diktátor – V republikánském Římě to byl mimořádný úředník s neomezeným *imperiem*, jmenovaný v kritické situaci státu, zvláště při bezprostředním válečném ohrožení. Úřad se pak v neregulérní podobě objevuje v období občanských válek jako prostředek vítězů k neomezenému prosazování svých politických programů: Sullova diktatura a dále Caesarova diktatura.

⁷⁹ SCULLARD, c. d., s. 68 – 71.

⁸⁰ CHRIST, c. d., s. 178.

⁸¹ App. BC, 1, 12, 105.

Appiános píše, že Sulla v den své smrti stačil sepsat závěť a v noci zemřel na horečku.

⁸² CHRIST, c. d., s. 183.

⁸³ Viz příloha č. 1. 5 (Gnaeus Pompeius Magnus).

⁸⁴ HOLLAND, c. d., s. 351.

89 př. Kr. vykonával úřad konzula. Vynikl jako velitel v Picenu během spojenecké války.⁸⁵

Mladý Pompeius se přidal na Sullovu stranu, když v roce 83 př. Kr. zformoval z jednotek svého otce (jenž mezitím zemřel) soukromou armádu, kterou dal k dispozici právě Sullovi. Senát poté schválil Pompeiovi *imperium*.⁸⁶

V roce 81 př. Kr. dostal Pompeius za úkol zlomit poslední zbytky odporu populárů na Sicílii a v Africe. Oba úkoly se mu podařilo splnit nad všechna očekávání. Počátkem roku 80 př. Kr. jej zastihl Sullův rozkaz v Utice, aby pět legií propustil a čekal na příjezd nového místodržitele Afriky.⁸⁷ Po oznámení rozkazu v jeho vojsku došlo k nepokojům, vojáci odmítli splnit příkaz a zdravili svého vojevůdce titulem *Imperator Pompeius Magnus*. Sulla nakonec ustoupil a souhlasil, že se Pompeius vrátí zpět s celou svou armádou. Pompeius se však nespokojil pouze s oslovením *Magnus*, ale trval také na tom, aby mu byl povolen triumf. Sulla nakonec povolil, a tak Pompeius 12. března 79 př. Kr. slavil triumf nad numidským králem Hiarbasem.⁸⁸

Sulla ponechal beze změny volební systém, což znamenalo, že se k moci mohl dostat některý z nepřátelských kandidátů. To se v roce 78 př. Kr., ještě před jeho smrtí, skutečně stalo. Jedním z konzulů pro tento rok byl jeho protivník Marcus Aemilius Lepidus. Brzy začal prosazovat drastická opatření: odvolal Sullovy zákony, nařídil navrátit konfiskovanou půdu, obnovení tribunských pravomocí a pro sebe právo ucházet se okamžitě o druhý konzulát.⁸⁹ Statkáři v Etrurii se vzbouřili a povstali proti Sullovým veteránům. Senát vyslal konzuly Lepida a Quinta Catula, aby povstání potlačili. Lepidus nijak neskrýval sympatie s povstalcí a nakonec se postavil do jejich čela. Vzhledem k tomu, že Lepidovi připadla provincie Galie, vyslal *legáta*⁹⁰ Marca Iunia Bruta, aby tam naverboval vojsko. Catulus, jako

⁸⁵ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 210.

⁸⁶ Tentýž.

CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Imperium – Nejpozději od 4. století př. Kr. to je označení svrchované úřední moci se všemi jejími komponenty. *Imperium* bylo nedílnou mocí, která vedle nejvyššího vojenského velení sestávala z úřední jurisdikce, z práva vydávat příkazy a vynucovat si poslušnost vůči nim, z práva svolávat a řídit senát a lidová shromáždění a z práva konat jménem státu nejdůležitější náboženské úkony. Ve vojenské sféře zůstalo *imperium* vždy neomezené.

⁸⁷ Plut. Pomp., 13.

⁸⁸ CROOK – LINTOTT – RAWSON, c. d., s. 196 – 197.

⁸⁹ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 222.

⁹⁰ SVOBODA a kol., c. d., s. v.:

prokonzul⁹¹, donutil Lepida v roce 77 př. Kr. stáhnout se až k Mulvijskému mostu a Pompeius, kterému senát přiznal *propraetorské imperium*, porazil Marka Bruta u Mutiny a dal jej popravit. Pompeius poté porazil Lepida ustupujícího před Catulem. Lepidovi se podařilo utéct na Sardinii, kde zakrátko zemřel.⁹²

Další úspěch, který si mohl Pompeius připsat na svůj účet, bylo potlačení povstání Quinta Sertoria na Pyrenejském poloostrově.⁹³ Sertorius byl v roce 83 př. Kr. jako *praetor* poslán do provincie Přední Hispánie (*Hispania Citerior*). Získal si podporu místních obyvatel a začal budovat armádu i loďstvo, dokud jej Sulla nepřinutil opustit poloostrov. V roce 80 př. Kr. zástupci lusitánských kmenů pozvali Sertoria a požádali jej, aby stál v čele jejich povstání proti Římu. Sertorius přijal a vedl vzbouřence proti Sullovým stoupencům na Pyrenejském poloostrově.⁹⁴ Senát se rozhodl poslat Sullova spolukonzula Quinta Caecilia Metella, aby bojoval proti Sertoriovi, ale Metellus byl nakonec poražen. Již v roce 77 př. Kr. Sertorius ovládal velké území na Ebru. Avšak zlom nastal, když v roce 75 př. Kr. do Hispánie dorazil Pompeius, spojil se s Metellovými vojsky a společně porazili Sertoria. Tím začal úpadek Sertoriovy moci a nakonec byl zabit. Jeho smrtí povstání v Hispánii skončilo.⁹⁵ Pompeius si na Pyrenejském poloostrově vytvořil mocnou klientelu a ještě jeho synové využívali navázaných kontaktů v této zemi.

Sertoriovým povstáním problémy Říma nekončily. Velkou potíž představovali piráti ve Středomoří, se kterými si nedokázal poradit ani Marcus Antonius, otec stejnojmenného Octavianova protivníka. Další krize nastala v roce 73 př. Kr. přímo v Itálii, kdy uprchlo asi sedmdesát otroků z jedné gladiátorské školy v Kampánii. Pod vedením Spartaka, jenž pocházel z Thrákie, se otroci uchýlili na Vesuv. Povstání zpočátku probíhalo pouze lokálně, ale postupně se rozrůstalo, protože se ke gladiátorům přidávali další uprchlíci, a tak vznikla vycvičená armáda o síle zhruba sto dvacet tisíc mužů.⁹⁶

Spartacus si uvědomil, že pokud vzbouřenci zůstanou v Itálii, nebude dlouho trvat a Římané je napadnou a zničí. Jeho podřízený, Gal Crixus, však chtěl vyplnit

Legatus (legát) – Byl to název osoby stavu senátorského pověřené zvláštním, např. diplomatickým úkolem. Ve vojenství vojevůdcův rádce vybraný ze senátorů, za Caesara velitel legie.

⁹¹ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.: *Promagistrát*.

⁹² SCULLARD, c. d., s. 73 – 74.

⁹³ App. BC, 1, 13, 108 – 113.

⁹⁴ SCULLARD, c. d., s. 75.

⁹⁵ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 227.

⁹⁶ HOLLAND, c. d., s. 143.

jižní Itálii, což se mu dařilo až do roku 72 př. Kr., kdy jej Římané porazili.⁹⁷ Římské vojsko několikrát zaútočilo na povstalce, ale ti je pokaždé přemohli. Senát se nakonec rozhodl svěřit velení římského vojska *praetoru* Marku Liciniovi Crassovi.⁹⁸ Spartacus nakonec také zamířil do jižní Itálie, kde se chtěl přeplavit na Sicílii. Pro Crassa se naskytla ideální příležitost ke konečnému zničení povstání, a tak vybudoval opevnění a uzavřel otroky v pohoří Sila. Ještě v zimě 72/71 př. Kr. však Spartacus opevnění prolomil a vydal se směrem k Brundisiu. Spartacus a Crassus se nakonec utkali v konečné bitvě v Apulii, kde Spartacus zemřel a Crassus dal poté ukřižovat šest tisíc zajatých otroků podél Via Appia.⁹⁹ Byl to ale Pompeius, který si neváhal připsat zásluhu o potlačení povstání. V severní Itálii se postavil pěti tisícům mužů a pobil je.

Pompeiovi byl nyní od senátu přiznán druhý triumf, zatímco Crassovi se dostalo pouze *ovací*.¹⁰⁰ Jak Crassus, tak i Pompeius se veřejně smířili a byli zvoleni konzuly pro rok 70 př. Kr., ačkoliv Pompeius neměl pro konzulát požadovaný věk. Senát mu ale udělil výjimku nejen díky vojsku, které shromáždil, ale i díky jeho úspěchům. Pompeius obnovil dřívější moc tribunů lidu a také znovu zavedl úřad *censorů*. Co se týče problému pirátů ve Středomoří, Pompeiovi bylo schváleno mimořádné *imperium*, aby tuto záležitost vyřešil, což se mu podařilo. Další úspěch byl, že vyřešil třetí válku s Mithridatem, pro kterou Pompeius opět získal *imperium* na jaře 66 př. Kr. Postupně si na Východě získával spojence a vytvářel klientské státy až do smrti Mithridata VI. v roce 63 př. Kr.

Ve stejném roce získal titul *pontifex maximus* Gaius Iulius Caesar a v Římě vypuklo Catilinovo¹⁰¹ spiknutí.¹⁰² Po dalším neúspěchu v kandidatuře na konzula pro rok 62 př. Kr. začal Catilina se skupinou stoupenců připravovat násilné převzetí moci. To se však nezdařilo a Catilina uprchl do Etrurie, kde jej v roce 62 př. Kr.

⁹⁷ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 227.

⁹⁸ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Marcus Licinius Crassus (115 – 53 př. Kr.), římský politik a vojevůdce, jeden z triumvirů v prvním triumvirátu. Pomohl vyhrát Sullovi bitvu u Collinské brány v roce 82 př. Kr. a v roce 73 př. Kr. zastával úřad *praetora*.

⁹⁹ CROOK – LINTOTT – RAWSON, c. d., s. 223.

¹⁰⁰ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Ovatio – V Římě menší triumf, udělovaný senátem vítěznému vojevůdci, jehož vítězství nesplňovalo podmínky pro skutečný triumf.

¹⁰¹ CHRIST, c. d., s. 204.

Lucius Sergius Catilina se narodil roku 108 př. Kr., přidal se k Sullovi, v roce 68 př. Kr. dosáhl *praetury* a poté převzal provincii Afrika. Poté se Catilina přidal ke Crassovi.

¹⁰² Sal. Cat., 1 – 51.; SCULLARD, c. d., s. 93 – 94.

porazila senátní vojska. Mezitím byli v Římě dopadeni zbylí spiklenci, kteří nakonec byli se souhlasem senátu popraveni (proti popravám se postavil C. Iulius Caesar). Koncem téhož roku přistál v Brundisiu Pompeius a vojsko rozpustil, čímž vstoupil do města jako řadový občan.

Rok 62 př. Kr. byl významný i pro Caesara, jenž se stal *praetorem*, a jakmile se vylosovaly provincie na další rok, uchýlil se do přidělené Zadní Hispánie. V roce 60 př. Kr. se vrátil a smířil Pompeia s Crassem. Crassus, Pompeius a Caesar následně nato utvořili seskupení, kterému se říkalo první triumvirát.¹⁰³ Tři politici si vzájemně slíbili, že „*v politice nebudou podnikat nic, co by jeden ze tří neschvaloval*“.¹⁰⁴ Dále se Caesar s podporou svých společníků stal konzulem na rok 59 př. Kr. společně s Markem Calpurniem Bibulem.

Pompeius se oženil s Caesarovou dcerou Iulií, tím se stal Caesarovým příbuzným. O rok později se do úřadu tribuna lidu dostal Publius Clodius Pulcher, který byl trnem v oku všem třem politikům (Pompeius, Caesar, Crassus). Svými návrhy zákonů si naklonil na svou stranu lid, který se stavěl proti politice triumvirů. V roce 56 př. Kr. se triumvirové sešli ve městě Luca v Předalpské Galii (Caesar do Galie odjel již v roce 58 př. Kr.), aby se dohodli na dalším postupu proti Clodiovi a zároveň, aby upevnili své spojení.

Po smrti Marka Licinia Crassa roku 53 př. Kr. v Parthii, se Pompeius stal konzulem bez kolegy. Vzhledem k situaci v Římě (smrt Clodia, růst anarchie) a smrti Crassa byl senát donucen vydat *senatus consultum ultimum* (viz pozn. 33), aby byla po celé Itálii naverbována vojska. Pompeius potrestal osoby zodpovědné za nejtěžší případy korupce a násilí. Dále prosadil zákon, dle něhož muselo být mezi zastáváním konzulátu nebo *praetury* nejméně pět let a teprve pak se mohl dotyčný stát místodržitelem dané provincie.¹⁰⁵ Mezitím zemřela Pompeiova manželka Iulia, což znamenalo, že se zpřetrhaly příbuzenské svazky mezi ním a Caesarem.

Caesar dosud zůstal v Galii a vrátil se do Říma až v roce 51 př. Kr., kdy se začalo schylovat k občanské válce mezi ním a Pompeiem. Tato válka skončila až

¹⁰³ App. BC, 2, 2, 8 – 9.

CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Triumvirát – Je to běžné označení pro dvě tříčlenná politická seskupení v dějinách pozdní římské republiky. Tzv. první triumvirát byl soukromým spolkem (Gaius Iulius Caesar, Pompeius, Crassus), tzv. druhý triumvirát byl oficiálním nejvyšším úřadem římské republiky od konce roku 43 do roku 33 př. Kr. (Octavianus, Marcus Antonius, Lepidus).

¹⁰⁴ CHRIST, c. d., s. 228.

¹⁰⁵ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 263.

v roce 45 př. Kr., ale již roku 48 př. Kr. Pompeius zemřel. Byl nucen hledat útočiště v Egyptě, ale rádcové egyptského krále Ptolemaia XIII. jej nechali zavraždit.¹⁰⁶

Domnívám se, že Gnaeus Pompeius Magnus byl jedním z mužů, kteří získali obrovskou moc. Stal součástí se významného kolegia, tzv. prvního triumvirátu, společně s Markem Crassem a C. Iuliem Caesarem. Rozdělili si římské provincie a dohodli se, že nebudou podnikat nic, co by jeden ze tří neschvaloval.¹⁰⁷ První triumvirát se nakonec rozpadl a další významný politik a státník stanul v čele římské říše. Byl jím již zmiňovaný Gaius Iulius Caesar.

1.4. Gaius Iulius Caesar

Gaius Iulius Caesar¹⁰⁸ se narodil v roce 100 př. Kr. a již ve svých patnácti letech ztratil otce.¹⁰⁹ Na začátku své vojenské kariéry sloužil v Bithýnii a Kilíkii. Během plavby na Rhodos v roce 75 př. Kr., kde se měl vzdělávat v umění řečnictví u Apollónia, syna rétora Molóna¹¹⁰, byl přepaden poblíže ostrova Farmakússy piráty, v jejichž společnosti strávil několik týdnů. Poté byl za výkupné propuštěn, ale okamžitě shromáždil loďstvo, dopadl své věznitele a dal je popravit. Stal se vojenským tribunem a *quaestorem*. Jako *quaestorovi* mu připadla provincie Zadní Hispánie. V roce 65 př. Kr. se stal *aedilem*¹¹¹, v roce 63 př. Kr. byl zvolen jako *pontifex maximus* a také dosáhl *praetury* na rok 62 př. Kr., po níž obdržel jako provincii Zadní Hispánii. V Hispánii nashromáždil kořist dostatečnou k tomu, aby splatil své dluhy a obohatil státní pokladnu.

V roce 60 př. Kr. se ze své provincie vrátil a začal usilovat o konzulát na rok 59 př. Kr. Caesar si uvědomoval, že pro své zvolení bude potřebovat vlivnou podporu a peníze. Měl dobré vztahy jak s Gnaeem Pompeiem, tak s Markem

¹⁰⁶ HOLLAND, c. d., s. 293 – 294.

¹⁰⁷ CHRIST, c. d., s. 228.

¹⁰⁸ Viz příloha č. 1. 6 (Gaius Iulius Caesar).

¹⁰⁹ Suet. Iul., 1.

¹¹⁰ Plut. Caes., 3.

¹¹¹ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Aedilové – Římští úředníci, původně dva plebejští, kteří měli úřadovnu v Cereřině chrámu na Aventinu, který byl kultovním střediskem plebejů. Měli na starosti vedení archivu a finanční záležitosti, organizovali plebejské hry. *Aedilové* byli voleni každoročně v tribujním shromáždění. Byli to komunální úředníci s agendou vedenou pouze v městě Římě. Dohlíželi na pořádek ve městě, měli dozor nad tržištěm a rozhodovali tržní spory, pečovali o řečiště Tiberu, politicky závažným úkolem bylo zajišťování zásobování města potravinami a vodou, a konečně pořádali státní hry.

Crassem, dosáhl jejich smíření a navrhl, aby nadále postupovali společně proti senátní opozici. Tímto krokem vznikl tzv. první triumvirát.

S podporou Crassa i Pompeia se Caesar stal konzulem pro rok 59 př. Kr. společně s Markem Calpurniem Bibulem, zetěm Marka Porcia Catona.¹¹² Prvním návrhem zákona, který Caesar podal, byl agrární zákon týkající se přerozdělení půdy. Návrh úmyslně obsahoval několik pojistek proti jeho zneužití bohatými majiteli půdy. Senátní opozice byla proti tomuto návrhu, což Caesara popudilo natolik, že obešel senát a nechal o zákonu hlasovat na shromáždění lidu. Zákon byl nakonec přijat.¹¹³

V dubnu 59 př. Kr. podal Caesar druhý návrh zákona *lex de agro Campano*, kdy měla být úrodná půda kolem Kampánie (*ager Campanus*) rozdělena mezi početnější rodiny a veterány. Capua byla znovu ustanovena jako kolonie římských občanů. Tento krok vynesl Caesarovi s Pompeiem popularitu mezi lidem.¹¹⁴ Byly podány i další návrhy zákonů sněmu lidu, které byly schváleny, např. formálně byla potvrzena Pompeiova ustanovení na Východě.

Díky zákonu *lex Vatinia*, který předložil tribun lidu Vatinius, bylo stanoveno, že Caesarovi budou svěřeny provincie Předalpská Galie a Ilýrie, tři legie a právo jmenovat legáty. Po smrti správce Zaalpské Galie Caesarovi připadlo správcovství i této provincie s další legií. Obě Galie mu byly svěřeny na pět let.¹¹⁵

Konzuly na rok 58 př. Kr. byli zvoleni Caesarův tchán Lucius Calpurnius Piso a Aulus Gabinius a tribunem lidu se stal Publius Clodius Pulcher. Svými návrhy zákonů a následně jejich schválením se Clodius stal v Římě velmi populárním, protože jeho zákony byly nakloněny lidu, např. obnova spolků či vydávání obilí chudým zdarma. Další zákonem se mu povedlo vypudit z Říma Marka Tullia Cicerona, protože zákon vylučoval ze společnosti každého, kdo dá (nebo dal) usmrtit římského občana bez soudního rozsudku. Narážel tím na popravu Catilinových spiklenců v roce 63 př. Kr. Cicero se vrátil do Říma až v září roku 57 př. Kr.

Na konci roku 58 př. Kr. Caesar odjel do Galie převzít své provincie; tím se Pompeius stal nejvýznamnějším mužem v římské politice. V roce 56 př. Kr. Clodius

¹¹² BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 253.

Marcus Porcius Cato byl pravnukem Catona Staršího. Narodil se roku 95 př. Kr. a byl zarytým příznivcem konzervativních optimátských zásad.

¹¹³ Tamtéž, s. 254 – 255.

¹¹⁴ CHRIST, c. d., s. 234.

¹¹⁵ SCULLARD, c. d., s. 98.

usiloval o rozbití triumvirátu, čímž podnítil schůzku triumvirů ve městě Luca v Galii. Dohodli se, že konzulát pro rok 55 př. Kr. budou zastávat Pompeius a Crassus. Caesarovi se mělo jeho velitelství v celé Galii prodloužit o dalších pět let. Crassus také získal provincii Sýrii a Pompeius celou Hispánii.

Marcus Crassus se během svého úřadu konzula připravoval na válku proti Parthům, kde nakonec v roce 53 př. Kr. v bitvě u Karrh padl. Byla to jedna z největších porážek, jakou kdy Řím utrpěl. Augustus během své vlády získal zpět odznaky římských legií, které byly během této bitvy ukořistěny.¹¹⁶

Caesarovo tažení v Galii trvalo necelých deset let (do r. 51 př. Kr.) a skončilo poražením několika velkých povstání, mezi nimi i povstání spojených galských kmenů pod vedením Arverna Vercingetoriga. Vercingetorix byl nakonec obležen u města Alesie a donucen se vzdát. Plútarchos píše, že Caesar si silou dobyl osm set měst, podmanil si tři sta kmenů a pobil zhruba jeden milion nepřátel.¹¹⁷ O svém galském tažení píše i sám Iulius Caesar v *Zápiscích o válce galské*. Během pobytu v Galii se Caesar se svými legiemi dostal až na Britské ostrovy, kde sice udržoval zdání, že území patří pod římskou vládu, avšak na stálou okupaci nebylo ani pomyšlení. Musel se vrátit do Galie, aby zde udržel římskou nadvládu.

Již od roku 54 př. Kr. se v Římě volalo po silném muži, který by uklidnil tamější nestabilní politickou situaci. Krize se dále stupňovala, v lednu 52 př. Kr. byl zavražděn tribun lidu Clodius stoupenci svého protivníka Tita Annia Milona¹¹⁸ a napětí se začalo vyhrocovat. Pompeius, který se již po nějaký čas přikláněl k senátní aristokracii, což způsobovalo rozpory mezi ním a Caesarem, byl zvolen jediným konzulem a brzy proti násilným skupinám jednotlivých stran zakročil.¹¹⁹ V Římě se v letech 51 – 49 př. Kr. upevnila pozice *optimátů*¹²⁰, což znamenalo, že do konzulského úřadu byli voleni především členové aristokracie.

Caesar si získal za spojence tribuna lidu Gaia Scribonia Curiona, jednoho z nejschopnějších římských politiků. Vystoupil v roce 50 př. Kr. s návrhem, aby se Pompeius i Caesar (ucházel se o konzulát v zastoupení, stále ještě sídlil v Galii)

¹¹⁶ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 333.

¹¹⁷ Plut. Caes., 15.

¹¹⁸ CHRIST, c. d., s. 239.

Titus Annius Milon – tribun lidu, protivník Publia Clodia Pulchra.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 272.

¹²⁰ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Optimáti – Označení „nejlepších občanů“, radikálně konzervativního křídla římské nobility, které v posledních desetiletích republiky soupeřilo s populáry o politickou moc v Římě.

vzdali svých provincií a rozpustili vojska, než se uskuteční volby do konzulského úřadu. Senát tento návrh schválil drtivou většinou hlasů. Avšak oba konzulové se postavili na stranu Pompeia a požadovali, aby vojsko propustil pouze Caesar.¹²¹

Tyto zvěsti o událostech v Římě se donesly Caesarovi do Galie během roku 49 př. Kr. Neváhal a se svým vojskem překročil řeku Rubikon, která tvořila hranici jeho provincie. Caesar neměl právo převést přes ni vojsko; svým činem se tak rozhodl rozpoutat občanskou válku, ke které se již nějakou dobu schylovalo. Appiános o tomto kroku píše: ... *(Caesar) díval se do vody a přemítal o svém rozhodnutí... pak se vzchopil a pravil: „Nepřekročím-li tuto řeku, přátelé, bude to počátek mého neštěstí, překročím-li ji, postihne všechny... Kostky jsou vrženy.*“¹²²

V občanské válce¹²³ stála většina senátorů a optimátů za Pompeiem nebo se snažili zůstat mimo spor. Po překročení Rubikonu netrvalo dlouho a k Caesarovi se postupně přidávaly další a další obce. Bylo pro všechny překvapením, že Caesar nedal nikoho popravit a propustil všechny zajatce. Pompeius měl stále ještě pořád větší převahu na moři, a tak se mu podařilo opustit Brundisium, kde měl svou základnu, a přeplout Jaderské moře.

Caesarovy zájmy v Římě zastupoval Marcus Aemilius Lepidus, vojskům v Itálii velel Marcus Antonius. Curio se měl se čtyřmi legiemi přeplavit přes Středozemní moře a dobýt Afriku. C. Iulius Caesar sám od roku 49 př. Kr. vedl tažení v Hispánii, která nakonec podlehla. Pompeiova vojska byla rozpuštěna a nucena vyklidit provincii. Také v Massillii byl zlomen odpor obránců města. Na jiných bojištích, např. v Africe nebo v Dalmácii již Caesar takové úspěchy neměl a jeho vojska byla poražena.¹²⁴

V létě 49 př. Kr. Marcus Lepidus jmenoval Caesara diktátorem, takže se mohly uspořádat konzulské volby pro rok 48 př. Kr., ve kterých Caesar zvítězil. Byl to jeho druhý konzulát. Diktaturu složil ještě před odjezdem ke svým vojskům do Brundisia ve stejném roce, kdy byl diktátorem jmenován. Počátkem roku 48 př. Kr. se Caesarovým vojskům podařilo doplout do severního Řecka a oblehnout přístav Dyrrhachion, kde přebýval Pompeius. Vojska senátní strany a Pompeia však blokádu prorazila a pronásledovala vojsko nepřítele. Pompeius se 9. srpna 48 př. Kr. odhodlal

¹²¹ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 266.

¹²² App. BC, 2, 15, 35.

Podobně o překročení řeky Rubikonu píše i Suetonius a Plútarchos.

¹²³ O této válce C. Iulius Caesar píše ve svých *Zápisích o válce občanské*.

¹²⁴ CHRIST c. d., s. 278 – 279.

ke konečné bitvě blízko města Farsálu, která skončila drtivou porážkou senátní strany a Pompeiova vojska. Pompeius uprchl do Egypta, kde jej král Ptolemaios XIII. nechal zavraždit.¹²⁵

V Egyptě mezitím probíhaly boje o moc mezi mladým králem Ptolemaiem XIII. a jeho starší sestrou Kleopatrou. Vypukla občanská válka a Kleopatra se snažila všemožnými prostředky získat Caesara pro sebe a svoje účely, což se jí nakonec podařilo. Caesar z Egypta odjel až v roce 47 př. Kr. poté, co dosadil Kleopatru na egyptský trůn jako novou egyptskou královnu a co mu porodila syna.¹²⁶

V Malé Asii vzniklo další bojiště, když si mladý Farnakés (syn zemřelého pontského krále Mithridata VI.) začal činit nároky na pontské království svého otce. Caesar zaútočil proti němu a během krátké bitvy u Zély jej na hlavu porazil. Bitvu shrnul Caesar v dopise svému příteli Matiovi slovy: „*Veni, vidi, vici*“, což naznačuje rychlost skončené bitvy.¹²⁷ V Africe slavil úspěch až po polovině roku 46 př. Kr. a válka zde jej stála mnoho úsilí. Někteří senátoři a vůdci proticaesarovských vojsk uprchli do Hispánie, kde je s konečnou platností Caesar porazil v bitvě u Mundy v dubnu roku 45 př. Kr. Stejně jako v Galii, i nyní mu pomohla jeho vytrvalost, nezdolnost a také samozřejmě notná dávka štěstí.¹²⁸

Do Říma se Gaius Iulius Caesar vrátil až v říjnu roku 45 př. Kr. O rok dříve mu byl udělen titul *praefectus morum*¹²⁹, získal čestné místo v senátu a v roce 44 př. Kr. mu byla přiznána doživotní diktatura, *dictaturo designatus perpetuo*.¹³⁰ Z dalších poct Caesar obdržel právo nosit při všech aktech triumfální roucho a vždy vavřínový věnec, získal titul „otec vlasti“ (*pater patriae*), byl po něm pojmenován jeden měsíc v roce a bylo mu uděleno přizvisko *Liberator*, osvoboditel.

Proti Caesarovi se vytvořila široká opozice v čele s Gaiem Cassiem Longinem a Markem Iuniem Brutem. Suetonius píše, že spiklenců proti Caesarovi bylo na

¹²⁵ Cass. Dio, 4, 42, 1 – 5.

¹²⁶ CROOK – LINTOTT – RAWSON, c. d., s. 433 – 434.

¹²⁷ Plut. Caes., 50.

„Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem.“

¹²⁸ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 275.

¹²⁹ CHRIST, c. d., s. 294.

CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Praefectus – Prefekt, představený, správce, velitel. V římské, zvláště císařské, administrativně název četných funkcionářů na nižší až nejvyšší úrovni v oblasti soudnictví, správy a vojenství. Prefekty byli jmenováni zpravidla příslušníci jezdeckého stavu.

¹³⁰ CHRIST, c. d., s. 293.

SOUTHERN, P., *Augustus*, London 1998, s. 27. Dostupné z WWW:

http://books.google.cz/books?id=gHhKXgSapY4C&pg=PA22&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false (20. 5. 2014).

šedesát. Dne 15. března 44 př. Kr. byla svolána schůze senátu do Pompeiovy radnice. Sotva se Caesar usadil na čestném místě, Tillius Cimber mu z ramen strhl tógu, což byl signál pro spiklence, aby na Caesara zaútočili. Gaius Iulius Caesar byl ubodán třiatdvaceti ranami.¹³¹

Ostatní senátoři a úředníci, kteří tu vraždu viděli, mezi nimi i Marcus Antonius, se okamžitě rozprchli.¹³² Tato událost vyvolala mezi lidem zděšení a hrůzu v očekávání toho, co se bude dít v budoucnu. Bezprostředně po smrti Caesara určoval římskou politiku Marcus Antonius. Senát se usnesl, že nechá v platnosti všechna Caesarova ustanovení a udělil Caesarovým vrahům milost.¹³³

Gaius Julius Caesar se zasloužil o řešení mnoha naléhavých sociálních a ekonomických problémů. Snížil počet obyvatel v Římě, kteří dostávali obilí zdarma, zároveň však zakládal nové kolonie pro občany a veterány. Stanovil, že aspoň jedna třetina pracovníků na pastvinách a latifundiích musí být svobodného původu, čímž zabráňoval dalšímu šíření otrokářství. Zásadně reorganizoval senát: zvýšil počet senátorů na devět set, počet *praetorů* na šestnáct a počet *quaestorů* na čtyřicet. Soudy se nyní skládaly ze senátorů a jezdců, vyloučil z nich tribuny. Spolky byly opět rozpuštěny.

Upravil kalendář tak, že se nyní zakládal na solárním roku, nikoliv na lunárním. Tento tzv. juliánský kalendář zůstal v platnosti až do roku 1582, kdy jej papež Řehoř XIII. nechal přetvořit do dnešní podoby. V Římě byly budovány nové stavby, např. *Forum Iulium* či volební areál na Martově poli (*Saepta Iulia*).

Caesarovi se především vytýkaly obecné morální nedostatky (Suetonius píše, že sváděl mnoho významných žen, dokonce i choť Gnaea Pompeia¹³⁴), přičemž největším prohřeškem bylo neuvážené užívání poct, shromažďování úřadů a také neuvážené chování a výroky na veřejnosti. Na druhou stranu, byl výborným řečníkem a ještě lepším vojenským velitelem. Podmanil si celou Galii a zvítězil v občanské válce nad Pompeiem.¹³⁵

¹³¹ Suet. Iul., 82.

¹³² App. BC, 2, 17, 118.

¹³³ Tamtéž, 2, 18, 135.

¹³⁴ Suet. Iul., 50.

¹³⁵ Viz příloha č. 1. 7 (Římská říše za Caesara).
Suet. Iul., 76 – 79.

2. Gaius Iulius Caesar Octavianus - Augustus

Gaius Iulius Caesar Octavianus, kterému byl v roce 27 př. Kr. udělen titul *Augustus*, což znamená „vznešený“, byl prvním císařem iulsko-claudijské dynastie.¹³⁶ Období jeho vlády nazýváme *principát*¹³⁷ a císař Augustus stál v čele římské říše jako *princeps*, což znamenalo, že byl prvním senátorem a první mezi rovnými.¹³⁸ Počátek principátu bylo období v římských dějinách, které díky Augustovi znamenalo pro římský lid i celou říši stabilitu, mír a především rozkvět jak v oblasti politické, tak v oblasti kulturní. Přídomek *Octavianus* Augustus nikdy nepoužíval; šlo o znak jeho adopce.¹³⁹ Gaius Octavius, což bylo jeho jméno před adopcí, byl adoptivním synem Gaia Iulia Caesara, který jej v závěti učinil dědicem tři čtvrtin svého majetku. Adopce byla soukromě právním aktem, avšak pokud byl adoptivním otcem C. Iulius Caesar, tak se dalo očekávat, že tomu bude jinak. Octavianus se tak stal také politickým dědicem¹⁴⁰ a od toho okamžiku bylo jasné, že se věci začnou měnit. Otázkou zůstávalo, jestli k horšímu nebo k lepšímu.

Co se týče pramenného materiálu, máme doloženo několik autorů, kteří se věnovali vládě Augusta. Jedním z nich byl řecký historik Appiános, jenž ve svém díle *De Bellis Civilibus Romanorum* popsal dobu po smrti Gaia Iulia Caesara až do smrti Sexta Pompeia v roce 35 př. Kr. Dalším pramenem pro období principátu je dílo Lucia Cassia Diona a nesmíme zapomenout také na životopis Marka Antonia od Plútarcha a životopis Augusta od Gaia Suetonia Tranquilla. Historikem, který se mimo jiné věnoval období principátu a byl dokonce Augustovým současníkem, byl Velleius Paterculus. K dispozici máme také Augustovy paměti *Res Gestae*, což je Augustova oslava vlastních činů, obraz jeho osoby, skutků, jak měly podle jeho vůle zůstat v povědomí lidí.¹⁴¹

¹³⁶ SHOTTER, D., *Augustus Caesar*, London 2005, s. 1.

¹³⁷ SVOBODA a kol., c. d., s. v.:

Principát – Státní forma římské říše v letech 30 př. Kr. – 284 po Kr. Hlavní rysy republiky byly za principátu zdánlivě zachovány, ale hlavní moc měl v rukou *princeps*.

¹³⁸ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.: *Princeps*.

¹³⁹ ECK, W., *Augustus a jeho doba*, Praha 2004, s. 13.

¹⁴⁰ CHRIST, c. d., s. 329.

¹⁴¹ ECK, c. d., s. 7.

2.1. Situace po zavraždění Gaia Iulia Caesara (44 př. Kr.)

Dne 15. března 44 př. Kr. vešla ve známost zpráva o zavraždění Gaia Iulia Caesara. Během posledních let před svojí smrtí dával Caesar jasně najevo, že nehodlá dopustit, aby mu vláda nad Římem vyklouzla z rukou.¹⁴² V nastalém zmatku a panice se iniciativy chopil Marcus Antonius¹⁴³, Caesarův spolukonzul. Podle Plútarcha Antonius večer 15. března 44 př. Kr. pohostil Gaia Cassia Longina a Marcus Aemilius Lepidus¹⁴⁴ do svého domu pozval Marka Iunia Bruta.¹⁴⁵ Gaius Cassius i Marcus Brutus byli senátoři a jedni z vůdců spiklenců proti Caesarovi.

Za Antoniovým jednáním je možné vidět hned dva cíle: zaprvé, vyhýbal se otevřené roztržce se spiklenci, protože jedině tak mohlo zůstat nedotčeno co nejvíce z Caesarova pořádku; zadruhé si musel vybudovat vedoucí pozici mezi caesarovci, protože nástupnictví nebylo vyjasněno ani mezi nimi. Hned 17. března 44 př. Kr. Antonius svolal senát, kde promluvil ke všem zúčastněným a kde se rozhodovalo, co bude dál. Výsledkem jednání v senátu byl kompromis: Caesarovi vrazi C. Cassius a M. Brutus nebudou stíháni, ale v platnosti zůstávají všechna Caesarova ustanovení. Urovnání vzniklých rozkolů a vyhnutí se rozvratu ve státu se staly hlavními cíli shromáždění v senátu. Zdálo se tak, že Marcus Antonius zabránil hrozícímu konfliktu.¹⁴⁶

Jenže dosažený kompromis nepřispěl k uklidnění nálad obyvatelstva, které se projeví již na Caesarově pohřbu a při čtení jeho závěti. Podle Appiána Caesar v závěti adoptoval Gaia Octavia, vnuka své sestry, za vlastního syna; své zahrady dal k užívání lidu a každému Římanovi žijícímu v Římě odkázal sedmdesát pět attických drachem. Když lidé viděli, jak k nim byl Caesar ve své poslední vůli štědrý, znovu v nich vzplála zlost proti spiklencům, kteří nakonec museli z Říma uprchnout. Dalším důvodem pro jejich rychlý odchod byla plamenná řeč, kterou pronesl Marcus Antonius na Caesarově pohřbu.¹⁴⁷

¹⁴² BARRETT, A. A. (ed.), *Životy císařů*, Praha 2012, s. 14.

¹⁴³ Viz příloha č. 2. 1 (Marcus Antonius).

Plut. Ant., 1 – 82.

¹⁴⁴ ADKINS – ADKINS, c. d., s. v.:

Marcus Aemilius Lepidus – Stal se *praetorem* v roce 49 př. Kr. a byl velitelem jezdeckv v letech 46 – 44 př. Kr. Působil jako *pontifex maximus* do r. 12 př. Kr. Stal se jedním z triumvirů v druhém triumvirátu uzavřeném roku 43 př. Kr.

¹⁴⁵ Plut. Ant., 14.

¹⁴⁶ App. BC, 2, 18, 135.

¹⁴⁷ Tamtéž, 2, 20, 143.

Do určených provincií odešel i Marcus Antonius, Lepidus či Publius Cornelius Dolabella, který se stal konzulem pro rok 44 př. Kr. Jak Antonius, tak Dolabella si na následující rok zajistili provincie, které si nechali přidělit. Antonius získal Makedonii, kde sídlilo šest legií, což představovalo velkou vojenskou sílu, která by se dala v případě nutnosti použít, a Dolabella Sýrii. Nakonec si Antonius uvědomil, že pokud převezme správu Makedonie, tak se vyloučí z římské politiky, proto tato ustanovení ohledně provincií platila jenom krátký čas. Antonius si poté nechal určit Předalpskou Galii a dosáhl toho, že legie, usídlené v Makedonii, zůstanou pod jeho velením a přesunou se do Galie. Později mu byla prodloužena správa galských provincií (získal i Zaalpskou Galii) na pět let.¹⁴⁸

Než se přesunul do Galie, Antonius se snažil upevnit si svoji pozici v římské politice. Přátelé Caesara se kolem něj shromažďovali, a dokonce Calpurnia, žena C. Iulia Caesara, si u něj uložila většinu peněz ze svého domu.¹⁴⁹ Antonius postupně realizoval nejen Caesarovy plány, ale také své vlastní. Rozšířil řady svých stoupenců a ustanovoval úředníky i senátory dle svého uvážení. Počínal si poměrně autokraticky, sám byl konzulem a své dva bratry měl jako společníky v úřadech.¹⁵⁰ Osobně se staral o zaopatření veteránů a přidělení půdy v Kampánii. Řím opustil až koncem dubna roku 44 př. Kr. vzhledem k tomu, že caesarovce rozladil svým pánovitým chováním v posledních týdnech.¹⁵¹ Marcus Aemilius Lepidus též odjel z Říma, předtím se však stal *pontifikem maximem* místo zemřelého Caesara. Dále převzal správu Přední Hispánie a Narbonské Galie.

Za této nastalé situace se v Římě objevil mladý Gaius Octavius, devatenáctiletý mladík, který se takřka přes noc stal jednou z nejznámějších postav v římské politice.

2.2. Mládí Gaia Octavia a jeho vstup do římské politiky

Jak píše Gaius Suetonius Tranquillus (dále Suetonius), rod Octaviů měl od pradávna velmi vážené postavení ve Velitrách, což bylo město jižně od Říma. Rod

¹⁴⁸ CHRIST, c. d., s. 327 – 328.

¹⁴⁹ Plut. Ant., 15.

¹⁵⁰ Tentýž.

¹⁵¹ CHRIST, c. d., s. 328.

Octaviů byl prý Serviem Tulliem převeden mezi rody patricijské. Postupem času se navrátil zpět do plebejského stavu, až jej C. Iulius Caesar pozvedl mezi patricije.¹⁵²

Gaius Octavius, světu známý spíše pod jménem Octavianus a později Augustus, se narodil 24. září 63 př. Kr. za konzulátu Marka Tullia Cicerona.¹⁵³ Podle Suetonia se při jeho narození událo několik znamení, podle nichž se dalo očekávat i pozorovat jeho budoucí velikost a štěstí.¹⁵⁴ Jeho matkou byla Attia, dcera Caesarovy sestry Iulie. Otcem pak Gaius Octavius, který pocházel spíše z jezdecké než ze senátorské rodiny.¹⁵⁵ Suetonius tvrdí, že Gaius Octavius starší byl jako první v celém rodu ustanoven senátorem.¹⁵⁶ Stal se *praetorem* v roce 61 př. Kr. a jako *propraetoru* mu připadla losem provincie Makedonie. Jeho slibnou kariéru ukončila náhlá smrt v roce 58 př. Kr.¹⁵⁷

Gaius Octavius starší po sobě zanechal dceru Octavii starší z manželství s Ancharií a Octavii mladší a Gaia Octavia mladšího, oba z manželství s Attií.¹⁵⁸ Attia se po Octaviově smrti znovu vdala za Lucia Marcia Phillipa¹⁵⁹ a společně Gaia Octavia mladšího vychovávali. Jeho prastrýc Caesar, který neměl mužského nástupce v přímé rodové linii, nad Octaviem držel ochrannou ruku. V roce 52 př. Kr. mladý C. Octavius pronesl slavnostní řeč na pohřbu své babičky Iulie a tímto projevem se veřejně ukázala jeho spřízněnost s rodinou Iuliů.

O čtyři roky později oblékl *tógu virilis*, což značilo, že dosáhl věku, kdy se chlapec stává mužem. V souladu s tím jej zvolil do kolegia kněžích. Poté byl vyznamenán kněžskou hodností *pontifika*, jak to uvedl Velleius Paterculus ve svém díle *Římské dějiny*.¹⁶⁰ Ačkoliv byl přijat mezi muže a zastával významný úřad, jeho matka jej stále nechtěla pouštět z rodného domu, což se stalo i v případě Caesarovy výpravy do Afriky. Caesar chtěl vzít mladého Gaia Octavia s sebou, ale Attia to nedovolila. Aby si Caesara udobřila, dovolila Octaviovi, aby po návratu Caesara

¹⁵² Suet. Aug., 1.

¹⁵³ SHOTTER, c. d., s. 2.; Suet. Aug., 5.

Podle Suetonia se C. Octavius narodil 23. září 63 př. Kr.

¹⁵⁴ Suet. Aug., 94 – 96.

¹⁵⁵ SHOTTER, c. d., s. 2.; Nic. Dam., 2.

Mikuláš z Damašku, řecký historik, ve svém díle *Život Augustův* píše, že otec Octaviana byl senátorského původu.

¹⁵⁶ Suet. Aug., 2.; BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 292.

¹⁵⁷ SHOTTER, c. d., s. 2.

¹⁵⁸ Suet. Aug., 4.

¹⁵⁹ ECK, c. d., s. 11.; Nic. Dam., 3.

¹⁶⁰ Vell. Patt., 2, 59.

směl jít v průvodu po jeho boku a slavit s ním jeho triumf.¹⁶¹ Dále Caesar Gaia Octavia zákonem *lex Cassia* povýšil mezi patricije. Aristokratický původ se dědil, takže jeho potomci už měli šlechtický původ.¹⁶²

Podle Suetoniova popisu, byl Gaius Octavius malé postavy a po těle měl rozesetá mateřská znaménka. „*Jeho vzezření bylo znamenité a po všechny stupně věku velmi půvabné. Oči měl jasné a lesklé, přál si, aby se lidé domnívali, že je v nich božská síla. Vlasy mírně kučeravé a nažloutlé. Kyčelní kloub, stehno a lýtko levé nohy měl slabší, takže často i kulhal. Těžkých a nebezpečných nemocí prodělal za celý život několik. Něktými onemocněními trpíval každoročně a jeho oslabené tělo nesnášelo mráz i horko.*“¹⁶³ Co se týče stravy a požívání vína, v obojím si počínal střídmo. Podle Suetonia si nejvíce liboval v černém chlebu, rybičkách, sýru a čerstvých fících.¹⁶⁴

Brzy po Caesarově tažení do Afriky se konala další výprava, tentokrát do Hispánie, jejíhož závěru se mladý Octavius zúčastnil i přesto, že se zotavoval z těžké choroby.¹⁶⁵ Podle Karla Christa se Octavius měl v budoucnu podílet na chystané parthské válce, a tak jej Caesar vyslal společně s jeho přáteli Markem Vipsanem Agrippou a Quintem Salvidiem Rufem do Apollónie v Makedonii (dnešní Albánie), kde se měl dále vzdělávat.¹⁶⁶ Výuka se skládala jak z řečnického umění, které vyučoval řecký rétorik Apollodóros z Pergamu, tak i z vojenského výcviku od důstojníků z legie, která sídlila poblíž.¹⁶⁷ Po tříměsíčním pobytu v Apollónii jej zastihla zpráva od jeho matky, která Octavia informovala, že jeho prastrýc Gaius Iulius Caesar byl zavražděn.

Přátelé a nejbližší rodina Octaviovi radili, že by se měl v zájmu bezpečnosti uchýlit k makedonskému vojsku. Jeho matka jej prosila, aby se uklidil někam do ústraní a ve vši opatrnosti přijel za ní a jejím manželem do Říma. Ať má na paměti, co se stalo Caesarovi právě od jeho nejlepších druhů. Octavius přistoupil na její radu, protože i nadále neznal vývoj událostí v Římě po Caesarově smrti. Nepřistál však

¹⁶¹ Nic. Dam., 4 - 6.

¹⁶² JONES, A. H. M., *Augustus*, London 1970, s. 10.

¹⁶³ Suet. Aug., 79 – 81.

¹⁶⁴ Tamtéž, 77.

¹⁶⁵ Tamtéž, 8.

¹⁶⁶ CHRIST, c. d., s. 328.; Vell. Patt., 2, 59.

¹⁶⁷ App. BC, 3, 2, 9.; JONES, c. d., s. 10.

v Brundisiu, ale v Lupiích, kde nějakou dobu obezřele vyčkával, jak se situace vyvine.¹⁶⁸

Doslechl se, že Marcus Antonius udělil vrahům milost, ale Římané je vyhnali a podpálili jejich domy. Daleko významnější novinkou však bylo otevření Caesarovy závěti, z níž vzešlo ve známost, že se Gaius Octavius stává jeho právoplatným dědicem a adoptovaným synem.¹⁶⁹ Octaviova rodina i přátelé jej od přijetí takového závazku, jakým bylo Caesarovo dědictví, zrazovali. Octavius však nepovolil a odebral se společně s Markem Vipsaním Agrippou do Brundisia, kde na ně čekaly Caesarovy oddíly, aby je uvítaly. Shromáždily se tam kvůli připravovanému parthskému tažení, ke kterému mělo dojít, než byl Caesar zavražděn v Pompeiově divadle.¹⁷⁰

Gaius Octavius získal adopcí jméno *Gaius Iulius Caesar Octavianus*¹⁷¹, ovšem přídomek Octavianus (znak adopce) nikdy nepoužíval. Až příliš by to připomínalo jeho skromný původ. Sám se nechával oslovovat Caesar.¹⁷² V dalším textu používám právě přídomek Octavianus z důvodu rozlišení Gaia Iulia Caesara a jeho prasynovce Gaia Octavia (vzhledem k tomu, že se oba jmenovali shodně Caesar).

Octavianus dorazil do Říma koncem dubna či počátkem května roku 44 př. Kr. Zde jej Caesarovi stoupenci nadšeně uvítali. Během cesty do Říma se dozvěděl spoustu novinek, mimo jiné, že konzulové Antonius a Dolabella odňali Cassiovi a Brutovi Sýrii a Makedonii a jako odškodnění jim poskytli provincie Kyrénu a Krétu. Také se do senátu podle Caesarových návrhů dostali noví členové.¹⁷³ Jakmile Octavianus přijel do Říma, jeho rodina o něj začala mít ještě větší obavy, protože senát se usnesl, že Caesarovy vrahy omilostní a ani Antonius Octavianovi nevyšel vstříc. Octavianus je uklidňoval tím, že za Antoniem zajde sám a že senát rozhodl o milosti pouze proto, že se nenašel nikdo, kdo by byl vrahy ochoten pronásledovat.¹⁷⁴ Podle Octaviana byla povinnost dopadnout a potrestat Cassia a Bruta, protože to vyžadovala synovská láska (*pietas*¹⁷⁵) k rodičům, která byla

¹⁶⁸ App. BC, 3, 2, 10.

¹⁶⁹ JONES, c. d., s. 11.

¹⁷⁰ ECK, c. d., s. 11.; App. BC, 3, 2, 11.

¹⁷¹ Viz příloha č. 2. 2 (Octavianus Augustus jako mladý muž).

¹⁷² ECK, c. d., s. 13.

¹⁷³ App. BC, 3, 2, 12.

¹⁷⁴ Tamtéž, 3, 2, 13.

¹⁷⁵ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

považována za závaznou ve všech kruzích.¹⁷⁶ Odmítnout dědictví a adopci by znamenalo dopuštění se křivdy na Caesarovi i na lidu římské říše.¹⁷⁷

V Římě si Octavianus rychle získal podporu nejen caesarovců, ale i prostého lidu. Sešel se s Antoniem, který jej jen chlácholil, a nakonec mu odmítl vydat peníze na vyplacení Caesarova dědictví římskému lidu. Octavianus se rozhodl, že jim peníze vyplatí sám ze svého majetku a z prostředků, které mu poskytli jeho přátelé.¹⁷⁸ Na konci července Octavianus uspořádal hry na počest Caesarových vítězství, když to neudělali ti, do jejichž povinnosti to náleželo.¹⁷⁹ Nyní už bylo jasné, kdo je Caesarovým skutečným dědicem.

Rozmíšky mezi Antoniem a Octavianem pokračovaly, a tak se Marcus Antonius rozhodl, že odejde z Říma. Povolal k sobě čtyři legie z Brundisia a předčasně převzal obě galské provincie, ještě než tamnímu místodržiteli Decimu Brutovi vypršel jeho mandát.¹⁸⁰ Decimus Iunius Brutus Albinus odmítl svou provincii předat, přesunul se s vojskem do města Mutiny (dnešní Modena), zavřel jeho brány a zmocnil se tamějších zásob na obživu vojska. Zde jej Antonius obklíčil.¹⁸¹

Octavianus se stále musel odvolávat na to, že je adoptivním synem Gaia Iulia Caesara, chybělo mu oficiální postavení. Ovšem nová politická situace mu umožnila jednat ve svůj vlastní prospěch. V senátu se prosadil republikánský směr v čele s Markem Tulliem Ciceronem, který již v září roku 44 př. Kr. pronesl první řeč namířenou proti Antoniovi. Tím se rozbil dosud jednotný směr v senátu vyznávající Antoniovu politiku kompromisů. Nyní chtěla Ciceronova skupina s pomocí Octaviana odstranit Antonia.¹⁸² Octavianus se své příležitosti odstranit Antonia chopil, Antonius mu totiž v ničem nepomáhal, dokonce se stavěl proti Octavianovým činům.¹⁸³ Když v senátu viděli, co se dělo v Galii, dostal Cicero konečně svoji šanci. Navrhl senátu, aby prosadil svá práva a odvolal Antonia z funkce. Konzulové pro rok

Pietas – Jedna z hlavních římských hodnot a ctností: mravnost, poctivost, svědomitost, oddanost, láska, zbožnost. Vůči bohům byla *pietas* zbožností, vůči rodičům, dětem a přátelům láskou a oddaností, vůči vlasti vlastenectvím. Podobně jako jiné ctnosti, byla personifikována a měla v samotném Římě dva chrámy.

¹⁷⁶ ECK, c. d., s. 14.

¹⁷⁷ App. BC, 3, 2, 13.

¹⁷⁸ CHRIST, c. d., s. 330.

¹⁷⁹ Suet. Aug., 10.

¹⁸⁰ ECK, c. d., s. 14.

¹⁸¹ App. BC, 3, 8, 49.

¹⁸² CHRIST, c. d., s. 331.

¹⁸³ Suet. Aug., 10.

43 př. Kr. Aulus Hirtius a Gaius Vibius Pansa Caetronianus poté dostali za úkol Antonia vyhnat z Itálie.¹⁸⁴ Podle Appiána se Marcus Brutus dostal násilím do čela Makedonie i Illyrika společně s velením tamních vojsk a Cassius Longinus byl v čele provincie Sýrie. Cassius měl za úkol zahájit válku s Dolabellou.¹⁸⁵ Ciceronovi se v senátu podařilo legalizovat Octavianovo postavení. Octavianus byl přijat mezi senátory a mohl hlasovat v nejvyšší senátorské třídě společně s bývalými konzuly. Obdržel také vrchní velení (*imperium*) nad vojskem s rozkazem, aby zakročil proti Antoniovi.¹⁸⁶

Sebral své vojsko a společně s konzuly Hirtiem a Pansou a jejich vojsky se přesunul k Mutině, kde byl v obležení Decimus Brutus. Antonius se snažil porazit zvláště vojska jednotlivých konzulů a až poté Octavianova. Nakonec však svůj boj u Mutiny v polovině března 43 př. Kr. prohrál. Zemřeli přitom oba konzulové a Antonius uprchl k Marku Lepidovi na druhou stranu Alp.¹⁸⁷

Octavianus po smrti obou konzulů převzal jejich armády, čímž se vojensky neobyčejně posílil. Senát chtěl po Octavianovi, aby vojska konzulů svěřil Decimu Brutovi, což Octavianus striktně odmítal. Vyjádřil se v tom smyslu, že k Mutině nepřišel zachránit Decima, nýbrž bojovat s Antoniem. Řekl také, že nikdy nebude schopen se s Decimem smířit. Vysvětlení je nasnadě: Decimus patřil mezi spiklence, kteří zavraždili jeho adoptivního otce C. Iulia Caesara.¹⁸⁸ Navíc předešlé převzetí provincií Makedonie a Sýrie Markem Brutem a Cassiem bylo v senátu legalizováno. Octavianus tak ztratil pro senát význam, svému účelu (porazit Antonia) posloužil. Jakmile Octavianus viděl, že se na stranu Antonia přidali místodržící západních provincií, například Munatius Plancus či M. Aemilius Lepidus, uvědomil si, že se k nim musí připojit, pokud chce hrát významnou roli v římské politice.¹⁸⁹

Vzhledem ke smrti obou konzulů, Octavianovi centurioni vyslaní do Říma žádali od senátu konzulský úřad pro Octaviana a pro vojsko slibovanou finanční odměnu. Když senát odmítl, vrátil se Octavianus do Říma s osmi legiemi a vyslal posly, aby mu konzulát vymáhali pod pohrůzkou vojenského zásahu.¹⁹⁰ Senát

¹⁸⁴ Plut. Ant., 17.

¹⁸⁵ App. BC, 3, 8, 63.

¹⁸⁶ ECK, c. d., s. 14.

¹⁸⁷ Plut. Ant., 18.

¹⁸⁸ App. BC, 3, 10, 73.

¹⁸⁹ ECK, c. d., s. 15 – 16.; Suet. Aug., 12.

¹⁹⁰ Suet. Aug., 26.

v žádném případě nemohl soupeřit s Octavianovými legiemi. Do funkce konzula byl zvolen společně s Quintem Pediem v roce 43 př. Kr.¹⁹¹ Podle *Res Gestae*, které později sepsal sám Octavianus (již jako Augustus), jej do funkce konzula zvolil římský lid.¹⁹² Octavianus dal zrušit senátní usnesení, kterým byli Antonius a jeho příznivci prohlášeni za nepřátele státu. Velmi brzy po Octavianově zvolení byl ustaven tribunál, který se měl zabývat Caesarovou vraždou. Všechno šlo k dohodě mezi Octavianem a Markem Antoniem.¹⁹³

2.3. Založení druhého triumvirátu (43 př. Kr.) a bitva u Filipp (42 př. Kr.)

Jak už jsem v předchozí podkapitole zmínila, Antoniovi se podařilo probít se na západ a spojit se s Lepidem. Antonius navázal kontakt také s Munatiem Plankem a s jejich společnými vojsky se mu nakonec podařilo porazit Decima Bruta. Brutovo vojsko se postupně rozpadalo, jak vojáci přecházeli buď na stranu Octaviana, nebo Antonia (Antonius i Octavianus jim slibovali mnohem více za jejich službu než Brutus). Nakonec Decima Bruta Galové v Aquilei polapili a jejich vůdce Camilo poslal potají zprávu Antoniovi, který přikázal, aby D. Bruta zabili.¹⁹⁴

Octavianus dal zrušit senátní usnesení namířená proti Antoniovi a Lepidovi, což usnadnilo následující vyjednávání. Octavianus, Marcus Antonius a Marcus Lepidus se sešli společně poblíž Bononie (dnešní Bologna) na nízkém ostrůvku na řece Laviniu.¹⁹⁵ Samozřejmě, každý měl s sebou několik legií a osobní stráž, tu však nechali za sebou a všichni tři se usadili na místě viditelném ze všech stran. Všichni měli zájem na dopadení Caesarových vrahů, a protože si uvědomovali, že tento cíl mohou prosadit nejsnáze společně, došlo velice rychle ke vzájemné shodě. Octavianus se měl vzdát konzulské hodnosti a na zbytek roku ji měl převzít Publius Ventidius (Quintus Pedius zemřel velmi brzy po zvolení do funkce konzula v roce 43 př. Kr.).¹⁹⁶

¹⁹¹ ECK, c. d., s. 16.

¹⁹² Aug. RG, 1.

¹⁹³ App. BC, 3, 14, 96.

¹⁹⁴ Tamtéž, 3, 14, 98.

¹⁹⁵ App. BC, 4, 1, 2.; Plut. Ant., 19.

Plútarchos píše, že se setkali na řece Renu.

¹⁹⁶ App. BC, 4, 1, 2.

Octavianus, Antonius a Lepidus vytvořili nový triumvirát s konzulskými pravomocemi, jehož funkční období mělo trvat pět let. Zvolili si pro sebe úřední označení *tresviri rei publicae constituendae*.¹⁹⁷ Na rozdíl od prvního triumvirátu, který uzavřeli Gaius Iulius Caesar, Gnaeus Pompeius a Marcus Licinius Crassus v roce 60 př. Kr., tento druhý triumvirát byl veřejný, protože jej senátoři schválili zákonem *lex Titia* v listopadu 43 př. Kr., takže byl veřejný.¹⁹⁸ Triumvirům byla dána pravomoc vydávat zákony bez ohledu na senát či lid, vynášet rozsudky a jmenovat magistráty¹⁹⁹. Formálně se však přistupovalo k jednání se senátem i lidem a konaly se volby. Nejdůležitějším posláním však bylo dopadnout a potrestat Caesarovy vrahy, proto si triumvirové rozdělili legie tak, aby některé připadly Lepidovi a asi po dvaceti legiích měl k dispozici jak Octavianus, tak i Antonius. Dohromady jim byl svěřen počet legií odpovídající asi jedné třetině ze všech legií, které se nacházely na území římské říše.²⁰⁰

Působnost si triumvirové mezi sebou vymezili rozdělením provincií následujícím způsobem: Antoniovi připadla celá Galie s výjimkou Narbonské Galie, kterou společně s celou Hispánií převzal Lepidus. Octavianus dostal na starost správu Afriky, Sardinie a Sicílie.²⁰¹ Antonius se vojensky a územně velmi obohatil, naproti tomu Octavianus měl nejslabší pozici, protože Sextus Pompeius (mladší syn Gnaea Pompeia Magna) měl stále převahu na moři se svou flotilou lodí a ohrožoval námořní dopravu kolem Sardinie a Sicílie.

Jak napsal Appiános, triumvirové se dohodli, že Antonius a Octavianus povedou boj proti Caesarovým vrahům společně, zatímco Lepidus měl zůstat v Římě, aby řídil tamější záležitosti.²⁰² Výprava proti spiklencům, udržování a odměna pro tak veliké vojsko zákonitě musela stát mnoho financí. Dohodli se tedy na provedení proskripcí, podobných těm, které zavedl Sulla v roce 88 př. Kr. Octavianus byl proti popravám, ale podle Suetonia, když je začal sám provádět, tak si počínal krutěji než Antonius a Lepidus. Octavianus prý nebyl ochoten k žádným kompromisům a nedal se uprosit od proskribovaných, aby upustil od jejich

¹⁹⁷ „kolegium tří mužů pro uspořádání státu“

ECK, c. d., s. 17.; KEPARTOVÁ, J., *Císařové antického Říma*, Praha 1995, s. 9.

¹⁹⁸ CHRIST, c. d., s. 333.

¹⁹⁹ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Magister – V Římě obecné, široce uplatňované označení vedoucích funkcí nebo řídících osobností.

²⁰⁰ App. BC, 4, 1, 3.; BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 292.

²⁰¹ App. BC, 4, 1, 2.

²⁰² Tamtéž, 4, 1, 3.

pronásledování.²⁰³ Na druhou stranu historik Velleius Paterculus ve svém díle *Římské dějiny* napsal, že si Antonius s Lepidem počínali jako šílenci. Octavianus se je snažil zastavit, ale marně, byl sám proti dvěma.²⁰⁴ Triumvírové vyhlásili, že jejich nepřátelé, ať političtí či osobní, jsou zbaveni právní ochrany, tudíž je může kdokoli zabít bez udání důvodu, jako psance. Jejich majetek byl okamžitě zabaven. Zavedli seznamy, na kterých bylo uvedeno na tři sta senátorů a asi dva tisíce jezdců.²⁰⁵ Mezi proskribovanými byli příslušníci staré aristokracie, či stoupenci Sexta Pompeia, ale také osobní nepřátelé triumvirů. Někteří se provinili pouze svým bohatstvím, které momentálně Octavianus s Antoniem potřebovali nejvíce. Kromě proskripcí došlo také k vyvlastnění osmnácti největších italských měst i s jejich územími, která byla věnována vojsku.²⁰⁶

Jedním z prvních, kteří padli za oběť proskripcím, byl Marcus Tullius Cicero. Octavianus se všemožně snažil, aby nebyl na seznam přidán, ale Marcus Antonius Cicerona hluboce nenáviděl, a Octavianus se nátlaku nakonec podvolil. V prosinci roku 43 př. Kr. Cicerona dostihli Antoniovi pátrači a zabili ho. Antonius poručil useknout jeho hlavu a pravou ruku, již byly napsány řeči proti němu.²⁰⁷ Osudy proskribovaných líčí Appiános ve svém díle *De Bellis Civilibus Romanorum*.²⁰⁸ Životy mnoha lidí záležely na jejich otrocích, protože se často stávalo, že je otroci vyzradili, a tak byli jejich páni dopadeni a zabiti. Suetonius se ve svém díle zmínil, že Octavianus přidal na seznam také svého bývalého poručníka Gaia Torania.²⁰⁹ Mnoho proskribovaných uteklo na Východ nebo na Sicílii k Sextu Pompeiovi.

Proskripce velice postihly senátorskou vrstvu. Některé rodiny byly zcela vyhlazeny, a tak na jejich místo mohli nastoupit přívrženci triumvirů. Finance, které získali triumvírové z proskripcí, ani zdaleka nestačily na náklady na válku, kterou hodlali vést s Caesarovými vrahy. Začaly se vybírat se zvláštní daně, které měly pokrýt zbývající výdaje na následující boje. Politický účel proskripcí spočíval v tom, aby během konfliktu na Východě nedošlo k nepokojům v Itálii. Případné bouře či výtržnosti tak triumvírové udusili již v samotném zárodku.²¹⁰

²⁰³ Suet. Aug., 27.

²⁰⁴ Vell. Patt., 2, 66.

²⁰⁵ CHRIST, c. d., s. 334.

²⁰⁶ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 292.

²⁰⁷ Plut. Ant., 20.

²⁰⁸ App. BC, 4, 4 – 6, 17 – 51.

²⁰⁹ Suet. Aug., 27.

²¹⁰ ECK, c. d., s. 18.

Cassius Longinus a Marcus Brutus se rovněž připravovali na závěrečné střetnutí s Octavianem a Antoniem. Na Východě shromáždili finanční prostředky a postavili devatenáct legií, což činilo dohromady asi osmdesát tisíc mužů. Každému vojákově naslibovali a pak i vyplatili část odměn, aby neměli příležitost dezertovat k Octavianovu či Antoniovu vojsku. Většina jejich vojáků totiž dříve sloužila pod Gaiem Iuliem Caesarem, a tak se Cassius s M. Brutem právem obávali, že jakmile uslyší, že se k nim blíží mladý Caesar, jak si Octavianus nechával říkat, tak z úcty k památce Caesara dezertují k jeho vojsku.²¹¹ Když přihlédneme k faktu, že se ke Cassiovu a Brutovu vojsku přidali uprchlíci a vojáci z východních klientských států, byly obě armády početně téměř vyrovnané.

Na počátku roku 42 př. Kr. byl Caesar zbožštěn, což dodalo Octavianovi jako jeho adoptivnímu synovi ještě větší váhu. Nyní byl „synem boha“ (*divi filius*). Společně Octavianus a Antonius připravili svá vojska na přesun do Řecka.²¹² Přes nástrahy Sexta Pompeia se vojska bezpečně přepravila na místo určení. Ukázalo se, že následující konflikt se uskuteční v prostoru mezi Filippami a Amfipolí. Kolem pahorku, kde stály Filippy, se vyskytovala spousta přírodních pramenů. Město, které kdysi umístili na tomto kopci, bylo obklopeno kolem dokola srázy a zabíralo celou jeho plochu. Antonius se zmocnil města Amfipole, aby si zde zřídil vojenský tábor. Na pahorku se umístila Cassiova a Brutova vojska. Obě dvě strany se opevňovaly a provokovaly jedna druhou drobnými šarvátkami.²¹³

Uskutečnily se dvě bitvy s Caesarovými vrahy. V první bitvě poměřily své síly především armády Antonia a Gaia Cassia Longina. Cassiovi se sice podařilo zdolat v první fázi bitvy Octavianovo vojsko, avšak Antonius se po nějaké době oddělil od probíhající bitvy a společně s malým počtem bojovníků dobyl Cassiův tábor. Když Cassius viděl, že je vše ztraceno, rozkázal svému otroku Pindarovi, aby jej zabil.²¹⁴

Marcus Iunius Brutus se poté snažil obnovit pořádek v obou vojscích. Promluvil ke všem mužům, aby jim dodal odvahy a pak je odměnil za jejich dosavadní službu.²¹⁵ Jak Brutus, tak Antonius s Octavianem objížděli své muže, aby je povzbudili. Vojska se pak vrhla do boje proti sobě, až byli Brutovi vojáci poraženi. Když to Brutus viděl, raději se nechal zabít svým přítelem Stratónem z Épeiru, který

²¹¹ App. BC, 4, 12, 89.

²¹² SCULLARD, c. d., s. 136.

²¹³ App. BC, 4, 13 – 14, 105 – 107.

²¹⁴ Plut. Ant., 22.

²¹⁵ App. BC, 4, 16, 117 – 118.

jej bodl do slabin.²¹⁶ Tak skončili oba vůdci spiklenců a tím i naděje na obnovení republiky. Podle Suetonia nechal Antonius poslat Brutovu hlavu do Říma, aby byla vystavena u nohou Caesarovy sochy.²¹⁷

Vítězem v obou bitvách byl Marcus Antonius, nikoliv Octavianus. Ovšem, ve svém vlastním životopise si Octavianus skutečnost poněkud přikrášlil a prohlásil, že Cassia i Bruta porazil sám.²¹⁸ Octavianus se žádným velkým činem neprosadil, naopak, navíc těžce onemocněl. Při cestě do Říma se dokonce zdálo, že již nebude dlouho naživu.²¹⁹ Díky svým zkušenostem a odvaze si Antonius zasloužil uznání, čehož také obratně využil. Vzhledem k tomu, že vítězství u Filipp bylo především jeho zásluhou, přisoudil si úkoly, které jej zajímaly nejvíce: reforma Východu a shánění finančních prostředků na výplaty pro vojsko a veterány. Zároveň si udržel správu nad Galií. Octavianovi připadl nesnadný úkol: ujal se převezení veteránů zpět do Itálie a jejich umístění na pozemcích již zabavených osmnácti italských měst.²²⁰ Nakonec se ukázalo, že bude potřeba vyvlastnit další území, aby se měli veteráni kde usadit.

Je samozřejmé, že prostým obyvatelům se Octavianovo jednání vůbec nezamlouvalo. Obyvatelstvo našlo svého zastánce v Luciu Antoniovi, který byl bratrem Marka Antonia a konzulem pro rok 41 př. Kr.²²¹. Podařilo se mu vytvořit koalici proti Octavianovi, kterou podporovali i senátoři, protože pro ně byl nebezpečnější Octavianus v Římě, než Antonius na Východě. Nakonec se proti Luciu Antoniovi prosadila Octavianova vojenská převaha. Lucius se v roce 40 př. Kr. opevnil v Perusii, kde byl nakonec Octavianem obklíčen a musel se vzdát.²²² Podle Appiána i Suetonia se Octavianus rozhodl dát celou Perusii vypálit a většinu senátorů i prostých občanů rozkázal popraviti; z úcty k Marku Antoniovi ušetřil jeho bratra Lucia.²²³

Další provokací vůči Antoniovi bylo zabrání Galie i s její posádkou po smrti tamního místodržícího. Opět hrozilo, že vypukne válečný konflikt, tentokrát mezi Octavianem a Antoniem. Oba dva se také snažili naklonit si Sexta Pompeia:

²¹⁶ Tamtéž, 4, 17, 131.

²¹⁷ Suet. Aug., 13.

²¹⁸ Aug. RG, 2.

²¹⁹ Plut. Ant., 23.

²²⁰ Suet. Aug., 13.

²²¹ CHRIST, c. d., s. 339.

²²² ECK, c. d., s. 18.

²²³ App. BC, 5, 5, 49.; Suet. Aug., 15.

Antonius s ním uzavřel spojení a Octavianus se oženil se Scribonií, která byla dcerou tchána Sexta Pompeia. Z tohoto manželství vzešel jediný potomek Octaviana, dcera Iulia.²²⁴

Antonius přistál v Itálii společně se svým vojskem, avšak na měření sil nedošlo. Octavianus i Antonius se sešli v Brundisiu, kde je jejich vojáci donutili uzavřít mezi sebou dohodu, protože proti sobě odmítli bojovat. Antonius i Octavianus se domluvili, že si odpustí všechno, a vzhledem k tomu, že Antonius i Octavianova sestra Octavia byli bez partnerů, dal Octavianus Antoniovi svou sestru za manželku, což mělo jejich dohodu zpečetit.²²⁵

Oba triumvirové si mezi sebou rozdělili římskou říši takto: hranicí se stalo město Skodra v provincii Dalmácie. Vše na východ až k řece Eufratu dostal Antonius a vše na západ od tohoto města až k oceánu připadlo Octavianovi. Lepidus pak obdržel provincii severní Afrika. Dále se společně domluvili tak, že mladý Caesar měl vést válku proti Pompeiovi a Antonius proti Parthům, aby odčinil porážku způsobenou Markem Liciniem Crassem.²²⁶

2.4. Vývoj římské říše od roku 40 př. Kr. do roku 33 př. Kr.

Nyní bych se chtěla krátce zmínit o Antoniově politice, protože vývoj na Východě²²⁷ byl důležitý pro následující události. Marcus Antonius se na přelomu let 42/41 př. Kr. zdržel v Řecku, ale pak se vydal na Východ, aby zde započal svou správní reformu. Dostal se do Efesu, kde vykonal oběti a omilostnil uprchlíky, kteří se zde po bitvách u Filipp ukrývali.²²⁸ Plútarchos ve svých *Souběžných životopisech* napsal o Marku Antoniovi, že se jeho povaha vyznačovala „prostotou a značně tupou chápavostí“²²⁹ a podle něj právě proto podlehl šarmu egyptské královny Kleopatry²³⁰. Antonius projížděl východní provincie a při té příležitosti poslal Kleopatře vzkaz, aby se k němu dostavila do Tarsu v Kilíkii. Vytýkal jí, že se neúčastnila akcí uskutečněných v zájmu Octaviana a že dala Cassiovi prostředky na

²²⁴ Suet. Aug., 62 – 63.

²²⁵ Plut. Ant., 31.

²²⁶ App. BC, 5, 7, 65.; SHOTTER, c. d., s. 25.; CHRIST, c. d., s. 341.

²²⁷ Viz příloha č. 2. 3 (Mapa Východní Evropy a Malé Asie s nejvýznamnějšími městy).

²²⁸ App. BC, 5, 1, 4.

²²⁹ Plut. Ant., 24.

²³⁰ Viz příloha č. 2. 4 (Kleopatra).

válku proti triumvirům. Kleopatra se ospravedlňovala tím, že se nestala Cassiovým spojencem, i když ji o to žádal, ale že sama vyplula s ozbrojeným loďstvem do Iónského moře, aby pomohla Octavianovi a Antoniovi.²³¹

Královna Kleopatra se vši nádherou přišla za Antoniem do Kilíkie. Plútarchos líčí v životopise Marka Antonia, že „*Kleopatra připravila mnoho darů, peněz i ozdob, jak se to slušelo vézt s sebou pro královnu z velké říše a bohatého království, ale nejvíce naději skládala v sebe, ve své osobní kouzlo a milostné umění.*“²³² Svým velkolepým příchodem a svou krásou uchvátila Antonia natolik, že se za ní vypravil do Alexandrie, ačkoliv v té době bojoval jeho bratr Lucius i manželka Fulvia s Octavianem ve prospěch Antoniových zájmů v Itálii.

Antoniovi šlo o upevnění jeho vlivu na Předním Východě, aby zde mohl nerušeně vykonávat své záměry. Kleopatra zase chtěla posílit postavení své země a zároveň zůstat na trůně jako egyptská královna. Opozice se totiž postavila za její sestru Arsinoé. Kleopatra přesvědčila Antonia, aby dal její sestru popravit a tím si upevnila vlastní pozici; také jej přemluvila, aby při reorganizaci Sýrie a Palestiny bral ohled na egyptské zájmy. Na oplátku, v Egyptě, především v egyptské královně, získal Antonius spolehlivého spojence.²³³

Když Antonius v roce 40 př. Kr. z Egypta odjížděl, v Římě zuřil konflikt mezi Octavianem a Antoniovým bratrem Luciem, který skončil vypálením Perusie, a ve stejnou dobu do Sýrie vpadli Parthové. Aby se mohl Antonius dále nerušeně věnovat reformám na Východě, bylo nutné ukončit spory s Octavianem. K tomu přispěla dohoda z Brundisia, kde si mezi sebe rozdělili římskou říši. Aby potvrdili danou smlouvu, tak si čerstvě ovdovělý Antonius vzal za ženu Octavianovu sestru Octavii.²³⁴ Ujednání mezi Antoniem a Octavianem v Brundisiu vzbuzovala v mnoha lidech velká očekávání. I básník Vergilius ve své čtvrté ekloze vyjádřil naději na lepší zítřky po uzavření dohody mezi oběma triumviry.²³⁵

Smlouva z Brundisia sice znamenala dohodu mezi Octavianem a Antoniem, ale v žádném případě nepřinesla do Itálie již dlouho očekávaný mír. Klid Římanů na Apeninském poloostrově ohrožoval již po nějakou dobu Sextus Pompeius, mladší syn Gnaea Pompeia Magna. Díky svému loďstvu blokoval pravidelné dodávky obilí

²³¹ App. BC, 5, 1, 8.; Plut. Ant., 25.

²³² Plut. Ant., 25.

²³³ CHRIST, c. d., s. 338.

²³⁴ Plut. Ant., 31.

²³⁵ Viz příloha č. 2. 5 (Publius Vergilius Maro – *Zpěvy pastýřské*, 4. ekloga).

do Říma a celé Itálie, a tak obyvatelé Apeninského poloostrova brzy začali trpět hladu. Jejich hněv kvůli špatným životním podmínkám padl na hlavu Octaviana, který musel začít chodit po římských ulicích v doprovodu ozbrojené stráže.²³⁶ Navíc si Octavianus Pompeia zneprátelil rozvodem s jeho švagrovou Scribonií, se kterou se necelý rok předtím oženil. Obyvatelé Itálie stále více naléhali, aby se jak Antonius, tak Octavianus smířili se Sex. Pompeiem, a aby byly obnoveny dodávky obilí do Itálie.

Octavianus, Antonius i Sextus Pompeius se sešli u misenského mysu v roce 39 př. Kr. Pompeiovo loďstvo kotvilo u hráze, Antonius a Octavianus měli u sebe postavenou pěchotu.²³⁷ Domluvili se tak, že Pompeiovi svěřili velké ostrovy, Sardinii, Sicílii a Korsiku. Od Antonia měl ještě Pompeius obdržet Peloponnésos.²³⁸ Sextus také získal finanční odškodnění za způsobené peněžní újmy a byl zapsán do seznamu *augurů*, takže se svým postavením posunul takřka na úroveň triumvirů. Na oplátku odvolal blokádu Itálie a skončilo přepadávání lodí s obilím, takže Apeninský poloostrov mohl být dostatečně zásoben potravinami.²³⁹

Marcus Antonius se po uzavření smlouvy z Misena vydal opět na Východ, kde chtěl dokončit úkoly, které si předsevzal splnit. Nejdůležitějším z nich bylo zamezit parthským vpádům na území římské říše. Vojskům Parthů veleli zdatní organizátoři Quintus Labienus a princ Pakoros.²⁴⁰ V roce 40 př. Kr. se Parthové zmocnili Sýrie, části Palestiny a Malé Asie. Teprve roku 39 př. Kr. zahájil Lucius Ventidius Bassus protiofenzivu, které znamenala úspěch pro římskou stranu. Když byl Antonius přes zimu v Athénách, dozvěděl se o skvělém výsledku Ventidiových výprav. V několika bitvách Ventidius porazil jak Labiena, tak prince Pakora. Ventidius byl tak jediný římský vojevůdce, který do této doby slavil nad Parthy triumf.²⁴¹

Octavianus se nedlouho poté oženil s Livií Drusillou z rodu Claudiů, kterou donutil, aby se rozvedla s Tiberiem Claudiem Neronem. Měla s ním syna Tiberia a na cestě bylo další dítě. Livia byla dcerou senátora a pocházela z významné aristokratické rodiny, na což bral Octavianus ohledy. Octavianus získal zvláštní povolení od kněžského kolegia a na počátku roku 38 př. Kr. se s ní oženil. Po smrti

²³⁶ App. BC, 5, 8, 67 – 68.

²³⁷ Plut. Ant., 32.

²³⁸ CHRIST, c. d., s. 342.

²³⁹ ECK, c. d., s. 22.

²⁴⁰ CHRIST, c. d., s. 343.

²⁴¹ Plut. Ant., 34.

Liviina bývalého manžela jejich společné děti přešly do Octavianova domu.²⁴² Podle Suetonia Octavianus Livii velice miloval a ctil. S Livií neměli žádné vlastní děti, i když si to oba velice přáli.²⁴³

Zatímco se Antonius zabýval vývojem na Východě, došlo k porušení smlouvy z Misena. Antonius dal Pompeiovi Peloponnésos s tím, že mu buď sám Pompeius vyrovná, co Antoniovi obyvatelé tohoto poloostrova dluží, anebo počká s převzetím do té doby, než Antonius dluhy vybere sám. Pompeius však toto území přijmout nechťel, asi z obavy, že by mu připadlo včetně dlužných částek.²⁴⁴ Rozhořčil se nad takovým jednáním, zlobilo ho, že ostatní velitelé mají velká vojska a on ne. Začal si budovat velké loďstvo a piráti opětovně začali brázdit moře a znemožňovali plavbu zásobovacím lodím. V Římě propukaly nepokoje, lidé byli rozčilení z toho, že vlastně žádný mír nenastal a že opět začínají pociťovat hlad. Octavianovi se však podařilo zajmout několik pirátů a donutil je prozradit toho, kdo je vyslal. Tímto mužem byl Sextus Pompeius. Mladý Caesar toto oznámil nedočkavému lidu a samotnému Pompeiovi poslal dopis usvědčující jej z porušování míru. Pompeius se vymlouval a naříkal na situaci na Peloponésu. Takto celou situaci popsal Appiános ve svém díle *De Bellis Civilibus Romanorum*.²⁴⁵

Pompeiova moc Octaviana popuzovala a zároveň i omezovala. V roce 38 př. Kr se Octavianus pokusil Pompeia zastavit, ovšem jeho jediným ziskem byla Korsika a Sardinie, které mu vydal jeden z Pompeiových velitelů, Ménodóros.²⁴⁶ Pro Octaviana byl Pompeius příliš silný, než aby jej porazil sám a Antonius si nepřál zničit Pompeia z toho důvodu, že představoval velkou překážku pro Octaviana v jeho mocenském postupu. Pokud chtěl Octavianus boj s Pompeiem vyhrát, musel se postarat o to, aby posílil vlastní vojska a aby získal Antoniovu pomoc. Loďstvo pro následující boje vybudoval Octavianův přítel Marcus Vipsanius Agrippa. Antonius však potřeboval podporu Octavianových legií, pokud chtěl porazit Parthy a odčinit porážku římských vojsk pod velením Crassa způsobenou parthskými vojsky v roce 53 př. Kr. Nyní s pomocí svých zkušených velitelů pouze zastavil parthský postup do nitra římské říše.

²⁴² ECK, c. d., s. 22 – 23.

²⁴³ Suet. Aug., 62 – 63.

²⁴⁴ App. BC, 5, 9, 77.

²⁴⁵ Tentýž.

²⁴⁶ Tamtéž, 5, 9, 78.

Octavianus a Marcus Antonius se sešli v roce 37 př. Kr. ve městě Tarentu, kde projednávali aktuální záležitosti. Museli se domluvit ohledně dalšího působení Antonia na Východě, Octavianova vypořádání se se Sextem Pompeiem a také se museli dohodnout na dalším pokračování triumvirátu. Platnost triumvirátu totiž končila 31. prosince roku 38 př. Kr.²⁴⁷ Podle Appiána Octavianus již Antoniovu pomoc nepotřeboval, neboť si nechal loď postavit sám. Nakonec se oba triumvirové dohodli a Octavianus strávil noc u Antonia bez ozbrojené stráže a totéž učinil následující den Antonius. Jejich vztahy byly proměnlivé a nedůvěřovali si, protože oba toužili po moci a chtěli jí dosáhnout jakýmkoliv způsoby na úkor jeden druhého.²⁴⁸

Domluvili se na pokračování triumvirátu, ale zda se tato doba počítala zpětně od ledna 37 př. Kr. nebo až od ledna 36 př. Kr. není doposud jasné. Werner Eck považuje za důležité znát přesné datum z důvodu pochopení právního postavení triumvirů a jejich poměru vůči státním institucím.²⁴⁹ I podruhé Octavianus nechal triumvirát schválit od lidového shromáždění. Octavianus se poté nazýval „triumvir podruhé“ (*triumvir rei publicae constituendae iterum*) a tímto aktem chtěl senátu i lidu ukázat, že je součástí *rei publicae*, nikoliv její nadřazený. Antonius takovéto právní záležitosti opomíjel.²⁵⁰

V Tarentu se dále dohodli na vzájemné výměně armád, Antonius přenechal Octavianovi asi sto dvacet lodí na boj se Sextem Pompeiem a Octavianus měl Antoniovi poslat dvacet tisíc italských těžkooděnců. Lodě byly Octavianovi předány ihned, ale na Východ odešla jen desetina legionářů, což bylo vnímáno jako provokace. Zbýlé vojsko nikdy neodešlo na pomoc Antoniovi proti Parthům.²⁵¹

Na podzim roku 37 př. Kr. odplul Antonius na Východ a opustil svou ženu Octavii, aby se mohl opět věnovat egyptské královně Kleopatře. Octavia mu za dobu jejich manželství porodila dvě dcery. Na přelomu let 37/36 př. Kr. Antonius uznal Kleopatřina dvojčata, která se narodila v roce 40 př. Kr., za své vlastní potomky. Dvojčata dostala jména vskutku královská: chlapec byl pojmenován Alexander Hélios a holčička Kleopatra Seléné.²⁵² Římský lid pobuřovalo, že Antonius nebral

²⁴⁷ ECK, c. d., s. 23.

²⁴⁸ App. BC, 5, 10, 93.

²⁴⁹ ECK, c. d., s. 23.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 24.

²⁵¹ App. BC, 5, 10, 95.; Plut. Ant., 35.; CHRIST, c. d., s. 342.

²⁵² Plut. Ant., 36.

ohledy na svoji manželku Octavii. I kdyby se s Octavií rozvedl, Kleopatru si nikdy nemohl vzít za manželku, protože by jeho sňatek s ní nemohl být uznán podle římského práva. Plútarchos popisuje Octavii jako ctnostnou a váženou ženu. Antonius si však svoje počínání dokázal ospravedlnit, alespoň před sebou samým. Tvrdil, že „*velikost římské říše se neprojevuje tím, co Řím dostává, nýbrž tím, co rozdává.... Prý se ušlechtilé rody rozšiřují hojným potomstvem a plozením mnohých králů...*“.²⁵³

Antonius se po setkání v Tarentu připravoval na výpravu proti Parthii, kterou plánoval na rok 36 př. Kr. Už nyní se projevil systém reformy celého Blízkého Východu: protežovaným partnerem se stal Egypt²⁵⁴ v čele s královnou Kleopatrou. Počet římských provincií se snížil na tři a tato území představovala základ římského ovládání Východu: Asie, Bithýnie a Sýrie. Kleopatře věnoval velkou část Kilíkii, celou Foiníkii, Kypr, balzámové háje u Jericha a monopol na přírodní asfalt u Mrtvého moře.²⁵⁵ Součástí reformy Východu se stali rovněž noví klientští králové Héródes z Judeje, Archeláos z Kappadokie, Amyntás a Polemón z Pontu a Malé Arménie. Šlo tedy o vyváženou a jasnou reorganizaci správy v čele se silnými osobnostmi.²⁵⁶

V roce 36 př. Kr. začala Antoniova velká výprava proti Parthii. Shromáždil vojsko o síle šestnácti legií v Arménii, v jejímž čele stál král Artavasdés, jenž byl Antoniovým nejmocnějším spojencem v této válce. Římské vojsko proniklo hluboko do Médie, ale Artavasdés Antonia zanedlouho zradil.²⁵⁷ Po útěků arménských bojovníků Antonius nedokázal zajistit dostatečné týlové zabezpečení, přisun zásob a obléhacích strojů a nezbylo mu nic jiného, než se vydat na zpáteční cestu. Nakonec se značně vyčerpané římské vojsko dostalo zpět do Sýrie. Ztráty se odhadovaly na třetinu všech účastníků této výpravy. Královna Kleopatra do Sýrie poslala dostatek potravin, šatstva a dalších potřeb, které brzy náladu vojska zvedly. Antonius chtěl odčinit tuto porážku a rovněž chtěl potrestat zrádce Artavasda co nejdříve, ale tento úkol se mu zdařil až v roce 34 př. Kr.

Vraťme se nyní do roku 36 př. Kr. a k událostem, které se děly v Itálii. Jak jsem se již zmínila, Antonius poslal Octavianovi loď na pomoc proti Sextu

²⁵³ Tentýž.

²⁵⁴ Viz příloha č. 2. 6 (Mapa Egypta).

²⁵⁵ Plut. Ant., 36.; CHRIST, c. d., s. 344.

²⁵⁶ CHRIST, c. d., s. 344.

²⁵⁷ Plut. Ant., 39.

Pompeiovi. Podle Suetonia byla sicilská válka jednou z těch, které Octavianus začal, ale dlouho se vlekla, protože potřeboval opravit loďstva a také uzavřít příměří, které si vyžádal nespokojený lid (smlouva z Misena).²⁵⁸ Pokus o zničení Sexta Pompeia v roce 38 př. Kr. Octavianovi nevyšel, ale nyní se vrátil z Galie Octavianův vynikající vojevůdce a jeho blízký přítel Marcus Vipsanius Agrippa.

Octavianus chtěl zlomit moc Sexta Pompeia. Podle Appiána měl Octavianus připlout k Sicílii z Puteol, Lepidus z Afriky a Taurus z Tarentu²⁵⁹, aby Sicílii sevřeli najednou z východu, západu i jihu. Pompeius se postavil proti Lepidovi s legií těžkooděnců. Celé sicilské pobřeží Pompeius obsadil svými hlídkami a největší část svého loďstva držel v Messaně. Taurus přiváděl z Tarentu sto lodí. Třetího dne se zvedl vítr a převrátil Lepidovy nákladní lodě. Silný vítr a bouře dost poškodily Lepidovo, a také Octavianovo loďstvo, takže bylo nezbytné před dalším bojem poničené lodě opravit. Pompeius této příležitosti ke zničení Octavianova zbývajících loďstva nevyužil.²⁶⁰

V roce 36 př. Kr. se u Mylai střetla Octavianova flotila pod velením Agrippy s Pompeiovými loděmi. Pompeiovy čluny byly kratší a lehčí, takže mohly rychle manévrovat. Octavianovy lodě byly větší a těžší, sice i pomalejší, ale zato průbojnější a odolnější při nárazu. Pompeius, který vše sledoval z nedalekého vrchu, viděl, že jeho lodě nemají úspěch v boji s loděmi nepřítele a nařídil, aby se bojovníci stáhli. Vojáci pak uprchli na mělčiny, kam Agrippovy těžké lodě nemohly, a tak Agrippa s loďstvem Octaviana odplul na širé moře, kdyby se musel utkat s Pompeiovými vojáky v dalším boji. Avšak bylo vidět, že obě strany potřebují odpočinek a nabrat síly k dalšímu střetu. První bitva se Sextovým loďstvem dopadla pro Octaviana vítězně.²⁶¹

Agrippa se o několik dní později zmocnil Tyndaridy, kde bylo velké množství zásob, a poloha tohoto města byla výhodná pro další boj. Octavianus sem dal přivést pěší vojsko i jezdce. Na celé Sicílii docházelo k drobným šarvátkám, ale k žádné velké bitvě zatím nedošlo. Octavianus postupně zabíral se svými pěšáky města na Sicílii, která mu poskytovala potřebné zdroje. Sextus Pompeius se po nějaké době rozhodl, že vyzve Octaviana, aby společně svedli námořní bitvu u Naulochu.

²⁵⁸ Suet. Aug., 16.

²⁵⁹ Taurus byl jedním z Antoniových velitelů, kteří přijeli společně se slíbeným loďstvem.

²⁶⁰ App. BC, 5, 11, 98.

²⁶¹ Tamtéž, 5, 11, 106 – 108.

Octavianus s tím nepříliš nadšeně souhlasil, věděl totiž, že Sextus má na moři větší výhodu. Ale díky Agrippovu vojenskému umění byly síly na obou stranách více než vyrovnané.²⁶²

Ve smluvený den na sebe zaútočily lodě obou flotil, posádky po sobě vzájemně střídaly pomocí strojů i ručních zbraní. Nejvíce se osvědčil harpax²⁶³. S tímto vynálezem přišel Marcus Agrippa, který byl nejenom výborným velitelem, ale také skvěle ovládal nejdůležitější obory válečného inženýrství.²⁶⁴

Jakmile se lodě ocitly blízko sebe, jejich osazenstvo bojovalo tváří v tvář a nebylo snadné rozeznat přítele od nepřítele. Všichni totiž používali podobné zbraně a mluvili latinsky. Jen podle barvy věží, díky kterým se vzájemně odlišovali, Agrippa poznal, že bylo zničeno více Pompeiových lodí než Octavianových. Pouze sedmnácti lodím z velké Pompeiovy flotily se podařilo uniknout. Zbytek Agrippa odřízl a zabránil jim v útěku. Sextus Pompeius kvapně opustil Naulochos, aniž by bral ohled na své muže. Uprchl v doprovodu svých mužů k Antoniovi.²⁶⁵

Některé části Pompeiova pozemního vojska se vzdaly Octavianovi, jiné Lepidovi. Lepidus se díky nově nabytým vojákům cítil silný natolik, že po Octavianovi požadoval, aby mu Sicílii předal.²⁶⁶ Domníval se, že se stane pánem Sicílie, protože jako první vstoupil na ostrov a obsadil řadu tamějších měst. Jenže vojáci nechtěli další válku. Lepidovi bojovníci si uvědomovali Octavianovu statečnost oproti Lepidově váhavosti a vyčítali mu plenění sicilských měst. Když se Octavianus dozvěděl, jak o Lepidovi smýšlejí jeho vlastní vojáci, dlouho se nerozmýšlel a rozeslal posly, aby všem Lepidovým mužům potají vysvětlili, jaké je čekají výhody, když přejdou do Octavianova vojska. Lepidovi velitelé s oddíly i další pomocné jednotky se postupně přidávaly na Octavianovu stranu. Lepidus se tak ocitl v bezvýchodné situaci, poněvadž jej v krátkém čase opustili téměř všichni jeho muži, ale i štěstí. Lepidovi nakonec nezůstal žádný úřad a byl vypovězen do Circei.²⁶⁷

²⁶² Tamtéž, 5, 12, 116 – 118.

²⁶³ Tamtéž, 5, 12, 118.

Podle Appiána byl harpax trám dlouhý pět loket, pobitý kolem dokola železem a opatřený na obou koncích obručemi. Na přední obruči byl vlastní harpax – železný hák, na zadní obruči byla lana, jimiž stroje stáhly harpax zpět, když byl vymrštěn katapultem a zasáhl nepřátelskou loď.

²⁶⁴ CHRIST, c. d., s. 347.

²⁶⁵ App. BC, 5, 12, 120 – 121.

²⁶⁶ CHRIST, c. d., s. 347.

²⁶⁷ App. BC, 5, 13, 123 – 125.; Suet. Aug., 16.

Octavianus uložil Sicílii vysoké daně, jmenoval správce pro Afriku i Sicílii a přidělil vojáky do každé oblasti. Poslal Antoniovy lodě do Tarentu a sám pak v doprovodu vojska opustil ostrov. Zajaté otroky předal jejich pánům k potrestání a svobodným Pompeiovým spojencům udělil milost. Po návratu do Říma mu senát udělil význačné pocty, ale přijal z nich pouze *ovatio*, každoroční náboženskou slavnost ve výroční dny dosažení vítězství a zlatou sochu, která měla být postavena na fóru. Byla mu propůjčena nedotknutelnost tribuna lidu (*sacrosanctitas*), a také Livia i Octavia byly zahrnuty do této nedotknutelnosti. Senát a lid byli povinni poskytovat Octavianovi, jeho ženě i sestře zvláštní ochranu. Hodnost nejvyššího *pontifika* zůstala Lepidovi, i když ji senát Octavianovi po odchodu Lepida nabízel.²⁶⁸

Sextus Pompeius se nakonec obrátil k Parthům, neboť doufal, že do závěrečné fáze konfliktu s Antoniem přijmou ochotně římského vojevůdce. Antonius pověřil jednoho ze svých velitelů Titia, aby pak vedl boj s Pompeiem a jeho muži s plnou silou. Titius měl Antoniovi Pompeia přivést, až se vzdá.²⁶⁹ Pompeius se stal poslední překážkou v uskutečnění Antoniových plánů. Sextus Pompeius byl nakonec zajat, jeho vojsko převedl Titius do Antoniových služeb a v roce 35 př. Kr. byl Pompeius v Malé Asii zabit.²⁷⁰

Octavianus slavil vítězství nad Sextem Pompeiem i Lepidem a Antonius měl ve své moci celou východní část římské říše. Na rozdíl od Octaviana, Antonius na Východě vítězství neslavil. Rok 36 př. Kr. pro něj nebyl úspěšný díky porážce, kterou utrhli od parthských vojsk. Egyptská královna Kleopatra mu slíbila poslat pomoc a obnovit vojenskou sílu díky zdrojům své vlastní země. Když Octavianus Antoniovi poslal legionáře za doprovodu své sestry Octavie, musel se Antonius rozhodnout. Pokud by Octavii přijal, nemohl očekávat pomoc od Kleopatry. Kleopatra pro něj byla důležitější, a proto se rozhodl poslat Octavii zpět do Říma. Přijal pomoc od Kleopatry, což znamenalo, že získal i bohaté přírodní zdroje egyptské země.²⁷¹

V roce 34 př. Kr. slavil Antonius triumf nad arménským králem. Oslavy probíhaly v Alexandrii. Na těchto okázalých slavnostech Antonius předal dobytou Arménii svému synovi, Alexandru Hélioovi. Kleopatra pak vyhlásil královnou králů

²⁶⁸ ECK, c. d., s. 25.; App. BC, 5, 13, 130 – 131.; Aug. RG, 10.

²⁶⁹ App. BC, 5, 14, 134.

²⁷⁰ Tamtéž, 5, 14, 144.

²⁷¹ Plut. Ant., 53.; ECK, c. d., s. 27.

a všechny děti, které s ní měl, dosadil za krále a královny východních států, což byly vlastně části římské říše. Alexander Hélios obdržel Arménii, Parthii a Médii, až si je podrobí. Kleopatra Seléné získala Libyi a jejich nejmladší syn Ptolemaios pak Foiníkii, Sýrii a Kilíkii.²⁷² Tyto události vyvolaly velkou odezvu v Itálii. Odstrčením Octavie a prohlášením Kleopatry a jejich dětí za krále králů Antonius poskytl Octavianovi propagandistickou zbraň, kterou Octavianus okamžitě využil, aby popudil senát a lid proti Antoniovi. Antonius se však ve svých obžalobách nedal a Octavianovi vytýkal, že Pompeiovi odňal Sicílii a nepřenechal mu část tohoto ostrova, že si vypůjčil na válku s Pompeiem lodi a nevrátil mu je, že vypudil Lepida a hlavně, že svým vlastním vojákům rozdělil skoro celou Itálii a jeho vojákům nedal skoro nic. Takto popisuje Antoniovu obžalobu proti Octavianovi Plútarchos ve svých *Souběžných životopisech*.²⁷³ Octavianus se bránil tím, že Lepida zbavil jeho panství pro jeho zpupnost, o kořist se s Antoniem rozdělí, až se s ním Antonius rozdělí o Arménii a podle Octaviana nemají Antoniovi vojáci nárok na území v Itálii, protože se mohou usídlit v Médii a Parthii.²⁷⁴

Bylo očividné, že vzájemné obviňování a provokace postupně přerůstaly ve válku mezi Octavianem a Antoniem. Antonius pochopil, že dokud nevyřeší problémy s Octavianem, nebude se moci nerušeně věnovat svým záležitostem na Východě. Obě strany se začaly připravovat na nadcházející boj.

2.5. Události vedoucí k bitvám u Actia v roce 31 př. Kr. a v Alexandrii v roce 30 př. Kr.

Od ledna roku 33 př. Kr. zastával Octavianus konzulát podruhé a již při prvním zasedání senátu ostře vystoupil proti Antoniovi.²⁷⁵ Octavianus napadal Antoniovu východní politiku, jeho spojení s Kleopatrou i rozdělení částí římské říše Kleopatřiným dětem. Antonius neváhal a začal shromažďovat vojsko, které přesunul do Malé Asie, konkrétně do Efesu. Zároveň také budoval novou flotilu, do které Kleopatra přispěla svými loděmi. Ve výsledku jeho námořní armáda čítala na osm set lodí. Do vojenského tábora v Efesu odešla s Antoniem i egyptská královna, což

²⁷² Plut. Ant., 54.; SCULLARD, c. d., s. 143.

²⁷³ Plut. Ant., 55.

²⁷⁴ Tentýž.

²⁷⁵ ECK, c. d., s. 28.

v Římě vyvolalo pobouření. Kleopatra jej přesvědčila, aby si ji nechal u sebe, protože tolik přispívá na válku a tolik se od Antonia učí.²⁷⁶

Octavianus se rovněž připravoval na střetnutí s Antoniem. Jeho vojska se již od roku 35 př. Kr. činila v Ilyriku. Bojiště v Ilyriku umožňovala zaměstnat Octavianovy vojáky, ale zároveň v případě bezprostředního konfliktu s Antoniem bylo možné boje okamžitě ukončit a přesunout se jinam.²⁷⁷ Agrippa pokračoval ve stavbě lodí, protože se zdálo, že rozhodující boj se odehraje na moři. Octavianus díky dílčím krokům postupně napravoval svou pošramocenou pověst. Zakročil proti lupičským skupinám či promíjel dlužníkům nedoplatky na daních. Stal se také jedním z velkých stavitelů Říma. V roce 33 př. Kr. dal obnovit *Porticus Octavia*, který postavil již jeho předek a v něm dal vystavit polní odznaky, o něž přišel Gabinius v roce 48 př. Kr. v bojích s Dalmaty a které Octavianus získal zpět.²⁷⁸ Ve stejném roce přijal Agrippa funkci *aedila* a dal opravit akvadukt *Aqua Marcia* a vystavět nový, *Aqua Iulia*.²⁷⁹ Vystavěním akvaduktů, vyhloubením studní a stavbou kanálů se výrazně zlepšily hygienické i životní podmínky obyvatel v Římě.²⁸⁰

V roce 32 př. Kr. se vyostřil boj v samotném Římě. Na tento rok byli zvoleni konzuly Gaius Sosius a Gnaeus Domitius Ahenobarbus, kteří byli Antoniovými přáteli a spojenci. Ke dni 31. prosince 33 př. Kr. také končila pětiletá platnost triumvirátu. Na základě dohody z Tarentu si triumvirové mohli svůj titul podržet, což Antonius učinil. Octavianus však titul triumvira nepoužíval, protože byl jmenován na rok 31 př. Kr. konzulem.²⁸¹ Sosius i Ahenobarbus okamžitě začali jednat v Antoniově prospěch. Za nepřítomnosti Octaviana pronesl Sosius v senátu řeč na obranu Antonia a zároveň Octaviana napadal a vznesl proti němu mnoho obvinění. Octavianus se vrátil do Říma a svolal senát. Přišel na něj obklopený osobní stráží a svými přáteli, kteří měli u sebe schované dýky. Sedl si na své místo a poté dlouho mluvil na svou obranu, a stejně jako předtím Sosius, vznášel obvinění proti Antoniovi a Sosiovi. Oba konzulové a s nimi ještě mnoho senátorů poté opustili město a zamířili k Antoniovi do Efesu.²⁸²

²⁷⁶ Plut. Ant., 56.

²⁷⁷ CHRIST, c. d., s. 348 – 349.; Vell. Patt., 2, 78.

²⁷⁸ CHRIST, c. d., s. 349.

²⁷⁹ Tentýž.

²⁸⁰ ECK, c. d., s. 31.

²⁸¹ CHRIST, c. d., s. 350.

²⁸² Cass. Dio, 5, 50, 2.

Antoniovi přátelé a stoupenci mu radili, aby se zbavil Kleopatry a poslal ji zpět do Egypta, čímž by zlepšil názor mnohých Římanů na svou osobu. Antonius to ale odmítl udělat vzhledem k tomu, že jeho vojsku poskytovala zásoby a lodě a také ji chtěl mít u sebe. Po návratu z ostrova Samos, kam se Antonius s Kleopatrou uchýlili na jaře roku 32 př. Kr., se usadili v Athénách, kde Kleopatra konečně donutila Antonia, aby vypověděl svůj manželský svazek s Octavií.²⁸³ Antonius Octavii poté nařídil, aby opustila jeho dům. Při odchodu s sebou vzala všechny Antoniovy děti kromě nejstaršího Fulviina syna, který byl u svého otce.²⁸⁴

Brzy se ukázalo, jaký vliv měla Kleopatra na Antonia. Od Antonia začali odcházet jeho přátelé a spojenci, kterým se nelíbilo, jak s nimi egyptská královna a její rádci jednali. Nejvýznamnějšími přeběhlíky na Octavianovu stranu byli Munatius Plancus a Marcus Titius. Plancus i Titius přinesli Octavianovi důležité informace o tom, co Antonius zamýšlí a plánuje udělat v nejbližší budoucnosti, a především co je obsahem Antoniovy závěti a kde je uložena.²⁸⁵

Octavianus neváhal a zmocnil se Antoniovy poslední vůle, která byla uložena v Domě vestálků v Římě. Donutil nejvyšší kněžku, aby mu Antoniovu závěť vydala. Odvolával se na stav ohrožení v Římě, který podle Octaviana opravňoval tento skutek. Poté závěť v senátě zveřejnil. Chtěl tímto činem ukázat, jak se Antonius zpronevěřil Římu a římskému lidu. V závěti bylo uvedeno, že si Antonius přeje být pochován vedle Kleopatry v Alexandrii. Jejich společné děti měly v budoucnu vládnout nad územím, které patřilo Římu, a prohlásil své potomky s Kleopatrou za své dědice.²⁸⁶ Podle Wenera Ecka lze předpokládat, že obsah Antoniovy závěti je pravý, ale rovněž je velmi pravděpodobné, že Octavianus přečetl v senátu pouze část tohoto dokumentu.²⁸⁷

Jakmile se senátoři a poté i obyvatelé dozvěděli, co je obsahem Antoniovy závěti, byli velice rozhořčeni. Dokonce i Antoniovi přátelé byli jeho poslední vůlí nemile překvapeni. Senátoři Antoniovi okamžitě odňali již přidělený konzulát pro rok 31 př. Kr. a byl prohlášen za nepřítele státu.²⁸⁸ Jak napsal Suetonius, Octavianus

²⁸³ Tamtéž, 5, 50, 3.

²⁸⁴ Plut. Ant., 57.

²⁸⁵ Cass. Dio, 5, 50, 3.

²⁸⁶ Suet. Aug., 17.; ECK, c. d., s. 30.

²⁸⁷ ECK, c. d., s. 30.

²⁸⁸ Cass. Dio, 5, 50, 4.

si poté vyžádal přísahu věrnosti své straně od celé Itálie. Obyvatelům Bononie udělil milost, protože byli odedávna v klientele Antoniovy rodiny.²⁸⁹

Výstavbou své hrobky na Martově poli Octavianus ukázal, jak je zakořeněn v Itálii a v Římě. Usídlení veteránů a vysloužilých vojáků byl úkol, kterým byl Octavianus pověřen po bitvách u Filipp. Zdál se jako velice obtížný a hlavně nevďěčný a v té době tomu tak skutečně bylo. Jenže nyní, kdy bylo zapotřebí vojsko a peníze na blížící se konflikt s Markem Antoniem, se na Octavianovu stranu přidalo mnoho vojáků a usídlených veteránů. Veteráni a vysloužilí centurioni, kteří zastávali významné funkce v městských radách, projevovali Octavianovi svou vděčnost a podporu.²⁹⁰ Octavianus si také vysloužil důvěru římských občanů díky vylepšení životních podmínek v Římě, když nechal vybudovat nové akvadukty, studně a odtokové kanály.

Vše se schylovalo ke konečnému rozhodnutí mezi Antoniem a Octavianem. Válka však byla vyhlášena Kleopatře, nikoliv Antoniovi.²⁹¹ Podle Cassia Diona i Karla Christa byla Kleopatře válka vyhlášena formou *ius fetiale*. Octavianus jako představený *fetialů*²⁹², vrhl v Bellonině chrámu zakrvácený oštěp do čtverce, který byl k tomuto účelu prohlášen za nepřátelské území.²⁹³ Tímto úkonem bylo učiněno tradici zadost. Všechny tyto kroky byly vykonány jmenovitě proti Kleopatře, ve skutečnosti však proti Antoniovi. Podle interpretace Cassia Diona se Kleopatra nechovala jako skromná a pokorná žena, nýbrž jako rovná Antoniovi. Chodila s ním na trhy, připojovala se k němu na oslavách, zúčastňovala se soudních slyšení nebo se nechala nosit v nosítkách, zatímco Antonius šel vedle ní pěšky společně s jejími osobními eunuchy. Zdálo se, že Antonia nějakým způsobem očarovala a on jejímu kouzlu podlehl.²⁹⁴

²⁸⁹ Suet. Aug., 17.

²⁹⁰ ECK, c. d., s. 31.

²⁹¹ Cass. Dio, 5, 50, 4.

²⁹² CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Fetialové – V antickém Římě dvacetičlenné kněžské kolegium. Jejich úkolem bylo provádění fetialskeho práva (*ius fetiale*), tj. zajišťování právních vztahů s cizími obcemi, při němž formalizované nábožensko-rituální postupy tvořily vlastně archaickou diplomacii. Uplatňovali se především v době hrozící války jako vyjednávači nabízející protivné straně podmínky udržení míru. Nesplnila-li druhá strana ve stanovených termínech římské podmínky, bylo v Římě rozhodnuto o válce, která pak byla cizí obci vyhlášena. Uspokojila-li druhá strana Římány, byli *fetialové* zplnomocnění uzavřít rituální smlouvu.

²⁹³ Cass. Dio, 5, 50, 4.; CHRIST, c. d., s. 352.

²⁹⁴ Cass. Dio, 5, 50, 5.

Jak Antonius, tak Octavianus se začali připravovat na nadcházející boj. Octavianus ovládal Itálii, Galii, Ilýrii, Hispánii, Afriku, Sardinii i Sicílii a další ostrovy, které patřily ke zmíněným územím. Na Antoniovu stranu se přidala Malá Asie, Egypt, Thrákie, Řecko, Makedonie, Kypr a okolní ostrovy a v podstatě všichni klientští králové na Východě.²⁹⁵ Plútarchos popisuje znamení, která se před válkou odehrála, například že kolonie Pisaurum, kterou zřídil Antonius, se propadla do země. Za Antoniova pobytu v Patrách byl bleskem zapálen chrám Hérakla a z reliéfů představujících zápas bohů s Giganty v Athénách byl Dionýsos větrem vyražen a shozen z divadla. Antonius se pokládal za příbuzného Hérakla i Dionýsa a nechával se nazývat novým Dionýsem.²⁹⁶ Co se týče vybavení, Antonius měl k dispozici více než pět set bitevních lodí, kolem sta tisíc pěšáků a dvanácti tisíc jezdců. Octavianus disponoval dvěma sty padesáti loděmi, osmdesáti tisíci pěšáky a jezdce měl stejně jako Antonius.²⁹⁷

Ačkoliv Antonius disponoval větším pozemním vojskem, kvůli Kleopatře chtěl, aby se boj rozhodl na moři. Tak to píše Plútarchos ve svých *Souběžných životopisech*.²⁹⁸ Na jaře roku 31 př. Kr. se vojska na obou stranách dala do pohybu. Octavianova flotila kotvila v Tarentu a v Brundisiu, a Octavianus vyzýval Antonia, aby zahájil svůj postup; Octavianus mu dovolil, aby bez překážky přistál a utábořil se se svými muži. Naopak Antonius Octaviana vyzýval, aby svedli bitvu u Farsálu jako kdysi Caesar a Pompeius. Zatímco Antonius kotvil se svou flotilou u Actia v Ambrakijském zálivu²⁹⁹, kde bylo později vybudováno město Níkopolis, Octavianus dobyl Torny a Agrippa Korkýru a poté společně postupovali k Ambrakijskému zálivu.³⁰⁰ Agrippovi se poté podařilo odříznout Antonia od zásobování potravinami, když zablokoval přístupovou cestu.

Postupně se Antoniova situace zhoršovala a dezerce se stala běžným jevem v jeho vojsku. Opouštěli jej jeho spojenci a přátelé, například králové Amyntás a Déiotaros či jeho přítel Domitius Ahenobarbus, kteří se přidali na stranu Octaviana. Díky nedostatečným zásobám, nemocem a horku zbývala Antoniovi v srpnu roku

²⁹⁵ Tamtéž, 5, 50, 6.

²⁹⁶ Plut. Ant., 60.

²⁹⁷ Tamtéž, 61.

²⁹⁸ Tamtéž, 62.

²⁹⁹ Viz příloha č. 2. 7 (Actium).

³⁰⁰ Plut. Ant., 62.; CHRIST, c. d., s. 352.

31 př. Kr. sotva polovina jeho původního vojska.³⁰¹ Antonius se tedy rozhodl pro konečné řešení své neutěšené situace, protože mu bylo jasné, že jeho vojáci budou i nadále slábnout bez dostatečného přísunu potravin. Antonius si uvědomil, že na rozhodující boj nemá síly a že musí prolomit blokádu, kterou vytvořil Agrippa, takže se rozhodl bojovat, aby mohl uprchnout a v klidu obnovit své síly. Podle Wenera Ecka měly Antoniovy lodě velké plachty, což by v případě rozhodující bitvy pro něj byla jenom překážka. Vzhledem k tomu, že se Antonius rozhodl k útěku, velké plachty mu přišly velmi vhod.³⁰²

Když se utkali v námořní bitvě u Actia 2. září roku 31 př. Kr.³⁰³, v Antoniově flotile na pravém křídle stáli Antonius a Publicola, Coelius na levém, uprostřed pak Marcus Octavius a Marcus Insteius. Octavianus postavil na levé křídlo Marka Agrippu a sám velel na pravém křídle. Pozemní vojsko sešikoval do bojového postavení na Antoniově straně Canidius a na Octavianově straně Taurus.³⁰⁴ Antoniovi vojáci, kteří důvěřovali svým lodím, pohnuli svým levým křídlem. Když to Octavianus viděl, přikázal velitelům svých posádek, aby se svými loděmi na pravém křídle ustoupili, a tak nepříteli nalákali ze zálivu a z úžiny, aby je mohli obeplout a utkat se s nimi.³⁰⁵

Když došlo na boj zblízka, tak tři až čtyři lodi Octavianovy obklopily jednu Antoniovu loď a Octavianovi vojáci využívali kopí, bidla s háky a šípy a Antoniovi muži stříleli na protivníky z dřevěných věží. Bitva byla dlouho nerozhodně, avšak vojáci bojující na Antoniově straně najednou viděli, jak Kleopatřiny lodě roztáhly plachty a odplouvaly pryč od bitvy. Antonius dlouho neváhal a následoval Kleopatru, aniž by pomyslel na své vojsko.³⁰⁶ Loďstvo Marka Antonia ještě dlouho odolávalo Octavianově přesile, až se nakonec po pár dnech intenzivních bojů vzdalo.³⁰⁷

Po bitvě u Actia se Antonius i Kleopatra přesunuli do Alexandrie. Octavianus odjel na Samos, aby tam strávil zimu. Jenže se dozvěděl znepokojivé zprávy o tom,

³⁰¹ ECK, c. d., s. 32.

³⁰² Tentýž.

³⁰³ Cass. Dio, 6, 51, 1.

³⁰⁴ Vell. Patt., 2, 85.

Velleius Paterculus ve svém díle napsal, že pravé křídlo Octavianovy flotily bylo svěřeno Markovi Lurioví, levé Arruntiovi, vrchní velení v námořní bitvě Marku Agrippovi. Caesar měl místo tam, kam ho osud zavolał a byl všude. Velení Antoniova loďstva převzali Publicola a Sosius, Caesarovu pozemnímu vojsku velel Taurus, Antoniovu Canidius.

³⁰⁵ Plut. Ant., 65.

³⁰⁶ Tamtéž, 66.

³⁰⁷ CHRIST, c. d., s. 353.

že jeho vojáci, které poslal do Brundisia, se vzbouřili a žádají svoji odměnu a propuštění ze služeb. Octavianus proto odjel ze Samu do Brundisia, aby vše urovnal.³⁰⁸ Pak se spojil s židovským králem Héródem a dobyl egyptskou pevnost Pelúsiem. Nakonec přiměl Antonia na hipodromu v Alexandrii k dalšímu boji. Bitva se odehrála 1. srpna roku 30 př. Kr. a vítězně z ní vyšel opět Octavianus.³⁰⁹ Jak píše Plútarchos, Antonia opustily skoro všechny jeho jednotky, které se přidaly na stranu Octaviana. Jak Marcus Antonius, tak Kleopatra poté spáchali sebevraždu. Antonius se bodl do srdce a zemřel v Kleopatřině náručí.³¹⁰ Vypráví se, že Kleopatra nechtěla být trofejí v Octavianově triumfálním průvodu a jeho zajatkyní, a tak se raději nechala uštknout jedovatým hadem. Octavianus dal její tělo pohřbít vedle Antoniova.³¹¹ Octavianus také nechal popravit Caesariona a staršího syna, kterého měl Antonius s Fulvií. O ostatní děti Antonia i Kleopatry se postaral a zajistil jim vzdělání.³¹²

Všechno bohatství a území, které vlastnili Antonius i Kleopatra, bylo nyní v rukou Octaviana. Z Egypta učinil římskou provincii, kterou spravovali pouze příslušníci jezdeckého stavu, aby se nemohlo stát, že by opět někdo zatoužil po bohatství a moci. Egypt se stal majetkem římského panovníka.³¹³ I ve svých *Res Gestae* Octavianus píše, že přidal Egypt mezi provincie Říma.³¹⁴ Od roku 30 př. Kr. Octavianus panoval v římské říši jako samovládce.³¹⁵

2.6. Situace po bitvách u Actia a Alexandrie (30 – 27 př. Kr.)

Po smrti Marka Antonia a královny Kleopatry se Egypt stal velmi bohatou římskou provincií. Octavianus shromáždil všechny egyptské poklady a náležitě je předvedl v roce 29 př. Kr. při svých třech triumfech za svá vítězství v Ilyrii, u Actia a v Alexandrii.³¹⁶ Bohatství získaná na Východě mu dovolila, aby své vojáky a služebníky vyplatil více než štědře. Podle Cassia Diona i Gaia Suetonia udělil

³⁰⁸ Suet. Aug., 17.

³⁰⁹ ECK, c. d., s. 33.

³¹⁰ Plut. Ant., 76.

³¹¹ Tamtéž, 85 – 86.

³¹² Suet. Aug., 17.

³¹³ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 309.

³¹⁴ Aug. RG, 27.

³¹⁵ ECK, c. d., s. 33.

³¹⁶ Cass. Dio, 6, 51, 21.; ECK, c. d., s. 33.

Marku Agrippovi za jeho úspěchy modrou vlajku.³¹⁷ V roce 29 př. Kr. nechal Octavianus uzavřít svatyni Iana Quirina, což bylo znamení, že v celé římské říši zavládl mír.³¹⁸

Podle Karla Christa tkví Octavianovy úspěchy ve dvou předpokladech: za prvé, Octavianus k sobě dokázal dlouhodobě připoutat přívržence zavražděného diktátora, ať byli z bohatých či chudých vrstev. Tito obyvatelé byli ochotni přijmout jeho nadřazené postavení, protože to zaručovalo, že se stávající společenská a hospodářská situace nebude tolik měnit. Klíčovou roli hrála také armáda, která se postupem času přeměnila ve vojenskou družinu závislou na konkrétních vojevůdcích. Druhým předpokladem Octavianova úspěchu byl zájem na straně caesarovců. Caesarovi přívrženci s ním nebyli z čistě nezištných důvodů, nýbrž pro konkrétní hospodářské a politické cíle. Je důležité připomenout, že Octavianus se uměl přizpůsobit situaci a dokázal daných politických, ale i hospodářských a sociálních podmínek náležitě využít ve svůj vlastní prospěch. Odvolával se na *pietas*, lásku syna k otci a tím pádem k tomu, že je nutné vraždu Caesara pomstít. Octavianus si naklonil prostý lid, stejně jako bohaté příslušníky římské společnosti svými ustanoveními v Římě. Zlepšil hygienické a životní podmínky, budoval akvadukty, kanály, studně, nechal dovážet obilí a všemožně se snažil si lid naklonit na svou stranu.³¹⁹

Marcus Antonius měl několik možností, jak porazit Octaviana. Ať už se jednalo o Octavianovo oslabení během války se Sextem Pompeiem či perusijskou válku. Antonius však nebyl nikdy schopen takové možnosti využít a s Octavianem skoncovat nadobro. I díky tomu měl Octavianus úspěch.³²⁰

Lucius Cassius Dio ve svém díle *Římská historie* popsal dva proslovy, které podle něj byly v senátě předneseny Markem Agrippou a Gaiem Cilniem Maecenatem, který se stal Octavianovým přítelem a rádcem. Gaius Maecenas pocházel ze staré etruské šlechtické rodiny a Octavianus mu svěřoval důležité úkoly, např. Maecenas zastupoval Octaviana v Římě, když se Octavianus odebral na Východ, aby válčil s Antoniem.³²¹ Velleius Paterculus popsal Maecenata jako člověka, který viděl dopředu, byl rozhodný, ale když si mohl užít volné chvíle, dělal

³¹⁷ Suet. Aug., 2, 25.; Cass. Dio, 6, 51, 21.

³¹⁸ Aug. RG, 13.; Cass. Dio, 6, 51, 20.

³¹⁹ CHRIST, c. d., s. 355 – 356.

³²⁰ Tentýž.

³²¹ ECK, c. d., s. 34.

to s velkým požitkem.³²² Oba proslovy jsou fiktivní a nikdy se neuskutečnily, ale dotýkají se problému, který před Octavianem vyvstal.

Po bitvě u Actia Octavianus promýšlel a diskutoval se svými přáteli a spolupracovníky, jak by měla vypadat forma vládního uspořádání. Podle Cassia Diona Agrippa navrhoval, aby bylo nové státní zřízení vystavěno na republikánských principech, kdežto Maecenas se vyslovil pro obnovu monarchie. Detailně popsal, jak by měla vypadat politická struktura, senát, vojsko, atd.³²³ Již nyní ale bylo jasné, že Octavianus nemá v úmyslu vzdát se nově nabyté moci. Bylo tedy nutné, aby se našla taková forma vlády, která by jeho moc a postavení zachovala. Octavianus si uvědomoval, že není možné, aby nastolil podobný způsob vlády jako jeho adoptivní otec Gaius Iulius Caesar, protože to bezesporu vedlo k Caesarově zavraždění. Octavianus se po pečlivém zvážení rozhodl nastolit starý republikánský systém a obnovit vůdčí roli senátu. Zároveň si však hodlal ponechat svoji svrchovanou moc.³²⁴

V době po vítězství u Actia byly Octavianovi prokazovány různé pocty a konaly se slavnosti na jeho počest. Byl oslavován jako mírotvorce. Jak píše Werner Eck, Octavianovo jméno se mělo stát součástí všech modliteb kněží. Den jeho narození i vítězství u Actia byly prohlášeny za svátky. Existence státu závisela ve všem na Octavianovi, jak bylo okázale demonstrováno.³²⁵ Octavianus sám ve svých *Res Gestae* píše, že v pátém roce jeho konzulátu (rok 29 př. Kr.) pozvedl počet patricijů a obnovil formální moc senátu. Právo jmenovat nové patricije získal již v předcházejícím roce. Důvodem k takovému kroku byl nízký počet patricijských rodin, které během občanských válek vymizely. Dalším důvodem bylo také to, že pouze patricijové mohli zastávat určité kněžské funkce, které byly nutné pro zajištění přízně bohů, jenž znamenala prosperitu pro celou římskou říši.³²⁶

Společně s Markem Agrippou se stali *censory* a poprvé po dlouhé době bylo zachyceno celé římské obyvatelstvo. I tuto událost Octavianus zaznamenal ve svých *Res Gestae*. Píše, že provedl *lustrum*³²⁷ po čtyřiceti dvou letech a že bylo zaregistrováno celkem čtyři miliony šedesát tři tisíc občanů.³²⁸

³²² Vell. Patt., 2, 88.

³²³ Cass. Dio, 6, 52, 1 – 40.

³²⁴ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 312.

³²⁵ ECK, c. d., s. 35.

³²⁶ Aug. RG, 8.; ECK, c. d., s. 36.; SCULLARD, c. d., s. 177.

³²⁷ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Dalším krokem, který Octavianus provedl, bylo omezení členů senátu. Jak napsali Suetonius i Cassius Dio, senát se stal neuspořádaným tělesem, protože narostl do počtu více než jednoho tisíce členů. Propuštění senátorů se vrátili ke svým soukromým životům. Octavianus také všem členům senátu zakázal opouštět Itálii, pokud by jim to on sám výslovně nepřikázal či pokud by senátorů nezískali Octavianův souhlas.³²⁹

Aby zajistil kontinuitu stávajícího systému, od roku 31 př. Kr. až do roku 27 př. Kr. nepřetržitě zastával konzulát. V letech 28 – 27 př. Kr. byl Octavianovým spolukonzulem jeho přítel Marcus Vipsanius Agrippa. Oba tak měli nejvyšší postavení ve státě a nikdo s nimi nemohl soupeřit. V roce 27 př. Kr. na zasedání senátu Octavianus prohlásil, že poté, co ukončil všechny občanské války a urovnal všechny záležitosti, předává republiku do rukou senátu a lidu Říma.³³⁰ Reakce na toto prohlášení byly velmi různorodé. Někteří senátorů znali Octavianův plán, takže mu aplaudovali, jiní pojali podezření ohledně dalších Octavianových záměrů a zbytek nevěděl, co si o tomto činu myslet.³³¹ Werner Eck ve svém díle *Augustus* napsal, že Octavianus sice předal veškerou moc do rukou senátu a lidu, jenže ti ve skutečnosti nemohli svobodně rozhodovat, protože neměli právo iniciativy. Naopak, Octavianus jako konzul reprezentoval nejvyšší iniciativní moc ve státě, což znamenalo moc na všech úrovních života a všichni senátorů to věděli. Členové senátu tak nechápali, jak je možné, že se Octavianus chce vzdát vší moci a předat ji do rukou lidu a senátu. Chtěl snad Octavianus, aby všude zavládl chaos? Chtěl snad lid Říma nechat napospas osudu?³³²

Octavianus se nakonec po dlouhém přemlouvání opět chopil moci a prohlásil, že si vezme na starost péči o provincie, ve kterých ještě nebyla situace zcela klidná. David Shotter ve své práci *Augustus Caesar* napsal, že Octavianus měl každý rok zastávat konzulát a že se měl ujmout správy Hispánie, Galie, Sýrie, Kilíkie, Kypru a Egypta na dobu deseti let. Pokud by se situace v daných provinciích uklidnila

Lustrum – Děkovná a očištná oběť, konaná jedním z *censorů* po skončení cenzu. Rituální očista národa se konala na Martově poli, kde byli občané shromážděni ve vojenském uspořádání. Po obětování zvířat pak *censor* pronesl prosebnou modlitbu k bohům za uchování a zvětšení blaha římského státu. Jako *lustrum* bývala označována i doba mezi dvěma lustry, tedy pětiletí.

³²⁸ Aug. RG, 8.

³²⁹ Suet. Aug., 25.; Cass. Dio, 6, 52, 42.

³³⁰ Aug. RG, 34.; Cass. Dio, 6, 53, 2 – 10.

³³¹ Cass. Dio, 6, 53, 11.

³³² ECK, c. d., s. 36 – 37.

dříve, měl je navrátit do rukou senátu a lidu. Hispánii, Sýrii a Galii si vzal na starost osobně, ve všech ostatních regionech měl své zástupce. Řím měl být spravován skrze Octavianovy konzuláty a celá říše byla chráněna ozbrojenými silami, které byly rozmístěny v každé provincii. Každou provincii spravoval Octavianem volený *legát*³³³. Legáty si Octavianus vybíral sám na základě jejich spolehlivosti a výkonnosti.³³⁴

Ve svých *Res Gestae* Octavianus také uvedl, že měl největší vliv ze všech, ale že nikdy neměl více úřední moci než ti, se kterými společně vykonával daný úřad. Už tam ale nenapsal, že jeho vliv (*auctoritas*) spočíval na velmi pevných základech: na řízení provincií, vojsku, finančních prostředcích a také na samotné široké klientele. Žádný jiný úředník neměl ani srovnatelnou moc, jakou disponoval Octavianus.³³⁵

Jako vděk od senátu a lidu vůči Octavianovi mu byl propůjčen čestný zlatý štít, který byl zavěšen v senátu. Na tomto štítu byly znázorněny jeho čtyři ctnosti: odvaha (*virtus*), mírnost (*clementia*), zbožnost a plnění povinností vůči lidu a bohům (*pietas*) a spravedlnost (*iustitia*).³³⁶ Avšak pro Octaviana nejdůležitější poctou bylo, že mu senát propůjčil nové přízvisko *Augustus*, což znamená „vznešený“. Od této chvíle se nazýval *Imperator Caesar Augustus divi filius*. Výrazem *augustus* byla nazývána místa a předměty, které byly vzácné a posvátné.³³⁷ Dokud Augustus žil, tak jeho přízvisko bylo pouze součástí jeho jména. Až mnohem později se význam změnil a ze jména se stal titul.³³⁸

2.7. Principát

Augustus nyní zaujímal postavení prvního muže ve státě (*princeps*), který z rukou senátu a římského lidu přijal povinnost pečovat o římskou říši. V minulých letech bylo mnoho principů, ale od nynějška měl být pouze jeden. Novou formu nazýváme principát. Toto nové politické zřízení se vyvíjelo již od roku 30 př. Kr.

³³³ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Legatus (legát) – Za principátu to byl správce císařské provincie, jemuž císař delegoval své prokonzulské impérium. Byl senátorského stavu, buď bývalý konzul, nebo bývalý *praetor*.

³³⁴ SHOTTER, c. d., s. 32 - 33.

³³⁵ Aug. RG, 34.; ECK, c. d., s. 38 – 39.

³³⁶ Aug. RG, 34.

³³⁷ Suet. Aug., 7.; Cass. Dio, 6, 53, 16.

³³⁸ ECK, c. d., s. 40.; Aug. RG, 34.; Suet. Aug., 7.

a trvalo ještě mnoho let, než byla nalezena konečná podoba státního uspořádání. Postupné zavádění změn a pomalý vývoj byly charakteristické pro období principátu.³³⁹ Augustovo heslo „pospíchej pomalu“ (*festina lente*) plně odpovídalo postupnému zavádění dílčích změn tak, aby je obyvatelé byli ochotni akceptovat.³⁴⁰

2.7.1. Rané období principátu

Podoba nového státního zřízení již byla známa, ale přesnější charakter vlády prozatím určen nebyl. Bylo nutné ujasnit si pravidla, jak se chovat v politice i ve společnosti obecně.³⁴¹

Augustus ještě v roce 27 př. Kr. opustil Řím a odjel do Galie a na počátku roku 26 př. Kr. pak do Hispánie, aby uklidnil tamější situaci. Do Galie pak poslal Terentia Varra, aby se postavil vzpouře, která zde vypukla. Augustus sám pak vedl výpravu do Hispánie proti kmenům Asturů a Kantabrů, kteří ještě silně odmítali přijmout římskou nadvládu. Augustus během konfliktu onemocněl, a tak za něj musel bojovat a vyjednávat Gaius Antistius. Antistius uspěl a porazil hispánské kmeny.³⁴² Augustus odjel do Hispánie také z toho důvodu, aby splnil, co senátu slíbil: že bude dohlížet na správu provincií a že uklidní tamější rozbouřené nálady a vznikající nepokoje. Pobyt v provinciích mezi vojáky ještě posiloval jeho vztah k vojsku a veteránům. Mnoho veteránů totiž bylo usídleno právě v Galii a Hispánii.³⁴³

Co se týče politiky v hlavním městě, Augustus chtěl, aby lidové shromáždění, senát a další úřady plnily povinnosti jako doposud. Jenže vzhledem k nejasným pravidlům, co se politického života týče, úředníci nevěděli, nakolik mohou rozhodovat, aniž by zasahovali do Augustových pravomocí. Augustus byl totiž od roku 31 př. Kr. konzulem, což popuzovalo některé aristokraty, protože i ti chtěli mít možnost zastávat konzulský úřad. Navíc bylo vidět, že Augustus protežuje některé své příbuzné, například svého zetě Claudia Marcella. Marcellus se oženil

³³⁹ CHRIST, c. d., s. 356.

³⁴⁰ ECK, c. d., s. 40.

³⁴¹ Tamtéž, s. 47.

³⁴² Cass. Dio, 6, 53, 25.

³⁴³ ECK, c. d., s. 48.

s Iulií³⁴⁴ a díky příbuznosti s Augustem se stal *aedilem*, a také získal právo ucházet se o konzulát, což bylo vzhledem k jeho nízkému věku velmi neobvyklé.³⁴⁵

Díky všemu protežování, rozšiřování svých úředních pravomocí na úkor jiných a nepřetržitému zastávání konzulského úřadu, se Augustus brzy stal cílem spiknutí. Spiknutí bylo již v zárodku zastaveno, přesto se celá tato situace podepsala na Augustově zdraví. V roce 23 př. Kr. těžce onemocněl a zdálo se, že již nebude naživo moc dlouho. Zařídil tedy vše tak, aby mohl stát fungovat i bez něj. Seznam vojsk v provinciích odevzdal svému kolegovi v konzulátu Calpurniu Pisonovi a svému příteli Marku Agrippovi dal svůj pečetní prsten. Augustus tak neurčil svého nástupce, avšak zajistil, aby byla zaručena kontinuita stávajícího systému tím, že rozdělil svou moc.³⁴⁶ Augustovi se však díky jeho houževnatosti a také lékaři Antoniu Musovi, který mu dával různé nápoje a studené koupele, podařilo uzdravit. Římané pak tomuto lékaři postavili pomník vedle sochy boha Aesculapia.³⁴⁷ Ve stejném roce však zemřel Augustův zeť, Claudius Marcellus. Augustus mu nechal vystrojit státní pohřeb a pojmenoval po něm jedno z divadel.³⁴⁸

Po odhaleném spiknutí a následné nemoci se Augustus rozhodl, že musí provést určité změny v politickém zřízení. V roce 23 př. Kr. se vzdal svého konzulátu; domníval se, že stejně nepotřebuje zastávat úřad, když už vlastně disponuje jeho pravomocemi.³⁴⁹ Tím, že předal konzulský úřad další osobě, tak ztratil bezprostřední moc nad vedením politického života v Římě. Jeho postavení v provinciích zůstávalo stejné jen s tím rozdílem, že se jeho konzulská pravomoc změnila na prokonzulskou. Kompetenci prokonzula ovšem měl jen v těch provinciích, nad kterými mu byl svěřen dohled, v ostatních provinciích měli správu na starosti jiní prokonzulové.³⁵⁰

Postoupením konzulské pravomoci dalšímu úředníkovi Augustus ztratil právo zasahovat v rozsáhlých politických záležitostech v provinciích. Nechal si tedy své *imperium*, svou úřední moc, prohlásit za *maius*, tedy vyšší než měli ostatní úředníci disponujícími *imperiem*. *Imperium maius* zajišťovalo Augustovi právo

³⁴⁴ Suet. Aug., 63.

³⁴⁵ ECK, c. d., s. 48.; Cass. Dio, 6, 53, 28.

³⁴⁶ ECK, c. d., s. 49.; Cass. Dio, 6, 53, 30.

³⁴⁷ Suet. Aug., 59.

³⁴⁸ Cass. Dio, 6, 53, 30.

³⁴⁹ Suet. Aug., 27.; BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 316.

³⁵⁰ ECK, c. d., s. 50.

rozhodovat v záležitostech provincií, ve kterých to uzná za vhodné. Také bylo stanoveno, že jeho úřední pravomoc nezaniká, pokud překročí posvátnou hranici Říma (*pomerium*³⁵¹). Ostatní prokonzulové ztráceli svou kompetenci, jakmile *pomerium* překročili.³⁵²

Poslední změna, kterou si Augustus prosadil v roce 23 př. Kr., byla, že mu senát svěřil pravomoci tribuna lidu (*tribunicia potestas*). Tribunskou moc přijal natrvalo. V ní si v pětiletých obdobích několikrát přibral kolegu. Také bylo rozhodnuto, že smí kdykoliv a ohledně jakékoliv záležitosti svolat senát. Těmito všemi politickými pravidly a rozhodnutími byl vytvořen celý soubor práv, na jejichž základě mohl politicky jednat. Důležitým aspektem tribunské pravomoci však bylo, že Augustus tak působil jako skromný ochránce práv běžných občanů.³⁵³

S čím však Augustus nepočítal, byl odpor prostého lidu proti těmto politickým změnám, především proti tomu, že se Augustus vzdal konzulského úřadu. Římští občané měli pocit, že tím ztratí podporu svého dobrodince. Ukázalo se, že Augustus je nepostradatelný, vzhledem k tomu, že při obsazování úřadu konzula došlo ke sporům mezi kandidáty. Augustus, který pobýval na Sicílii a později také na Východě, kde pracoval na dohodě s Parthy, se vrátil do Říma v roce 19 př. Kr. Senát mu povolil, že na veřejnosti smí nosit odznaky konzulského úřadu, i když zmíněný úřad nevykonával. Zdá se, že toto opatření uklidnilo rozbouřené nálady obyvatel, které panovaly v Římě.³⁵⁴

2.7.2. Správa římské říše

Politické uspořádání se po roce 27 př. Kr. dále vyvíjelo. Augustus nemohl provádět změny v politickém zřízení najednou a radikálně, neboť by narazil na odpor senátu i lidu. Změny, které byly během jeho vlády zavedeny, odpovídaly

³⁵¹ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.:

Pomerium – Původně snad magická, v historické době ideální hranice města, mající závažný sakrálně právní význam. *Pomerium* rozdělovalo římský svět na zónu *intra pomerium*, uvnitř *pomeria*, tj. ve městě, a na mnohem větší zónu *extra pomerium*, tj. venku, cizina. Uvnitř města byl svět míru, štěstí a bezpečí, plné platnosti občanského práva, venku nebezpečí, válka a platnost vojenského velení se zmenšením občanských práv.

³⁵² ECK, c. d., s. 50.; BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 316.; Cass. Dio, 6, 53, 32.

³⁵³ Suet. Aug., 27.; ECK, c. d., s. 50.

³⁵⁴ ECK, c. d., s. 51.; BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 316 – 317.

potřebám dané doby a vyplývaly ze situací, když se ukázalo, že stará pravidla již nedostačují.³⁵⁵

Co se týče samotného města Říma, zde se projevoval značný nedostatek ve státní organizaci. Především velikost samotného města i počet obyvatel ukazovaly, že bude nutné zavést jistá opatření, aby se celkově zlepšil život v hlavním městě. Problémy způsoboval opakovaně se rozvodňující Tiber, četné požáry a také zločinci, kteří způsobovali velké škody.³⁵⁶

Dalším výrazným nedostatkem bylo, že neexistovala žádná organizace ohledně zásobování potravinami. V roce Augustus 22 př. Kr. zavedl bezplatné měsíční přiděly, na které měli dohlížet čtyři senátoři.³⁵⁷ Podle Cassia Diona Augustus v době, kdy Řím postihl hlad, zakázal vstup do města gladiátorům a otrokům, aby omezil spotřebu potravin. *Princeps* a mnoho jeho úředníků a senátorů rozpustilo své družiny ve snaze ušetřit co nejvíce potravin. Teprve po několika letech, kdy se opakovala období hladu, Augustus ustanovil stálého zástupce z řad jezdců, který dohlížel na zásobování potravinami. Jeho povinností bylo, aby byl zajištěn pravidelný a dostatečný přísun obilí z provincií do Říma.³⁵⁸

Co se týče opakujících se záplav, tak podle Suetonia, Augustus nechal řečiště Tiberu, odedávna naplněné odpadem a zúžené výběžky staveb, rozšířit a vyčistit.³⁵⁹ Také zasáhl proti požárům, které Řím vytrvale trápily. Ustanovil sedm sborů složených z bývalých otroků, které měly město chránit před požáry. Velitel hasičů byl jmenován *praefektem (praefectus vigilum)* a pocházel z jezdeckého stavu.³⁶⁰

Postupem času byli ustanoveni další úředníci a vznikaly nové úřady, které měly zajišťovat lepší organizaci státní správy i správy samotného Říma. Jednalo se například o senátory, kteří měli za úkol se starat o zásobování Říma vodou. Do své smrti v roce 12 př. Kr. tuto funkci zajišťoval Marcus Agrippa, ale po jeho smrti bylo nutno vytvořit stálý úřad, aby se nepřerušila dodávka vody. Augustus také zavedl úřad pro udržování veřejných staveb a chrámů. Co se týče lapků a zlodějů, kteří vytrvale obtěžovali lid nejen v Římě, Augustus se rozhodl, že zavede

³⁵⁵ ECK, c. d., s. 64.

³⁵⁶ Suet. Aug., 28.; ECK, c. d., s. 64.

³⁵⁷ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 337.; ECK, c. d., s. 65.

³⁵⁸ Cass. Dio, 6, 55, 26.; ECK, c. d., s. 65.

³⁵⁹ Suet. Aug., 30.

³⁶⁰ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 337.

úřad městského *praefekta*, který se měl starat o bezpečnost města. *Praefectus* měl k dispozici tři kohorty, tedy celkem asi tisíc pět set mužů.³⁶¹

Aby se mohl Augustus, senátoři, úředníci a další lidé dobře pohybovat po Apeninském poloostrově, bylo nutné zásadně vylepšit infrastrukturu. Od roku 20 př. Kr. Augustus sám převzal péči o silnice. Po několika letech však vytvořil sbor senátorů, kteří měli za úkol stavět a opravovat silnice ve spolupráci s italskými obcemi. Augustus rovněž nechal vytvořit systém vojenských stanic, kde bylo možno vyměnit koně i vůz. Systém stanic sloužil také jako ochrana pocestných před zloději a lapky.³⁶²

Jak napsal v *Res Gestae*, Augustus nechal na Apeninském poloostrově založit celkem dvacet osm kolonií, které měly sloužit především k usídlování veteránů. Kromě Itálie pak založil kolonie v Africe, na Sicílii, v Makedonii, Hispánii, Galii, Sýrii a na dalších územích.³⁶³ Podle Suetonia zvelebil kolonie výstavbou veřejných budov a snažil se je vyrovnat s Římem po stránce práce a vážnosti. Aby tohoto docílil, zavedl, aby o římských úřednících hlasovali koloniální dekurioni každý ve své kolonii, načež své hlasy zapečetili a poslali do Říma.³⁶⁴

Pokud jde o správu provincií, tak systém místodržících s jejich pravomocemi, které uplatňovali vůči obyvatelům dané provincie, stále v zásadě platil. Počet císařských provincií se v prvním desetiletí našeho letopočtu ustálil na deseti. Správu mohutnějších provincií převzal Augustus sám, ostatní svěřil svým prokonzulům podle losu.³⁶⁵ Ve všech ostatních senátních provinciích byl Augustus na základě svého prokonzulského *imperia* místodržícím a protože nemohl být všude, tyto provincie za něj spravovali jím volení zástupci v hodnosti *propraetora* (tzv. *legati Augusti pro praetore*). Legáti se označovali jménem Augustovým, protože on je zvolil do funkce a přídomek *pro praetore* znamenal, že jsou podřízeni Augustovu prokonzulskému *imperiu*. Legáti zůstávali obvykle ve svém úřadě déle než prokonzulové.³⁶⁶

³⁶¹ ECK, c. d., s. 65 – 66.

³⁶² Suet. Aug., 32.; ECK, c. d., s. 66 – 67.

³⁶³ Aug. RG, 28.

³⁶⁴ Suet. Aug., 46.

³⁶⁵ Tamtéž, 47.

³⁶⁶ ECK, c. d., s. 67.

ADKINS – ADKINS, c. d., s. v.:

Prétoři (propraetor) – Propraetoři, tj. bývalí *praetoři* byli vybíráni pro vojenské velení jakožto správci některých senátních a císařských provincií.

Další důležitou činností byl výběr daní. Augustus rozdělil kompetence pro shromažďování daní mezi *quaestory* a tzv. *procuratores*, což byli Augustem vybraní jednatelé, kteří byli určeni pro výběr daní v císařských provinciích. *Procuratores* byli odpovědní přímo Augustovi, což znamená, že tuto pozici nemohl zastávat žádný senátor či osoba vyšší politické hodnosti. Nejčastěji byli dosazováni úředníci z jezdeckého stavu. Takovým rozdělením práv, co se týče výběru daní, se mělo výrazně omezit využívání obyvatel soukromými nájemci daní. Daně byly vybírány na úrovni samosprávných jednotek, buď úřady municipií, nebo nájemci daní, protože ani *quaestor* ani *procurator* nebyli schopni vybírat daně přímo od těch, kteří měli povinnost je platit. Vyžadovalo by to rozsáhlou agendu, která v této době ještě vytvořena nebyla.³⁶⁷ Obyvatelé provincií měli v Augustovi politického zastávce, který neměl zájem připustit nepokoje v porobených oblastech kvůli finančnímu obohacení několika úředníků. Něco podobného platilo i pro senátorské místodržící. Augustus s nimi nemohl nakládat jako se svými podřízenými, ale v případě konfliktu Augustus mohl danému senátorovi odeprít přízeň a raději podporovat města v provincii. Tímto způsobem byl Augustus schopen chránit obyvatele provincií před úřední zvrhlostí.

2.7.3. Sociální struktura římské říše (senát, jezdcí, vojsko)

Senát. Když psal Augustus své *Res Gestae*, v jedné z prvních vět připomenul, že se stal členem senátu za konzulátu Hirtia a Pansy, což bylo v roce 43 př. Kr.³⁶⁸ Senát byl velmi významnou politickou institucí, a proto každý, kdo chtěl v Římě něco politicky znamenat, musel náležet k senátu. Augustus si uvědomoval, jak dopadl Caesar, proto jeho vláda ve velké míře závisela na podpoře senátu. Přízeň či nepřízeň senátorů mohla ovlivnit vývoj římské říše do budoucna. Jak byli senátoři úzce spojeni s Augustem a jeho vládou dokazuje, že skoro všichni jeho přátelé, přívrženci, ale i nepřátelé byli senátoři. I místodržící v provinciích pocházeli často ze senátorské vrstvy.³⁶⁹

³⁶⁷ ECK, c. d., s. 68 – 69.

³⁶⁸ Aug. RG, 1.

³⁶⁹ ECK, c. d., s. 57.; BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 323.

Jak již bylo výše uvedeno, Augustus předal v roce 27 př. Kr. do rukou senátu své mimořádné pravomoci. Dalo by se tak říct, že se moc senátu plně obnovila a že senát disponuje největší politickou silou v říši. Opak byl ale pravdou. Augustus sice nevlastnil o nic víc pravomocí než konzul, protože zůstal pouze konzulem, nicméně díky té skutečnosti, že mu podléhala většina provincií, měl nadřazené postavení. Kdykoliv totiž mohl s vojskem umístěným v provinciích zaútočit na Řím, což senátoři samozřejmě věděli.

Je rovněž důležité připomenout, že senát v Augustově době rozhodně nebyl stejný jako v době republiky. Urozené rodiny, které byly zastoupeny v senátě, během válek ztratily mnoho svých členů, nebo vymřely úplně, jiné rodiny zchudly a byly schopné přežít jen díky Augustově podpoře. Aby Augustus senát doplnil a aby si jeho členy naklonil na svou stranu, udělal z některých svých přívrženců senátory. Většina z nich pocházela z oblastí Itálie, ale našli se i tací, kteří byli z jižní Galie či Hispánie. Tím si pro sebe zajistil podporu této důležité instituce. V prvním desetiletí našeho letopočtu se zasedání senátu účastnilo mnoho představitelů ze všech částí říše.³⁷⁰

Podle Wenera Ecka, který vychází ze Suetonia, se Augustus po bitvě u Actia rozhodl, že senát zredukuje, vzhledem k tomu, že počet senátorů přesahoval jeden tisíc a bylo v něm mnoho členů, kteří se na senátorské místo dostali pomocí úplatků nebo jiným podivným způsobem. Augustus provedl dvě prověrky, první podle Suetonia měla být na uvážení samotných senátorů, v druhé prověrce již o tom, kdo zůstane a kdo odejde, rozhodoval sám Augustus společně s Markem Agrippou. Tehdy prý předsedal oděný v brnění a obklopen svými přáteli, kteří jej měli chránit, kdyby snad nějaký člen senátu nesouhlasil s Augustovou vůlí. Nakonec byl počet senátorů snížen na původních šest set a tento počet se udržel po několik následujících staletí.³⁷¹

Augustus stanovil minimální majetek, kterým musel senátor disponovat. Částka byla určena na milion sesterciů. Zavedení této minimální hranice mělo odlišit senátory od jezdců a dalších společenských tříd a mělo jim dodat na výjimečnosti. Senátoři se odlišovali od ostatních i svým oděvem, měli právo nosit tuniku

³⁷⁰ Cass. Dio, 6, 53, 11.; ECK, c. d., s. 57 – 58.

³⁷¹ Suet. Aug., 35.; ECK, c. d., s. 58.

se širokým purpurovým pruhem, což byl znak senátorské hodnosti.³⁷² Budoucí senátoři byli voleni lidovou volbou. Této volby se účastnila jen malá část Římanů, která měla volební právo, především proto, že žili daleko za hranicemi Říma, nebo zjistili, že touto volbou neovlivní skoro nic. Důvod, proč tomu tak bylo, je prostý: stále se zvyšoval Augustův vliv. Augustus mohl přijmout či odmítnout přihlášky kandidátů, a pokud někoho označil za svého kandidáta, tak tento člověk musel být do senátu zvolen. V praxi tak senátorům nezbývalo nic jiného, než si udržovat Augustovu přízeň, pokud chtěli něčeho dosáhnout.³⁷³

Podle Suetonia se řádná zasedání senátu měla konat dvakrát v měsíci, o kalendách a idách. Byla ustanovena komise, se kterou Augustus probíral nejdůležitější otázky, které pak měly být postoupeny k diskuzi na zasedání senátu. Při důležitějším jednání se neptal na názory jednotlivých senátorů podle pořadí, nýbrž tak, jak sám chtěl a považoval za vhodné. Prý tak činil proto, aby senátoři věnovali větší pozornost tomu, co se projednává.³⁷⁴ I tak se počet senátorů na zasedáních snižoval. Augustus se snažil všemožně redukovat počet nepřítomných senátorů na shromážděních, například že ustanovil pevné termíny zasedání senátu či že nepřítomní senátoři museli zaplatit pokutu. Tato opatření však pouze zvyšovala nechuť senátorů shromažďovat se na poradách, i díky tomu, že si Augustus ustanovil komisi, se kterou probíral nejdůležitější otázky. Ostatní senátoři tak měli pocit, že se vlastně účastní jakéhosi divadelního představení, kde musí jen odsouhlasit to, co už bylo někde schváleno.³⁷⁵

Co se týče konzulátu, tak v roce 5 př. Kr. zavedl velkou změnu. Dvojice konzulů, která nastoupila od prvního ledna, v polovině roku rezignovala, aby ji nahradila dvojice jiná. Konzulský úřad byl pro senátora tou nejvyšší institucí, kam se mohl ve svém politickém postupu (*cursus honorum*) dostat. Augustus tak chtěl uspokojit touhu po moci u většiny senátorů. Tato změna však přinášela i negativa. Zvýšení počtu senátorů zastávajících konzulský úřad znamenalo zkrácení délky vykonávání tohoto úřadu a tím také snížení moci a významu, která byla s touto pozicí spojena.³⁷⁶

³⁷² BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 323 – 324.

³⁷³ ECK, c. d., s. 59 – 60.

³⁷⁴ Suet. Aug., 35.

³⁷⁵ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 325.

³⁷⁶ ECK, c. d., s. 61.

Postupně se činnost senátu vyvíjela i jako soudní dvůr pro politicky nebezpečné a trestné zločiny členů senátu. Tento soud rovněž projednával chování Augustovy dcery Iulie, která se svým jednáním způsobila politický skandál. Podle Suetonia byl Augustus nucen poslat svoji dceru a poté i vnučku Iulii do vyhnanství, protože se provinily různými nepravostmi.³⁷⁷ Werner Eck ještě ve svém díle o Augustovi dodal, že Iulia byla v té době vdaná za Tiberia, syna Augustovy manželky Livie Drusilly z prvního manželství. Pro Augusta to bylo zvlášť nepříjemné, protože sám inicioval vznik zákonů, které tvrdě trestaly cizoložství. Augustus mohl nechat odsouzení Iulie na rodinný soud, ale neudělal to a místo toho předložil tuto záležitost senátu, který poté rozhodl.³⁷⁸

Co se týče zákonů, tak Augustus některé z nich přezkoumal a vydal nově, mezi nimi zákon o přepychu, zákon o cizoložstvích a porušení cudnosti, či zákon na podporu sňatků v jednotlivých stavech. Zákon naposledy zmíněný prosazoval poněkud přísněji než ty ostatní. Když pak viděl, že je účinnost zákona obcházena nezralostí snoubenek, či častým měněním manželství, zkrátil dobu zasnub a omezil množství rozvodů.³⁷⁹

Všechny důležité úřady Augustus ponechal v Římě i v provinciích v rukou senátorů. I místodržící v provinciích byli většinou senátoři. Mohlo se tak zdát, že členové senátu měli v rukou rozhodovací moc a přebírali odpovědnost za politické dění ve státě. Opak byl pravdou, a to vzhledem k tomu, že v centru dění stál Augustus a v senátu se nenacházela konkurence, která by usilovala o politické vedení. Politiku vedl Augustus, takže senátoři si museli v první řadě udržet Augustovu přízeň, aby mohli i nadále působit na nejvyšších místech.³⁸⁰

Jezdci. *Equites*, čili jezdcí, byla další společenská skupina. Nenabyli sice takového významu jako senátoři, i přesto měli místo v politice i správě římské říše. Jak název napovídá, jezdcí vzešli ze staré vojenské jezdecké elity. V Augustově době jejich význam vzrostl, protože byli čím dál častěji obsazováni do administrativy, jak ve vojsku, tak v civilní říšské správě.³⁸¹

Jak jsem již výše uvedla, Augustus ustanovil správce pro výběr obilí pro zásobování Říma a tento úředník pocházel z jezdeckého stavu. Když byl ustanoven

³⁷⁷ Suet. Aug., 65.

³⁷⁸ ECK, c. d., s. 61.

³⁷⁹ Suet. Aug., 34.

³⁸⁰ ECK, c. d., s. 62.

³⁸¹ CHARVÁT – MAREK – OLIVA, c. d., s. v.: *Jezdecký stav*.

sbor strážníků pro ochranu Říma před požáry, jejich velitel byl také jezdec. Je také zajímavé podotknout, že ačkoli byli místodržícími v provinciích senátoři, v Egyptě tomu tak nebylo. V Egyptě, který byl jednou z nejbohatších provincií Říma, zastával místo správce provincie úředník z výlučně jezdeckého stavu. Mělo to zabránit tomu, aby si někdo nechtěl přivlastnit pravomoci, které mu nepřísluší. Žádný senátor nesměl Egypt ani navštívit, aniž by měl Augustovo svolení.³⁸²

Vojsko. V *Res Gestae* se Augustus zmiňuje, že na svou vlastní odpovědnost a na své vlastní náklady ustanovil vojsko, aby státu ulevil od tyranie, kterou představoval Antonius.³⁸³ Tím zřetelně ukázal, co vždy bylo východiskem Augustovy moci: vojsko. Augustus si držel stálé vojsko, což byl rozdíl oproti republikánskému období, kdy se vojáci svolávali pouze v případě potřeby. Při bojích Augusta s Antoniem se vojsko rozdělilo na dvě části, podle toho, kdo byl na čí straně. Jakmile byly ukončeny boje u Actia a Alexandrie, opět se vytvořila jednotná římská armáda. Bylo však nutné nalézt takovou velikost vojska, která by stát příliš nezatěžovala, ale zároveň, aby byl dostatek vojáků na obranu římské říše. Z původních šedesáti legií, které zůstaly po bitvě u Actia, jich Augustus nakonec zachoval dvacet osm a zbytek rozpustil. Tento počet pokládal za přiměřený a finančně udržitelný.³⁸⁴

I v počtu dvaceti osmi legií a dalšími pomocnými sbory představovalo vojsko vysokou finanční zátěž pro římskou říši. Na pravidelné výplaty se používaly daně vybrané od obyvatel říše. Po změně péče o veterány, kdy jim byla místo půdy přidělována peněžní výplata, se dostal Augustus do finančních problémů. Částečně své problémy vyřešil tím, že výplaty vojáků zajistil ze svého majetku, ale to nebylo dlouhodobé řešení. Augustus při zasedání senátů vyzval senátory, aby přemýšleli jak finančně zaopatřit nejen vojsko, ale i obyvatelstvo římské říše. Členové senátu nejspíš s žádným nápadem nepřišli, takže Augustus prosadil svoje představy. Římští občané museli od nynějška platit pětiprocentní daň ze všech dědictví i odkazů. Pro prostředky na udržování vojska byla v roce 6 po Kr. zřízena speciální, tzv. vojenská pokladna (*aerarium militare*). Ačkoliv by se mohlo zdát, že sloužila k financování stávající armády, peníze z této pokladny byly použity k zajištění vojáků, kteří sloužili dvacet a více let. Na tuto pokladnu dohlíželi bývalí *praetoři*. V *Res Gestae* se

³⁸² BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 309, 324.

³⁸³ Aug. RG, 1.

³⁸⁴ ECK, c. d., s. 70.

Augustus zmínil o tom, že do této pokladny přispěl svými prostředky ve výši sto sedmdesát milionů sesterciů.³⁸⁵

Jak píše Suetonius, tak Augustus rozdělil jednotlivé legie i pomocné sbory po provinciích, jednu flotilu lodí umístil v Misenu a druhou v Ravenně k ochraně Jaderského a Tyrhénského moře. Ostatních vojenských oddílů použil k ochraně Říma i jako svoji tělesnou stráž. Suetonius se rovněž zmiňuje o založení vojenské pokladny, aby bylo postaráno o vyplácení odměn vysloužilým vojákům.³⁸⁶

Od roku 13 př. Kr. ve vojsku proběhly velké změny. Legionářem byl od nynějška ten, kdo se do služby přihlásil dobrovolně a na pevně stanovený počet let. Po jejich uplynutí mu bylo vyplaceno služné. Během služby se voják nesměl oženit. Důvod byl prostý: vojsko tak bylo pohyblivější. I po propuštění ze služby byli veteráni několik let drženi u vojska, pro případ, že by byli potřeba v nouzové situaci. Augustus stanovil pevný řád služebních let i odměn pro každou hodnost. Nechal rovněž zřídit vojenské stanice, kde bylo možné vyměnit koně i vůz. Tyto stanice sloužily k ochraně cestujících před zloději, ale také jako informační síť.³⁸⁷

Augustus po vojácích vyžadoval, aby přísahali věrnost jemu a jeho rodině, a nikoliv svým velitelům. Díky zajištění stálých platů i odměn si Augustus zajistil věrnost vojáků, a také ji dokázal dlouhodobě udržet i navzdory pokusům o vzpoury mezi nimi. Když se v roce 19 př. Kr. vojáci vzbouřili, protože již odmítli bojovat, Marcus Agrippa je propustil bez nároků na výslužné.³⁸⁸

Pokud jde o vojenská vyznamenání, tak Augustus raději uděloval to, co mělo cenu zlata a stříbra, nežli věnce, které znamenaly mnohem větší poctu. Podle jeho soudu nebylo nic nevhodnějšího ve vojenství nežli spěch a ukvapenost, často tak užíval řeckého přísloví „spěchej pomalu“ a citoval verš: „*Opatrný vůdce lepší nežli zbrkle odvážný.*“ O bitvě nebo válce tvrdil, že se nemá podnikat, leda by zisk byl větší nežli případné ztráty.³⁸⁹

Augustus v praxi disponoval veškerým římským vojskem, pokud by to bylo zapotřebí. Mnoho důstojníků vděčilo Augustovi za své postavení, což zaručovalo jejich loajalitu k němu a k jeho rodině. Loajalitu také podporovaly odměny a velkorysý žold, který byl vojákům vyplácen. Pokud to Augustus považoval

³⁸⁵ ECK, c. d., s. 71 – 72.; Aug. RG, 17.

³⁸⁶ Suet. Aug., 49.

³⁸⁷ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 309, 324.; Suet. Aug., 49.

³⁸⁸ ECK, c. d., s. 74.; Cass. Dio, 6, 54, 11.

³⁸⁹ Suet. Aug., 25.

za vhodné, mohl se prosadit svým *imperium maius* proti prokonzulům, ale dělal to jen ve sporných případech. *Imperium maius* mu nezaručovalo všeobecné velení nad legiemi, jak by se mohlo zdát, pouze převyšovalo všechna ostatní *imperia*.³⁹⁰

2.7.4. Provincie

Na zlatém štítu, který Augustus obdržel v roce 27 př. Kr. a který visel v senátu, byly znázorněny jeho čtyři ctnosti. Jednou z nich byla i *virtus*, vojenská statečnost a neporazitelnost. Ve svých *Res Gestae* Augustus napsal o vítězstvích a vojenských vyznamenáních, která za svůj život obdržel. Popsal tam, že do roku 13 po Kr. byl jednadvacetkrát provolán *imperator*. Titul *Imperator* byl i součástí Augustova jména – *Imperator Caesar Augustus divi filius*.³⁹¹

Podle vůle Augustových předchůdců měla být brána chrámu Iana Quirina v době míru uzavřena. Augustus ve svých pamětech zdůraznil, že toto uzavření se za jeho vlády událo celkem třikrát, zatímco během předchozích let pouze dvakrát.³⁹² Augustus tvrdil, že přinesl římskému lidu období klidu a míru. Doba jeho vlády měla být v paměti lidí označována jako *pax Augusta*. Oltář Augustova míru (*Ara Pacis Augustae*)³⁹³ symbolizoval období míru a jeho stavba byla zahájena v roce 13 př. Kr.

Augustus vedl velké množství dobovačných válek.³⁹⁴ Je možné, že si chtěl podmanit velkou část území, které ještě k jeho říši nepatřilo. Tento cíl by mohl vysvětlovat tažení, která podnikl ve dvacátých letech př. Kr. do oblastí na jih od Egypta nebo na Arabský poloostrov. Měl v úmyslu přičlenit rozsáhlé území mezi Rýnem a Labem k římské říši. Tyto pokusy však nakonec skončily neúspěchem.³⁹⁵ Suetonius napsal, že si Augustus podrobil Kantabrii, Aquitanii, Panonii, Dalmácii s celým Ilyrikem, též Raetii a dva alpské kmeny, Vindeliky a Salassy. Rovněž zkrotl vpády Dáků, porazil jejich tři velké vůdce a veliké vojsko, a zatlačil Germány za řeku Labe. Germánské kmeny Svěbů a Sigambrů, které se mu vzdaly, převedl do Galie a umístil na území poblíž Rýna. Suetonius se shoduje s oficiálním Augustovým obrazem poddaným jím samým v *Res Gestae*, že žádnému kmeni nevypověděl válku

³⁹⁰ ECK, c. d., s. 74.

³⁹¹ Aug. RG, 4.

³⁹² Suet. Aug., 22.; Aug. RG, 13.

³⁹³ Viz příloha č. 2. 8 (*Ara Pacis Augustae*).

³⁹⁴ Viz příloha č. 2. 9 (Rozmach říše za Augusta).

³⁹⁵ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 329.

bez spravedlivých a nezbytných důvodů. Také prý všem ponechal možnost, aby si rukojmí vyžádali zpět, kdykoli jim bude libo.³⁹⁶

Podle Wenera Ecka se v Malé Asii římskou provincií stala část Pontu, Paflagonie, Galatie a Kilíkie, stejně jako Judea. Jak je vidět, téměř ve všech oblastech kolem Středoziemního moře Augustus posunul hranice římské říše.³⁹⁷ Ve svých *Res Gestae* se Augustus také zmínil o provinciích, které získal.³⁹⁸ Je nutno podotknout, že ne všechny provincie nabyly Augustus válečným tažením. Galatie a Judea byly připojeny k římské říši mírovou cestou.

Na Východě bylo mnohem méně bojů a systém uspořádání, který zde zavedl Marcus Antonius, ponechal Augustus téměř beze změny. Augustovým největším zájmem na Východě bylo vytvořit stabilní vztah s parthskou říší. Považoval za nutné dosáhnout odvety za porážky Marka Crassa i Marka Antonia. Místo síly se však spolehl na diplomacii. Roku 20 př. Kr. se mu podařilo získat zpět ukořistěné odznaky Crassových i Antoniových legií. Dosáhl také dohody, podle níž arménský král uznal římskou nadvládu.³⁹⁹ Podle Wenera Ecka Augustus nejednal s Parthy sám, ale jednal s nimi jeho nevlastní syn Tiberius, který také docílil zmíněné dohody. Augustus jednání Tiberia a dalších legátů považoval za své, protože vykonávali jeho vůli.⁴⁰⁰

V roce 27 př. Kr. se Augustus vydal do Hispánie, kde byly až po několika letech poraženy kmeny Asturů a Kantabrů. Nově získané oblasti byly začleněny do provincií Lusitania a Hispania Tarraconensis. Po ukončení těchto bojů v Hispánii byla značná část vojska odvelena do Galie, kde vojáci pomáhali při budování dálkových silnic a při výstavbě legionářského tábora u dnešního Dangstetten.⁴⁰¹

V roce 16 př. Kr. se součástí římské říše stala východní část předhůří Alp, království Noricum, které bylo poté přičleněno k provincii Pannonie. Rok poté byla připojena provincie Raetia, která se nacházela v přilehlé části západních Alp. Od roku 12 př. Kr. vedli Tiberius a Drusus, mladší syn Livie a Tiberia Nerona, tažení proti Germánům a pannonským kmenům. Tiberius si po čtyřech letech pannonské

³⁹⁶ Suet. Aug., 21.

³⁹⁷ ECK, c. d., s. 76 – 77.

³⁹⁸ Aug. RG, 26 – 32.

³⁹⁹ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 333.

⁴⁰⁰ ECK, c. d., s. 78.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 79.

kmeny podmanil a i Drusus slavil úspěchy v Germánii. V roce 9 př. Kr. již byla velká část Germánie pod římskou správou. Drusus však zanedlouho zemřel, když se zranil při pádu z koně, a tak velení v Germánii převzal jeho bratr Tiberius.⁴⁰²

Skutečná bojiště však neležela na Východě, jak by se mohlo zdát, nýbrž na Západě, především na Rýně a Dunaji. V roce 9 př. Kr. byl v Germánii místodržící Publius Quinctilius Varus se třemi legiemi a devíti pomocnými sbory poražen Germány v čele s cheruským knížetem Arminiem.⁴⁰³ Suetonius napsal, že Augustus za svoji vládu utřil dvě těžké a potupné porážky. První porážka byla spíše ostudou než porážkou, ale druhá, „varrovská“, skoro znamenala zkázu, protože v ní byly pobity tři legie s vůdci i legáty a se všemi pomocnými sbory. Augustus po této prohře rozmístil vojenské hlídky v Římě, aby nevznikly nepokoje a místodržícím prodloužil pravomoc, aby udrželi tamní obyvatelstvo v klidu.⁴⁰⁴ Arminius zřejmě nalákal Římány na zprávu o germánském povstání. Germáni, kteří znali prostředí i krajinu, poté zmasakrovali Varovo vojsko a sám Varus poté spáchal sebevraždu. Porážka se měla údajně odehrát v Teutoburském lese, ale Werner Eck se ve svém díle Augustus zmínil, že v posledním desetiletí byly nalezeny zbytky kování vozů, zbraní a mincí v blízkosti vesnice Bramsche severně od Osnabrücku.⁴⁰⁵ Porážka byla o to horší, protože náčelník Cherusků Arminius dříve sloužil v římském vojsku a dokonce obdržel římské občanství.⁴⁰⁶

Augustus nedosáhl úspěchů ve všech taženích, která vedl, ať už přímo nebo v zastoupení. Přesto je však spojován s velikým dobýváním a rozmnožením říše, protože její rozloha se za dobu jeho vlády dvakrát zvětšila. Právem si tak mohl říkat, že byl největším dobyvatelem v římských dějinách.⁴⁰⁷

2.7.5. Výstavba Říma

Ačkoliv Augustus cestoval často mimo oblasti Itálie, aby řešil konflikty a další naléhavé záležitosti, centrum říše vždy zůstávalo v Římě. A podle toho také musel Řím vypadat, aby byl hoden skutečné velikosti a významu římské říše.

⁴⁰² Tamtéž, s. 79 – 80.

⁴⁰³ Tamtéž, s. 81.

⁴⁰⁴ Suet. Aug., 23.

⁴⁰⁵ ECK, c. d., s. 81.

⁴⁰⁶ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 336.

⁴⁰⁷ Tentýž.

I díky Augustovi se Řím⁴⁰⁸ stal výstavním centrem, ačkoliv si nikdy nevybudoval v Římě rezidenci, která by odpovídala jeho postavení. Teprve jeho nástupci nechali vystavět na Palatinu komplex, kde sídlili císaři. Augustus sám na Palatinu získal dům, na kterém byla vidět řada úprav, které nechal udělat. Když byl Augustus v roce 12 př. Kr. po smrti Marka Lepida zvolen jako *pontifex maximus*, část jeho domu byla upravena a otevřena veřejnosti. Ve svém domě také nechal vybudovat Vestinu svatyni. Tak se spojily Augustovy veřejné funkce i jeho soukromý život v jedno. Kromě Vestiny svatyně nechal na území Palatinu postavit chrám svého ochranného boha Apollóna a to na tom místě, kde do něj udeřil blesk. Poté k tomuto chrámu přidal i sloupohradí a latinskou i řeckou knihovnu.⁴⁰⁹

Již od třicátých let Augustus pracoval na tom, aby v Římě vylepšil infrastrukturu a služby, nechal rekonstruovat chrámy a stavět veřejné budovy.⁴¹⁰ Velmi důležité bylo *Forum Romanum*, které Augustus postupně přetvořil. Projevila se tu Augustova osobnost i jeho rodina. Kromě *Fora Romana* vzniklo další, úplně nové fórum. Důvodem pro jeho výstavbu byla podle Suetonia stoupající lidnatost města i početnost soudů, které si vyžadovaly třetího fóra k již dvěma stávajícím.⁴¹¹

První novou stavbou byl chrám zbožštěného Caesara. Oltář před tímto chrámem byl vystavěn na místě, kde bylo při pohřbu spaleno Caesarovo tělo. Vedle Cesarova chrámu se nacházel parthský oblouk, jako připomínka úspěšného diplomatického jednání. Mohli bychom zde najít i baziliku Gaia a Lucia Caesara. Gaius Caesar i Lucius Caesar byli Augustovi vnuci, které přijal a adoptoval za vlastní syny. Oba dva zemřeli ve velmi mladém věku a tato bazilika byla věnována jejich památce.⁴¹² Významné místo mezi veřejnými stavbami zaujímá *Curia Iulia*, což byla budova, kde zasedal senát. V *Res Gestae* Augustus napsal, že jako první budovu, kterou nechal postavit, byla právě *Curia Iulia*.⁴¹³

Kromě přetvoření *Fora Romana* nechal Augustus vystavět *Forum Augustum*⁴¹⁴, na kterém byl postaven chrám Marta Ultora. Chrám Marta Ultora byl zasvěcený po bitvě u Filipp. Nejvýraznější postavou ve štítech chrámu byl Mars,

⁴⁰⁸ Viz příloha č. 2. 10 (Řím v době Augustova úmrtí).

⁴⁰⁹ ECK, c. d., s. 85.; Suet. Aug., 29.

⁴¹⁰ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 336.

⁴¹¹ Suet. Aug., 29.

⁴¹² ECK, c. d., s. 85 – 86.; Suet. Aug., 29.

⁴¹³ Viz příloha č. 2. 11 (*Curia Iulia*).

Aug. RG, 19.

⁴¹⁴ Viz příloha č. 2. 12 (*Forum Augustum*).

vedle něj stála Venuše, která byla považována za pramatku rodiny Iuliů. Byly tam také vystaveny sochy nejvýznamnějších osobností Říma. Augustus dále nechal na Martově poli postavit rozsáhlé Augustovo mauzoleum a Oltář míru. V *Res Gestae* v kapitolách devatenáct až dvacet jedna Augustus vyjmenoval stavby, které nechal za své vlády zbudovat.⁴¹⁵ Horlivě vybízel ostatní občany, aby podle svých finančních možností také zdobili město nákladnými stavbami, a to buď novými, nebo aby nechali opravit ty staré. Tak vystavěl Marcius Philippus chrám Herkulův, Lucius Cornificius Dianin chrám, Munatius Plancus chrám Saturnův či Cornelius Balbus nechal zbudovat divadlo.⁴¹⁶

Kromě chrámů a svatýň se v Římě stavěly také veřejné a užitkové stavby. Jednalo se například o Marcellovo či Pompeiovo divadlo. Augustus přenechával výstavbu užitkových staveb většinou Marku Agrippovi. Marcus Agrippa převzal v roce 33 př. Kr. úřad *aedila*, aby se mohl starat o stavební záležitosti. Zasloužil se o vybudování nových vodovodů, které přiváděly do Říma mnohem víc vody než dříve. Vedle Pantheonu dokončil Agrippa stavbu nazvanou *Saepta Iulia*, která měla sloužit jako politické shromaždiště.⁴¹⁷ Stejně důležité byly i stavby méně monumentální, jako například *macellum Liviae*, rozlehlá tržnice na Esquilinu, která nesla jméno Augustovy ženy. Kromě staveb se také po celém Římě i v provinciálních městech nacházely Augustovy sochy⁴¹⁸, které oslavovaly Augusta a jeho rodinu.⁴¹⁹

Další způsob, jak pozvednout slávu a velikost římské říše, byly hry, které Augustus pořádal. V *Res Gestae* napsal, že uspořádal troje gladiátorské hry ve svém jménu a patery ve jménu svých vnuků a nevlastních synů.⁴²⁰ Někdy uspořádal hry po pouličních blocích a na velkém počtu jevišť s herci všech jazyků. Předváděl také zápasníky a rovněž i lodní bitvu. Co se týče usazení diváků v hledišti, dal vytvořit usměrňující předpisy, které každý musel dodržovat. První řada lavic byla vyhrazena senátorům a vojákům byla určena místa odděleně od civilního obyvatelstva. Ženatým mužům přidělil vlastní lavice. Ženám, kterým bylo povoleno se dívat na gladiátorské hry, byly vyhrazeny lavice v nejvyšších řadách a nesměly sedět společně s muži, ale

⁴¹⁵ ECK, c. d., s. 86 – 87.; Aug. RG, 19 – 21.

⁴¹⁶ Suet. Aug., 29.

⁴¹⁷ ECK, c. d., s. 88.

⁴¹⁸ Viz příloha č. 2. 13 (Socha Augusta).

⁴¹⁹ ECK, c. d., s. 88 – 89.

⁴²⁰ Aug. RG, 22.

samy. Augustus však z představení zápasníků ženy většinou vyloučil. Sám pak přihlížel hrám z oken jídelen svých přátel, někdy z císařské lóže, kde sedával s manželkou a dětmi.⁴²¹

Všemi možnými způsoby dával Augustus najevo, jak se stará o římskou říši i o její centrum, Řím. Snažil se, aby se římským obyvatelům žilo dobře, a aby neměli důvod ke vzpourám a válkám.

2.7.6. Augustova rodina a otázka nástupnictví

Augustus si jako každý aristokrat přál, aby jeho nabytá moc i bohatství zůstaly v rodině.⁴²² Rodiny si velice cenil, o čemž vypovídá mimořádná pozornost, kterou věnoval své matce Atii i sestře Octavii ještě za jejich života, i pocty, které jim byly uděleny po jejich smrti. Podle Suetonia byl Augustus jako mladý muž zasnouben s dcerou Publia Servilia Isaurika, nakonec se ale oženil s Claudií. Claudia byla dcerou Antoniovy manželky Fulvie s Publiem Clodiem. Jenže brzy se zneprátelil s Antoniem i s Fulvií a s Claudií se dal rozvést, ještě než manželství došlo naplnění.⁴²³

Jeho další manželkou byla Scribonia, s níž měl svého jediného potomka, dceru Iulii⁴²⁴, která se narodila v roce 39 př. Kr. Také toto manželství ukončil a téměř ihned poté, v roce 38 př. Kr., si vzal Livii Drusillu. Livia byla provdána za Tiberia Nerona a čekala s ním druhé dítě, když se do ní Augustus zamiloval. S Livii Drusillou žil až do své smrti v roce 14 po Kr.⁴²⁵ Společně žádné děti neměli, ačkoliv si to oba velice přáli. Liviin starší syn Tiberius se narodil v roce 42 př. Kr. a mladší syn Drusus se narodil 38 př. Kr. Po smrti jejich otce Tiberia Nerona žili Tiberius i Drusus v domě Livie a Augusta.⁴²⁶

Dceru Iulii provdal v mladém věku za Marka Claudia Marcella, který byl synem Augustovy sestry Octavie z jejího prvního manželství. Marcellovo postavení jako Augustova zetě se okamžitě zlepšilo. Jak napsal Tacitus, tak Augustus povznesl

⁴²¹ Suet. Aug., 44 – 45.

⁴²² Viz příloha č. 2. 14 (Augustova rodina).

⁴²³ Suet. Aug., 62.

⁴²⁴ O Iulii a jejím životě napsala bakalářskou práci Barbora Hanušová.

HANUŠOVÁ, B., *Životopis Augustovy dcery*, Praha 2010. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu.

⁴²⁵ Suet. Aug., 62.

⁴²⁶ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 321.

Claudia Marcella pontifikátem a jmenoval jej *aedilem*.⁴²⁷ Vzhledem k tomu, že Augustus neměl syny, tak v Marcellovi viděl svého možného budoucího nástupce. Marcellus však v roce 23 př. Kr. předčasně zemřel. Dalším manželem Iulie se stal Augustův dobrý přítel Marcus Vipsanius Agrippa. Augustus jej přesvědčil, aby se rozvedl se svou stávající manželkou a oženil se s Iulií. Marcus Agrippa a Iulia měli společně syny Gaia a Lucia. Oba své vnuky Augustus okamžitě adoptoval a ve svých *Res Gestae* je výslovně uvedl jako své syny.⁴²⁸ Suetonius se zmiňuje ještě o dalších dětech, které se Iulii narodily v manželství s Agrippou: syn Agrippa a dcery Iulia a Agrippina.⁴²⁹ Jak své vnuky, tak i své vnučky učil různým dovednostem. Dceru i vnučky vychovával tak, že je navykl i na předení vlny a zakazoval jim dělat a mluvit tak, co by nesnesla veřejnost. Vnuky učil plavání a všem základním znalostem.⁴³⁰

V roce 12 př. Kr. však Marcus Agrippa zemřel a jeho synové nebyli ještě způsobilí k tomu, aby v případě potřeby převzali moc. Augustus to věděl, a proto hledal pro Iulii manžela, kterému by v případě potřeby následnictví předal. Ačkoliv měl starší syn Livie Tiberius manželku, byl vybrán jako vhodný manžel pro Iulii. Tiberius by ženatý s Vipsanií, dcerou Marka Agrippy z prvního manželství. Augustus jej donutil Vipsanii opustit a vzít si Iulii. Z tohoto manželství se nenarodily žádné děti.

Tiberius nezískal ze sňatku s Iulií skoro žádné výhody navíc, nedá se říct, že by se jeho postavení významně zlepšilo. Ještě hůře pak nesl, když se musel dívat, jaké pocty jsou prokazovány Augustovým vnukům, Gaiovi a Luciovi, ačkoliv to byly prakticky ještě děti. Tiberius se tedy stáhl z veřejného života a uchýlil se na Rhodos.⁴³¹

V roce 5 př. Kr. přijal Augustus úřad konzula, aby propůjčil lesk předání *tógy virilis* Gaiovi. Senát se usnesl, že se Gaius smí účastnit jeho zasedání. Byl také zvolen konzulem a úřad měl převzít o pět let později, tedy ve svých dvaceti letech. Stejná práva i pocty pak byly přiznány i jeho mladšímu bratrovi Luciovi, když dosáhl požadovaného věku. Oba své vnuky a adoptivní syny Augustus připravoval na jejich

⁴²⁷ Tac. Ann., 1, 3.

⁴²⁸ Aug. RG, 14.

⁴²⁹ Suet. Aug., 64.

⁴³⁰ Tentýž.

⁴³¹ ECK, c. d., s. 92.; BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 322.

budoucí roli vládců. Bohužel se dočkal jejich smrti.⁴³² Lucius Caesar zemřel v roce 2 po Kr. v Massalii v jižní Galii a při obléhání Artagiry utřil Gaius Caesar zranění, kterému nakonec v roce 4 po Kr. podlehl. Oba své adoptivní syny pohřbil ve svém mauzoleu.⁴³³

Augustova dcera Iulia se kvůli svému nevhodnému chování zapletla do politického skandálu. Udržovala mnohé milenecké vztahy, což Augustovy zákony o manželství přísně zakazovaly. Augustus ji musel za její nemravné chování poslat do vyhnanství. Stejný osud potkal později i její stejnojmennou dceru. Ve vyhnanství Augustus Iulii odepřel všechny výhody příjemnějšího života a teprve po pěti letech zlepšil její životní podmínky. Augustův vnuk Agrippa byl taktéž poslán do vyhnanství za své chování.⁴³⁴

Augustovi nakonec nezbylo nic jiného, než se obrátit na Tiberia, který se vrátil zpět do Říma. V roce 4 po Kr. po dlouhých jednáních s Livií, která jej neustále přesvědčovala, Augustus Tiberia přijal za vlastního syna. Tiberius obdržel všechny pravomoci, které byly nutné pro správu říše: pravomoc tribuna lidu a pravomoc prokonzula. V roce 13 po Kr. pak obdržel *imperium*, které se rovnalo tomu Augustovu, tím pádem mohl působit ve všech provinciích a bylo mu podřízeno veškeré vojsko. Bylo již jasné, kdo se stane příštím Augustovým nástupcem.

2.8. Augustova smrt a další vývoj

Co se týče smrti, myšlenka na ni provázela Augusta po celý život. Jak jsem již výše uvedla, jeho zdraví bylo chatrné a několikrát jej sužovala nemoc, která jej přímo ohrozila na životě. Především z tohoto důvodu se staral o to, kdo po jeho smrti převeze povinnosti vládce.⁴³⁵

Augustus začal budovat svoje poslední místo odpočinku velmi brzy. Podle Wernera Ecka již v roce 32 př. Kr. nechal na Martově poli zbudovat pro sebe a svou rodinu monumentální hrobku, Augustovo mauzoleum. Byla to největší hrobka, která byla do té doby postavena. Její stavba také sloužila jako politický akt, protože tím, že

⁴³² Aug. RG, 14.

Augustus zde píše, že mu „Osud vyrval oba vnuky z rukou“.

⁴³³ ECK, c. d., s. 92 – 93.

⁴³⁴ Suet. Aug., 65.

⁴³⁵ ECK, c. d., s. 95.

si nechal vystavět v Římě mauzoleum, Augustus ukázal, kde podle něj leží centrum římské říše. Prvním, kdo zde našel po smrti klid, byl Marcellus, Augustův první zeť. Následovali Marcus Agrippa i jeho biologičtí synové Gaius a Lucius (Augustus je později adoptoval). Bezprostředně vedle brány se tyčily bronzové pilíře, na kterých byly vyryty Augustovy *Res Gestae*, které hlásaly jeho činy.⁴³⁶

Již v roce 13 po Kr. Augustus cítil, že jeho síly postupně slábnou. Právě díky Augustovu zdravotnímu stavu obdržel Tiberius ve stejném roce *imperium*, které se rovnalo tomu Augustovu. Augustus ještě vydržel putovat s Tiberiem až do Beneventa, ale na zpáteční cestě se jeho zdravotní stav natolik zhoršil, takže se uchýlil do Noly, kde ulehl. S Tiberiem pak dlouho rozmlouval o tajných věcech. Jak uvedl Suetonius v Augustově životopise, Augustus v poslední den svého života požádal o zrcátko, dal si učesat vlasy a pak předvolal přátele a ptal se jich, zda si myslí, že příhodně dohrál životní komedii. Poté řecky dodal i závěr: „*Nuž, když se vám to líbilo, teď tleskejte a všichni s radostí nás herce propusťte.*“⁴³⁷

Dne 19. srpna roku 14 po Kr. Augustus zemřel ve svých nedožitých sedmdesáti šesti letech. V poslední chvíli u něj byla Livia i adoptivní syn Tiberius. Tiberius po Augustově smrti převzal vládu v římské říši a nikdo proti tomu nic nenamítal, přesně tak, jak si to Augustus přál.⁴³⁸

Z Noly bylo Augustovo tělo v pomalém průvodu převezeno do Říma. Do Bovill jej nesli senátoři municipií a poté jeho tělo převzali tři příslušníci jezdeckého stavu a dopravili jej do města, kde bylo umístěno v předsíni jeho domu. Z jeho domu byly Augustovy ostatky doneseny na nosítkách na *Forum Romanum*, kde měl Tiberius pohřební projev. Poté bylo tělo přeneseno na Martovo pole na hranici, kde bylo spáleno. Jeho popel pak Livia uložila do mramorové urny v Augustově mauzoleu.⁴³⁹

Augustus chtěl jako *princeps* zapojit do své činnosti všechny vrstvy společnosti a tím získat jejich podporu. Po všech občanských válkách a konfliktech si většina obyvatel přála klid a mír. Ačkoliv Augustus zaváděl novoty do všech sfér společenského života, i příslušníci nejvyšší vrstvy Augusta podporovali, protože jim svěřoval vojenské velení i administrativu říše a rovněž celkově zlepšil jejich

⁴³⁶ Tentýž.

⁴³⁷ Suet. Aug., 99.

⁴³⁸ ECK, c. d., s. 97.

⁴³⁹ Suet. Aug., 100.; ECK, c. d., s. 97 – 98.

postavení v rámci společnosti. Díky práci na zvelebení říše i samotného Říma, do které se snažil zapojit i nejchudší občany, aby jim poskytl obživu, rovněž získal na oblibě.⁴⁴⁰

Ve svých *Res Gestae* Augustus napsal, že díky novým zákonům, které prošly na jeho návrh, navrátil mnoho zvyků našich předků, které během let zmizely, a přinesl vzor příkladného chování, kterého je podle něj dobré se držet.⁴⁴¹ Ať už byly výtky na jeho osobu jakékoliv, nikdo nemohl popřít, že Augustus přinesl římské říši⁴⁴² mír a stabilitu, vnesl nové uspořádání do systému provincií i správy římské říše a celkově upevnil stát. Tyto činy už mu nikdo nemohl upřít. V podstatě žádný z jeho nástupců se nemohl s Augustem srovnat.⁴⁴³

⁴⁴⁰ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 340.

⁴⁴¹ Aug. RG, 8.

⁴⁴² Viz příloha č. 2. 15 (Řím v roce 14 po Kr.).

⁴⁴³ ECK, c. d., s. 98.

3. Římské dějiny a jejich ohlas ve světě filmu

Vyprávění příběhů a jejich zaznamenávání je odnepaměti prostředkem k šíření tradic, kultury a historie mezi generacemi obyvatel. Již ve starověku lidé na stěny chrámů či hliněné tabulky psali historii svého národa. Papír se postupem času stal nejběžnějším médiem k zaznamenání dějin a příběhů, a později díky vynálezu knihtisku také tím nejrozšířenějším. Mluvené a psané slovo odjakživa působilo na myšlení a názory těch, kteří je poslouchali a četli. Podobné je to i s filmem, který se záhy po svém vzniku na konci 19. století rozšířil do povědomí všech.

Film (a kinematografie⁴⁴⁴), dnes patří společně s tiskem, internetem a televizí mezi jedny z nejrozšířenějších komunikačních prostředků s největším vlivem na lidskou populaci. První ještě němé filmy se objevily již v polovině devadesátých let 19. století, v době, kdy Spojené státy americké pronikly mezi největší mocnosti.⁴⁴⁵ Během několika desítek let před první světovou válkou se film změnil z malého zábavního odvětví v mezinárodní průmysl, který se dále rozvíjel a expandoval postupně do všech částí světa. Tak je tomu i v dnešní době, kdy film patří mezi nejrozšířenější média.

3.1. Antické náměty ve vývoji filmového žánru

Velmi brzy se kromě komedií, dokumentů a dalších filmových žánrů začaly objevovat „historické filmy“, které si daly za úkol divákům přiblížit a popsat významnou část dějin daného státu nebo významnou historickou postavu a její příběh. Historický film nám tedy vypráví nějakou část dějin, ale zároveň z něj můžeme poznat, v jaké době vznikl a jak jej tato doba ovlivnila. Jak Maria Wyke v knize *Projecting the Past: Ancient Rome, Cinema and History* naznačila, je nemožné se dívat na filmy *Quo Vadis?* (1951), *Ben-Hur* (1959) či *Spartacus* (1960), aniž bychom srovnávali Římany s komunisty a nacisty.⁴⁴⁶

Ze všech historických témat byl a je nejpobulárnějším námětem starověký Řím a vůbec celý antický svět. Z jakého důvodu? Jenom líčení samotných válek, kde se

⁴⁴⁴ *Kinematografie* – Všechno, co je spojeno s filmem a jeho výrobou (výroba filmů, jejich natáčení, produkce, atd.).

⁴⁴⁵ BORDWELL, D. – THOMPSON, K., *Dějiny filmu*, Praha 2007, s. 19.

⁴⁴⁶ WYKE, M., *Projecting the past. Ancient Rome, Cinema and History*, New York, London 1997, s. 23.

objevovaly bojové vozy, a muži stáli proti sobě tváří v tvář, poskytuje divákům úžasný zážitek, stejně jako triumfální procesí a pohanské rituály.⁴⁴⁷ V dnešní době počítačové technologie, světelných i zvukových efektů je to podívaná, která vtáhne publikum přímo doprostřed děje. Mezi další důvody patří, že antický svět se svým uměním, politikou a tradicemi je zdrojem pro pozdější umělecké styly i politické názory. Příkladem byly renesance s humanismem, které se obracely k antice a antickým vzorům, či klasicismus, jenž se antikou také inspiroval. Co se týče politiky a práva, dodnes je součástí právních studií na univerzitách římské právo.

Jeden z důvodů, proč byla antika již od vzniku filmového žánru velmi oblíbená, je ten, že na konci 19. století byly náměty z antiky velmi populární jak na divadelní scéně, tak i ve světě vědy a vzdělání. Mezi nejprodávanější romány patřily *Ben Hur* či *Quo Vadis?*; na divadelní scéně vedla hra *Iulius Caesar* od Williama Shakespeara. Když tedy průkopníci filmového žánru hledali témata, kterými by se mohli zabývat a která by podle jejich názoru měla u diváků úspěch, antika byla jasnou volbou.⁴⁴⁸

Významným filmovým režisérem a průkopníkem filmového žánru byl Francouz Georges Méliès, který vtiskl filmu příběh. Jedním z jeho filmů je *Cléopâtra* (1899) nebo známá *Le voyage dans la lune* (*Cesta na Měsíc*, 1902)⁴⁴⁹. Skutečným celovečerním filmem byl však až v roce 1908 uvedený *Gli Ultimi Giorni di Pompeii* (*Poslední dny Pompejí*, 1908). Natočili ho italští režiséři Arturo Ambrosio a Luigi Maggi. Tento film měl takový úspěch, že italská studia začala ve velkém natáčet filmy historické produkce. Zlatý věk italské kinematografie, který vzápětí následoval, představoval filmy jako *Nerone* (1909) od stejných režisérů, *Quo Vadis?* (1912) natočený režisérem Enricem Guazzonim nebo *Cabiria* (*Boj o světovládu*⁴⁵⁰, 1914) režiséra Giovanni Pastroneho a mnohé další. Ve dvacátých letech 20. století vynikly filmy s antickou tematikou režiséra J. Gordona Edwarda *Queen of Sheba* (*Královna ze Sáby*, 1921) a *Nero* (1922).⁴⁵¹

Ve třicátých letech 20. století film poprvé dostal zvukovou podobu. Režisér Cecil Blount DeMille natočil film *Cleopatra* (1934), jejíž příběh byl do této doby

⁴⁴⁷ SOLOMON, J., *The Ancient World in the Cinema*, Yale University Press 2001, s. 2.

⁴⁴⁸ Tamtéž, s. 3.

⁴⁴⁹ BORDWELL – THOMPSON, c. d., s. 32 – 33.

⁴⁵⁰ Český překlad názvu filmu byl použit z <http://www.csfd.cz/film/133663-boj-o-svetovladu/> (13. 3. 2014).

⁴⁵¹ SOLOMON, c. d., s. 6 – 10.

zfilmován minimálně devětkrát, ať se jednalo o evropskou či americkou produkci. Během druhé světové války však zesílila lhostejnost k filmům s antickými náměty, protože ve světle reálného boje využívajícím tanky, pušky a další válečné vybavení se zdály umělé meče a napodobeniny válečných vozů skoro až směšné. Již od začátku padesátých let se především američtí režiséři vrátili k antickým tématům, příkladem je film *Iulius Caesar* (1953), kde si roli Marka Antonia zahrál Marlon Brando.⁴⁵² Tento snímek je adaptací Shakespearovy historické hry *Iulius Caesar* v produkci amerického studia MGM.⁴⁵³ Nejvýznamnějšími historickými filmy s antickými a biblickými náměty v padesátých letech 20. století se staly bezesporu *Quo Vadis* (1951), *The Robe* (*Roucho*⁴⁵⁴, 1953) a *Ben-Hur* (1959).⁴⁵⁵ Všechny tři filmy spojuje napětí mezi vyprávěním, z něhož je zřejmé opovržení zkorumpovanými Římany a vzrušujícím životem v Římě plném luxusu, kouzla a smyslnosti. Tyto filmy zároveň odráží sociální a kulturní prostředí Spojených států amerických v padesátých letech a také politické napětí spojené s obdobím studené války.⁴⁵⁶ Nejen Amerika, ale i Itálie produkovala v této době snímky na antické téma. Příkladem je *Attila* (1954) nebo *Two Nights with Cleopatra* (*Dvě noci s Kleopatrou*, 1953). Velký počet italských filmů mohli diváci vidět ve Spojených státech. Jejich herecké obsazení zahrnovalo hollywoodské hvězdy, jako například Kirka Douglase nebo Anthony Quinna.

V šedesátých a sedmdesátých letech bylo v Evropě natáčeno množství filmů na základě antické literatury. Jedním z nich je i snímek Federica Felliniho *Fellini Satyricon* (1969). Dalším rysem této éry bylo vytváření adaptací antických příběhů a řeckých mýtů, které byly zasazeny do moderního prostředí, například *Hercules in New York* (*Herkules v New Yorku*, 1970), kde si postavu Herkula zahrál Arnold Schwarzenegger. Speciálně ve Spojených státech byly v této době produkovány především televizní filmy; televizní a filmový průmysl se spojil již v padesátých letech, kdy hollywoodská studia začala vytvářet filmy nejen pro diváky v kinech, ale také pro široké televizní publikum. Itálie rovněž produkovala filmy, které se vysílaly

⁴⁵² Viz příloha č. 3. 1 (Plakát k filmu *Iulius Caesar* z roku 1953).

⁴⁵³ MGM – Metro-Goldwyn-Mayer.

⁴⁵⁴ Český překlad názvu filmu byl použit z <http://www.csfd.cz/film/23478-roucho/> (21. 2. 2014).

⁴⁵⁵ Analýza všech tří filmů v: SILVEIRA CYRINO, M., *Big Screen Rome*, Oxford 2005, s. 7 – 88. Dostupné z WWW: <http://ancientworldinfilm.s3.amazonaws.com/Big%20Screen%20Rome.pdf> (13. 3. 2014).

⁴⁵⁶ SILVEIRA CYRINO, c. d., Oxford 2005, s. 3.

především v televizi, například *Quo Vadis?* (1985). Mezi tzv. mini-série⁴⁵⁷ patří *The Last Days of Pompeii* (*Poslední dny Pompejí*, 1984), vysílaný v Itálii, Velké Británii a ve Spojených státech amerických.⁴⁵⁸

V devadesátých letech nastal obrovský rozmach televizních seriálů, které přitahovaly mládež z celého světa. Za všechny seriály s mytickými a částečně historickými tématy můžeme jmenovat seriál *Herkules* (v hlavní roli Kevin Sorbo jako Herkules a Anthony Quinn jako Zeus) nebo *Xena: Princezna Bojovnice*. Oba seriály, a samozřejmě také stejnojmenné filmy, byly ve své době velmi populární.

S postupem času se zlepšovaly vizuální a zvukové efekty a také počítačové technologie, takže filmy natočené v posledních deseti letech v divácích vzbuzují dojem, že se ocitají přímo uprostřed děje (např. film *Gladiátor* (2000) od režiséra Ridleyho Scotta). Tvůrci snímků s historickými tématy museli hledat rovnováhu mezi historickou autenticitou a dramatickými efekty, což nebylo jednoduché. Historický film by se měl co nejvíce přibližovat pravdě, co se týče faktografie (ale také prostředí, či kostýmů), ale zároveň by měl diváka zaujmout. Mnoho režisérů a scénáristů se proto obrací na historiky zabývající se obdobím, o kterém chtějí natočit film, aby jim pomohli v oblasti historické správnosti. Vždy si ale musíme uvědomit, že historické filmy jsou uměleckým dílem, nikoliv dokumentem napodobujícím skutečné historické události.

3.2. Nejznámější filmy o starověkém Římě

Filmy o starověkém Římě přitahovaly diváky odjakživa a oblíbenost tohoto žánru pokračuje i v dnešní době.⁴⁵⁹ Řím, jako hlavní město obrovské říše, vždy přitahoval pozornost historiků, spisovatelů, dramatiků i tvůrců filmů a dodnes je předmětem zájmu všech badatelů především z důvodu své bohaté historie, literatury a jedinečného vlivu na celý západní svět. V této podkapitole bych chtěla představit několik významných snímků, které patřily ve své době k nejpulárnějším.

Němý film *Cabiria* (*Boj o světovládu*, 1914) režiséra Giovanniho Pastroneho byl jedním z prvních filmů zabývajícím se antickou tematikou. Jedná se o příběh

⁴⁵⁷ *Mini-série* – Televizní film rozdělený do několika částí.

⁴⁵⁸ SOLOMON, c. d., s. 15 – 17.

⁴⁵⁹ SILVEIRA CYRINO, c. d., s. 1.

římské dívky unesené v době punských válek kartaginskými piráty. Tento film znamenal průlom z hlediska technologie. Poprvé byly použity obrovské trojrozměrné dekorace a kamera na vozíku se při natáčení pohybovala, již nebyla statická.⁴⁶⁰ Klasický příběh nevinné dívky a silného otroka Macista doplňují velkolepé scény: výbuch Etny, Hannibal přecházející Alpy se čtyřiceti slony či mohutná socha ve svatyni kartaginského boha Molocha.

Quo Vadis natočený v roce 1951 režisérem Mervynem LeRoyem je dalším z řady úspěšných historických filmů. Tento snímek byl již několikátou filmovou adaptací stejnojmenného románu polského autora Henryka Sienkiewicze. Jeden z prvních filmů na motivy tohoto románu byl natočen v roce 1912 italským režisérem Enricem Guazzonim. Příběh vypráví o římském veliteli Marku Licinioví (Robert Taylor), který se vrací do Říma, kde náhodně potká křesťanskou dívku Lygii (Deborah Kerr). Marcus chce dívku získat pro sebe, takže se snaží přesvědčit císaře Nerona (Peter Ustinov), aby jí dal Markovi jako otrokyni. Jenže Lygia uteče a přidá se ke skupině křesťanů, kde se v přestrojení záhy také objeví Marcus, který se k nim nakonec přidá. Neronova víra v jeho vlastní božství vede k tomu, že podpálí Řím, aby mohl vybudovat slavné město podle svých představ. Z požáru ale obviní křesťany, kteří mají být v aréně roztržáni lvi. Marcus s Lygií nakonec uprchnou z vězení i z Říma.⁴⁶¹

Natáčelo se přímo ve studiích v Římě a externí scény se točily v krajině okolo Říma. V padesátých letech 20. století byl jedním z hlavních námětů historických filmů kontrast zpuštění a nečinnosti se zbožností a úctou křesťanství. Film ukazuje statečné a hrdinské křesťany, jejichž náboženství má vliv na jinak zkorumpovanou a zhýralou římskou společnost, především na hlavního hrdinu Marka Licinia.

Jedním z nejznámějších historických filmů je *Spartacus* (1960) režiséra Stanleyho Kubricka.⁴⁶² Snímek byl natočen podle stejnojmenného románu amerického autora Howarda Fasta. V hlavní roli Spartaka se představil Kirk Douglas a v roli Lentula Batiata skvělý Peter Ustinov. Příběh se odehrává v 1. století př. Kr., kdy se otrok Spartacus dostává do rukou Lentula Batiata, který vlastní gladiátorskou

⁴⁶⁰ PŁAŻEWSKI, J., *Dějiny filmu 1895 – 2005*, Praha 2009, s. 42 – 43.

⁴⁶¹ Stručný obsah filmu na http://www.imdb.com/title/tt0043949/synopsis?ref_=ttpl_pl_syn (13. 3. 2014).; SILVEIRA CYRINO, c. d., s. 7 – 33.

⁴⁶² Viz příloha č. 3. 2 (Plakát k filmu *Spartacus* z roku 1960).
Spartacus (1960) - analýza filmu v: SILVEIRA CYRINO, c. d., s. 89 – 120.

školu. Spartacus se postaví do čela vzpoury gladiátorů, která se poté rozšíří po celé Itálii jako lesní požár.

Spartacus byl jedním z nejúspěšnějších snímků šedesátých let. Tento snímek velice dobře ukazuje Kubrickův smysl pro vizuální efekty, takže některé scény jsou natočené s minimem dialogů. Na diváka působí pouze obraz, který zdůrazňuje sílu světelných efektů.⁴⁶³ John Solomon ve svém díle *The Ancient World in the Cinema (Antický svět v kinematografii)* píše, že *Spartacus* je jediný historický film, který realisticky, sympaticky a umělecky ukazuje prostý lid v době, kdy patřit mezi prostý lid bylo mnohem horší, než je tomu nyní.⁴⁶⁴ Tento film, stejně jako mnoho jiných snímků, mj. ukazuje atmosféru šedesátých let ve Spojených státech amerických. Popis represivních opatření Římanů v mnohém připomíná situaci, kdy v americké politice působil senátor Joseph McCarthy.

Dalším úspěšným filmem, který je známý až do dnešní doby, je *Cleopatra (Kleopatra)*⁴⁶⁵ natočená v roce 1963 Josephem L. Mankiewiczem s Elizabeth Taylorovou v roli Kleopatry a Richardem Burtonem v roli Marka Antonia. Příběh Kleopatry a Marka Antonia je jistě znám široké veřejnosti. Ačkoliv o jejich osudu víme z per antických autorů, filmová vydání byla ve velké míře ovlivněna hrou Williama Shakespeara *Antonius a Kleopatra*. Velkolepé scény, nádherné kostýmy a prvotřídní herecké obsazení dělají z tohoto filmu jeden z nejznámějších historických snímků vůbec. Okázalá scéna, kdy Kleopatra přijíždí se svým průvodem do Říma, patří mezi nejdražší a nejpompéznější scény, a přitom trvá pouhých sedm minut. Film *Cleopatra* nabízí provokativní pohled na měnící se americkou společnost, především co se týče rovnosti pohlaví. V šedesátých letech byly vedoucími ženskými osobnostmi první dáma Jacqueline Kennedyová, herečka Marilyn Monroeová i představitelka samotné Kleopatry, Elizabeth Taylorová. Všechny měly vliv díky svému postavení i životnímu stylu. Kleopatra představuje obraz sofistikované a inteligentní ženy s rozhledem v různých oblastech lidské činnosti, která naprosto přesně ví, co chce a jak toho dosáhnout, což přesně odpovídalo začínající emancipaci ženského pohlaví.

⁴⁶³ SILVEIRA CYRINO, c. d., s. 104.

⁴⁶⁴ SOLOMON, c. d., s. 53.

⁴⁶⁵ Viz příloha č. 3. 3 (Plakát k filmu *Cleopatra* z roku 1963).

Cleopatra (1963) – analýza filmu v: SILVEIRA CYRINO, c. d., s. 121 – 158.

V devadesátých letech 20. století a především v prvním desetiletí 21. století se oblíbenost historických filmů vrátila. Dalo by se říci, že průkopníkem těchto snímků byl *Gladiátor* režiséra Ridleyho Scotta⁴⁶⁶. Díky nejmodernějším světelným a zvukovým efektům se širokému publiku nabízí podívaná, která byla před sto lety hudbou daleké budoucnosti. Filmů s náměty z období starověké římské říše je nespočetná řada⁴⁶⁷, v této podkapitole jsem uvedla pouze ty nejznámější.

3.3. Hraný historický film *Augustus, první císař římský*

*„Hrál jsem svou roli v té komedii zvané život dobře? Byl jsem spravedlivý, či krutý? Hrál jsem svou roli v této komedii zvané život dobře? Potlesk, prosím.“*⁴⁶⁸

Tato slova pronesl umírající císař Augustus, hlavní postava asi jediného filmu o prvním císaři iulsko – claudijské dynastie. Je velmi neobvyklé, aby režiséři, scénáristé i producenti opomenuli tak významného císaře ve světě kinematografie, přesto byl tento film natočen až v roce 2003. Výjimkou byl seriál *Já, Claudius* z roku 1976, který natočil režisér Herbert Wise podle stejnojmenného románu Roberta Gravesa, kde jednou z významných postav byl právě Augustus. Mladý Gaius Octavius (pozdější císař Augustus) se ve filmech objevoval již dříve, avšak pouze ve vedlejších rolích. Nejčastěji jej najdeme jako protivníka Marka Antonia a Kleopatry, takže v těchto filmech zastával zápornou roli. Dále bychom mohli postavu Gaia Octavia najít ve snímcích, kde figuruje C. Iulius Caesar.

Snímek *Augustus, první císař římský*⁴⁶⁹ je prvním dílem pětidílné mini-série *Imperium, vzestup a pád římské říše*. Další díly vyšly s podtituly: *Nero* (2004), *Svatý Petr* (2006), *Pompeje* (2007) a posledním snímkem je *Augustin: Úpadek Římské říše* (2009). Do tohoto nákladného projektu investovaly nejen italské společnosti, ale na výrobě se podílela německá, španělská či britská studia. Herecké obsazení těchto filmů bylo rovněž mezinárodní.⁴⁷⁰

⁴⁶⁶ *Gladiátor* (2000) – analýza filmu v: SILVEIRA CYRINO, c. d., s. 207 – 256.

⁴⁶⁷ Podrobnější informace o historických filmech s námětem starověkého Říma v SOLOMON, c. d., s. 47 – 99.

⁴⁶⁸ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004.

⁴⁶⁹ Viz příloha 3. 4 (Plakát k filmu *Augustus, první císař římský* z roku 2003).

⁴⁷⁰ GOODMAN, P., 'I am Master of Nothing': Imperium: Augustus and the Story of Augustus on Screen, in: *New Voices in Classical Reception Studies*, č. 7, 2012, s. 5 - 6.

Nejvýraznějším prvkem celého filmu je velmi rozsáhlé použití retrospektivy a rámcového vyprávění.⁴⁷¹ Film začíná i končí pohledem na císaře Augusta, který leží na smrtelné posteli a ptá se, zda svou úlohu ve svém životě i ve vývoji římské říše sehrál dobře. Jedna linie filmu se odehrává v roce 12 př. Kr., kdy zemřel Augustův přítel Marcus Vipsanius Agrippa, manžel jediné Augustovy dcery Iulie. Augustus vysvětluje Iulii, proč chce, aby si vzala Tiberia, který je synem Augustovy manželky Livie Drusilly z prvního manželství. Augustus se ve svém vyprávění Iulii vrací do svého mládí, počínaje rokem 45 př. Kr., a popisuje, jak bojoval po boku Caesara, jak porazil Marka Antonia i Kleopatru a vysvětluje jí své činy i motivy pro svá jednání. Jeho mládí, zážitky a zkušenosti z této doby tvoří druhou linii filmu. Retrospektiva je velice dobře použita i k tomu, aby diváci sympatizovali s Augustem, který své dceři a zároveň obecenstvu objasňuje své dřívější pohnutky a činy, např. proskripce po Caesarově smrti. Tím, že Augustus sám vysvětloval, co a proč udělal, tak odhalil své vnitřní pocity, snažil se přiblížit divákům a být v jejich očích lidstější.⁴⁷²

Dalším důležitým aspektem celého filmu je vztah Iulie a Augusta, který po ní žádá, aby si vzala Tiberia a tím se obětovala, stejně jako to udělal on, když byl mladý. Augustus nakonec Iulii přinutí vzít si Tiberia, i když se navzájem nemilují. Oba se museli pod tlakem okolností i samotného Augusta vzdát svého práva na štěstí. Augustus nakonec Iulii vykázal do exilu bez možnosti návratu, protože se zpronevěřila zákonům o rodině, které sám vydal.

Příběh císaře Augusta končí stejně, jako začal: pohledem na Augusta, který leží na smrtelné posteli a nyní se obrací k divákům a ptá se jich: „*Hrál jsem svou roli v této komedii zvané život dobře?*“ A jeho dcera Iulia, která se nakrátko vrátila z exilu, mu odpovídá: „*Na to Ti odpoví jenom bohové.*“⁴⁷³ Nikdy mu neodpustila, že obětoval její štěstí pro dobro „své“ říše.

Augustus, první císař římský je historickým snímkem, který vypráví příběh prvního císaře Augusta; jeho cestu od té doby, kdy ho adoptoval C. Iulius Caesar,

Dostupné z WWW:

<http://www2.open.ac.uk/ClassicalStudies/GreekPlays/newvoices/Issue7/Penelope-Goodman.pdf> (13. 3. 2014).

⁴⁷¹ *Retrospektiva* – Přerušení linie vyprávění a příběh se vrací do dřívějšího časového okamžiku. *Rámcové vyprávění* – Začátek i konec filmu začíná stejnou scénou.

⁴⁷² GOODMAN, c. d., s. 6.

⁴⁷³ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004.

přes ujmoutí se vlády nad celou římskou říší až po jeho smrt v roce 14 po Kr. Režie prvního dílu série *Imperium* se ujal americký režisér Robert Young a scénář napsal Eric Lerner. Tento dvoudílný film je zajímavý jak svým zpracováním, tak i hereckým obsazením. Roli Augusta sehrál velmi přesvědčivě britský herec Peter O'Toole, který svému charakteru vtiskl ducha i osobitost. Zdatně mu sekundovala Charlotte Ramplingová v roli jeho ženy Livie Drusilly. Mladého Octaviana ztvárnil Benjamin Sadler, což je německý herec narozený v kanadském Torontu.

Dle mého názoru je film dobře zpracovaný, jen poněkud dlouhý, což by mohlo některé diváky odradit. Retrospektivní vyprávění je velice příjemným a zajímavým oživením celého filmu. Není to klasický velkofilm, který byste mohli vidět v kinech, ale televizní film, který se v některých zemích ani v televizi nevysílal, ale rovnou ho vydali na DVD. Vzhledem k tomu, že jde o první snímek věnovaný pouze postavě Augusta, je jeho zpracování velmi zdařilé. Věřím, že se filmaři rozhodnou v budoucnu natáčet další historické filmy věnované postavě císaře Augusta, jehož život byl ve všech ohledech zajímavý.

4. Porovnání filmové a skutečné osobnosti Augusta

Jak již název napovídá, tato kapitola se věnuje srovnání filmové a skutečné osobnosti Augusta. Musíme však mít na paměti, že film *Augustus, první císař římský* neměl být historickým dokumentem, který by zmapoval životní pouť Augusta přesně dle toho, jak ji známe z dostupných pramenů a sekundární literatury. Tento snímek měl být historickým filmem a s tímto úmyslem byl i natočen. Filmoví tvůrci se snažili, aby všechny události ve filmu byly faktograficky správné, přesto se ve filmu nacházejí drobné nepřesnosti. Tyto nepřesnosti však zásadně neovlivňují pochopení Augustovy osobnosti. Z dostupných pramenů víme, že Augustus byl velmi ambiciózní a neváhal obětovat blaho své i své rodiny pro zachování míru v římské říši. Tento snímek Augustovu povahu velmi dobře ukazuje.

4.1. Rozdíly mezi životem filmového a skutečného Augusta

Jak je již v předchozí kapitole uvedeno, celý film provází retrospektiva a rámcové vyprávění. Film začíná i končí pohledem na umírajícího Augusta. Snímek *Augustus, první císař římský* je koncipován jako příběh Augustova života s důležitými událostmi, které jej formovaly a ovlivnily.

První díl. Na začátku prvního dílu vidíme filmového Augusta⁴⁷⁴ v roce 12 př. Kr., jak se procházel po tržnici a zdravil se s lidem Říma. Byl oblečený velice jednoduše: na sobě měl prostou tuniku a na hlavě slaměný klobouk. Domnívám se, že tímto oděvem chtěli filmaři přiblížit Augusta jako ochránce a příznivce lidu římské říše, který se zajímá o radosti i strasti obyčejných lidí. Filmoví tvůrci se dle mého názoru snažili ukázat Augusta jako lidmi oblíbeného panovníka, který i za cenu lidských životů a politických intrik, přinesl římské říši klid a mír. Ačkoliv bylo jasné, že Augustus měl nadřazené postavení, byl oblečený tak, že byste jej v davu lidí minuli. Avšak můžeme vidět rozdíl mezi ním a ostatními lidmi na tržnici v tom, že filmového Augusta doprovázela ozbrojená stráž.⁴⁷⁵

⁴⁷⁴ Viz příloha č. 4. 1 (Peter O'Toole jako filmový Augustus).

⁴⁷⁵ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (1. díl, 00:01:50 – 00:04:57).

Filmový Augustus při své procházce nabádal občany, aby se snažili zachovat republiku, které on zasvětil svůj život.⁴⁷⁶ Skutečný Augustus však nechtěl republiku. Tedy alespoň ne doslova. Po bitvě u Actia Augustus horlivě přemýšlel, jaké politické uspořádání by měl zvolit. Ve fiktivním proslovu se Marcus Agrippa vyjádřil pro obnovu republiky, kdežto Gaius Maecenas pro obnovu monarchie. Nakonec se Augustus rozhodl, i kvůli tomu, jak dopadl jeho adoptivní otec C. Iulius Caesar, pro obnovu republikánského režimu s tím rozdílem, že si chtěl ponechat nabytou svrchovanou moc. Také pro to udělal všechno, co bylo v jeho silách. Augustus si pro sebe zachoval konzulské pravomoci, ale rovněž obnovil formální moc senátu, aby alespoň zachoval zdání republiky. Před veřejností však nedal najevo své skutečné úmysly a choval se tak, aby udržel zdání toho, že skutečně nastolil republiku.⁴⁷⁷ Tímto předstíráním chtěl uklidnit lid, senátory i patricije, aby nevyvstal žádný důvod ke vzpourám a nepokojům. Senátoři však velmi dobře věděli, jak si stojí. A poznali, že není v jejich zájmu si Augusta rozhněvat, protože to on ve skutečnosti tahal za všechny nitky v politickém i společenském životě.

Již od počátku celého vyprávění o Augustovi se filmaři snažili ukázat Augusta nejen jako silného panovníka, ale zároveň také jako starostlivého syna, bratra, otce i dědečka. Jeho náklonnost k rodině můžeme vidět ve chvíli, kdy Augustus přišel za svými vnuky, aby se s nimi potěšil, či když jako mladý Octavianus⁴⁷⁸ odjížděl za Caesarem do Hispánie a loučil se s matkou Atií i sestrou Octavií. Tvůrci ve filmu ukázali vztah Octaviana a jeho sestry Octavie, ze kterého je jasně patrné, jakou náklonnost k sobě chovali. Matka nechtěla Octaviana pustit za Caesarem kvůli jeho chatrnému zdraví, ale Octavianus si nedal svůj odjezd vymluvit. Rozloučili se velmi emotivně a bylo vidět, že Octavianova matka si o něj dělá velké starosti.

Filmaři zde použili pro filmového Gaia Octavia jméno Octavianus. Ve snímku *Augustus, první císař římský* jej takto nazývá jeho matka, sestra, jeho přítel Marcus Agrippa, samotný Caesar a dokonce si tak říká sám budoucí Augustus. Podle mého názoru použili filmoví tvůrci jméno Octavianus, protože tak jej zná široká veřejnost. Avšak skutečné jméno mladého Augusta bylo Gaius Octavius po jeho otci. Přídomek Octavianus získal, až když jej Caesar ve své závěti adoptoval.⁴⁷⁹ Gaius Octavius však

⁴⁷⁶ Tamtéž (1. díl, 00:01:50 – 00:04:57).

⁴⁷⁷ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 312.

⁴⁷⁸ Viz příloha č. 4. 2 (Benjamin Sadler jako filmový Octavianus).

⁴⁷⁹ JONES, c. d., s. 11.

jméno Octavianus nikdy nepoužíval, protože by to až příliš připomínalo jeho skromný původ. V pramenech máme podloženo, že si nechával říkat mladý Caesar.⁴⁸⁰

Když se filmový Octavianus s Agrippou dostali do Říma, našli tam svého průvodce Lucia Tutilia. Je možné, že muž tohoto jména skutečně existoval, nevíme však, jestli byl vojákem, či jestli dělal Octavianovi průvodce při cestě do Hispánie v roce 45 př. Kr. Ve filmovém zpracování o Augustově životě se Octavianus setkal s Markem Antoniem⁴⁸¹ ve vojenském táboře v Římě, ačkoliv ani o tomto setkání nikde nenajdeme žádný záznam. Podle Plútarcha se Octavianus a Antonius sešli až v Římě po Caesarově smrti.⁴⁸²

Filmaři zobrazili budoucího Augusta jako lehce naivního a idealistického mladíka, který bezmezně důvěřuje svému strýci Caesarovi, že ukončí občanské války a nastolí klid a mír v římské říši. Filmový Octavianus chtěl ukázat svému příteli Marku Agrippovi krásy Říma. Jenže když se oba mladíci v objevili Římě, zjistili, že Řím je chudý a nevábně voní. Jak šli po ulici, potkali žebráka, který je prosil o almužnu pro svou rodinu. Muž jim řekl, že dříve nemusel žebrat, ale že kvůli patricijům a římským kuplířům přišel o statek, na kterém hospodařil, a proto musel prosit o peníze v ulicích Říma. V Římě se také filmový Octavianus setkal s Livií. Při rozhovoru s Livií se Octavianus dozvěděl, že její otec je patricij a Caesar měl v úmyslu patricije zničit. Prý Caesar lační po válce a zabije své spoluobčany.⁴⁸³ Filmaři tak ukázali zajímavý rozpor mezi chudým příslušníkem římské společnosti (žebrák) a bohatou členkou aristokracie (Livia). Kvůli patricijům přišli římsští občané o svůj majetek a byli nuceni žít na okraji společnosti a žebrat, aby uživilí sebe i své rodiny. Pak je zde vidět Livia, která měla na sobě krásné šaty, a bylo jasné, že její rodina disponovala určitým majetkem a sama Livia neznala bídu.

Filmový Octavianus se setkal s Livií za poněkud dramatických okolností. Livia se vracela od přítelkyně a na cestě domů ji přepadli neznámí muži. Octavianus a Marcus Agrippa ji zachránili.⁴⁸⁴ Nevíme, zda setkání Octaviana a Livie proběhlo stejně, jako je to zobrazeno ve filmu. O jejich sblížení Werner Eck, který vychází ze

⁴⁸⁰ ECK, c. d., s. 13.; App. BC, 3, 2, 11.

⁴⁸¹ Viz příloha č. 4. 3 (Massimo Ghini jako filmový Marcus Antonius).

⁴⁸² Plut. Ant., 16.

⁴⁸³ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (1. díl, 00:16:45 – 00:20:00).

⁴⁸⁴ Tamtéž (1. díl, 00:18:00 – 00:19:00).

Suetonia, píše, že Octavianus odvedl Livii od jejího prvního manžela Tiberia Claudia Nerona, když bylo na cestě jejich druhé společné dítě.⁴⁸⁵ Zda se však Livia a Octavianus potkali již dříve, není známo. Na druhou stranu, setkání Livie a Octaviana tak, jak je ukázali filmaři, bylo hodně dramatické. Ve snímku se později setkali ještě několikrát, než se vzali. Nevíme, jestli se skutečně setkali před jejím těhotenstvím, protože prameny v tomto bodě mlčí. Můžeme se tedy pouze domnívat, zda tomu tak bylo, či nikoliv.

Mladý filmový Octavianus přijel za Caesarem do Hispánie, aby jej doprovázel. Ve filmovém zprostředkování bitvy u Mundy v roce 45 př. Kr. můžeme vidět, jak do boje vyrazila přední linie vojáků, jenže Sextus Pompeius se ve městě opevnil a pomocí lukostřelců zničil Caesarovy vojáky v přední linii. Když to Caesar viděl, nařídil zbytku svého vojska zaútočit, ale vojáci se zdráhali jej uposlechnout, a tak Caesar vyrazil sám proti nepříteli.⁴⁸⁶ Ostatní vojáci, mezi nimi i Octavianus, vyrazili za ním. Bitva u Mundy byla posledním konfliktem ve vleklé občanské válce, kterou Caesar nakonec vyhrál. Dle filmového zpracování byl Octavianus v bitvě zraněn, a když se k němu Caesar skláněl, poprvé jej nazval svým synem.⁴⁸⁷ Jestli tomu tak bylo, to nevíme, ale s jistotou můžeme říci, že se Octavianus právoplatně stal Caesarovým adoptivním synem v okamžiku, kdy byla rozpečetěna Caesarova závěť.⁴⁸⁸

Ještě než propukla filmová bitva u Mundy, tak Caesar svým vojákům řekl, že když zvítězí Sextus Pompeius, tak se z nich a jejich rodin stanou otroci. Podle filmového Caesara byl Sextus představitelem patricijů, proti kterým bojoval. Caesar chtěl římskému lidu přinést mír, bezpečí, spravedlivé soudy a vládu pro všechny.⁴⁸⁹

Suetonius ve svém díle napsal, že Caesar porazil oba syny Pompeiovy v Hispánii.⁴⁹⁰ Na druhou stranu, Appiános se zmínil, že Caesar zahájil tažení do Hispánie proti mladému Pompeiovi, ke kterému se přidali urození muži a také velké

⁴⁸⁵ ECK, c. d., s. 22 – 23.

⁴⁸⁶ Caes. Gal., 2, 25.

O podobných situacích napsal i sám Caesar ve svých *Zápisích o válce galské*, kdy v době, kdy bylo vojsku nejhůř, tak se sám Caesar postavil do předních řad a povzbuzoval své vojáky, aby boj nevzdávali. Vojáci, protože se nechtěli nechat před Caesarem zahanbit, se vzchopili a bitvu vyhráli.

⁴⁸⁷ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (1. díl, 00:25:00 – 00:31:00).

⁴⁸⁸ ECK, c. d., s. 13.

⁴⁸⁹ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (1. díl, 00:23:08 – 00:24:40).

⁴⁹⁰ Suet. Iul., 35.

vojsko.⁴⁹¹ I Velleius Paterculus se ve svém díle *Římské dějiny* zmínil, že Caesara čekala bitva v Hispánii, kde proti němu stál starší syn Pompeia Magna Gnaeus Pompeius.⁴⁹² Podle Appiána pak mladý Pompeius zemřel a jeho hlavu přinesli Caesarovi, který ji dal pohřbít. Vojáky, kteří pak z této bitvy uprchli, shromáždil mladší Pompeiův syn Sextus.⁴⁹³ Filmaři tedy pravdivě ukázali, že s Caesarem u Mundy bojoval Sextus Pompeius i jeho starší bratr, ale Sextus nebyl hlavním vůdcem. Dle mého názoru se filmoví tvůrci snažili příběh i děj filmu pro diváky zjednodušit, a proto vůdcem nepřátelských vojáků ve filmu byl právě Sextus Pompeius. Ve skutečnosti se Octavianus a Sextus Pompeius utkali v námořní bitvě u Naulochu, kde Sextus nakonec prohrál.

Poté, co Caesar nazval Octaviana svým synem, se vyprávění opět přesunulo zpět do roku 12 př. Kr. do doby po Agrippově smrti. Filmový Augustus truchlil nad ztrátou svého nejlepšího přítele více než měsíc. Livia poté znovu nabádala Augusta, aby uznal jejího syna Tiberia svým nástupcem. Augustus se v jednom z jejich rozhovorů vyptával na jejího prvního manžela, Dularda.⁴⁹⁴ Zde se filmová tvorba a realita liší, protože z dostupných pramenů známe jméno Liviina prvního manžela. Podle Suetonia jím byl Tiberius Claudius Nero a Livia s ním měla dva syny, Tiberia a Drusa.⁴⁹⁵

Zemřelý Marcus Agrippa byl jedním z nejlepších přátel Augusta a manželem jeho jediné dcery Iulie, což dokládají písemné prameny. Filmová Iulia se po období smutku začala scházet se svými přáteli, především s Iulem Antoniem, synem Marka Antonia. Iulia věděla, že by se s ním neměla stýkat, ale její srdce si poručit nedalo. Podle filmového Iula byl Augustus odpovědný za smrt Marka Antonia a chtěl použít Iulii jako nástroj své pomsty.⁴⁹⁶ Z pramenných zpráv o Augustovi víme, že se Iulia chovala nepřístojně a jak píše Cassius Dio, jedním z jejích milenců byl skutečně

⁴⁹¹ App. BC, 2, 15, 103.

⁴⁹² Vell. Patt., 2, 50.

⁴⁹³ App. BC, 2, 15, 5.

⁴⁹⁴ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (1. díl, 00:35:30 – 00:37:50).

V tomto bodě udělali čeští překladatelé chybu. V anglickém jazyce slovo „dullard“ znamená „hlupák“. Takže správný překlad věty v českém vydání „Jak se má tvůj první manžel, Dulard?“ by měl znít „Jak se má ten hlupák, tvůj první manžel?“

⁴⁹⁵ Suet. Aug., 62.

⁴⁹⁶ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (1. díl, 00:39:50 – 00:42:50).

Iulus Antonius.⁴⁹⁷ Nemáme však potvrzeno, že by Iulus usiloval o Augustův život. Iulia byla nakonec vypovězena z Říma pro své chování a zahanbování Augusta.⁴⁹⁸ Domnívám se, že její chování bylo jistou rebelií vůči otci, který ji několikrát donutil, aby se vdala proti své vůli.

Jak je známo z dostupných pramenů, tak se Octavianus společně s Markem Agrippou vydali do Řecka, aby se cvičili jak ve vojenském umění, tak i v řečnictví. Ve filmu se s nimi do Apollónie vydal také Gaius Maecenas, který se stal jedním z nejbližších Augustových přátel. Filmoví tvůrci vykreslili postavu Gaia Maecenata jako poněkud zženštilého muže, který raději mluvil, než aby bojoval.⁴⁹⁹ Dle mého názoru se scénáristé snažili příběh Augusta odlehčit, a proto Maecenata vykreslili jako neschopného válečníka, ale věrného přítele a obratného politika. Podle dostupných pramenů byl Maecenas výborným řečníkem, ačkoliv se nedomnívám, že byl ve skutečnosti tak zženštilý a útlocitný, jak jej filmoví tvůrci prezentovali. Werner Eck to doložil svým tvrzením, že Octavianus Maecenatovi svěřil správu Říma po dobu, kdy Octavianus bojoval s Antoniem na Východě.⁵⁰⁰ Ve snímku *Augustus, první císař římský* hraje Maecenas vedle Agrippy v Augustově životě nezastupitelnou roli, protože díky jeho výřečnosti a politickým znalostem se Octavianus dostal až na vrchol politické moci v římské říši. Agrippa i Maecenas doprovázeli Octaviana až do své smrti a každý v jeho životě hrál jistou roli. Marcus Agrippa zde zastupoval roli bojovníka a Gaius Maecenas roli politika. Octavianus dokázal skloubit obě role tak, aby je co nejlépe využil ve svůj prospěch.

Podle filmového zpracování se mladý Octavianus seznámil s Markem Ciceronem, když se Cicero zastával bohatého patricijce Gaia Cassia Longina, kterého obvinil zemědělec, že mu vzal půdu neprávem. Byl to stejný zemědělec, který se setkal s Octavianem v Římě a byl okolnostmi donucen žebrat. Filmový Caesar s Octavianem přihlíželi tomuto soudu a Caesar všem přítomným občanům i senátorům připomněl, že všichni občané jsou si před zákonem rovni a všichni mají právo na spravedlivý soud, ne jen bohatí patricijové. Soud nakonec přřkl půdu nazpátek zemědělci a Cassius Longinus měl dotyčnému muži navíc zaplatit deset tisíc sesterciů. Zemědělec pak přiběhl za Octavianem a poděkoval mu, že se

⁴⁹⁷ Cass. Dio, 6, 55, 10.

⁴⁹⁸ Suet. Aug., 65.

⁴⁹⁹ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (1. díl, 01:01:00 – 01:03:40).

⁵⁰⁰ ECK, c. d., s. 34.

Caesarovi o tomto bezpráví zmínil. Tvrdil, že z něj jednou bude dobrý vládce a že bohové stojí při něm.⁵⁰¹ Nikde v pramenech, ani v odborné literatuře není znám tento případ, ačkoliv nemůžeme říci s jistotou, že se nestal. Filmaři se snažili ukázat Octavianovu laskavou povahu, když pomáhal prostým lidem proti bezpráví a krutosti. I v tomto okamžiku působil filmový Octavianus lehce naivním dojmem a mohlo by se dokonce zdát, že s Caesarem bezmezně souhlasil. Není pochyb, že Octavianus po smrti svého adoptivního otce chtěl pokračovat v jeho práci a do značné míry souhlasil s jeho vizí římské říše. Brzy si ale uvědomil, že není možné, aby pokračoval přesně v jeho stopách. Věděl, že je nutné uchovat formální moc senátu a tím i zdání republiky.

Když se filmový Octavianus dozvěděl o Caesarově smrti, potají se odebral do Říma, aby zde uskutečnil svůj plán: chtěl dostat Marka Antonia, který nyní spravoval římskou říši, z Říma. V doprovodu Agrippy i Maecenata se osobně dostavil za Antoniem a tázal se ho, proč nejsou Caesarovi vrazi pronásledováni a potrestáni. Poté Caesarovy vrahy jmenoval: Cassius, Decimus a Brutus.⁵⁰² Z dostupných pramenů víme, že hlavními spiklenci byli Gaius Cassius a Marcus Brutus, i když Decimus Brutus se spiknutí účastnil také. Ve skutečnosti proti sobě bojovali Octavianus i Antonius u Mutiny v roce 43 př. Kr. Octavianus se dočasně stal spojencem Decima Bruta, i přes svou nechuť k němu, protože potřeboval jeho vojsko k porážení Antonia.⁵⁰³ Marcus Antonius byl u Mutiny poražen a uprchl k Marku Lepidovi.⁵⁰⁴ Domnívám se, že filmoví tvůrci se snažili Augustův příběh zjednodušit, aby byl pochopitelný i pro takové obecnstvo, které nezná do detailu římskou historii dané doby. V tomto bodě, zjednodušení historie, souhlasím s tvůrci, kteří tento film natáčeli. Tento snímek neměl být historickým dokumentem, ale historickým filmem, který by divákům srozumitelně přiblížil historii Augustova principátu.

První díl snímku *Augustus, první císař římský* skončil tak, že Augustus vyprávěl své dceři o spojení s Markem Antoniem a Markem Lepidem, a také o následných proskripcích. Při nich byl zabit Marcus Cicero, který se stal spojencem Octaviana, nyní již Gaia Caesara. Ve skutečnosti se Octavianus snažil Cicerona před

⁵⁰¹ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (1. díl, 00:53:00 – 00:56:00).

⁵⁰² Tamtéž (1. díl, 01:07:35 – 01:09:20).

Cassius – Gaius Cassius Longinus, Brutus – Marcus Iunius Brutus, Decimus – Decimus Iunius Brutus.

⁵⁰³ App. BC, 3, 10, 73.

⁵⁰⁴ Plut. Ant., 18.

nenávisť Marka Antonia zachránit, to se mu však nepodařilo. Marcus Antonius chtěl vidět Cicerona mrtvého, už jenom proto, že proti němu poštvával senátory a psal nenávistné řeči. Nakonec se Octavianus nátlaku podvolil a nechal na seznam připsat i Cicerona. Plútarchos ve svých *Souběžných životopisech* napsal, že Antonius poručil po smrti Cicerona useknout jeho hlavu a ruku.⁵⁰⁵

Druhý díl. Po ustavení druhého triumvirátu a bitvách u Filipp si filmový Gaius Caesar (Octavianus), Antonius a Lepidus rozdělili římskou říši. Mladý Caesar dostal za úkol postarat se o lid Říma, jenže Lepidus mu odpíral obilí a Marcus Antonius finanční prostředky na zajištění obživy lidí v Římě, což mělo za následek hladomor a nepokoje. Filmový Octavianus si na radu C. Maecenata snažil udělat z patricijů své přátele tím, že se je snažil přesvědčit, aby stáli po jeho boku. Bylo známo, že bohatí patricijové by mu mohli poskytnout prostředky na obživu. Filmový Octavianus šel do domu Munatia Planka, který byl jedním z nejbližších Antoniových přátel. Nebylo poznat, zda se nakonec Plancus na jeho stranu přidal či ne.⁵⁰⁶ Ve skutečnosti zůstal Munatius Plancus po boku Antonia až do doby před osudnou bitvou u Actia, kdy přinesl Octavianovi informace o obsahu Antoniovy závěti. Plancus a další blízcí Antoniovi přátelé už nechtěli déle snášet pohrdání od egyptské královny Kleopatry a jejích rádců, a proto se rozhodli, že budou raději spolupracovat s Octavianem.⁵⁰⁷

Filmová Kleopatra donutila Marka Antonia, aby se s Octavianem utkal, protože chtěla Octaviana zničit. Nechal o ní mezi římským lidem šířit posměšné zprávy, což ji dovádělo k zuřivosti, a tak přiměla Marka Antonia, aby zahájil boj proti Octavianovi. Jenže vojáci filmového Antonia odmítli bojovat proti svým soukmenovcům, a tak uzavřeli Octavianus a Antonius mezi sebou dohodu.⁵⁰⁸ Jako stvrzení dohody si měl Antonius vzít Octavianovu sestru Octavii. Ve filmu je patrné, že tím, že donutil svou sestru, aby si vzala Antonia, povýšil zájmy Říma nad zájmy vlastní rodiny.⁵⁰⁹

Ve filmovém zpracování o Augustovi tato dohoda přinesla na čas klid a mír Římu. Ve skutečnosti tomu tak nebylo. Ve filmu porazil Caesar Sexta Pompeia

⁵⁰⁵ Plut. Ant., 20.

⁵⁰⁶ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (2. díl, 00:20:10 – 00:24:30).

⁵⁰⁷ Cass. Dio, 5, 50, 3.

⁵⁰⁸ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (2. díl, 00:29:30 – 00:35:50).

⁵⁰⁹ Tamtéž (2. díl, 00:35:50 – 00:38:25).

u Mundy v roce 45 př. Kr. Jak jsem již výše uvedla, Sextus Pompeius byl sice poražen, ale byl nucen se ukrýt. Sextus Pompeius ohrožoval Řím tím, že blokoval dodávky obilí z afrických provincií díky svému loďstvu, které ovládalo Středomoří. Octavianus nakonec Sexta Pompeia porazil v konečné námořní bitvě u Naulochu v roce 36 př. Kr.⁵¹⁰ Opět je ve filmu patrné zjednodušení historických událostí. Filmoví tvůrci se snažili vytvořit Augustův příběh pro diváky zajímavý a zároveň i pochopitelný. Vsadili na emoce, poutavý příběh a lidské pochopení.

Co se týče dalšího zjednodušení, vyhlášení války Kleopatře, samotná bitva u Actia a následná porážka Kleopatry s Antoniem byly ve filmu lehce opomíjeny. Byly to významné události, přesto je filmaři vyjádřili velice jednoduše. Dle mého názoru vsadili filmoví tvůrci na emotivní příběh a vyvíjející se vztahy mezi Augustem a Iulií a Octavianem a Livii, což by mohlo diváky zaujmout více, než bitvy mezi dvěma vojevůdci.

Významným momentem v druhém díle bylo vystoupení filmového Augusta před senátory, kdy Augustus doslova kritizoval manželství a zvyky Římanů. Filmový Augustus rozdělil senátory dle toho, zda byli ženatí, či svobodní, zda měli děti nebo jestli byli bezdětní. Rodina byla podle Augusta základem budoucnosti Říma. Lidé by se měli vzdát všech rozkoší a luxusu a od nynějška by podle Augusta trestem za cizoložství mělo být vyhnání z Říma.⁵¹¹ Nevíme, jestli takové vystoupení v senátu Augustus skutečně uskutečnil, ale je pravděpodobné, že ano. Podle Suetonia Augustus totiž vyhlásil nové manželské zákony, které měly cizoložství tvrdě trestat.⁵¹²

Třetím manželem filmové i skutečné Iulie byl Liviin prvorozený syn, budoucí vládce římské říše, Tiberius. Filmový Tiberius věděl o aférách své manželky a také se dozvěděl o chystané vraždě Augusta, kterou naplánoval Iuliin milenec Iulus Antonius. Jeho matka Livia mu přikázala nic nedělat. Při pokusu o vraždu Augusta pak filmová Iulia zjistila, že vraždit chtěl Iulus a jeho společník. Augustus byl jen lehce zraněn a to díky Tiberiovi, který mu přeci jen přispěchal na pomoc. Přesně jak to Augustus předpovídal, tak Iulus Iulii zradil a použil ji pouze jako nástroj své

⁵¹⁰ App. BC, 5, 12, 120 – 121.

⁵¹¹ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (2. díl, 00:57:34 – 01:03:15).

⁵¹² Suet. Aug., 34.

pomsty vůči Augustovi.⁵¹³ Opět nemůžeme s jistotou tvrdit, že se tato událost skutečně stala. Z dostupných pramenů víme o několika spiknutích proti Augustovi, avšak nemáme nikde potvrzené, že se tento pokus o vraždu odehrál přesně tak, jak je to uvedeno ve filmu. Je možné, že filmaři chtěli ukázat, že i když byl Augustus celkem oblíbený, vzhledem k tomu, že přinesl svému lidu mír, tak se našli i tací, kteří s ním nesouhlasili a chtěli, aby zemřel.

V závěru druhého dílu snímku *Augustus, první císař římský* můžeme vidět, jak Augustus vyhnal svou dceru z Říma. Zakázal jí vzít si sebou své syny, Gaia a Lucia. Filmová Iulia Augustovi vyčetla, že on netuší, co je to láska, ale že své syny naučila, co to znamená někoho milovat a že si to odnesou do dospělosti.⁵¹⁴ Podle Cassia Diona Augustus vyhnal Iulii na ostrov Pandateria, který se nacházel při pobřeží Kampánie, kde jí zakázal požívání vína a všechny výhody příjemnějšího způsobu života.⁵¹⁵ Nesměl ji navštívit nikdo bez Augustova svolení. Teprve po pěti letech ji dal převézt na pevninu a zmírnil jí její životní podmínky. Iulia se již nikdy nevrátila do Říma.⁵¹⁶ Nevíme, jestli se rozhovor Iulie s jejím otcem odehrál přesně tak, jak bylo natočeno. Domnívám se, že filmoví tvůrci tímto rozhovorem chtěli zakončit příběh Iulie a jejího vztahu s Augustem. Podle Suetonia Augustus prý trpělivěji snášel, když některý člen jeho rodiny zemřel, než když jiný páchal hanebnosti.⁵¹⁷ Filmový Augustus byl zlomený tím, že musel Iulii vyhnat, aby dodržel římské zákony. Ty samé zákony, které pomáhal vytvořit. Filmová Iulia na rozdíl od té skutečné přišla do Noly v roce 14 po Kr., kde se rozloučila se svým umírajícím otcem.⁵¹⁸

Poté, co filmový Augustus poslal Iulii do vyhnanství, se dozvídáme o smrti jejích synů, Gaia a Lucia, které měla s Markem Agrippou. Filmoví vnuci Augusta zemřeli na horečku jen pár let poté, co jejich matka opustila Řím. Ve skutečnosti tomu však bylo trochu jinak. Augustus jednal se svými vnuky jako se svými následovníky a připravoval je pro jejich roli budoucích vládců. Gaia i Lucia

⁵¹³ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (2. díl, 01:07:32 – 01:11:27).

⁵¹⁴ Tamtéž (2. díl, 01:14:27 – 01:17:09).

⁵¹⁵ Cass. Dio, 6, 55, 10.

⁵¹⁶ Suet. Aug., 65.

⁵¹⁷ Tentýž.

⁵¹⁸ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (2. díl, 01:21:17 – 01:23:17).

adoptoval a ve svých *Res Gestae* je výslovně uvedl jako své syny.⁵¹⁹ V roce 5 př. Kr. Augustus přijal konzulát, aby mohl předat *tógu virilis* Gaiovi. V téže roce byl Gaius zvolen za konzula a o pět let později, ve věku dvaceti let, měl úřad převzít. V roce 2 př. Kr. byly stejné pocty přiznány i jeho mladšímu bratrovi Luciovi. Gaius i Lucius byli vysláni k vojsku, Gaius na Východ a Lucius do Hispánie. Jenže když Lucius dorazil do Massalie v jižní Galii, náhle v roce 2 po Kr. zemřel a Augustus musel pohřbít jednoho ze svých následovníků. Augustus se mohl utěšovat, že mu zbyl alespoň jeden nástupce, který byl z jeho krve. Jenže štěstí při něm nestálo dlouho. Gaius v Sýrii nastoupil konzulát a po dobytí Artagiry v roce 3 po Kr. byl provolán *imperátorem*. Jenže při obléhání Artagiry utřil tak vážná zranění, že jim na zpáteční cestě v Limyře v roce 4 po Kr. podlehl. Augustus byl opět nucen dívat se na pohřeb svého posledního pokrevně spřízněného následovníka.⁵²⁰

Ve filmu byl vidět pouze pohřeb obou chlapců, a i když se tvůrci filmu nedrželi historie tak, jak ji známe, domnívám se, že chtěli pouze ukázat, že Augustovi pokrevně spříznění následovníci zemřeli ještě dříve, než mohli převzít vládu nad římskou říší. Augustus tak musel uznat svým nástupcem Liviina prvorozeného syna Tiberia. Stejně jako filmová, tak i skutečná Livia prosazovala uznání Tiberia Augustovým synem, což se jí nakonec splnilo. Augustus Tiberia adoptoval a Tiberius obdržel všechny pravomoci, které byly nutné ke spravování římské říše. V roce 13 po Kr., necelý rok před Augustovou smrtí, bylo na Tiberia převedeno *imperium*, které se rovnalo Augustovu.⁵²¹

Film *Augustus, první císař římský* divákům poskytl velmi ucelenou představu o životě jednoho z nejvýznamnějších vládců římské říše. Nedá se říci, že by filmaři natočili některé události záměrně špatným způsobem, podle mého názoru se spíše snažili o zjednodušení příběhu. Pokud se ve snímku vyskytovaly nesprávné faktografické údaje, tak to byly jen detaily z Augustova života, které neměly vliv na další historický vývoj. Na druhou stranu, filmoví tvůrci se snažili vytvořit divácky přitažlivý snímek, který by přiblížil Augustův život a jeho vládu nad římskou říší. Domnívám se, že bylo nutné některé události zjednodušit a dalším dodat příběh, aby byl film zajímavý a měl spád. Musíme si uvědomit, že snímek *Augustus, první císař*

⁵¹⁹ Aug. RG, 14.

⁵²⁰ ECK, c. d., s. 93.

⁵²¹ Tamtéž, s. 94.

římský neměl být historickým dokumentem, ale historickým filmem, a tak bychom se na něj měli dívat.

4.2. Podobnosti mezi životem filmového a skutečného Augusta

Snímek *Augustus, první císař římský* nám vcelku pravdivě ukazuje život Augusta tak, jak jej známe z dostupných pramenů. Rozdílů mezi filmem a dostupnou skutečností je velmi málo a u některých zobrazených událostí nemůžeme s jistotou říci, že se nestaly, protože pramenné materiály mlčí. Na druhou stranu, snímek je velmi věrohodně zpracovaný, pokud srovnáme události zobrazené ve filmu a tak, jak nám je přibližují prameny a další literatura. Bylo by tedy zbytečné zde vyjmenovávat všechny podobnosti, zmínila bych se pouze o několika významných z nich.

Jak již víme z dostupných pramenů, tak se mladý Octavianus vydal za svým strýcem do Hispánie, aby tam bojoval po jeho boku v bitvě u Mundy, která se odehrála roku 45 př. Kr. Jeho matka Atia jej odmítala pustit, protože se zrovna zotavoval po těžké nemoci, ale Octavius byl neústupný.⁵²² Stejně jako tyto události popisuje Suetonius, tak je také filmaři zobrazili ve filmu. Můžeme vidět, jak se filmový Octavianus loučil se svojí rodinou a s přítelem Markem Agrippou odjeli do vojenského tábora v Římě a odtud pak za Caesarem do Hispánie. Jakmile k Caesarovi Octavianus dorazil, Caesar poznal, že byl nemocný. Filmový Caesar Octavianovi řekl, aby neukazoval svou slabost.⁵²³ Učil tak Octaviana, aby neukazoval své slabé stránky, protože by je soupeři mohli použít proti němu.

Pohled na Augustovo zdraví provází celý film. Můžeme v něm vidět několikrát zraněného Octaviana, například při boji v bitvě u Mundy či při výcviku v Apollónii. Čím byl Augustus starší, tím bylo jeho zdraví chatrnější, přesto ukázal svou houževnatost a neuvěřitelnou sílu. Prameny dokládají, že v roce 23 př. Kr. byl vážně nemocný a hrozilo vážné nebezpečí, že zemře. Jen díky Augustově síle a studeným koupelím, které nařídil jeho lékař Antonius Muso, se Augustus uzdravil.⁵²⁴ Ve snímku je dobře patrné, jak Antonius Muso zachránil Augustovi život. Donutil

⁵²² Suet. Aug., 8.

⁵²³ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (1. díl, 00:21:45 – 00:22:10).

⁵²⁴ Suet. Aug., 59.

Augusta, aby srazil svou horečku v koupeli plné studené vody a ledu a ihned poté jej zabalil do horkých osušek. Filmová Livia dokonce zmiňuje Musovo jméno a z toho můžeme usuzovat, jak byl tento lékař pro Augusta významný.⁵²⁵

Filmový Octavianus se může divákům zdát lehce naivní, co se týče názoru na C. Iulia Caesara. Octavianus věřil, že je Caesar schopný vybudovat velkou říši, kde se bude žít všem lidem dobře. Filmový Caesar chtěl říši změnit, přebudovat ji, aby v ní působily spravedlivé soudy, a konečně zavládl klid a mír. Podle Suetonia si Caesar počínal v právních rozsudcích svědomitě a přísně, snížil kriminalitu a zvýšil tresty za zločiny.⁵²⁶ Nechal vyzdobit Řím, dal postavit nové chrámy, divadla i knihovny pro veřejnost. Svým řečnickým uměním i vojenskou zdatností se vyrovnal, někdy i překonal slávu nejvýznamnějších mužů. Vojáky hodnotil podle síly a nakládal s nimi stejně přísně jako shovívavě.⁵²⁷ To je jen několik vlastností a skutků, které popisuje Suetonius v Caesarově životopise. Dá se předpokládat, že v Caesarovi skutečný i filmový Octavianus viděl svůj vzor; i ve filmu bylo jasně patrné, jak k němu Octavianus vzhlížel.

Po bitvě u Actia v roce 31 př. Kr. však musel Octavianus přemýšlet, jakou formu politického zřízení by měl nastolit, aby neskončil jako Caesar, kterého spiklenci v senátu zavraždili. Jak jsem již výše uvedla, rozhodl se nakonec pro republikánské zřízení s tím rozdílem, že si ponechal většinu pravomocí.⁵²⁸ Naoko tedy zachoval zdání republiky, obnovil formální moc senátu, na druhou stranu všichni věděli, že bez jeho souhlasu není možné vydat žádné důležité nařízení. Celý svůj život se Augustus snažil, aby forma politického zřízení, kterou dnes nazýváme principát, fungovala.

Po smrti Gaia Iulia Caesara se filmový Octavianus za pomoci svých přátel Marka Agrippy a Gaia Maecenata spojil s Markem Ciceronem a společně Octaviana dosadili do funkce konzula. Filmový Marcus Cicero se v senátu postavil proti Antoniovi a zažaloval jej pro nepřátelství proti republice. Cicero řekl, že konzulské křeslo je od nynějška považováno za prázdné a Octavianus okamžitě prohlásil sám sebe konzulem. Cicero se jej zeptal, jakým právem se prohlašuje římským konzulem

⁵²⁵ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (2. díl, 00:04:55 – 00:08:35).

⁵²⁶ Suet. Iul., 42 – 43.

⁵²⁷ Tamtéž, 41, 44, 55, 65.

⁵²⁸ BOATWRIGHT – GARGOLA – TALBERT, c. d., s. 312.

a v tu chvíli do budovy senátu vpochodovala vojska makedonských legií, v jejichž čele stál Marcus Agrippa, a které byly věrné Octavianovi.⁵²⁹

Mladý Octavianus se po smrti svého adoptivního otce skutečně prohlásil konzulem římským. Senát odmítl Octavianovi poskytnout tak důležitý úřad, proto Octavianus neváhal, a konzulský úřad si za pomoci svých legií vymohl sám. Stejně jako ve filmu, i ve skutečnosti byl Octavianus zvolen konzulem v roce 43 př. Kr.⁵³⁰ Octavianus si poté uvědomil, že pokud chce potrestat vrahy svého otce a hrát významnou roli v římské politice, musí se spojit s Markem Antoniem a Markem Lepidem, což se také stalo. V roce 43 př. Kr. uzavřeli Octavianus, Marcus Antonius a Marcus Lepidus dohodu, kterou nazýváme druhý triumvirát.⁵³¹ Ve filmu je vidět, jak se z každé světové strany sjížděli Octavianus, Antonius i Lepidus. Jejich vojska, která stála opodál, byla připravena bránit své velitele.⁵³² Dostupné prameny dokládají, že se takto budoucí triumvirové sešli na malém ostrově na řece Laviniu.⁵³³ Triumvirové se domluvili na proskripcích, tedy na vyhlazení svých nepřátel i nepřátel republiky. Filmový Octavianus sdílel názor svého adoptivního otce, který proskripce odmítal. Nakonec se Octavianus podřídil a nechal své kolegy v triumvirátu, aby dali pozabíjet své soupeře. Suetonius napsal, že když se nechal Octavianus přesvědčit, aby proskripce proběhly, počínal si daleko krutěji, než Antonius či Lepidus. Neměl žádné slitování s nepřáteli.⁵³⁴ Velleius Paterculus se naopak zmínil, že Antonius a Lepidus začali propadat šílenství a obnovili proskripce podle Sullova vzoru. Octavianus byl proti tomu, ale byl sám proti dvěma. Prý pro něj nebylo nic tak ponižujícího, když musel někoho proskribovat nebo že byl proskribován Cicero.⁵³⁵

Po bitvách u Filipp v roce 42 př. Kr. byl skutečným vítězem Marcus Antonius, a ne Octavianus. Octavianus stál v Antoniově stínu, což je dobře patrné i ve filmu. V senátu, kde se sešli, aby všem oznámili vítězství nad Caesarovými vrahy, byl Octavianus jmenován jako první a dostalo se mu nejslabšího potlesku. Antonius byl

⁵²⁹ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (1. díl, 01:15:42 – 01:18:27).

⁵³⁰ ECK, c. d., s. 16.

⁵³¹ Tamtéž, s. 17.

⁵³² *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (1. díl, 01:18:28).

⁵³³ App. BC, 4, 1, 2.

⁵³⁴ Suet. Aug., 27.

⁵³⁵ Vell. Patt., 2, 66.

jmenován jako poslední a potlesk jako by neznal konce.⁵³⁶ Antonius také získal právo přivlastnit si úkoly, které se mu hodily nejvíce. Jak již víme z dostupných pramenů, tak Antonius odjel na Východ, aby se vypořádal s Parthy, přesně jak to chtěl Caesar, a také aby provedl reformu tamějšího systému provincií. Lepidus získal africké provincie a Octavianovi zůstal Řím. Nakonec se to ukázalo jako to nejlepší, co se Octavianovi mohlo stát.

Jak skutečný, tak filmový Octavianus měl největší oporu ve svém vojsku, ale také v lidu Říma. Jak dokládají dostupné prameny, tak skutečný Octavianus svým vítězstvím nad Sextem Pompeiem zajistil Římu dostatek obilí a jako Augustus zaručil, že o něj nebude nouze tím, že ustanovil stálého zástupce z řad jezdců, aby se postaral o pravidelné dodávky obilí.⁵³⁷ Postupem času obnovoval staré chrámy a dával stavět nové. Chtěl, aby nejenom jeho jménem, nýbrž i jménem nejváženějších osobností aristokracie vznikala divadla, chrámy a další památky. Jeho přítel Marcus Agrippa se proslavil nejen jako výborný válečník, ale také jako význačný stavebník. Díky němu vznikaly akvadukty, kterými proudila do římských fontán voda. Augustus se také snažil o celkové zlepšení podmínek života nejen v Římě, ale i v provinciích. Dal vybudovat četné silnice a vojenské stanice, ve kterých si mohli poslové vypůjčit koně i vůz; tím se podstatně zrychlila také informační dostupnost.⁵³⁸ Všeobecně se snažil, aby se římskému lidu žilo dobře, a tím si zajistil jejich podporu a přízeň.

Kromě římského lidu se Augustus snažil udržet si podporu vojska. Octavianovi připadl nelehký úkol usídlit veterány po bitvách u Filipp. Problém byl v tom, že v Itálii bylo málo místa pro tolik vojáků, proto bylo nutné vyvlastnit další území. Jak sám Augustus uvedl ve svých *Res Gestae*, nechal založit na Apeninském poloostrově dalších dvacet osm kolonií, které měly sloužit k umístění veteránů.⁵³⁹ Octavianus si uvědomil, že pokud chce, aby vojsko fungovalo alespoň trochu efektivně, bude nutné římskou armádu zmenšit na udržitelný počet vojáků. Nechal počet legií snížit na dvacet osm a zbytek rozpustil. I tak bylo nezbytné rychle přijít s nějakým řešením, než se celá římská říše finančně vyčerpá. Augustus se rozhodl, že vytvoří vojenskou pokladnu, která by pokryla především náklady na výplaty veteránů. Další finanční

⁵³⁶ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (2. díl, 00:06:33 – 00:11:40).

⁵³⁷ ECK, c. d., s. 65.; Cass. Dio, 6, 55, 26.

⁵³⁸ ECK, c. d., s. 66 – 67.; Suet. Aug., 32.

⁵³⁹ Aug. RG, 28.

prostředky byly poskytnuty z dědické daně, která byla uvalena na římské občany. Ti museli od nynějška platit celých pět procent z větších dědictví.⁵⁴⁰ Ve filmu je dobře patrné, jak se Augustus spoléhal na armádu. Již od té doby, co se filmový Octavianus přidal k Caesarovi v Hispánii přes makedonské legie, které mu dopomohly k funkci konzula po svou osobní stráž, která jej všude doprovázela. I jeho nejlepší přítel, Marcus Agrippa, byl vynikajícím vojevůdcem a díky svému velení vyhrál ve jménu Octaviana mnoho bitev.

Rozhodující bitva u Actia je ve filmu popsána pouze slovně. Diváci neviděli bojující vojáky, ani hořící lodě. Pouze Augustus ve zpětném pohledu vyprávěl, že si Antonius nakonec uvědomil, že je vše ztraceno. Jednou z příčin této bitvy byla žena. Ve filmu i ve skutečnosti podlehl Marcus Antonius charismatu i kráse egyptské královny Kleopatry. Sám Plútarchos ve svých *Souběžných životopisech* líčí, jak se Kleopatra chystala Antonia uvítat.⁵⁴¹ Kleopatra Antonia úplně ohromila, což je patrné i ve filmu. Sám se nechával nazývat novým Dionýsem, jak napsal Velleius Paterculus.⁵⁴² I ve snímku o Augustovi Kleopatra Antonia nazvala bohem.⁵⁴³ Filmový Marcus Antonius na žádost žárlivé Kleopatry vyhnal svou ženu a Octavianovu sestru Octavii ze svého domu, což ale nebylo dost na to, aby Octavianus vyhlásil Antoniovi válku. Pak se ale objevila další možnost: Antoniova závěť. Filmová Livia Octaviana přesvědčila, aby závěť použil a přečetl ji při příštím zasedání senátu. Prameny tuto skutečnost potvrzují. Podle Suetonia v Antoniově závěti stálo, že si Antonius přeje být pohřben vedle Kleopatry v Alexandrii, a že uznal jejich společné potomky za své dědice na území, která patřila římské říši.⁵⁴⁴ To již jako záminka pro vyhlášení války Kleopatře bohatě stačilo.

Náklonnost Antonia k egyptské královně byla tak velká, že byl ochoten za ni proti Octavianovi bojovat. Bitva se odehrála v roce 31 př. Kr. u Actia. Když Kleopatra se svými loděmi viděla převahu Octavianova loďstva, neváhala a otočila se na útek. Antoniovi nakonec nezbylo vůbec nic. Podle dostupných pramenů, i jak můžeme vidět ve filmu, Antonius spáchal sebevraždu.⁵⁴⁵ Když Kleopatra přišla

⁵⁴⁰ ECK, c. d., s. 71 – 72.; Aug. RG, 17.

⁵⁴¹ Plut. Ant., 25.

⁵⁴² Vell. Patt., 2, 82.

⁵⁴³ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (2. díl, 00:14:22 – 00:14:35).

⁵⁴⁴ Suet. Aug., 17.

⁵⁴⁵ Plut. Ant., 76.; Vell. Patt., 2, 87.

o Antonia, nechtěla se stát Octavianovou trofejí a zajatkyní a podle vyprávění se nechala uštknout jedovatým hadem.⁵⁴⁶

Augustův život v určité míře vždy ovlivňovaly ženy. Nebylo to tak, že by se Augustus řídil jejich radami do slova i do písmene, jak by se mohlo zdát u Antonia a Kleopatry, ale ženy rozhodně zastávaly v Augustově životě nezastupitelnou roli. Ve filmu máme možnost vidět jednu z osudových žen Livii Drusillu jako mladou dívku, které se Octavianus líbí a také jako již zralou ženu, která chce, aby její prvorozený syn vládl římské říši. Livia Drusilla se narodila v roce 59 či 58 př. Kr. a pocházela z bohaté urozené rodiny.⁵⁴⁷ Jak jsem výše uvedla, ve filmu se Octavianus s Livií setkal několikrát, než si ji vzal za manželku. Livia se poprvé vdala za Tiberia Nerona a porodila mu dva syny, Tiberia a Drusa. Podle Anthony Barretta se Livia a Octavianus vzali 17. ledna roku 38 př. Kr. Tři dny předtím se jí narodil druhý syn Drusus.⁵⁴⁸ Jak uvedl Suetonius, Augustus Livii miloval a ctil jedinečně vytrvale.⁵⁴⁹

I ve filmu je jasně patrné, jaký měla Livia⁵⁵⁰ vliv na svého manžela Augusta. Nebyla jen Augustovou manželkou, ale i rádkyní. A stejně jako Augustus se oblékala skromně, a také působila skromným dojmem. Ačkoliv byli Augustus s Livií jistě nejbohatším manželským párem, Augustus nosil výhradně oblečení, které zhotovovala jeho sestra, manželka, dcera a vnučky.⁵⁵¹ Ve filmu i ve skutečnosti byla Livia především matka, která neváhala dosáhnout pro své syny toho nejlepšího, co mohla. Jak jinak bychom si měli vysvětlit neustálé ponoukání Augusta, aby zvolil jejího staršího syna Tiberia svým následovníkem. Livia byla také nevlastní babičkou Iuliiných synů, Gaia a Lucia. Ve zfilmovaném příběhu o Augustovi si můžeme všimnout, že se nestala dobrosrdečnou a vroucně milující babičkou. Přísně vychovala své syny, není tedy důvod domnívat se, že by se svými nevlastními vnuky zacházela jinak. S Augustem neměli žádné potomky, podle Suetonia jediné početí u Livie skončilo potratem.⁵⁵² Filmoví Augustus a Livia se milovali již od začátku, ale pak se jejich láska proměnila a vyvíjela. Oba dva připouštěli, že se jejich vztah změnil.

⁵⁴⁶ Plut. Ant., 85 – 86.

⁵⁴⁷ BARRETT, A. A., *Livia: First Lady of Imperial Rome*, New Haven, London 2002, s. xvii.

⁵⁴⁸ Tentýž.

⁵⁴⁹ Suet. Aug., 62.

⁵⁵⁰ Viz příloha č. 4. 4 (Charlotte Rampling jako filmová Livia).

⁵⁵¹ Suet. Aug., 73.

⁵⁵² Tamtéž, 63.

Livia se Augustovi přiznala, že její láska se vyvíjela od touhy k povinnosti.⁵⁵³ Ve filmu můžeme vidět, že k sobě Augustus a Livia chovali velkou úctu a náklonnost i po dlouhé době, kterou společně prošli životem.

Další osudovou ženou a naprostým opakem Livie byla Augustova dcera z prvního manželství Iulia. Iulia byla jediným potomkem Augusta a jeho druhé manželky Scribonie. V době Iuliina narození však Octavianus nepoužíval titul Augustus, tento titul mu byl přirčen až v roce 27 př. Kr. Octavianus se podle Cassia Diona se Scribonií rozvedl v den, kdy mu porodila dceru Iulii a poté se oženil s Livií Drusillou.⁵⁵⁴ Iulia pak vyrůstala v domě svého otce, kde o ni Livia pečovala. Iuliina výchova byla velmi přísná, jak dokazuje Suetonius: „*Dceru a vnučky (Augustus) vychovával tak, že je navykal i předení vlny a že jim zakazoval mluvit nebo dělat cokoli, co nesneslo veřejnost a co by nemohlo být zaznamenáno v novinách.*“⁵⁵⁵ Iulia byla třikrát vdaná: poprvé za Claudia Marcella, podruhé za Marka Agrippu, se kterým měla pět dětí a potřetí za Liviina staršího syna Tiberia.

Vztah mezi Iulií a Augustem je jedním z hlavních námětů celého filmu o tomto významném vládcí římské říše. Můžeme velice dobře vidět, že Augustus chtěl, aby jej dcera milovala, ale také aby chápala jeho i svůj úděl v římské politice. Filmový Augustus vyprávěl Iulii⁵⁵⁶ o svém mládí před tím, než se měla provdat za Tiberia, což ona striktně odmítala, protože milovala Iula Antonia. Ve skutečnosti měla Iulia několik milenců a nemohli bychom říci, že byla poslušnou a věrnou manželkou. Velleius Paterculus to potvrzuje seznamem jejích nejvýznačnějších milenců: Quinctius Crispinus, Appius Claudius, Sempronius Gracchus, Scipio a nesmíme zapomenout na Iula Antonia, syna Marka Antonia, kterého po bitvě u Actia Octavianus ušetřil.⁵⁵⁷

Iulus Antonius byl z Iuliiných milenců asi ten nejvýznamnější. Iulus byl synem Marka Antonia a Fulvie, první Antoniovy manželky, a jako takový mohl být státu velmi nebezpečný, protože díky svému jménu byl nositelem vzpomínky na Marka Antonia a občanskou válku. Iulus se ale nikdy nedostal k žádné politické funkci, což bylo pochopitelné. Jak si však můžeme všimnout, filmový Iulus zastával jisté místo

⁵⁵³ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (2. díl, 00:56:22 – 00:57:32).

⁵⁵⁴ Cass. Dio, 5, 48, 34.

⁵⁵⁵ Suet. Aug., 64.

⁵⁵⁶ Viz příloha č. 4. 5 (Vittoria Belvedere jako filmová Iulia).

⁵⁵⁷ Vell. Patt., 2, 100.

mezi senátory, což je vidět v druhém díle, kdy Augustus promluvil k senátorům a nabádal je, aby se zamysleli a ctili zákony manželské. Iulovi se to nelíbilo a Augustovi oponoval.⁵⁵⁸ Díky Iulově původu a díky tomu, že jej Octavianus ušetřil a nechal jej vychovat ve svém domě, bylo jasné, že zacházení s ním bude diametrálně odlišné od zacházení s ostatními Iuliinými milenci. Podle Cassia Diona byl Iulus popraven za úklady proti monarchii, zatímco ostatní milenci byli vypovězeni z Říma.⁵⁵⁹ Velleius Paterculus nás zpravuje o tom, že Iulus spáchal sebevraždu.⁵⁶⁰ Vzhledem k tomu, Velleius Paterculus byl současníkem Augusta a dokonce doprovázel jeho vnuka Gaia do provincií, lze věřit spíše jeho verzi.

Filmová i skutečná Iulia byla vyhnána na ostrov Pandateria, kde jí byly odepřeny všechny výhody příjemnějšího života. Do vyhnanství ji doprovázela její matka Scribonia, se kterou se sblížila.⁵⁶¹ Příběh filmové Iulie však skončil její rozmluvou s Augustem v den, kdy ji strážní odvedli, a byla vypovězena z Říma. Augustus jí zakázal vzít si sebou své syny, protože byli následníky a jako takové je vychovával. Jak z dostupných pramenů víme, Augustovi následníci zemřeli velmi mladí.

Chování Iulie bylo velmi extravagantní a vůči Augustovi bychom mohli říci, že i rebelské. Ve filmu i ve skutečnosti to byla dcera vládce římské říše a dalo by se očekávat, že bude poslušná a rozvázná. Filmová Iulia si Augustovi po smrti Agrippy postěžovala, že její syny už má a ať ji nechá na pokoji a žít její život.⁵⁶² Filmový i skutečný Augustus Iuliiny výstřelky trpěl a přecházel je, ale nakonec její chování přerostlo únosnou mírou. Ve filmu *Augustus, první císař římský* Augustus poslal Iulii do vyhnanství poté, co se Iulus pokusil zabít Augusta. Ve skutečnosti došla Augustovi trpělivost ve chvíli, kdy se provalil její skandál s pořádáním orgií na řečnické tribuně. V obou případech (filmovém i skutečném) Augustus reagoval velmi rázně. Místo, aby její chování utulal a vyřešil je v soukromí, Iuliiny výstřelky naopak zveřejnil a tvrdě ji odsoudil. Jejím trestem, jak již víme, bylo vyhnanství. Iulia se snažila vzepřít se roli, kterou jí její rodiče vtiskli již při jejím narození. Byla

⁵⁵⁸ *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (2. díl, 01:01:14 – 01:03:14).

⁵⁵⁹ Cass. Dio, 6, 55, 10.

⁵⁶⁰ Vell. Patt., 2, 100.

⁵⁶¹ Cass. Dio, 6, 55, 10.

⁵⁶² *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004 (1. díl, 00:38:50 – 00:39:35).

principovou dcerou, tudíž jí byla přiřčena role matky následníků trůnu. Její manželé byli vybraní muži, u kterých se předpokládalo, že budou Augustovými následovníky.

Jedním z nejdůležitějších námětů ve filmu je kromě Augustova mládí a toho, jak se stal principem, i vztah mezi Iulií a Augustem. Jejich vztah se vyznačoval náklonností, rodičovskou láskou, ale i vědomím povinnosti k vyšším zájmům, než je láska. Augustus vroucně miloval svou dceru, i svou rodinu, ale vše bylo až na druhém místě. Na prvním místě byla vždy římská říše a její zájmy nadřazoval nad zájmy své i svých milovaných. Tak tomu bylo jak ve filmu *Augustus, první císař římský*, tak i ve skutečnosti, což nám dokládají dostupné prameny i sekundární literatura.

Hraný film *Augustus, první císař římský* je velmi věrohodně vytvořený a je vidět, že se filmoví tvůrci snažili držet se doložených historických faktů. Bylo však nutné některé události zjednodušit, aby byl snímek pro diváky zajímavý a poutavý. Pokud bych měla celý film zhodnotit z historického pohledu, pak je dle mého názoru z velké části faktograficky správně a liší se pouze v detailech, které ale neovlivňují hlavní příběh. Na druhou stranu, měli bychom se vžít také do role tvůrců filmu, kteří se snažili vytvořit film, který by diváky zaujal a zároveň jim ukázal, jak se vyvíjel příběh Octavianova života. Domnívám se, že tvůrci filmu už nemohli skloubit historická fakta a poutavý příběh lépe.

5. Využití filmu *Augustus, první císař římský* ve výuce dějepisu

V této kapitole bych se chtěla věnovat využití filmu ve výuce dějepisu na základní škole. Vzhledem k tomu, že se dějiny římské říše probírají v šestém ročníku druhého stupně základní školy, tak i úseky z filmu *Augustus, první císař římský* byly vybrány s ohledem na věk a schopnosti žáků v šestých třídách. Film *Augustus, první císař římský* neobsahuje chybné údaje, co se týče hlavních historických událostí. Film se od skutečnosti odlišuje jen v detailech, které nezabraňují pochopení dané historické epochy. Navíc, v šestých třídách se v dějepise probírají pouze hlavní historické události, detaily slouží spíše pro zajímavost a jako oživení hodiny. Cílem mé hodiny dějepisu bylo seznámit žáky šestých tříd s tématem císaře Augusta a vytvořit s pomocí hraného historického filmu takovou hodinu, která by je bavila a zároveň jim poskytla představu o tom, jaký Augustus byl.

5.1. Hraný film ve výuce dějepisu

Dějepis je jako školní předmět nedílnou součástí společenskovedního vzdělání, které žákům poskytuje určité hodnotové kvality, jež jsou nepostradatelné ve vývoji žákovy osobnosti a které nelze vytvářet výchovně vzdělávacím obsahem jiných oborů.⁵⁶³ Cílem dějepisu je žáky seznámit s historickým vývojem lidské společnosti a rozvíjet žákovu osobnost na základě pozitivních a etických stránek historického odkazu dějin.⁵⁶⁴

Výuka dějepisu má mimo jiné směřovat k tomu, aby byli žáci schopní rozeznat, co je reálný děj a co je jen smyšlenka. Dějepis má také přispívat k rozvoji jejich kritického myšlení. Stala se daná událost opravdu tak, jak ji popisuje autor téhle knihy? Co o autorovi vím? Je daná kniha spolehlivým zdrojem informací nebo jde o přikrášlenou verzi skutečnosti? A nejde pouze o tištěná média. V poslední době se rozmohlo používání audiovizuálních záznamů v hodinách dějepisu, což jde samozřejmě ruku v ruce se zaváděním projekční techniky do škol. Dnes snad již

⁵⁶³ JULÍNEK, S. a kol., *Základy oborové didaktiky dějepisu*, Brno 2008, s. 75.

⁵⁶⁴ JULÍNEK, S., *Úvod do teorie a praxe výuky dějepisu*. Brno 1995.

nenajdeme školu, která by neměla dataprojektor a plátno nebo rovnou televizi napojenou na počítač.

Nezastupitelné místo ve výuce dějepisu mají didaktické prostředky. Jejich používání vynahrazuje žákům absenci zkušeností s probíranou látkou. Díky využití výukových prostředků v hodinách dějepisu si žáci vytvoří představu o historických dějích a jevech. Jsou také východiskem k rozvíjení dovedností, kterým jim umožní vyvodit informace o historickém dění. Podle zdroje smyslového vnímání rozdělujeme didaktické prostředky na slovní, obrazové, textové, hmotné, zvukové nebo audiovizuální. Mezi audiovizuální výukové prostředky řadíme hraný historický film, který zprostředkovává dynamický obraz. Na rozdíl od dokumentu, který obsahuje jistý stupeň autenticity a autentického dobového záznamu, hraný historický film patří mezi neautentické audiovizuální didaktické prostředky.⁵⁶⁵

Podle Stanislava Julínka je dějepis velmi náročným předmětem, protože klade vysoké nároky na žakovu představivost. Z tohoto důvodu je důležité uplatňovat ve výuce didaktický princip názornosti. Na základě viděného a slyšeného si žák vytváří historické znalosti, které by učitel měl korigovat svým výkladem, aby bylo žakovo poznání co nejpřesnější.⁵⁶⁶ Dobový záznam, dokument, ale i hraný historický film jsou velkými pomocníky učitele, který se snaží žákům objasnit historická fakta. Je mnohem jednodušší se na bitvu dívat než si ji představovat při pročítání učebnice. Co se týče historického filmu, je nutné samozřejmě nejdříve posoudit faktografickou správnost a promyslet si, jak je možné daný snímek ve výuce využít, ať už k upevnění učiva, či naopak k rozvíjení kritického myšlení žáků.

Aby byl učitel ve své snaze vstřípit žákům historické poznatky úspěšný, měli by být žáci motivováni. Co to znamená? Žák je ochotný s učitelem a se svými spolužáky spolupracovat, přijímá nové informace, vidí smysl ve své činnosti a ví, že to, co v průběhu hodiny dělá, je pro něj užitečné.⁵⁶⁷ Pokud bude hodina ze strany učitele jednotvárná, žáci se brzy začnou nudit a přestanou být motivováni. Motivovanost žáka tedy záleží i na pestré volbě vyučovacích prostředků. Hraný historický film je jednoznačně považován za zpestření hodiny dějepisu.

⁵⁶⁵ JANOVSKEÝ, J., *Základy didaktiky dějepisu*, Praha 1984, s. 175.

⁵⁶⁶ JULÍNEK a kol., *Základy...*, s. 109.

⁵⁶⁷ HUDECOVÁ, D., *Jak modernizovat výuku dějepisu: výchovné a vzdělávací strategie v dějepisném vyučování*, Praha 2007, s. 62 – 64.

V posledních letech je filmu ve výuce dějepisu věnována velká pozornost. Doporučení ohledně využívání historického i dokumentárního filmu ve výuce najdeme například i v *Doporučení Rady Evropy o výuce dějepisu v Evropě 21. století*. Zde se hovoří o využívání co možná nejširší škály zdrojů učebních materiálů, mezi nimi dokumentárních a hraných filmů a audiovizuálních produktů, ke sdělování historických skutečností.⁵⁶⁸

Ve výuce dějepisu je historický film jako didaktický prostředek využíván k tomu, aby prostřednictvím atraktivnější formy vjemu žáci pochopili historickou realitu. Aby bylo možné historický film ve vyučování využít, je nutné, aby byla učebna vybavena potřebnou technikou, tzn. televize, video nebo DVD přehrávače či počítač, dataprojektor a nástěnné plátno, na který se bude daný snímek promítat. Práce s přehrávačem, ať už video, DVD nebo v počítači, umožňuje učiteli záznam přehrát (i několikrát za sebou), zastavit, zpomalit či zrychlit. Vyučující má tak možnost pracovat s filmem dle svých záměrů i potřeb svých žáků.

Historický film má svá pozitiva i negativa. Je nutné si uvědomit, že historický film není záměrně tvořen pro výuku ve školách. Jeho účelem je diváky zaujmout, pobavit, vyvolat rozličné emoce, ale také generovat zisk, a tak faktografická správnost není u tohoto druhu filmu tolik důležitá. Je to umělecké dílo a jako takové je potřeba je chápat. Historické filmy vycházejí z velkého množství zdrojů, například historické romány, různé lidové tradice nebo autobiografie. Prameny a odborná literatura nehrají tak velkou roli při koncipování historických filmů. Většinu námětů pro historické snímky tvoří fiktivní příběh, který se mohl, ale také nemusel skutečně stát. Režiséři, scénáristé, producenti a mnozí další se pokoušejí vytvářet umělecké dílo, které diváka v ideálním případě svými zvukovými a světelnými efekty doslova vtáhne doprostřed děje. Na druhou stranu, tvůrci historických filmů často spolupracují s historiky, čímž se snaží dosáhnout toho, že film bude pro diváky poutavý a zároveň se v zásadních událostech nebude lišit od historické reality.

Dále si musíme uvědomit, ve které době byl film natáčen, protože i ideologická funkce může ovlivnit naše vnímání událostí v daném filmu. Jinak budeme vnímat film natočený v padesátých letech 20. století a jinak v devadesátých letech 20. století. Kvůli různým politickým vlivům může být interpretace jedné události ve filmu

⁵⁶⁸ *Doporučení Rady Evropy o výuce dějepisu v Evropě 21. století*, 2003. Dostupné z WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/doporuzeni-rady-evropy-o-vyuce-dejepisu-v-evrope-21-stoleti> (18. 5. 2014).

z padesátých let 20. století úplně odlišná od interpretace téhož jevu v letech devadesátých. Proto je třeba při používání historického filmu jako didaktické pomůcky vzít v potaz i dobu vzniku. Primární funkce historického filmu je oddychová, nikoliv výuková, najdeme v něm tedy humor, ironii, nadsázku, sarkasmus, ale i nádechy romantiky či dobrodružství.

Historický film má ovšem také své kladné stránky. Pokud vyučující vhodně zvolí části z vybraného filmu, umožní tak žákům propojit daný historický pojem s prezentovaným historickým obsahem. Díky obsahu historického filmu má učitel možnost přiblížit žákům dnes již neexistující svět. Filmoví tvůrci vynakládají obrovské finanční prostředky na zhotovení kostýmů, napodobení prostředí a atmosféry dané doby. Učitel tak může pomocí kostýmů prezentovat svým žákům oděv, který v dané době lidé nosili, či na základě zobrazených exteriérů a interiérů ukázat tehdejší architekturu. Co se týče bojových scén nebo přírodních úkazů, tak filmoví tvůrci díky počítačovým technologiím a světelným efektům vytvářejí opravdu reálně působící iluzi.

Nespornou výhodou historických filmů je, že učitel může jejich prostřednictvím prezentovat ovzduší a kulturu dané doby. Ovšem scény pro výuku je nutné vybírat pečlivě, aby odpovídaly schopnostem a věku žáků, se kterými máme v úmyslu pracovat. Použití historického filmu ve výuce je pro žáky nesporně zajímavým zpestřením daného tématu a také prostředkem jejich motivace k učení.

Pokud se vyučující rozhodne využít historického filmu ve výuce dějepisu, měl by si promyslet, který snímek si vybere. Historický film by měl obsahem odpovídat právě probírané látce. Dále je nutné, aby ověřil historickou věrohodnost a jestli je zpracování daného filmu pro žáky vhodné. Učitel by měl v první řadě brát ohled na učebnici, která je základním studijním materiálem žáků. Je tedy velice žádoucí, aby spojení filmu s učebnicí bylo co nejužší.

Části historického filmu můžeme použít ve kterékoli fázi vyučovací hodiny.⁵⁶⁹ V motivační fázi můžeme film využít v rámci prezentování historické látky, kterou se budou žáci v další části hodiny zabývat. Cílem je žáky uvést do dané problematiky. V expoziční části může učitel doplnit části filmu svým výkladem a komentářem, což by mělo pomoci žákům ujasnit si probíranou látku. V průběhu

⁵⁶⁹ Organizační fáze vyučovací hodiny dostupné na WWW:
<http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1317> (18. 5. 2014).

přehrávání ukázek z filmu vyučující doplňuje výklad kontrolními otázkami, aby žákům pomohl upevnit učivo. V této fázi by si žáci měli osvojit danou látku. Ve fixační fázi je možné pustit celý záznam znovu a povzbudit žáky, aby jej okomentovali či se dotazovali na jim nejasná fakta.

Co se týče výukových metod, historický film můžeme využít při problémové metodě. Její podstatou není sdělování hotových poznatků žákům, ale jejich vedení k tomu, aby buď samostatně, ale častěji s pomocí učitele odvodili novou látku.⁵⁷⁰ Ve vyšších ročnících na druhém stupni základních škol je možné žáky nechat pracovat samostatně, v nižších ročnících je třeba pomoci vyučujícího.

Využití historického filmu žáci velice vítají jako zpestření hodin dějepisu, kdy pomocí viděného i slyšeného posilují svoji zkušenost s dějepisnou látkou. Záleží však na učiteli, aby pečlivě a uvážene vybral vhodné sekvence z filmu a zároveň dbal na dovednosti a věk žáků. Znovu zdůrazňuji, že si musíme uvědomit, že historický film většinou není věrohodným dokumentem, ale uměleckým dílem a je potřeba k němu tak přistupovat při přípravě hodin dějepisu.

5.2. Vybrané sekvence filmu *Augustus, první císař římský*

Historický film *Augustus, první císař římský* je v podstatě životním příběhem Caesarova adoptivního syna Gaia Octavia. V rámci retrospektivního vyprávění sám Augustus předkládá své dceři Iulii i divákům svůj příběh od doby, kdy odjel bojovat za Caesarem do Mundy v roce 45 př. Kr. Co se týče historických faktů, zásadní údaje o Augustově vládě i životě jsou pravdivé, a pokud se od skutečnosti liší, pak to není ve stěžejních částech. Mým záměrem je ilustrovat za použití ukázek z historického filmu dobu Augustovu, i když jí v učebnici není věnováno mnoho prostoru.

Původní plán hodiny byl zaměřen na opakování doby Caesarovy a další výklad o Augustovi. Bohužel vzhledem k vnějším okolnostem bude modelová hodina dějepisu zaměřena na výklad doby Caesarovy a na prezentaci Augustova životního příběhu pomocí videosekvencí. Kvůli délce vyučovací jednotky bude nutné, aby ukázky z filmu byly maximálně pětiminutové. Pasáže č. 1 a 2 jsem se rozhodla

⁵⁷⁰ Výukové metody aktivizující dostupné na WWW:
<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/15017/VYUKOVE-METODY-AKTIVIZUJICI.html/> (18. 5. 2014).

využít pro výklad doby Caesarovy na začátku hodiny a zbylé vybrané sekvence pro výklad o Augustovi a jeho životě.

Výběr sekvencí jsem podřídila tématu hodiny (doba Augustova) a samozřejmě také učebnici, takže jsem vybrala ty části, které se doby Augustovy přímo týkají. Snažila jsem se, aby vybrané pasáže odpovídaly výkladu, který mají žáci v učebnici. Pomocí programu Pinnacle VideoSpin jsem z filmu vystříhala dané ukázky a ty pak samostatně pouštěla ve své modelové hodině dějepisu.⁵⁷¹ Jednotlivé sekvence popisují tak, jak se přesně ve filmu odehrály.

Sekvence č. 1

První sekvence se odehrává v Hispánii, v místě zvaném Munda, kde Gaius Iulius Caesar svedl bitvu se Sextem Pompeiem v roce 45 př. Kr. Vidíme zde mladého Octavianu, který se zotavoval po těžké nemoci, jak přijel do Mundy a vítal se s Caesarem. Caesar si jeho nemoci všiml a Octavianovi řekl, že nikdo nesmí poznat, že je nemocný, nemá ukazovat slabost. Aby Octavianus dokázal, že je silný a zdravý, chopí se lopaty a začne kopat příkop společně s dalšími vojáky. Později večer přijde za Octavianem do stanu jeho strýc Caesar a vyzve jej, aby šel s ním. Společně se procházejí táborem a Caesar Octavianovi říká, že Sextovi vojáci bojují za žold. Caesar doufal, že když se k jeho vojsku připojí další dvě legie z Galie, budou se muset Sextovi vojáci vzdát. Jenže v Galii vypuklo povstání a slíbené legie nedorazí. Octavianus se ho ptá, co bude tedy dělat. Caesar mu odpoví, že neví, že není bůh, jen voják, který chce zachránit životy svých mužů.

Co se týče historické správnosti, Caesar u Mundy bojoval jen se Sextem Pompeiem, ale především s jeho starším bratrem. Oba dva byli synové Gnaea Pompeia Magna, který byl poražen Caesarem a zemřel v Egyptě v roce 48 př. Kr. Sextus Pompeius se stává hlavní postavou v bojích s Octavianem, nakonec je i Sextus poražen roku 36 př. Kr. v námořní bitvě u Naulochu.

Sekvence č. 2

Ve druhé pasáži vidíme Caesara, jak stojí na shromaždišti v Římě a promlouvá k senátorům i lidu: *„Naše zástava nese tato písmena: SPQR – senát a lid římský. Dopustili jsme, aby nás rozdělilo politikaření. Nyní je po občanské válce, ale*

⁵⁷¹ Vybrané sekvence viz příloha na DVD.

politikaření pokračuje, aby nás pohltilo, rozklížilo, rozbilo zevnitř (následuje potlesk). Abych nastolil jednotu mezi senátem a lidem, nezbyvá mi než přijmout úřad a moc, jakou nevládl dosud žádný člověk. Jako dictator perpetuo zasvětím zbývající roky svého života svornosti a hlavně blahu našeho Říma.“ (lid jása)

Ovšem senátorům se jeho projev vůbec nelíbí, někteří si myslí, že Kleopatra Caesara dočista pobláznila. Cicero, jeden ze senátorů, říká dalšímu senátorovi: *„Tvrdí, že jedná jménem svobody, ale přitom se prohlašuje za vládce.“* Pak k Ciceronovi přistupuje Marcus Brutus a dodává: *„Je naší povinností jednat.“*

Cicero: *„Brute, navrhuješ snad použít násilí proti svému příteli?“*

Brutus: *„Šetři svůj sarkasmus pro jiné, Cicero.“*

Cicero: *„Tvá slova jsou ostrá, avšak výjimečně máš pravdu. Zabít tyrana není protizákonné.“*

Brutus: *„Je to naše povinnost. Caesar nám bere výsady ve prospěch svého trůnu. Řím nebude mít vládce.“*

Cicero: *„Doživotní diktátor. Nemyslím, že jím bude dlouho.“* Pak společně odcházejí.

Sekvence č. 3

Třetí sekvence zobrazuje návrat Octaviana s Agrippou a Maecenatem do Říma. Octavianus se sešel s Markem Antoniem a Markem Lepidem v domě Caesara. Marcus Agrippa a Gaius Maecenas tomuto rozhovoru přihlížejí.

Octavianus: *„Zdravím Vás, Lepide a Marku Antonie.“*

Marcus Antonius: *„Proč jsi neohlásil, že se vracíš do Říma?“*

Octavianus: *„Myslel jsem, že je to nebezpečné.“*

M. Antonius: *„Hmm, pravda.“*

Octavianus: *„Zabral jsi Caesarův dům?“*

M. Antonius: *„On by to tak chtěl.“*

Octavianus: *„Viděl jsi ho umírat?“*

M. Antonius: *„Vrhlo se na nás dvacet mužů, nevím, jak jsem to přežil.“*

Octavianus: *„Tebe zabít nechtěli... Cassius, Decimus a Brutus uprchli. Kdy je začneš pronásledovat?“*

M. Antonius: *„Stále mají v senátu přátele. Jejich pronásledování mi neschválí.“*

Octavianus: *„Ale lid žádá za Caesarovu smrt pomstu.“*

Marcus Lepidus: *„Decimus má v Galii šest legií.“*

Octavianus: „*Och, nevěděl jsem, že se bojíš jít do války.*“

M. Antonius: „*Občanská válka? To bys chtěl, chlapče?*“

Octavianus: „*Jmenuji se Gaius Caesar.*“

M. Antonius: „*Radím Ti, abys byl opatrný při vyslovování jeho jména.*“

Octavianus: „*To jméno mi odkázal, a také nástupnictví.*“

M. Antonius: „*Senátu bude trvat, než jeho vůli potvrdí, pokud ji vůbec potvrdí. Zatím Ti radím, aby ses vrátil domů.*“

Octavianus: „*Já jsem doma.*“ Po těchto slovech Octavianus se svými přáteli odchází.

Marcus Antonius za ním jen zamyšleně hledí.

Sekvence č. 4

Ve čtvrté části vidíme, jak se sjíždějí Octavianus, Marcus Antonius a Marcus Lepidus na jedno místo. Octavianus je žádal, aby se s ním sešli. Chtěl je požádat o pomoc proti Caesarovým vrahům, protože věděl, že sám je porazit nedokáže. Podle Appiána se Octavianus, Antonius a Lepidus sešli na ostrůvku na řece Laviniu.⁵⁷² Všichni tři přijeli se svými legiemi a usadili se tak, aby na ně bylo vidět ze všech stran. V této pasáži je vidět, jak Augustus vypráví, že jejich plán vyšel, ale nyní potřebovali spojence se skutečnou mocí: Marka Antonia. Následuje záběr na všechny tři významné osobnosti. Poté se sešli u jednacího stolu.

Marcus Antonius: „*Čelo stolu patří Tobě, synu Caesarův. Tak hochu, požádal jsi o schůzku. Řekni nám, proč bychom Tě neměli zabít?*“

Octavianus: „*Antonie, Lepide. Potřebuji Vás, abych pomstil svého otce.*“

M. Antonius: „*Jsi konzulem římským a velíš makedonským legiím. Na co Ti budeme?*“

Octavianus: „*Ty víš, že to nikdy sám nedokážu.*“

M. Antonius: „*Zatím, co jsi mi kradl křeslo v senátu, Decimus uprchl se svými legiemi a Brutus s Cassiem se s ním spojili. A ty mě prosíš o pomoc?*“

Marcus Lepidus: „*Mají v moci všechny zásoby obilí. Mohou Řím vyhladovět, kdy se jim zachce.*“

Octavianus: „*Musíme je zničit, ale beze mě to nedokážete. Senát jen lačnil po tom, prohlásit Tě za nepřítele. Zbývá Ti tam jen málo přátel, Antonie. Ale pokud já, Tvůj*

⁵⁷² App. BC, 4, 1, 2.

žalobce, povstanu v kurii a prohlásím Tě za hrdinu, budou Tě muset znovu dosadit do funkce. Zaútočit na Decima? Ano, ale nejdříve musíme ovládnout Řím.“

M. Antonius: *„Můžeme město dobýt, ale nemůžeme ho udržet.“*

M. Lepidus: *„Leda bychom tam nechali půlku našich vojáků.“*

M. Antonius: *„Pokud... neuděláme to, co Tvůj otec odmítl udělat. Popravy. Každý, kdo je naším nepřítelem, bude odsouzen k smrti. K rukám všech občanů Říma.“*

Octavianus: *„Tak popravy? Iulius Caesar je zavrhnul!“*

M. Antonius: *„Proto tady taky dnes sedíme. Připiš na seznam svoje nepřátele.“*

Octavianus: *„Já žádné nemám.“*

M. Antonius: *„Ty nemáš odvahu. Umírá se z mnoha důvodů. Ale prvním z nich je vždy nedostatek odvahy. Zabij, nebo budeš zabit, Caesare. Je to jednoduché.“*

Octavianus se zvedl a odešel na stranu přemýšlet o tom, co mu Antonius řekl. Augustus vyprávěl, že *„to byl nejtragičtější okamžik mého života. Abych mohl vyplnit otcův sen, musel jsem ho tehdy zradit. Lidé, jejichž smrt si přál Antonius, proti mně nezvedli ruku.“* Octavianus se nakonec nátlaku podvolil a začalo zabíjení. Jednou z prvních obětí, jak z dostupných pramenů víme, byl i Cicero, který stál proti Antoniovi.

Sekvence č. 5

V této části vidíme Augusta, jak trpí zimnicí, protože prochladl a dostal vysokou horečku. Iulia u něj byla a on jí vyprávěl, co se dělo po poražení Cesarových nepřátel. Řekl, že oba (Octavianus a Antonius) byli hrdiny Říma. Následuje opět pohled do minulosti, na senát, který vzdává hold triumvirům.

Psal se rok 42 př. Kr. a členové senátu tleskají triumvirům za vítězství proti Cassiovi a Brutovi v bitvách u Filipp. Jeden ze senátorů zvedá vavřínové věnce a při pokládání na hlavu hrdinům vždy vysloví jejich jméno. Jako první byl oceněn vavřínovým věncem Octavianus. Při vyslovení jeho jména následuje vlašný potlesk. Poté byl oceněn Lepidus a při vyslovení Antoniova jména všichni senátoři povstali a potlesk se zdál nekonečný.

Po ověnění všech třech triumvirů senátor požádal přítomné, aby senát jednohlasně prohlásil, že dává plnou autoritu triumvirátu. Následoval projev Marka Antonia: *„Povolání otcové, Řím má konečně skutečný mír a jeho čest byla obnovena. Vrazi Iulia Caesara zaplatili svými životy. Přijímáme Vaše jmenování do čela říše.“*

Ponechávám Řím v povolaných rukou Gaia Caesara. Lepidus bude spravovat africké provincie. A já se vrátím na Východ, kde brzy uskutečním poslední sen Iulia Caesara: dobytí parthské říše.“

Sekvence č. 6

V sekvenci č. 6 na začátku vidíme, jak se Antonius oženil s Kleopatrou, která pro něj byla na prvním místě. Augustus vypráví, že dobro lidu bylo pro Antonia až na druhém místě. Následuje pohled na Livii, Octavianovu druhou manželku, jak položila na stůl zvláštní truhlu. Tato truhla skrývá Antoniovu závěť. Z dostupných pramenů víme, že Antoniovi nejbližší přátelé od něj přešli na Octavianovu stranu a poskytli Octavianovi informace o Antoniově závěti.

Octavianus se zdráhá použít Antoniovu závěť, jelikož si myslí, že by se senát rozlítl a že tím dá všanc svůj život, protože zmocnit se takové věci je hrdelní zločin. Livia mu oponuje, že pokud chce dostat slibu, který dal Caesarovi, tak musí riskovat svůj život. Stejného smýšlení jako Livia je i Maecenas, který Octaviana přesvědčuje, aby na zasedání senátu Antoniovu závěť přečetl.

Následuje pohled na jednání v senátu, které se konalo roku 32 př. Kr. Agrippa se obává nové občanské války, pokud Octavianus postaví své legie proti Antoniovým. Maecenas mu oponuje, že musí potrestat zradu spáchanou na své sestře (pozn. Antonius opustil Octavianovu sestru kvůli Kleopatře). Octavianus si uvědomil, že pokud chce vládnout sám, musí Antonia porazit, a to všemi prostředky. V senátu měl takový proslov: *„Senát mému varování před Markem Antoniem nevěnoval pozornost. A on zradil mou sestru, římskou ženu. A cizinku, egyptskou královnu, prohlásil za svou manželku. To je ale přece proti zákonům Říma. Ale nyní, senátoři, se musíte rozhodnout. Zachraňte Řím. Ano, musíte zabránit zničení Říma. Předložím Vám důkaz, který nemůže ignorovat žádný stoupenec republiky. Poslední vůle a závěť Marka Antonia (senátoři dávají najevo svůj nesouhlas; Octavianus čte závěť). „Já Marcus Antonius, odkazuji své ženě Kleopatře, kněžce bohyně Ísis, královně Egypta, veškeré své statky. Já, Marcus Antonius, ustanovuji Kleopatřiny syny svými jedinými dědici.“* (Octavianus dále pokračuje v projevu) *Marcus Antonius nás zradil. I Řím. Jak mohl tohle Antonius udělat? Člověk, který je tak šlechetný. Já říkám, že nemohl. Tak sprostý čin totiž nemohl spáchat Říman. Jen cizinec by se mohl tak zachovat. To ta čarodějnice, ta žena, která se prohlašuje za bohyni na zemi,*

ta, která by se stala královnou našeho Říma. To ona je naším hlavním nepřítelem, Řím proto musí vyhlásit válku Kleopatře.“ Senátoři nahlas souhlasí s Octavianovým plánem vyhlásit válku Kleopatře. Octavianovi je jasné, že ji Antonius nenechá bez pomoci a podpoří ji svými legiemi.

Augustus pak vypráví, že Marcus Antonius dorazil se svými legiemi na místo zvané Actium. Antonius měl jen jedinou myšlenku, chtěl zabít Octaviana. Augustus vzpomíná, že kouř a plameny, které vycházely z lodí, byly strašné. A pak se na okamžik kouř rozplynul a Octavianus viděl Antonia na palubě jeho lodi. Antonius byl poražen a věděl to. Jak z dostupných pramenů víme, tak Kleopatra se zalekla a obrátila své lodě k útěku. Antonius ji bez ohledu na své bojující vojáky následoval. Marku Antoniovi už nezůstalo vůbec nic.

Sekvence č. 7

Poslední sekvence slouží spíše pro opakování celé látky doby Augustovy. Augustus vypráví, jak svou říši zvelebil a rozšířil: *„Pod mým vedením se římská říše nebývale rozrostla. Sahala až do srdce Germánie na severu a k okraji Saharské pouště na jihu. Na východě se rozkládala až k Eufratu a na západě až k pobřeží Atlantského oceánu. Silnice, které jsem dal postavit, spojovaly Řím s nejvzdálenějšími městy provincií. Akvadukty, které jsem vybudoval, překonávaly kopce a údolí a přiváděly vodu do sedmi set nových fontán v hlavním městě. Po století občanských válek měly mé politické reformy přinést říši ten nejcennější dar: tři sta let míru. A ve dvacátém třetím roce mé vlády se v provincii Judea narodil Ježíš Nazaretský.*“ V záběrech jsou vidět ukázky z filmu. Tuto část využiji v rámci fixační fáze hodiny, kdy žákům zopakují nejdůležitější události Augustova života a jeho vlády.

Toto srovnání je zčásti převzato z *Res Gestae*, které sám Augustus sepsal, aby upozornil budoucí generace na své slavné činy. *Res Gestae* se zachovaly do dnešní doby, a tak se s jejich pomocí můžeme dozvědět, co všechno Augustus za svého života vykonal, i je třeba dát si pozor, protože některé události Augustus přikrášlil ve svůj vlastní prospěch.

Všechny sekvence jsem vybírala na základě textu, který mají žáci v učebnici. Původně jsem chtěla celou hodinu věnovat tématu Augustus a jeho doba (čemuž

odpovídá i přiložený pracovní list), ale vzhledem k tomu, že žáci neměli probranou látku věnovanou C. Iuliovi Caesarovi, tak jsem téma Caesara a Augusta jsem spojila dohromady.

5.3. Návrh hodiny dějepisu s použitím vybraných sekvencí

Základní formou ve vyučování je vyučovací hodina, která je obsahově, organizačně a časově navržena tak, aby umožnila učiteli splnit vytyčený program výuky vyjádřený výchovně vzdělávacím cílem. Během vyučovací hodiny učitel spolupracuje s určitým kolektivem žáků a naplňuje daný cíl hodiny.⁵⁷³

Vyučovací hodinu tvoří několik fází: úvodní, hlavní a závěrečná. Do úvodní části spadá organizace, zkoušení či opakování. V hlavní části dochází k expozici hlavního tématu a v závěrečné části si žáci zopakují nové učivo, následuje zápis do sešitu a ukončení hodiny. Pro kvalitnější a trvalejší osvojení látky je nutná fixace učiva. Do této části můžeme zařadit otázky týkající se hlavního tématu hodiny a zápis látky do sešitu.

Aby učitel zvýšil motivaci svých žáků, využívá efektivních forem vyučování. Mezi ně patří návštěvy muzeí, výstav, využití moderních technických a didaktických pomůcek či využívání odborných učeben. Žáci se vzdělávají v učebně ve škole nebo formou mimotřídní výuky. Do mimotřídního vyučování můžeme zařadit různé exkurze, výstavy, či jednodenní vycházky. Pro žáky je to zajímavé vytržení z rutiny, kdy sedí v lavicích a poslouchají svého učitele. Na exkurzi nebo na vycházce se dozví mnoho zajímavostí, a také si dokáží lépe představit právě probíranou látku, pokud se jí exkurze či vycházka týká. Například, žáci ve škole probírají gotický sloh. Znaky gotického slohu si přečtou v učebnici a slyší je od vyučujícího, stejně tak se dívají na obrázky gotických staveb v učebnici. Pokud je však učitel vezme na procházku na Pražský hrad ke katedrále sv. Víta, tak žáci přímo na dané stavbě vidí prvky gotického slohu a s pomocí vyučujícího je umějí určit. Dle mého názoru si žáci takto zapamatují mnohem více, než když sedí v lavicích. Samozřejmě, že není možné, aby každá hodina probíhala tímto způsobem, ale určitě jde o vítané zpestření, které žákům výuku dějepisu oživí.

⁵⁷³ JULÍNEK, S. a kol., *Základy...*, Brno 2004, s. 150.

Předkládaný návrh hodiny je určen žákům šestého ročníku na základní škole. Svým tématem a obsahem, kterým je doba Caesarova a Augustova, rozvíjí tematický celek Antický Řím. Vzhledem k neočekávaným okolnostem a po konzultaci s vyučující dějepisu Mgr. Marcelou Fuglíkovou jsem se rozhodla, že do úvodní části zařadím dobu Caesarovu a poté zbytek vyučovací hodiny věnuji problematice doby Augustovy. S pomocí videoukázek č. 1 a 2 žákům vyložím látku věnující se Gaiovi Iuliovi Caesarovi. Během mého výkladu si žáci budou dopisovat do předem připravených listů odpovědi na otázky. Poté bude následovat výklad doby Augustovy, opět s pomocí pasáže z hraného historického filmu *Augustus, první císař římský*. Vzhledem k obsahu filmu a obsahu dané látky v učebnici, jsem se rozhodla, že z filmu využiji pouze základní informace. Zmíněné ukázky doplním frontálním výkladem a otázkami. Po výkladu bude následovat fixace nového učiva. Při fixaci učiva využiji pracovní list, který jsem pro žáky připravila. Jejich úkolem bude doplnit chybějící informace, které se objeví v ukázkách.

Původní plán hodiny zahrnoval více ukázek na výklad látky o době Augustově, ale vzhledem k tomu, že jsem žákům prezentovala i dobu Caesarovu, jsem několik ukázek vynechala a vybrala jen ty nejpodstatnější. Následující návrh hodiny obsahuje již upravený výklad o době Caesarově a Augustově a méně ukázek z hraného historického filmu.

Modelová hodina dějepisu – 6. ročník ZŠ

Informace o škole:

Škola:	Fakultní základní škola Trávníčkova, Praha
Učitel:	Bc. Jana Semiánová
Třída:	6. A, 6. B
Datum a čas:	6. B (čtvrtek 5. 6. 2014; 9:50 – 10:35) 6. A (pondělí 9. 6. 2014; 12:45 – 13:30)
Předmět:	dějepis
Tematický celek:	Antický Řím
Téma hodiny:	Doba Caesarova a Augustova

Pomůcky: tabule, křída, počítač, plátno, dataprojektor, učebnice
Dějepis 6 (Ivana Koucká; naklad. Prodos 1997)⁵⁷⁴,
sešity, psací potřeby

Struktura hodiny (45 min)

- 1. Organizace hodiny** – zapsání do třídní knihy, žáci se dozví téma hodiny (doba Caesarova a Augustova) a jak bude hodina probíhat
- 2. Výklad** – doba Caesarova (s pomocí videosekvencí a učebnice), žáci si nejdříve přečtou otázky v pracovním listě; odpovědi na otázky se žáci dozvědí z učitelova výkladu a z videosekvencí
 - **Výklad Doba Caesarova s pomocí učebnice (Dějepis 6)**
 - V roce 60 př. Kr. došlo k vytvoření 1. triumvirátu (spolek tří mužů). Vytvořili jej Gaius Iulius Caesar, Marcus Crassus a Gnaeus Pompeius; společně chtěli dosáhnout cílů, které každý zvlášť nemohli uskutečnit.
 - Postupem času si největší vliv získal C. Iulius Caesar – byl zvolen konzulem a jmenován správcem Galie (dnešní Francie a Belgie).
 - Po smrti Marka Crassa se triumvirát rozpadl a rozhořel se boj mezi Caesarem a Pompeiem o moc.
 - Druhá občanská válka trvala od r. 49 př. Kr., kdy Caesar se svou armádou překročil říčku Rubico, do roku 45 př. Kr. a skončila porážkou Pompeia a jeho přívrženců v roce 45 př. Kr. Poslední bitvou bylo střetnutí Caesara s Pompeiovými syny u Mundy v roce 45 př. Kr. (viz sekvenci č. 1).
 - Po ukončení občanské války se Caesar prohlásil diktátorem, později doživotním diktátorem (viz sekvenci č. 2), což se nelíbilo některým příslušníkům senátu. Výsledkem se stalo spiknutí proti Caesarovi a 15. března 44 př. Kr. byl Caesar zavražděn při zasedání senátu. Vůdci spiklenců byli Cassius a Brutus.

⁵⁷⁴ Viz příloha č. 5. 1 (Doba Caesarova a Augustova v učebnici dějepisu pro 6. ročník).

- C. Iulius Caesar si dokázal získat vojáky i senátory, byl výborným řečníkem a provedl reformu kalendáře, tzv. juliánský kalendář.
- Sekvence č. 1 (00:01:30) – otázky
 - a/ Kdo to byl Caesar?
Vzorová odpověď: Politik, vojevůdce, konzul, správce Galie, jeden ze členů 1. triumvirátu a poté diktátor.
 - b/ Jak se nazýval spolek, který založili Iulius Caesar, Crassus a Pompeius?
Vzorová odpověď: 1. triumvirát. Triumvirát je spolek tří osob.
 - c/ Proč Caesar bojoval u Mundy?
Vzorová odpověď: Protože chtěl porazit Pompeia a ukončit občanskou válku.
 - d/ Ve kterých letech trvala občanská válka?
Vzorová odpověď: 49 – 45 př. Kr.
- Sekvence č. 2 (00:01:41) – otázky
 - a/ Co znamenají písmena SPQR?
Vzorová odpověď: Senát a lid římský.
 - b/ Kdo je to diktátor?
Vzorová odpověď: Vojenský velitel, který má mimořádné pravomoci v době ohrožení Říma. Caesar se prohlásil doživotním diktátorem.
 - a/ Ve kterém roce zemřel Gaius Iulius Caesar?
Vzorová odpověď: 15. března 44 př. Kr.
 - b/ Kdo jej zabil? Znáš jejich jména?
Vzorová odpověď: Spiklenci, kteří chtěli prosadit republiku a nechtěli, aby byla nastolena diktatura. Marcus Brutus, Gaius Cassius Longinus.
- Při výkladu a pouštění ukázek žáci odpovídají na otázky ve svém pracovním listě.
- 3. **Výklad** – doba Augustova s pomocí videoukázek, žáci si nejdříve projdou celý text v pracovním listě, kam mají doplňovat správné odpovědi

- Žákům vysvětlím, že tento film je podán retrospektivně, což znamená, že Augustus vypráví svůj životní příběh a vzpomíná na události, které se staly. Jsme v období, kdy Caesar zemřel rukou spiklenců z řad senátorů a Octavianus se vrací do Říma, aby převzal dědictví po Caesarovi.
- Sekvence č. 3 (00:01:42)
 - Po smrti Caesara se Octavianus potají vrátil do Říma a setkal se s Markem Antoniem v domě Caesara. Marcus Antonius zpočátku nevnímal Octaviana jako svého nepřítele. Pak se karty obrátily a Antonius musel uznat Octaviana jako dědice Caesara.
 - Kdo to byl Marcus Antonius?
Vzorová odpověď: Přítel Iulia Caesara, později jeden z triumvirů a protivník Octaviana.
- Sekvence č. 4 (00:03:34)
 - V této části jste mohli vidět, jak se Octavianus, Marcus Antonius a Marcus Lepidus dohodli o vzájemné pomoci. Společně vytvořili tzv. druhý triumvirát, což se stalo v roce 43 př. Kr. Antonius pak prosadil tzv. proskripce. Těmito popravami se triumvirové zbavili svých nepřátel a mohli se věnovat dalšímu úkolu: potrestat Caesarovy vrahy.
 - Co to je triumvirát?
Vzorová odpověď: Spolek tří mužů, kteří spolupracovali a vzájemně si pomáhali.
- Sekvence č. 5 (00:02:06)
 - Caesarovi vrazi byli konečně potrestáni. Cassius i Brutus zemřeli a hlavní zásluhu si na tom mohl připsat Marcus Antonius. To je vidět z potlesku, Antonius sklídl největší chválu, a také si pro sebe vybral ten nejlepší úkol: správu Egypta.
 - Kde byli poraženi Caesarovi vrazi?
Vzorová odpověď: V bitvách u Filipp, v roce 42 př. Kr.
 - Kdo vládl v Egyptě?
Vzorová odpověď: Královna Kleopatra.

- Sekvence č. 6 (00:04:47)
 - Antonius se oženil s Kleopatrou, která jej donutila, aby Octavii (svou manželku a sestru Octaviana) vyhnal. Ale na vyhlášení války to nestačilo. Octavianus se odhodlal k odvážnému činu: přečetl Antoniovu závěť v senátu, což byla záminka pro vyhlášení války Kleopatře (nikoliv Antoniovi). Bylo ale jasné, že Antonius nezůstane stranou a vyjede Kleopatře na pomoc. Bitva se odehrála v roce 31 př. Kr. v místě zvaném Actium.
 - Kdo v této bitvě zvítězil?
Vzorová odpověď: Octavianus byl vítězem.
 - Co se stalo s Antoniem a Kleopatrou?
Vzorová odpověď: Oba spáchali sebevraždu. Antonius se nabodl na meč a Kleopatra se nechala uštknout jedovatým hadem.
 - Po bitvě u Actia se Octavianus stal jediným vládcem v celé římské říši. Aby zachoval zdání republiky, formálně obnovil moc senátu, ale zároveň si zachoval svoje pravomoci. Byl doživotním tribunem lidu, vrchním velitelem vojska a po smrti Marka Lepida také nejvyšším veleknězem. Díky jeho reformám zavládl na velice dlouhou dobu mír a klid, který si občané římské říše tak přáli. Vybudoval infrastrukturu, zavedl vojenské stanice, kde si poslové mohli vypůjčit koně a vozy. Nechal vystavět mnoho veřejných budov, které zlepšily životní podmínky obyvatel v Římě a dalších městech. Přijal jméno *Augustus*, což znamená „vznešený“.
- Sekvence č. 7 (00:01:02)
 - Poslední sekvence slouží jako shrnutí Augustových činů. Rozšířil římskou říši, nechal vybudovat veřejné stavby, nová fora i svatyně. Podporoval umění a reformoval již vydané zákony. Nejdůležitějšími z nich byly zákony o manželství. Augustův přítel a pozdější manžel jeho dcery, Marcus Agrippa, byl nejen výborným válečníkem, ale také vynikajícím stavitelem. Většinu užitných staveb vybudoval právě Agrippa. Augustus také podporoval, aby chrámy a další stavby na své

náklady nechali opravit nebo vystavěli i zámožnější občané římské říše. Augustus ukončil období občanských válek a konečně nastolil v římské říši mír.

- Žáci si během celého výkladu doplňují do svých pracovních listů správné odpovědi, a zároveň odpovídají na otázky pokládané učitelem. V rámci fixace nového učiva si všechny odpovědi v pracovním listě společně projdeme a zkontrolujeme, aby měli žáci list v pořádku.
4. **Zápis do sešitu** – Zápis do sešitu (doba Augustova) najdou žáci rovněž ve svém pracovním listu.⁵⁷⁵ Zápis doby Caesarovy žákům poskytla Mgr. Fuglíková v další hodině.
 5. **Shrnutí látky a ukončení hodiny**

5.4. Zhodnocení návrhu modelové hodiny dějepisu

Modelovou hodinu dějepisu jsem vyzkoušela ve dvou třídách šestého ročníku na základní škole Trávníčkova v Praze, kde v současné době působím jako učitelka anglického jazyka. Původně jsem chtěla celou hodinu věnovat opakování doby Caesarovy a následně výkladu doby Augustovy (tomuto plánu také odpovídá pracovní list). Avšak vzhledem k vnějším okolnostem (hodně hodin odpadlo kvůli různým výletům a exkurzím) mě vyučující dějepisu Mgr. Fuglíková před samotnou výukou poprosila, jestli bych do své modelové hodiny nezařadila i výklad doby Caesarovy. Co se týče pracovního listu, tak jsem již neměla čas jej upravit, takže žáci vyplňovali pracovní list s pomocí mého výkladu a dvou videosekvencí věnovaných Caesarovi. Následoval výklad doby Augustovy, během něhož si žáci opět vyplňovali pracovní list. Kvůli časovému nedostatku jsem do zápisu látky nezařadila dobu Caesarovu, takže zápis této látky žákům nadiktovala Mgr. Fuglíková další hodinu.

⁵⁷⁵ Viz příloha č. 5. 2 (Pracovní list).

5.4.1. Modelová hodina dějepisu - třída 6. B

První modelová hodina dějepisu proběhla ve čtvrtek 5. června 2014 ve třídě 6. B. Výše jsem uvedla, že na dané základní škole působím jako učitelka anglického jazyka a třída 6. B je jednou z tříd, ve kterých vyučuji, takže žáky velmi dobře znám. Dle mého názoru se to projevilo i v samotné hodině. Vzhledem k tomu, že zmíněnou třídu učím již několik měsíců, tak jsem v hodině byla uvolněnější a hodina probíhala lépe.

Jak jsem se již zmínila, struktura hodiny nebyla úplně dle mých představ, protože žáci neměli probranou látku doby Caesarovy, s čímž jsem nepočítala, když jsem návrh hodiny dějepisu vytvářela. Z tohoto důvodu jsem na začátek po organizačních záležitostech a uvedení dětí do tématu hodiny zařadila krátký výklad o době Caesarově, během něhož si žáci vyplňovali první stránku svých pracovních listů. S pomocí mého výkladu a videosekvencí č. 1 a 2 jsem jim představila osobu Gaia Iulia Caesara tak, jak to mají uvedeno v učebnici.⁵⁷⁶ Následoval výklad o době Augustově. Svůj výklad i ukázky jsem musela z časových důvodů zkrátit. Z původního plánu jsem tedy několik sekvencí vynechala, ale připravený výklad k nim jsem žákům odprezentovala, aby měli návaznost. Pracovní list jsem zmenšila a žáci si jej po skončení hodiny nalepili do svých školních sešitů, čímž jim pracovní list posloužil jako zápis dané látky.

Po technické stránce jsem měla k dispozici notebook a na něj napojený dataprojektor s plátnem. Plátno, na které jsem videosekvence promítala, i zvuk jsem si nastavila o přestávce před hodinou s pomocí Mgr. Fuglíkové. Před puštěním samotných ukázek jsem pak zatáhla žaluzie, aby žáci dobře viděli.

Žáci se během celé hodiny chovali klidně, nejspíše z toho důvodu, že jsem byla přítomna nejen já, jako jejich učitelka pro danou hodinu, ale i jejich vyučující dějepisu, Mgr. Marcela Fuglíková. Ochotně odpovídali na mnou pokládané otázky, které doplňovaly výklad. Nebyli pouze pasivními účastníky hodiny, ale sami aktivně pokládali otázky, na které chtěli znát odpověď. Bylo vidět, že je Caesar i Augustus velmi zajímaví. Samozřejmě, našli se i tací, kteří se v hodině neprojevili vůbec. Žáky ukázky z historického filmu *Augustus, první císař římský* zaujaly a věnovali jim zvýšenou pozornost.

⁵⁷⁶ Viz příloha č. 5. 1 (Doba Caesarova a Augustova v učebnici dějepisu pro 6. ročník).

Jak jsem se již zmínila, vyučuji v dané třídě anglickému jazyku, a tak jsem se dětí později zeptala na názor na mnou odprezentovanou hodinu. Chtěla jsem vědět, co se jim líbilo a co by naopak udělaly jinak. S potěšením jsem zjistila, že jejich reakce byly veskrze pozitivní a negativní komentář nezazněl žádný. Žáci ocenili jiný průběh hodiny, jinou metodologii a celkově jiný přístup, než na který jsou zvyklí. Jako pozitivní hodnotili kombinaci výkladu a videoukázek. Obzvláště pracovní listy posuzovali velice kladně.

Domnívám se, že hodina proběhla celkově dobře, základní informace o době Caesarově a Augustově se žáci dozvěděli. Vzhledem k tomu, že jsem na začátek ještě zařadila výklad o Caesarovi, tak nastal jediný problém: nedostatek času. Kvůli tomu jsem některé sekvence zkrátila a jiné jsem úplně vynechala, abych se vešla do časového limitu 45 minut. Zároveň jsem chtěla, aby se žáci dozvěděli to nejpodstatnější. Co se týče výkladu, tak jsem dětem nevysvětlila úplně jasně změny jména císaře Augusta, na což jsem si v další hodině dala pozor. Níže příkládám hodnocení Mgr. Marcely Fuglíkové, která vyučuje dějepis na dané škole a byla modelové hodině přítomna.

5.4.2. Modelová hodina dějepisu – třída 6. A

Druhou modelovou hodinu dějepisu s tématem Doba Caesarova a Augustova jsem odprezentovala ve třídě 6. A na stejné základní škole dne 9. června 2014. Jako vyučující anglického jazyka vyučuji pouze třídu 6. B, nikoliv 6. A, takže žáky moc dobře neznám. Tentokrát jsem již dopředu věděla, že na začátek hodiny musím zařadit výklad o Caesarovi, takže jsem si již předem připravila kratší prezentaci podle učebnice. Některé předem připravené sekvence jsem vynechala, avšak výklad k nim jsem si upravila tak, abych dětem řekla to nejdůležitější a zároveň abych se vešla do časového limitu vyučovací hodiny.

Hodina probíhala ve stejné učebně jako ta první, takže jsem již věděla, jak se ovládá plátno a dataprojektor. Všechno potřebné po technické stránce jsem si připravila o přestávce. Pracovní list jsem žákům nakopírovala a zmenšila, aby se jim dobře vešel do jejich školních sešitů, kam si jej po skončení hodiny nalepili. Žáci 6. A měli k dispozici stejný pracovní list jako žáci 6. B, do kterého vpisovali své odpovědi.

Hodinu jsem začala zapsáním do třídní knihy a sdělila jsem žákům téma, kterému jsme se měli věnovat. Poté následoval výklad o Caesarovi, na jehož základě jsem pouštěla videosekvence č. 1 a 2 a žáci měli za úkol vyplnit první stránku svých pracovních listů, které jsem jim rozdala. Dále následoval výklad věnovaný Augustovi přerušovaný zvolenými sekvencemi. Během celé své výuky jsem žákům pokládala doplňující otázky a žáci se tázali rovněž, čímž se aktivně zapojili do hodiny.

Stejně jako v 6. B, tak i v 6. A jsem chtěla znát názor dětí na mnou provedenou hodinu dějepisu. Děti pozitivně hodnotily především videoukázky a rovněž pracovní listy. Chtěla jsem vědět, co by děti změnily nebo udělaly v dané hodině jinak, ale nic je nenapadlo. Během výuky žáci reagovali na mnou pokládané otázky, asi nejvíce je zajímala smrt Marka Antonia a Kleopatry.

Celkově si myslím, že hodina v 6. A probíhala lépe než hodina v 6. B, protože jsem dopředu věděla, že do své výuky musím zařadit výklad o Caesarovi. Rovněž jsem si lépe rozvrhla čas tak, abych vše v klidu stihla, což se jistě projevilo na tom, že jsem byla klidnější.

Vyučující dějepisu na základní škole Trávníčkova Mgr. Marcela Fuglíková byla přítomna mým dvěma modelovým hodinám dějepisu a níže příkládám její vyjádření ohledně mé výuky:

„Hodina proběhla postupně v 6. B a v 6. A. Každá začala výkladem (triumvirát, konflikt, vítězství Caesara a jeho zavraždění). Žáci kladli doplňující otázky, zamýšleli se nad důvody Caesarova vítězství, snažili se vysvětlit pojem diktátor (přesnou odpověď hledali v učebnici).

Výklad pokračoval příběhem Octaviana, druhým triumvirátem, postavením egyptské královny Kleopatry, vítězstvím Augusta a počátkem císařství. To vše vhodně přerušováno vybranými ukázkami z filmu Augustus, první císař římský.

Děti doplňovaly pod vedením získané poznatky do pracovních listů, zápis připravený paní učitelkou si pak vlepily do svých sešitů.

Při prvním výkladu děti správně nepochopily změnu jména Augusta, bylo nutno upřesnit. Ve druhé hodině došlo k nápravě a žádné nedorozumění se již nevyskytlo.

Hodiny byly vedeny přehledně a srozumitelně. Žáci byli citlivě vtaženi do děje filmu, který porovnávali s historickou skutečností. Tedy příjemné zpestření výuky dějepisu na druhém stupni základní školy. “

Mgr. Marcela Fuglíková

Závěr

Císař Augustus byl bezesporu jedním z nejvýznamnějších vládců římské říše. Díky své pili, houževnatosti a především ctižádosti se dostal na dlouhou dobu do čela římské říše. Stal se obdivovaným i nenáviděným vládcem, o čemž vypovídala spiknutí, které proti němu přichystali jeho odpůrci (ta byla nakonec odhalena). Augustův životní příběh, ačkoliv se postava Augusta již objevila v televizním seriálu *Já, Claudius*, byl zfilmován až na počátku 21. století, což je velmi neobvyklé vzhledem k tomu, jak důležitou roli sehrál v dějinách římské říše. Domnívám se, že pro filmové tvůrce byly mnohem zajímavější jiné náměty z antické historie, například příběh Antonia a Kleopatry, Spartakovo povstání či život císaře Nerona.

Cílem mé práce bylo analyzovat hraný historický film *Augustus, první císař římský* na základě informací, které máme z dostupných pramenů a odborné literatury. Další úkol spočíval v navržení a vyzkoušení modelové hodiny školního dějepisu za pomoci sekvencí z tohoto historického filmu.

Historické analýze zvoleného historického filmu předcházelo studium dostupných pramenů a odborné literatury, které mi výrazně napomohly poznat a pochopit Augustův život a jeho činy.

V diplomové práci jsem využila především diachronní přístup, kdy jsem se zabývala životem císaře Augusta od jeho narození v roce 63 př. Kr. až do jeho úmrtí v roce 14 po Kr. Dále jsem využila komparativní metodu při srovnání hraného historického filmu s prameny a odbornou literaturou, které se Augustem a jeho vládou zabývají. Dále jsem rozebrala vývoj zobrazení antiky ve filmu a snažila jsem se uplatnit návrh modelové hodiny dějepisu ve dvou třídách šestého ročníku na základní škole.

Octavianus se po smrti svého prastrýce Gaia Iulia Caesara stal jeho dědicem a následovníkem. Přijal přídomek Octavianus, což mělo naznačit jeho adopci za Caesarova syna. Octavianus však toto jméno nikdy nepoužíval, nechával si říkat mladý Caesar, jak máme doloženo z dostupných pramenů. Díky svým schopnostem, ale také díky svým ambicím a vhodným přátelům si dokázal na svou stranu postupem času získat lid, vojsko i samotné senátory.

Marcus Antonius byl vynikajícím vojevůdcem a stejně jako Octavianus si získal přízeň svých následovníků a vojáků. Antoniovou slabostí však byly krásné ženy, a především egyptská královna Kleopatra na něj měla velký vliv. Jeho láska

k ní nakonec byla Antoniovou zhoubou. Kleopatra se chtěla zbavit Octavianu a přispívala tak k rostoucí rivalitě mezi Antoniem a Octavianem. Vrcholná bitva u Actia v roce 31 př. Kr. byla mimo jiné výsledkem toho, jaký vliv měla Kleopatra na Antonia. Když Kleopatra viděla, jaký úspěch má Octavianovo loďstvo, opustila i se svou flotilou bojiště. Jakmile Marcus Antonius viděl, že Kleopatra i se svými loděmi odplouvá z bitevního pole, neváhal a následoval ji, nedbaje na své stále ještě bojující vojáky. V podstatě od této chvíle se Octavianus stal jediným vládcem v římské říši. Marcus Antonius i Kleopatra spáchali sebevraždu; Antonius aby uchránil svou čest a Kleopatra, aby se nestala trofejí v Octavianově vítězném průvodu a vyhnula se osudu zajatkyň. V roce 27 př. Kr. senát propůjčil Octavianovi titul *Augustus*, což znamenalo „vznešený“. Od této chvíle byl znám pod tímto jménem po celé římské říši.

Co se týče Augustova rodinného života, jeho jediným potomkem byla dcera Julia, kterou nakonec musel poslat do vyhnanství za její nevhodné chování a mimomanželské aféry. Augustus velmi toužil po mužském následníkovi, kterému by vládu nad římskou říší předal. Se svou třetí ženou Livií Drusillou žádné potomky neměl, avšak ona měla z prvního manželství dva syny, Tiberia a Drusa. Livia velmi usilovala o to, aby se starší Tiberius stal příštím císařem. Augustus připravoval Juliiny syny na jejich roli vládců, jenže oba dva zemřeli ve velmi mladém věku. Od této doby přicházel v úvahu pouze jediný nástupce: Tiberius.

Hraný historický film *Augustus, první císař římský* je jediným televizním filmem, který se této historické postavě věnuje. Analýza tohoto filmu probíhala na základě komparace historických pramenů a odborné literatury. Při vlastním srovnání jsem zjistila, že historický film *Augustus, první císař římský* je ve velké míře historicky přesný a věrohodný. Několik nepřesností jsem přesto objevila, avšak ty neznemožňují pochopení Augustova života, protože se netýkají nejdůležitějších událostí. Při návrhu hodiny s využitím pasáží z tohoto filmu jsem se zaměřila na základní informace, které jsou pro žáky nejdůležitější.

Tento historický film je první částí většího celku, který nese název *Imperium, vzestup a pád císařství*, jehož tvůrci si dali za úkol oživit několik kapitol ze starověké římské říše. Snímek vypráví příběh císaře Augusta a popisuje jeho cestu k moci, jeho politické i soukromé úspěchy i prohry. Na tomto projektu se podílela celá řada producentů a rovněž i herecké obsazení bylo mezinárodní. Hlavní roli Augusta ve

snímku *Augustus, první císař římský* si zahrál vynikající britský herec Peter O'Toole, který jako vládce římské říše provázel diváky oběma díly tohoto filmu a nechal je nahlédnout do svého mládí. Peteru O'Tooleovi zdatně sekundoval německý herec Benjamin Sadler, který se zhostil role mladého Octaviana. Bylo velice zajímavé dívat se a hodnotit výkony Petera O'Toolea v kontrastu s tímto mladým hercem. Dle mého názoru Benjamin Sadler zahrál roli mladého Octaviana velmi přesvědčivě. Filmoví tvůrci vsadili především na emoce a vztah mezi Octavianem a Livií a později mezi Augustem a jeho dcerou Iulií. Není zde nouze o dramatické scény, ačkoli mě trochu zarazilo, že v tomto historickém filmu je pouze náznak bitvy u Actia. Jako divák bych čekala, že filmaři budou věnovat více pozornosti nejvýznamnější bitvě v Octavianově i Antoniově životě.

Modelové hodiny dějepisu s tématem doby Augustovy a částečně s výkladem o Caesarovi jsem vyzkoušela ve dvou třídách šestého ročníku základní školy. Žáci i jejich vyučující dějepisu hodnotili tuto vyučovací hodinu veskrze kladně, občas však docházelo k malým nepřesnostem ve výkladu, které jsem díky dotazům žáků okamžitě uváděla na pravou míru. Pro žáky byla tato hodina vítaným zpestřením a snad kladnou motivací k dalšímu studiu.

Dle mého názoru obě modelové hodiny z větší části proběhly tak, jak měly. Největším problémem bylo, že jsem musela na začátek hodiny přidat výklad o Caesarovi. Původně jsem předpokládala, že žáci budou mít látku věnující se Caesarovi probranou a podle toho jsem také naplánovala svůj výklad. Chtěla jsem celou vyučovací hodinu věnovat pouze císaři Augustovi. Vzhledem k vnějším okolnostem jsem tedy na začátek obou hodin zařadila výklad o Caesarovi a Augustův příběh jsem zkrátila, avšak žáci se dozvěděli to nejdůležitější, co měli.

Z názoru přítomné paní učitelky Marcely Fuglíkové i žáků jsem zjistila, že hraný historický film je velmi vítaným zpestřením v hodině školního dějepisu. Vytvoření takové hodiny je však náročné na čas a přípravu, protože je nutné vybrat vhodný historický film, ověřit jeho faktografickou správnost, zvolit správné sekvence a zároveň žákům připravit pracovní list, aby se film nestal pouhou zábavou a žáci si z něj odnesli informace užitečné při dalším studiu. Na druhou stranu učitel pak může daný návrh využít i v dalších letech. Podle mého názoru by do výuky měla být občas zařazena taková hodina, která by žáky i nadále motivovala k dalšímu studiu.

Seznam zkratek

atd.	a tak dále
kol.	kolektiv
mj.	mimo jiné
pozn.	poznámka
po Kr.	po Kristu
př. Kr.	před Kristem
tzv.	tak zvaný

Seznam literatury a pramenů

Prameny a jejich použité zkratky

- **App. BC – APPIANOS, *De Bellis Civilibus Romanorum***
 - » Použitá edice: APPIANOS, *Krize římské republiky. Římské dějiny 2 – Občanské války*, Praha 1989. ISBN 80-205-0060-X.
- **Aug. RG – AUGUSTUS, *Res Gestae Divi Augusti***
 - » Použitá edice: AUGUSTUS, *Res gestae divi Augusti. The achievements of the divine Augustus* (introduction and commentary by P. A. Brunt and J. M. Moore), London 1975. ISBN 0-19-831772-7.
Dostupné z WWW: http://historiantigua.cl/wp-content/uploads/2011/12/brunt+moore_res.gestae.divi_.augusti-the.achievements.of_.the_.divine.augustus-0198317727.pdf (20. 5. 2014)
- **Caes. Gal. – CAESAR, Gaius Iulius, *Commentarii de Bello Gallico***
 - » Použitá edice: CAESAR, Gaius Iulius, *Zápisky o válce galské*, Praha 1964.
- **Cass. Dio – CASSIUS DIO, *Historiae Romanae***
 - » Použitá edice: DIO, Lucius Cassius, *Roman History* (translated to English by Earnest Cary), Harvard University Press, 1914-1927.
Dostupné z WWW:
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/home.html (20. 5. 2014).
- **Nic. Dam. – Nicolaus of Damascus (Mikuláš z Damašku)**
 - » Použitá edice: NICOLAUS OF DAMASCUS, *Life of Augustus*, (translated by Clayton M. Hall in 1923). Dostupné z WWW:
<http://ia700301.us.archive.org/4/items/nicolausofdamasc00nico/nicolausofdamasc00nico.pdf> (6. 5. 2014).
- **Plut. – Plutarchos**
 - » **Plut. Ant.** – PLUTARCHOS, *Antonius*
 - » **Plut. CG** – PLUTARCHOS, *Caius Gracchus*
 - » **Plut. Caes.** – PLUTARCHOS, *Caesar*
 - » **Plut. Mar.** – PLUTARCHOS, *Caius Marius*

- » **Plut. Pomp.** – PLUTARCHOS, *Pompeius*
- » **Plut. Sull.** – PLUTARCHOS, *Sulla*
- » **Plut. TG** – PLUTARCHOS, *Tiberius Gracchus*
- » Použité edice:
 - PLÚTARCHOS, *Životopisy slavných Řeků a Římanů. Díl 1.* (přel. Václav Bahník a kol.), Praha 2006. ISBN 80-7340-079-0.
 - PLÚTARCHOS, *Životopisy slavných Řeků a Římanů. Díl 2.* (přel. Václav Bahník a kol.), Praha 2007. ISBN 978-80-86410-47-0.
 - PLÚTARCHOS, *Životopisy slavných Řeků a Římanů I.*, Praha 1967.
 - PLÚTARCHOS, *Životopisy slavných Řeků a Římanů II.*, Praha 1967.
- **Sal. – Gaius Sallustius Crispus**
 - » **Sal. Iug.** – SALLUSTIUS CRISPUS, Gaius, *Bellum Iugurthinum*
 - » **Sal. Cat.** – SALLUSTIUS CRISPUS, Gaius, *Bellum Catilinae*
 - » Použitá edice: SALLUSTIUS CRISPUS, Gaius, *Catilinovo spiknutí. Válka s Jugurtou*, Praha 1988.
- **Suet. – Gaius Suetonius Tranquillus**
 - » **Suet. Aug.** – SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius, *Divus Augustus*
 - » **Suet. Iul.** – SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius, *Divus Iulius*
 - » Použitá edice: SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius, *Životopisy dvanácti císařů spolu se zlomky jeho spisu O význačných literátech*, Praha 1998. ISBN 80-902300-5-9.
- **Tac. Ann. – TACITUS, Publius Cornelius, Annales**
 - » Použitá edice: TACITUS, Publius Cornelius, *Letopisy*, Praha 1975. ISBN 25-029-75.
- **Vell. Patt. – VELLEIUS PATERCULUS, Historiae Romanae**
 - » Použitá edice: VELLEIUS PATERCULUS – FLORUS, *Dvojitý pohled na římské dějiny*, Praha 2013. ISBN 978-80-86410-69-2.
 - » ELEFANTE, M. (ed.), *Velleius Paterculus, Ad M. Vinicius consulem libri duo*. Zurich: Hildesheim, 1997. ISBN 3-487-10257-9.

Odborná literatura

- ADKINS, L. – ADKINS, R. A., *Antický Řím. Encyklopedická příručka*, Praha 2012. ISBN 978-80-7391-579-7.
- BARRETT, A. A. (ed.), *Životy císařů*, Praha 2012. ISBN 978-80-200-2082-6.
- BARRETT, A. A., *Livia: First Lady of Imperial Rome*, New Haven, London 2002. ISBN 978-0300102987.
- BOATWRIGHT, M. T. – GARGOLA, D. J. – TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina Velikého*, Praha 2012. ISBN 978-80-247-3168-1.
- BORDWELL, D. – THOMPSON, K., *Dějiny filmu*, Praha 2007. ISBN 978-80-7331-207-7.
- BOWMAN, A. K. – CHAMPLIN, E. – LINTOTT, A. (ed.), *The Cambridge Ancient History. Volume X. The Augustan Empire, 43 B. C. – A. D. 69*, Cambridge University Press, Cambridge 2008. ISBN 978-1139054386.
Dostupné z WWW:
<http://home.lu.lv/~harijs/Macibu%20materiali%20teksti/Seno%20laiku%20Vesture%20Kemridzhas/Vol.10.%20The%20Augustan%20Empire%2043%20BC%20-%2069%20AD.pdf> (20. 5. 2014)
- CROOK, J. A. – LINTOTT, A. – RAWSON, E. (ed.), *The Cambridge Ancient History. Volume IX. The Last Age of The Roman Republic, 146 – 43 B. C.*, Cambridge 1992. ISBN 978-1139054379.
Dostupné z WWW:
<http://home.lu.lv/~harijs/Macibu%20materiali%20teksti/Seno%20laiku%20Vesture%20Kemridzhas/Vol.%209.%20Roman%20Republic%20146-43%20BC.pdf> (20. 5. 2014)
- *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike* (DNP), Hrsg. von Hubert Cancik, Metzler, Stuttgart 1996–2010. ISBN 3-476-01470-3.
- ECK, W., *Augustus a jeho doba*, Praha 2004. ISBN 80-7021-688-3.
- GOODMAN, P., *'I am Master of Nothing': Imperium: Augustus and the Story of Augustus on Screen*, in: *New Voices in Classical Reception Studies*, č. 7, 2012. ISSN 1750-6581.
Dostupné z WWW:
<http://www2.open.ac.uk/ClassicalStudies/GreekPlays/newvoices/Issue7/Penelope-Goodman.pdf> (20. 5. 2014)

- HOLLAND, T., *Rubikon. Triumf a tragédie římské republiky*, Praha 2005. ISBN 80-86569-86-1.
- HUDECOVÁ, D., *Jak modernizovat výuku dějepisu: výchovné a vzdělávací strategie v dějepisném vyučování*, Praha 2007. ISBN 978-80-7361-037-1.
- CHARVÁT, P. – MAREK, V. – OLIVA, P., *Encyklopedie dějin starověku*, Praha 2008. ISBN 978-80-7277-201-8.
- CHRIST, K., *Krise a zánik římské republiky*, Praha 2010. ISBN 978-80-7429-029-9.
- JANOVSKEJ, J., *Základy didaktiky dějepisu*, Praha 1984.
- JONES, A. H. M., *Augustus*, London 1970. ISBN 978-0393005844.
- JULÍNEK, S., *Úvod do teorie a praxe výuky dějepisu*. Brno 1995. ISBN 80-210-1225-0.
- JULÍNEK, S. a kol., *Základy oborové didaktiky dějepisu*, Brno 2008. ISBN 80-210-3495-5.
- KEPARTOVÁ, J., *Císařové antického Říma*, Praha 1995. ISBN 80-85809-30-3.
- PŁAŻEWSKI, J., *Dějiny filmu 1895 – 2005*, Praha 2009. ISBN 978-80-200-1689-8.
- SCULLARD, H. H., *From the Gracchi to Nero*, London 1982. ISBN 978-0-203-84478-6.
Dostupné z WWW: <http://historiantigua.cl/wp-content/uploads/2011/12/HH.Scullard.Fron-Gracchi-to-Nero-19-libro.pdf> (20. 5. 2013).
- SHOTTER, D., *Augustus Caesar*, London 2005. ISBN 0-415-31936-6.
- SILVEIRA CYRINO, M., *Big Screen Rome*, Oxford 2005. ISBN 978-1-4051-1683-1, 978-1-4051-1684-8.
Dostupné z WWW: <http://ancientworldinfilm.s3.amazonaws.com/Big%20Screen%20Rome.pdf> (31. 5. 2014)
- SOLOMON, J., *The Ancient World in the Cinema*, Yale University Press 2001. ISBN 978-0300083378.
- SOUTHERN, P., *Augustus*, London 1998. ISBN 0-415-16631-4. Dostupné z WWW:

http://books.google.cz/books?id=gHhKXgSapY4C&pg=PA22&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false (20. 5. 2014)

- SVOBODA, L. a kol., *Encyklopedie antiky*, Praha 1973.
- WYKE, M., *Projecting the past. Ancient Rome, Cinema and History*, New York, London 1997. ISBN 0-415-91614-8.

Diplomové a bakalářské práce

- HANUŠOVÁ, B., *Životopis Augustovy dcery*, Praha 2010. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu.
- JAKUBEC, P., *Didaktické využití hraného historického filmu Alexander Veliký*, Brno 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Katedra historie.
- VONDROVÁ, V., *Císař Augustus ve dvou úspěšných románech*, Praha 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu.

Film

- *Augustus, první císař římský* (film). Režie Roger Young. Itálie, 2003; Velká Británie, 2004.

Internetové zdroje

- **Československá filmová databáze** - <http://www.csfd.cz/film/133663-boj-o-svetovladu/> (20. 5. 2014)
- **Internet Movie Database** - http://www.imdb.com/title/tt0043949/synopsis?ref_=ttpl_pl_syn (20. 5. 2014)
- **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky** - <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/doporuceni-rady-evropy-o-vyuce-dejepisu-v-evrope-21-stoleti> (20. 5. 2014)
- **Portál pro podporu informační gramotnosti** - <http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1317> (20. 5. 2014)

- **Metodický portál RVP** - <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/15017/VYUKOVE-METODY-AKTIVIZUJICI.html/> (20. 5. 2014)
- **Articles on Ancient History** –
<http://www.livius.org/ap-ark/appian/appian.html> (3. 6. 2014)
- **Lacus Curtius** -
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/Introduction*.html (3. 6. 2014)

Seznam příloh

Kapitola 1: Dějiny římské říše v letech 133 př. Kr - 44 př. Kr. 154

Příloha č. 1. 1 – Mapa římské říše v roce 140 př. Kr.	154
Příloha č. 1. 2 – Bratři Gracchové	155
Příloha č. 1. 3 – Gaius Marius	156
Příloha č. 1. 4 – Lucius Cornelius Sulla	157
Příloha č. 1. 5 – Gnaeus Pompeius Magnus	158
Příloha č. 1. 6 – Gaius Iulius Caesar	159
Příloha č. 1. 7 – Římská říše za Caesara	160

Kapitola 2: Gaius Iulius Caesar Octavianus - Augustus 161

Příloha č. 2. 1 – Marcus Antonius	161
Příloha č. 2. 2 – Octavianus jako mladý muž	162
Příloha č. 2. 3 – Mapa Východní Evropy a Malé Asie s nejvýznamnějšími městy	163
Příloha č. 2. 4 – Kleopatra	164
Příloha č. 2. 5 – Publius Vergilius Maro – <i>Zpěvy pastýřské</i> 4. ekloga.....	165
Příloha č. 2. 6 – Mapa Egypta	167
Příloha č. 2. 7 – Actium.....	168
Příloha č. 2. 8 – Ara Pacis Augustae	169
Příloha č. 2. 9 – Rozmach říše za Augusta.....	170
Příloha č. 2. 10 – Řím v době Augustova úmrtí	171
Příloha č. 2. 11 – Curia Iulia	172
Příloha č. 2. 12 – Forum Augustum	173
Příloha č. 2. 13 – Socha Augusta.....	174
Příloha č. 2. 14 – Augustova rodina	175
Příloha č. 2. 15 – Římská říše v roce 14 po Kr.....	176

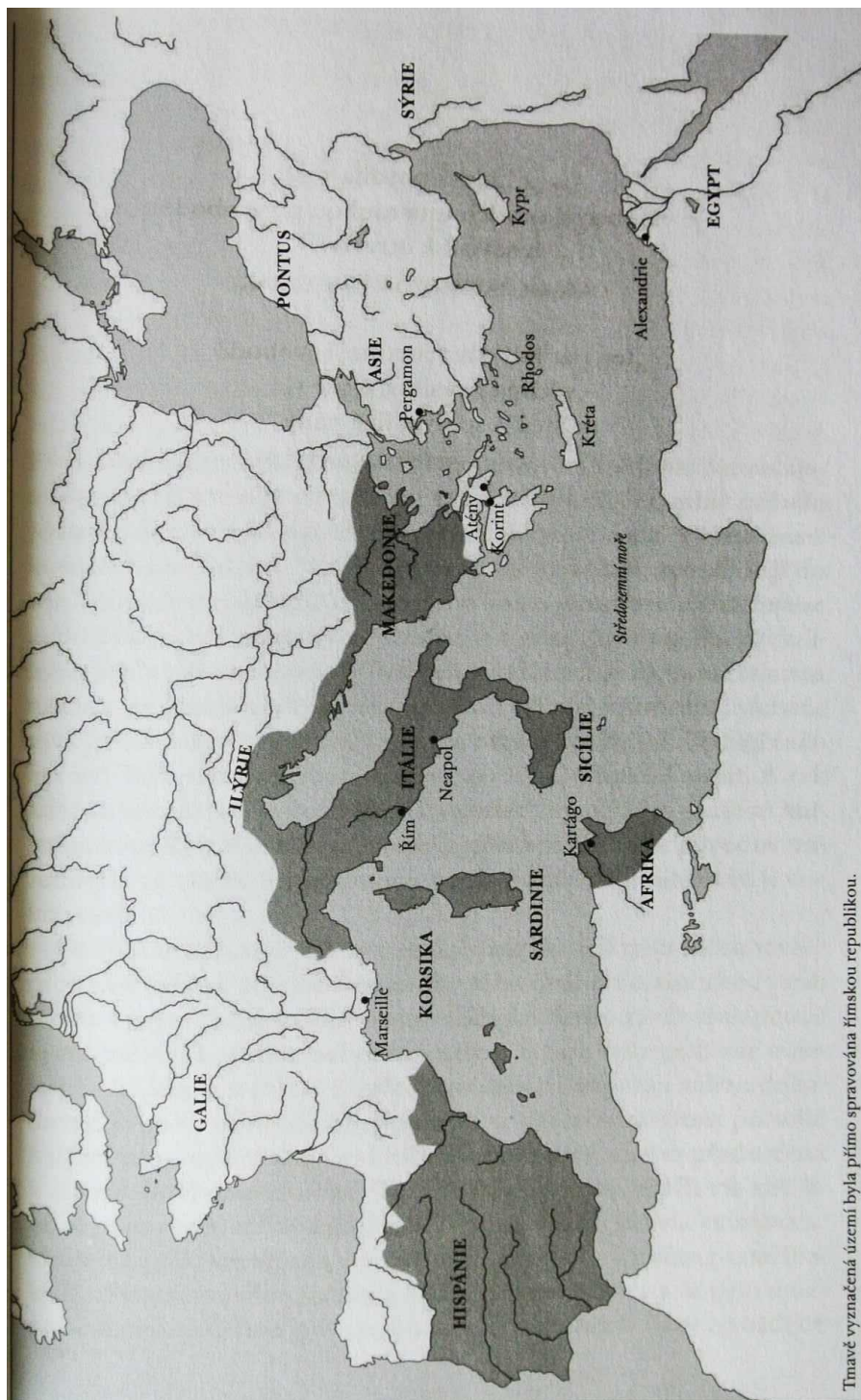
Kapitola 3: Římské dějiny a jejich ohlas ve světě filmu	177
Příloha č. 3. 1 – Plakát k filmu Iulius Caesar (1953)	177
Příloha č. 3. 2 – Plakát k filmu Spartacus (1960).....	178
Příloha č. 3. 3 – Plakát k filmu Cleopatra (1963).....	179
Příloha č. 3. 4 – Plakát k filmu Augustus, první císař římský (2003)	180
Kapitola 4: Porovnání filmové a skutečné osobnosti Augusta	181
Příloha č. 4. 1 – Peter O’Toole jako filmový Augustus	181
Příloha č. 4. 2 – Benjamin Sadler jako filmový Octavianus	182
Příloha č. 4. 3 – Massimo Ghini jako filmový Marcus Antonius.....	183
Příloha č. 4. 4 – Charlotte Rampling jako filmová Livia	184
Příloha č. 4. 5 – Vittoria Belvedere jako filmová Iulia	185
Kapitola 5: Využití filmu Augustus, první císař římský ve výuce dějepisu.....	186
Příloha č. 5. 1 – Doba Caesarova a Augustova v učebnici dějepisu pro 6. ročník	186
Příloha č. 5. 2 – Pracovní list.....	190

Přílohy

Kapitola 1: Dějiny Římské říše v letech 133 př. Kr. – 44 př. Kr.

Příloha č. 1. 1 – Mapa římské říše v roce 140 př. Kr.

(zdroj: HOLLAND, T., *Rubikon. Triumf a tragédie římské republiky*, Praha 2005, s. 21.)



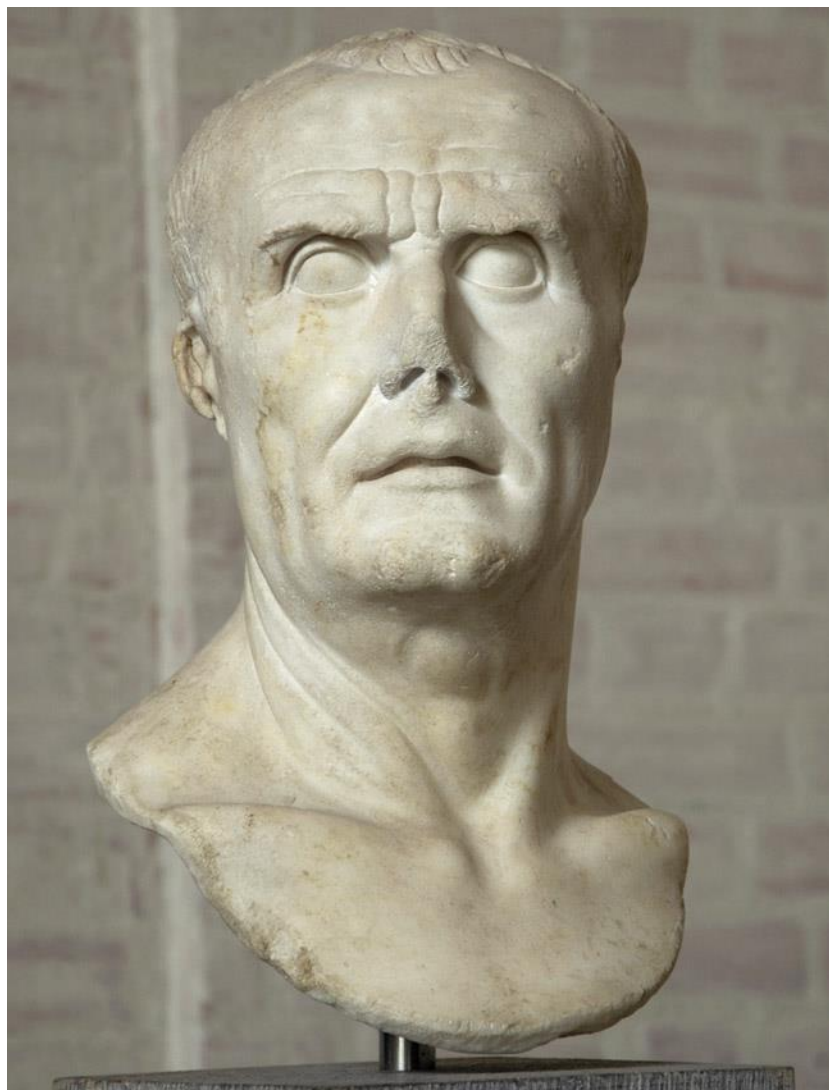
Příloha č. 1. 2 – Bratři Gracchové

(zdroj: <http://eurohist1600.blogspot.cz/2012/10/the-fall-of-roman-republic.html>;
31. 5. 2014)



Příloha č. 1. 3 – Gaius Marius

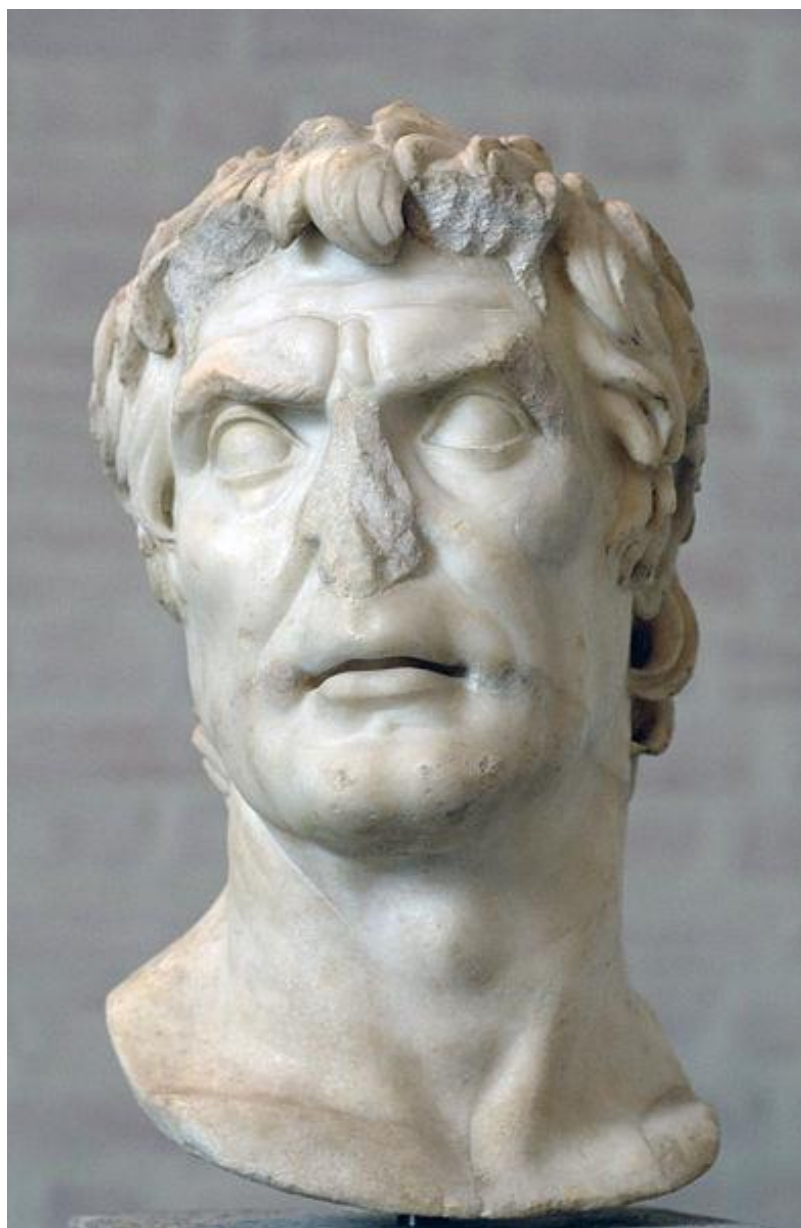
(zdroj: <http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=2513>; 31. 5. 2014)



Příloha č. 1. 4 – Lucius Cornelius Sulla

(zdroj:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/Sulla_Glyptothek_Munich_309.jpg; 31. 5. 2014)



Příloha č. 1. 5 – Gnaeus Pompeius Magnus

(zdroj: <http://www.glyptoteket.com/explore/the-collections/artwork/pompeius-great-%E2%80%93-caesar%E2%80%93rival>; 31. 5. 2014)



Příloha č. 1. 6 – Gaius Iulius Caesar

(zdroj: CHRIST, K., *Krise a zánik římské republiky*, Praha 2010, s. 231.)



Příloha č. 1. 7 - Římská říše za Caesara

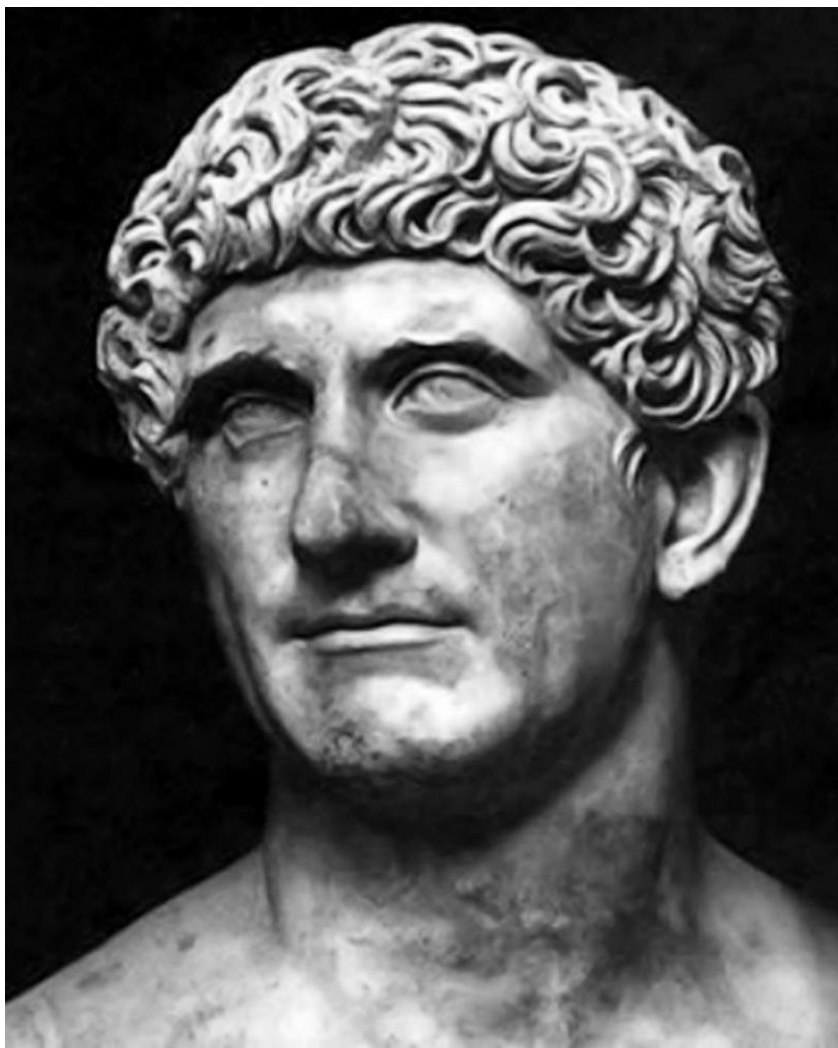
(zdroj: ADKINS, L. – ADKINS, R. A., *Antický Řím. Encyklopedická příručka*, Praha 2012, s. 114.)



Kapitola 2: Gaius Iulius Caesar Octavianus - Augustus

Příloha č. 2. 1 – Marcus Antonius

(zdroj: <http://minerdescent.com/2011/08/29/marcus-antonius/>; 31. 5. 2014)



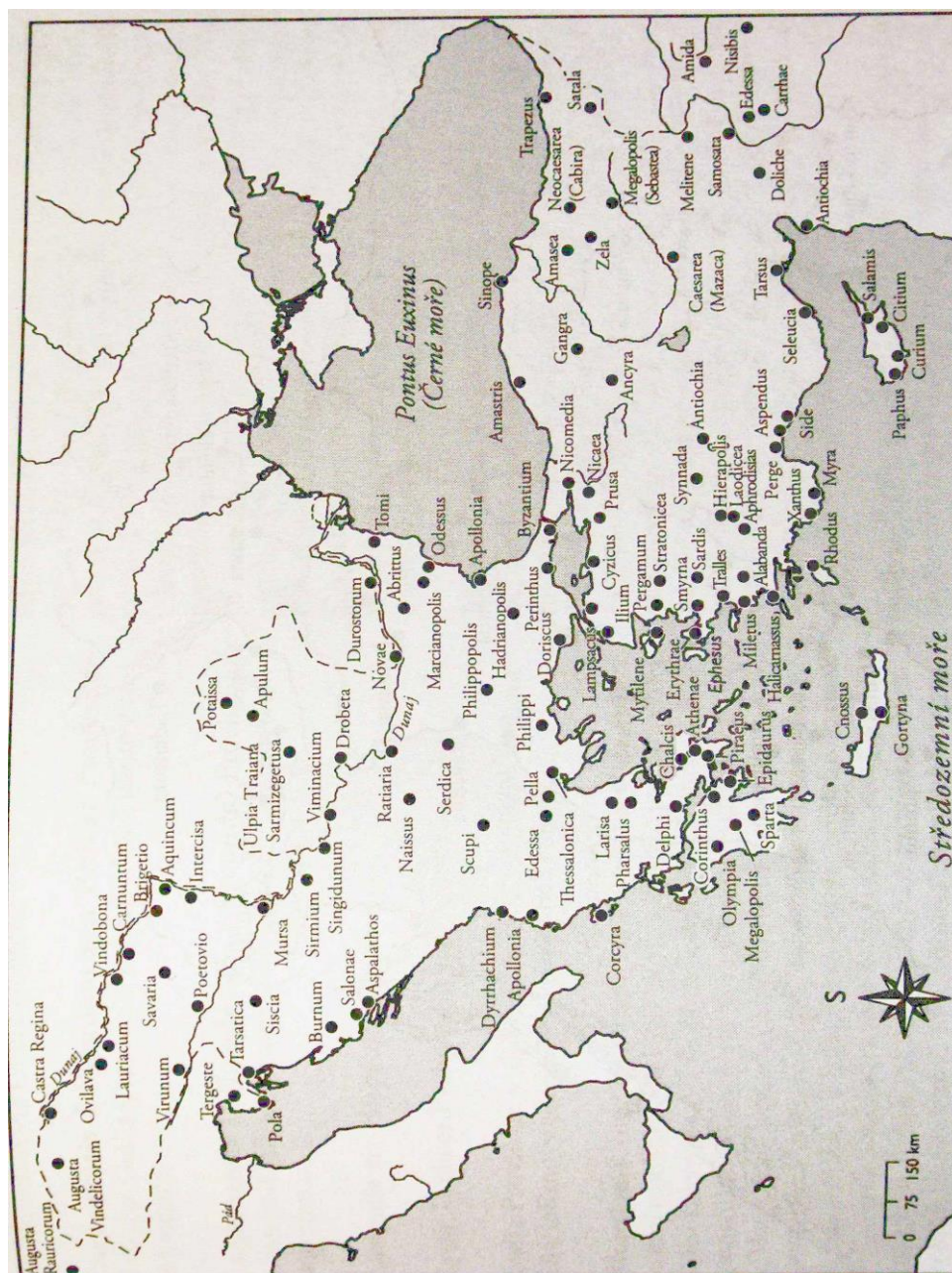
Příloha č. 2. 2 – Octavianus jako mladý muž

(zdroj: CHRIST, K., *Krise a zánik římské republiky*, Praha 2010, s. 329.)



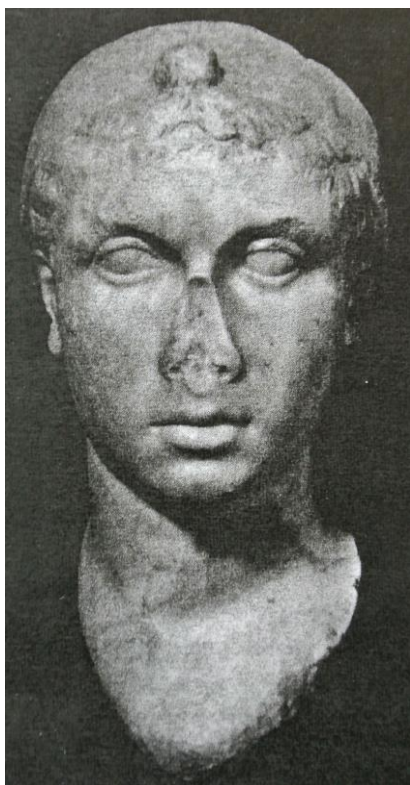
Příloha č. 2.3 – Mapa Východní Evropy a Malé Asie s nejvýznamnějšími městy

(zdroj: ADKINS, L. – ADKINS, R. A., *Antický Řím. Encyklopedická příručka*, Praha 2012, s. 125.)



Příloha č. 2. 4 – Kleopatra

(zdroj: BOATWRIGHT, M. - GARGOLA, D. – TALBERT, R., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina Velikého*, Praha 2012, s. 305.)



Příloha č. 2. 5 - Publius Vergilius Maro – Zpěvy pastýřské 4. ekloga

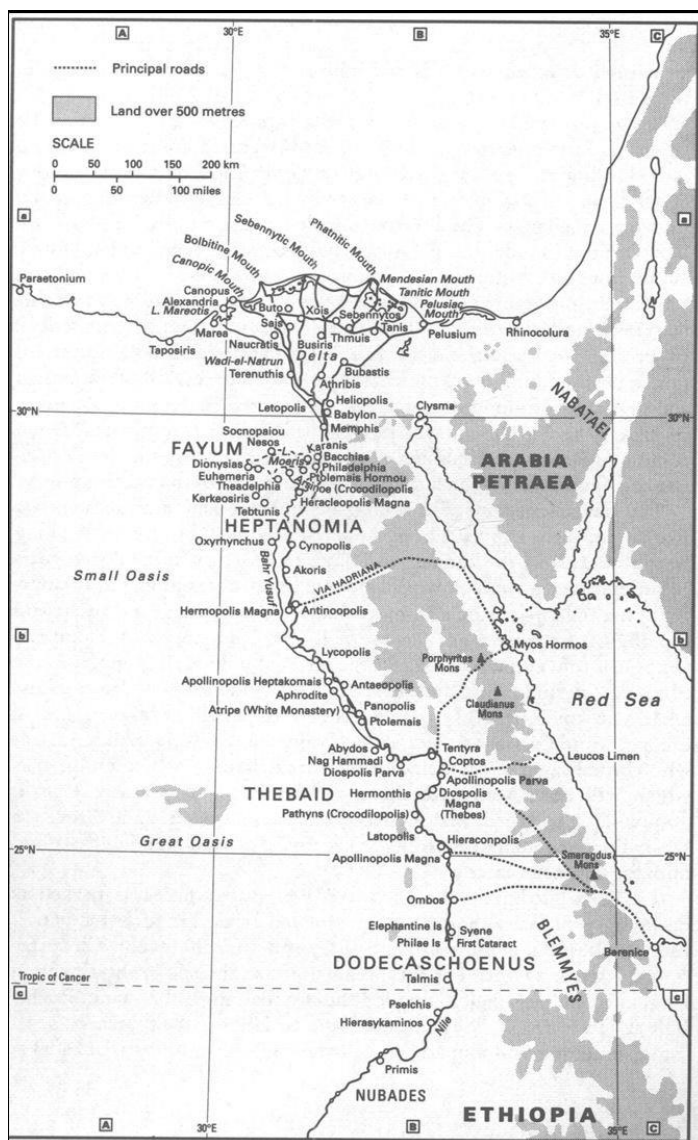
(zdroj: PUBLIUS VERGILIUS MARO, *Zpěvy pastýřské*, Praha, Litomyšl 2004.)

— EKLOGA 4	
Sicilské Múzy, teď zapějme píseň vyššího vzletu. Neteši každého stromky a keře nízkého vzrůstu. Budem-li o lesích zpívat, musí být konzula hodny.	
Poslední věk již vzhází určený kumskou věštbou, velký světový řád znovu rodí se z průběhu věků.	5
Vrací se zase Panna, vrací se Saturnus k vládě, nový lidský rod se snáší z nebeských výšin. Chlapci, jenž rodí se právě a jímž rod železný skončí a rod zlatý zase povstane po celém světě, přej, čistá Lucino. Apollo tvůj již nastoupil vládu.	10
Ty budeš konzulem, Pollio, až ten skvělý věk vzejde a velké měsíce začnou běžet vesmírným rokem. Ty budeš vůdcem, až zbylé stopy prohřešků našich budou smyty a země zbaví se stálého strachu. On bude životem boha žít a uvidí bohy spolu s hérozy, sám mezi nimi. A svět bude řídit, kde se otcovskou zásluhou rozhostil mírový poklid.	15
Zprvu ti, chlapče, jen skrovné dárečky poskytne země, aniž by ji kdo vzdělal. Všude bloudivý břečťan s kozlíkem rozroste se a leknín s akantem smavým. Kozičky samy přijdou s vemeny plnými mléka domů a obrovských lvů se stáda nebudou děsit.	20

25	Sama tvá kolébka vzpučí a bude tě konejšit květy. Zahyne zraje a také bylina mámicí jedem zajde a vzácný asyrský amón poroste všude.	50	Nastup svou vznešenou dráhu, tvůj čas teď nastává právě, drahý potomku bohů, velký výhonku Dív! Pohleď, jak celý svět se chvěje v tíži své klenby, země, pásy moří i nesmírné výšiny nebes. Pohleď, všechno má radost z nadcházejícího věku.
30	Až začneš chápat slávu héroů a skvělé činy svého otce, až budeš s to poznat podstatu ctnosti, zvolna hebkými klásky se do zlata rozvlíní pole, v nepěstěném trní se objeví červené hrozny a tvrdé duby budou zroseny kapkami medu.	55	Ó, kéž mi ještě zbude část dlouhého života k tomu, a také dostatek hlasu, abych tvé vyzpíval skutky. Tu by mě nepředěl v zpěvu ani Orfeus thrácký, ani Linus, ac' jednomu matka a druhému otec pomáhat hledí: Kalliopea a Apollón krásný. Kdyby Pan závodil se mnou před svojí Arkádií, i jeho Arkadie by musela porážku přiznat.
35	Ještě však pozůstatky dřívějších špatností zbydou. A ty přiměj lidi loděmi Thetidu dráždit, obhánět hradbami města a do země zaryvat brázdy. Tehdy zas nový Tifys bude a nová zas Argo poveze vybrané reky. A nové války zas budou. Znovu zas vyslán k Trójii bude i Achilles velký.	60	Začni, malý chlapče, poznávat matku svým smíchem. Deset měsíců dlouhých jí přineslo trápení dosti. Usměj se, chlapče: komu rodiče nesplatí úsměv, toho bůh za hodna neuzná stolu a bohyně lůžka.
40	Porom však, až tě jednou věk vyzrálý učiní mužem, rejdaf sám od sebe moře opustí, borový koráb nebude rozvážet zboží: vše každému dá jeho země. Pole se radlice zbaví a stejně i vinice srpu, staný oráč těž šíji býka uvolní od jha. Vlna se nebude učit různými barvami klatat, ale již na louce beran sám od sebe zbarví své rouno purpurem sladce rudým či zase šafránem žlutým, jehňata na pasívkách santál obleče nachovým šatem. "Takové předejte věky," řekly svým vřetenům Parky svorně, vždyť vůle osudu byla již určena pevně.	45	

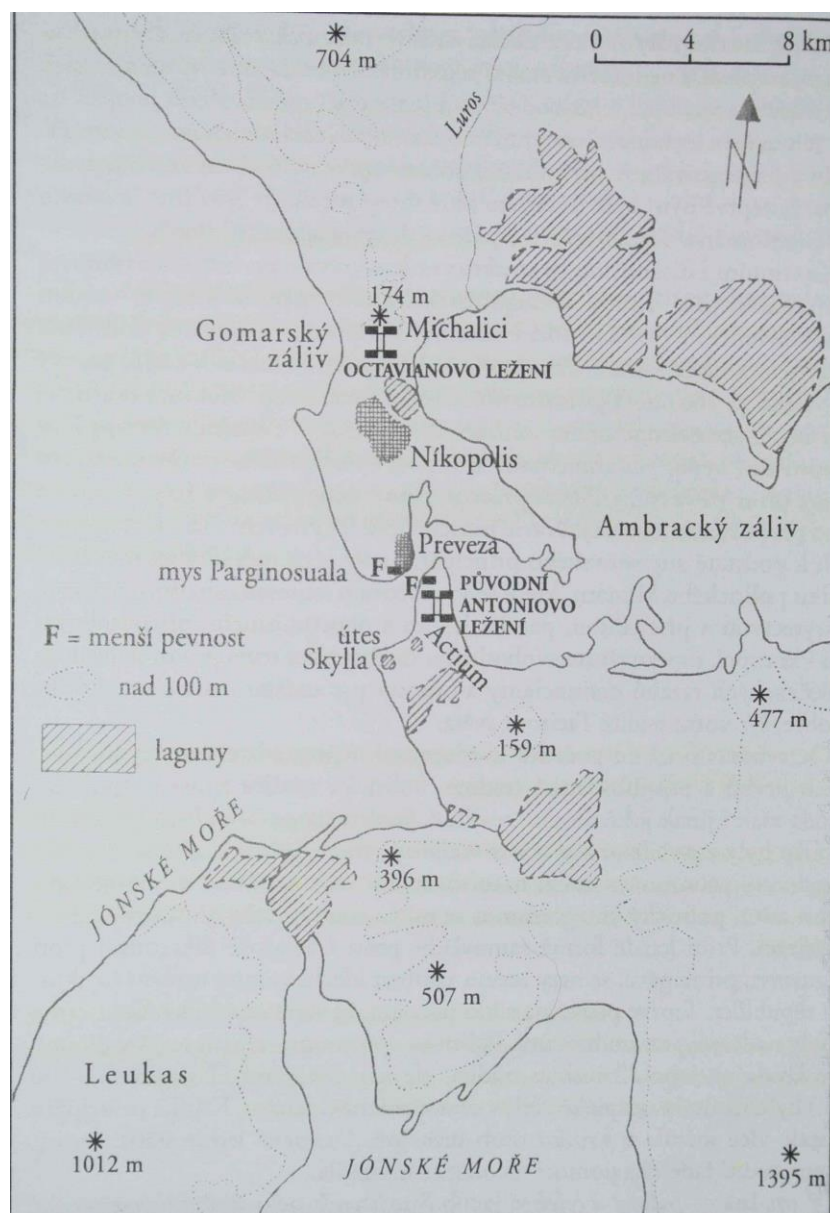
Příloha č. 2. 6 – Mapa Egypta

(zdroj: BOWMAN, A. K. – CHAMPLIN, E. – LINTOTT, A. (ed.), *The Cambridge Ancient History. Volume X. The Augustan Empire, 43 B. C. – A. D. 69*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 678.)



Příloha č. 2. 7 – Actium

(zdroj: CHRIST, K., *Krize a zánik římské republiky*, Praha 2010, s. 354.)



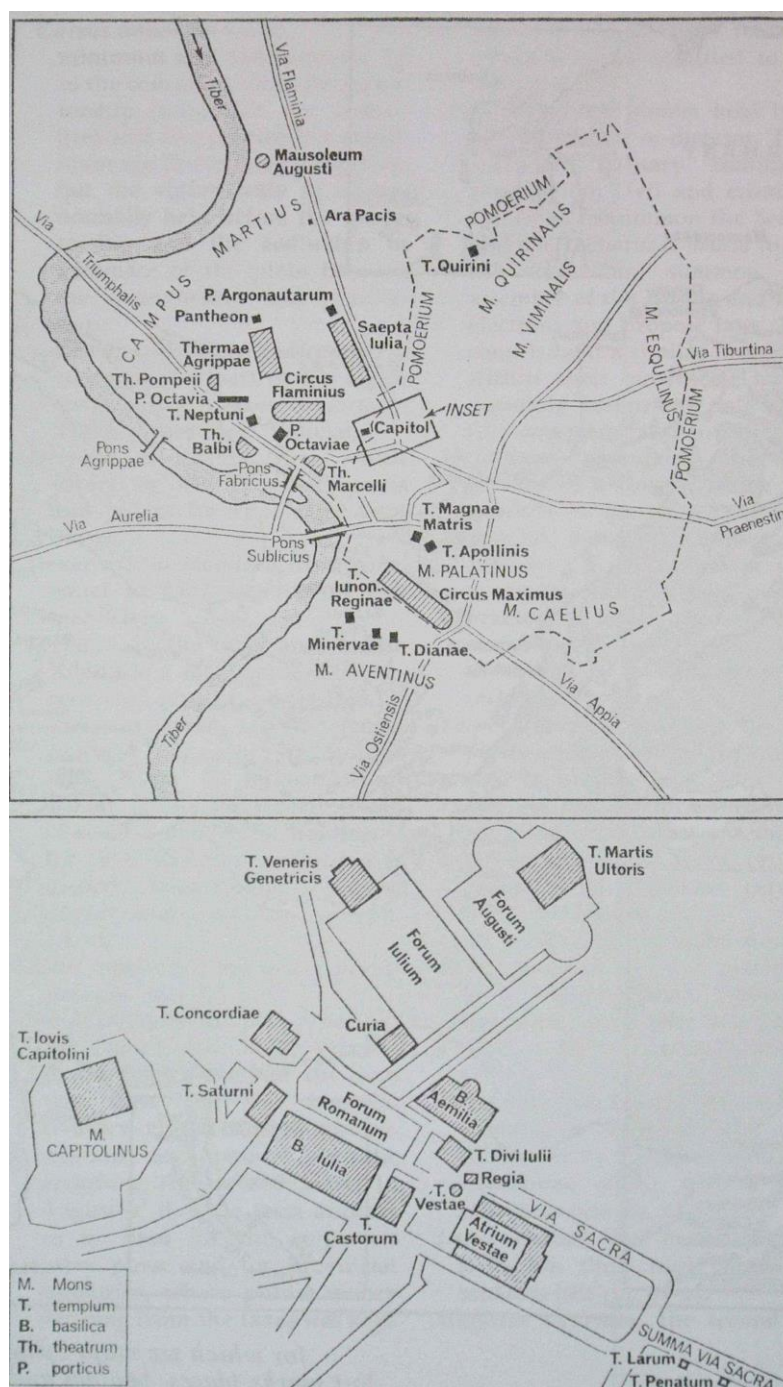
Příloha č. 2. 8 – Ara Pacis Augustae

(zdroj: <https://cdm.reed.edu/ara-pacis/assets/images/title-page-light.jpg>; 31. 5. 2014)



Příloha č. 2. 10 – Řím v době Augustova úmrtí

(zdroj: JONES, A. H. M., *Augustus*, London 1970, s. 180 - 181.)



Příloha č. 2. 11 – Curia Iulia

(zdroj: <http://images.cdn.fotopedia.com/flickr-3961543689-image.jpg>; 31. 5. 2014)



Příloha č. 2. 12 – Forum Augustum

(zdroj:

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2d/RomaForoAugusto.JPG>;

31. 5. 2014)



Příloha č. 2. 13 – Socha Augusta

(zdroj: ADKINS, L. – ADKINS, R. A., *Antický Řím. Encyklopedická příručka*, Praha 2012, s. 20.)



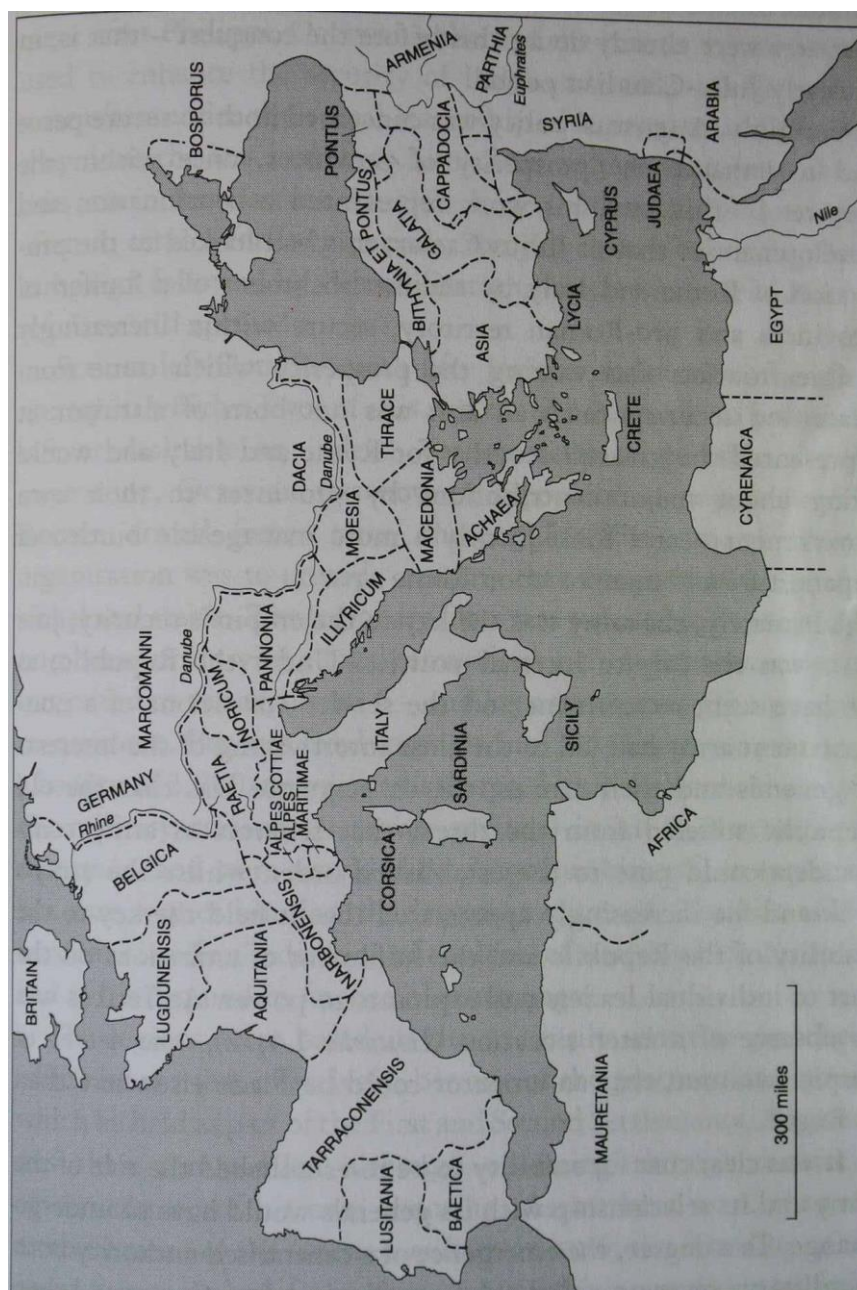
(zdroj: ECK, W., *Augustus*, Praha 2004.)

(zdroj: ECK, W., *Augustus*, Praha 2004.)



Příloha č. 2. 15 – Římská říše v roce 14 po Kr.

(zdroj: SHOTTER, D., *Augustus Caesar*, London 2005, s. 75.)



Kapitola 3: Římské dějiny a jejich ohlas ve světě filmu

Příloha č. 3. 1 – Plakát k filmu Iulius Caesar (1953)

(zdroj: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/0/0e/Julius_caesar.jpeg;
31. 5. 2014)



Příloha č. 3. 2 – Plakát k filmu Spartacus (1960)

(zdroj: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cc/Spartacus_-_1960_-_poster.png; 31. 5. 2014)



Příloha č. 3. 3 – Plakát k filmu Cleopatra (1963)

(zdroj: [http://3.bp.blogspot.com/-](http://3.bp.blogspot.com/-4BTKBMwM8Ik/UXjCcULZ7qI/AAAAAAAAAAc/PJUgHTFz_Uw/s1600/cleopatra+1.jpg)

[4BTKBMwM8Ik/UXjCcULZ7qI/AAAAAAAAAAc/PJUgHTFz_Uw/s1600/cleopatra+1.jpg](http://3.bp.blogspot.com/-4BTKBMwM8Ik/UXjCcULZ7qI/AAAAAAAAAAc/PJUgHTFz_Uw/s1600/cleopatra+1.jpg); 31. 5. 2014)

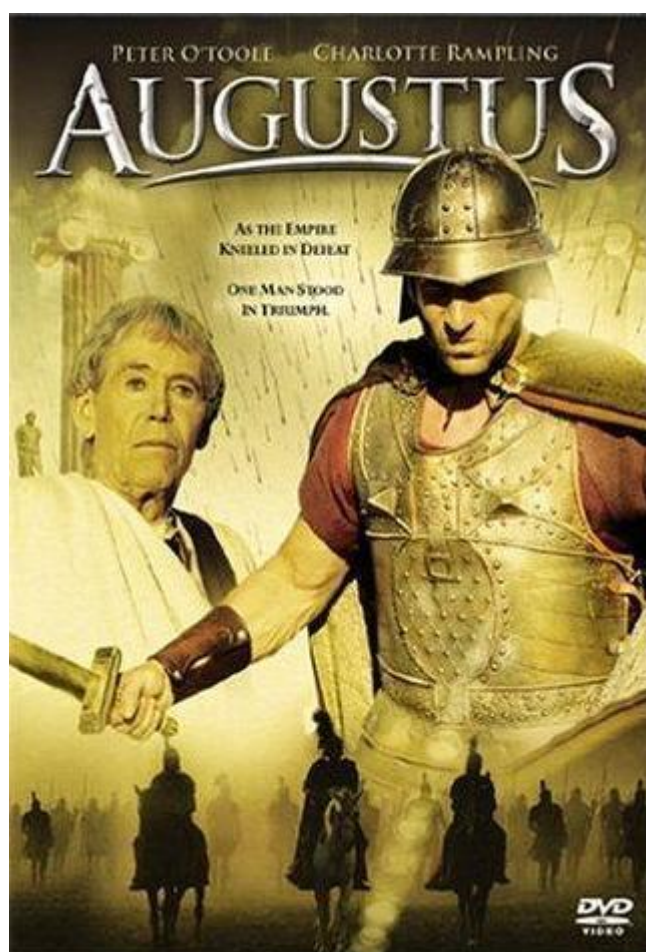


***Příloha č. 3. 4 – Plakát k filmu Augustus, první císař římský
(2003)***

(zdroj:

http://img.csfd.cz/files/images/film/posters/000/060/60030_abbd8e.jpg?h180&1;

31. 5. 2014)



Kapitola 4: Porovnání filmové a skutečné osobnosti Augusta

Příloha č. 4. 1 – Peter O’Toole jako filmový Augustus

(zdroj: <http://www.librarising.com/astrology/celebs/images2/NOP/peterotoole.jpg>;
31. 5. 2014)



Příloha č. 4. 2 – Benjamin Sadler jako filmový Octavianus

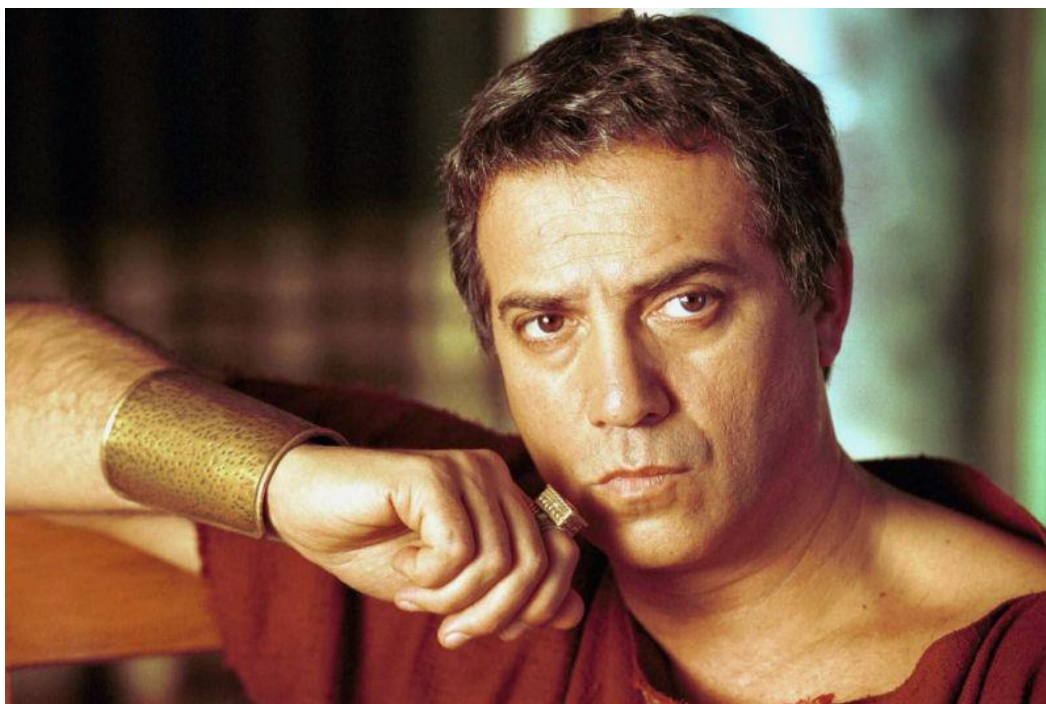
(zdroj: <http://www.fdb.cz/film/augustus-prvni-cisar-rimsky-imperium-augustus/fotogalerie/40299>; 31. 5. 2014)



Příloha č. 4. 3 – Massimo Ghini jako filmový Marcus Antonius

(zdroj:

http://a2.tvspielfilm.de/imedia/0850/2240850,Q9dpB8jitxuDkdRiMYAXLdPnWFqRtVXKAO28Io7_jhBbMtSCVai_EnHoxeVgiZb1aX+nfpXBgAMmtjWsCqzvHg==.jpg; 31. 5. 2014)



Příloha č. 4. 4 – Charlotte Rampling jako filmová Livia

(zdroj: <http://img64.imageshack.us/img64/441/aug01vt1.jpg>; 31. 5. 2014)



Příloha č. 4. 5 – Vittoria Belvedere jako filmová Iulia

(zdroj:

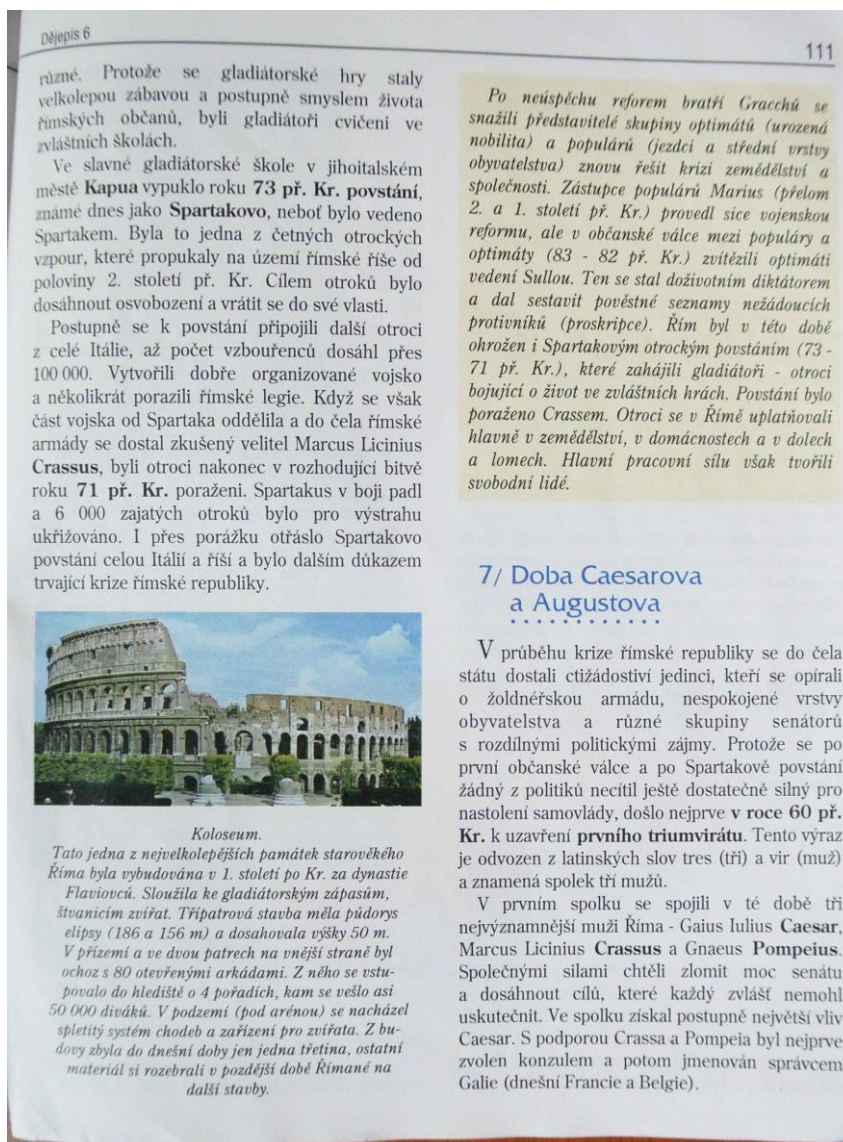
http://lightstorage.ecodibergamo.it/mediaon/cms.ecodibergamo/storage/site_media/media/photologue/2014/2/27/photos/cache/donne-di-potere-nellantichita-se-ne-parla-per-la-festa-della-donnap_38686af4-9efe-11e3-ba84-aecfba856b2a_display.jpg;
31. 5. 2014)



Kapitola 5: Využití filmu *Augustus, první císař římský* ve výuce dějepisu

Příloha č. 5. 1 – Doba Caesarova a Augustova v učebnici dějepisu pro 6. ročník

(zdroj: KOUČKÁ, I., *Dějepis 6*, Praha 1997, s. 111 – 114.)



„Vnitrozemci většinou nesíjí, nybrž žijí se mlékem a masem a oblekají se kožemi. Všichni Britanové se však natírají dorytem, který je zbarvuje na modro, a tím strašlivější je jejich vzezření v bitvě; nosí dlouhé vlasy a na všech částech těla se holí, vyjma hlavu a horní ret. Manželky jich má vždy deset až dvanáct společně, a to hlavně bratři s bratřími a otcové se syny; ale ti, kteří se z nich narodí, jsou pokládáni za děti těch, do jejichž domu byla která panna prvně uvedena.“

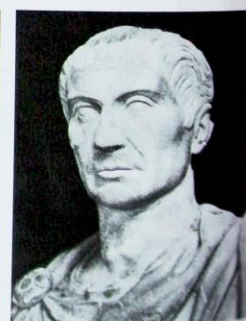
Ukázka z díla C. I. Caesara *Zápisky o válce galské*. Státnické a vojenské schopnosti byly u Caesara spojeny s mimořádným nadáním spisovatelem a řečníkem. Z jeho literárních děl vynikají *Zápisky o válce galské*, kde vylíčil svoje boje v Galii, Germánii a Británii. Druhým významným dílem jsou *Zápisky o válce občanské*, ve kterých popsal události prvních dvou let druhé občanské války. Oba spisy mají objasnit a ospravedlnit Caesarovo jednání, a proto nejsou vždy pravdivé. Přesto poskytují cenné údaje zejména o průběhu bojů a o galské a germánské společnosti.

Triumvirátu chtěl každý z jeho členů využít k posílení svého postavení, a proto se spolek brzy rozpadl. Po Crassově smrti se Pompeius sblížil s optimáty a získal na svou stranu senát. Ten vyzval Caesara, aby po návratu z Galie rozpustil vojsko. Caesar odmítl a začátkem roku 49 př.

Kr. překročil se svou žoldnéřskou armádou říčku Rubico, tvořící hranici mezi nově vytvořenou provincií Galii a vlastní Itálií. Odtud pochází také jeho známý výrok „Kostky jsou vrženy“ (Alea iacta est).

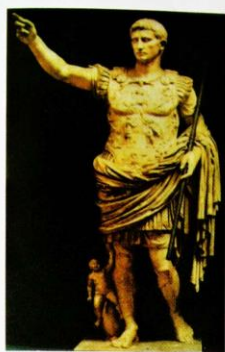
Střetnutím Caesara a Pompeia začala **druhá občanská válka** v Římě (49 - 45 př. Kr.), která skončila porážkou Pompeia a jeho přívrženců. Příčiny **Caesarova vítězství** musíme hledat v krizové situaci římské republiky i v samotné osobnosti Caesarově. Ten se ukázal jako vynikající vojevůdce a vychoval si velké množství oddaných vojáků. V Galii shromáždil ohromné bohatství a získané peníze využil k darům pro chudinu

C. I. Caesar pocházel ze starobylého a vznešeného rodu Iuliů. V průběhu své politické kariéry zastával úřady kvéstora, aedila, nejvyššího náboženského představitele Říma (pontifika), praetora. Po uzavření 1. triumvirátu byl zvolen v roce 59 př. Kr. konzulem. Od roku 48 byl diktátorem na neurčitou dobu a tribunem na doživotí. Příbuzenskými vztahy byl vázán k populárium, neboť jeho teta Iulia byla manželkou Maria, jeho první žena Cornelia dcerou dalšího významného představitele populárního dle Iulia si vzala Pompeia. Během tažení do Egypta porodila královna Kleopatra Caesarovi syna Kaisarióna.



C. I. Caesar (100 - 44 př. Kr.).

Události galských a občanských válek.



Augustus (63 př. Kr. - 14 po Kr.).

Místo původního jména Gaius Octavianus užíval císař titul Imperator Caesar Augustus. Jeho důležitým cílem bylo obnovit staré dobré mravy a náboženství. Dal zbudovat nádherné chrámy (Apollonův na Palatinu a Pantheon). Velkou pozornost věnoval také literatuře, která byla sponzorována štědrým příznivcem umění a literatury C. C. Maecenatem (odtud slovo mecenáš). K jeho přátelům a rádčům patřil i M. V. Agrippa, hlavní vojevůdce císaře.

Augustus totiž nebyl tak vynikajícím vojevůdcem jako Caesar. Svědectvím o jeho státnické činnosti je rozsáhlý latinský nápis z Ankary (dnešní Turecko). V manželství byl císař docela šťastný, avšak trápila ho otázka nástupnictví, neboť se nedomáhal vlastního syna. Problémy činila otcí i dcera Julia. Pro nemravný život byla poslána do vyhnanství.

a k podplácení vlivných členů senátu. Veterány získal rozsáhlou kolonizací a přidělováním půdy.

Po ukončení občanské války se Caesar stal samovládce. Prohlásil se **diktátorem**, nejprve na deset let, později doživotně. Zároveň byl zvolen konzulem a získal pravomoc nejvyššího kněze a tribuna lidu. Kromě jeho hospodářských a sociálních zákonů vystupuje do popředí reforma římského kalendáře. Nový **juliánský kalendář** měl 365 a jednu čtvrtinu dne a platil v Evropě až do 16. stol., kdy byl změněn na současný gregoriánský.

Caesarovy reformy směřovaly ke všem vrstvám obyvatelstva říše. Měly obnovit hospodářství Itálie obyvácených občanskými válkami a nastolit

politický a sociální smír. Systém nastupující samovlády však nemohli přijmout republikáni z řad senátu. Aby republiku zachránili, spikli se proti Caesarovi. **15. 3. 44 př. Kr.** zavraždili **Caesara** při zasedání senátu Marcus Junius Brutus a Gaius Cassius Longinus.

Samotná smrt diktátora však nemohla republiku obnovit. Po Caesarově zavraždění propukly v Římě nové nepokoje. V čele přívrženců Caesara stáli vojevůdce Marcus **Antonius** a adoptovaný Caesarův syn **Octavianus**, který byl vnukem Caesarovy sestry. Když porazili společné vojsko republikánů v bitvě u Filipp v Makedonii roku 42 př. Kr., střetli se Antonius a Octavianus v boji o prvenství v Římě.

Octavianus získal na svoji stranu senát, který byl pobouřen tím, že Antonius začal rozdávat římské provincie královně Kleopatře. Rozhodující námořní **bitva** mezi soupeři proběhla **u mysu Akción** v roce **31 př. Kr.** Porazený Antonius a Kleopatra spáchali sebevraždu a Egypt byl připojen jako další provincie k Římu.

Octavianovi se otevřela cesta ke konečnému **zavedení samovlády**. Protože tradice římské republiky byla ještě velmi silná, snažil se zpočátku navázat na republikánský systém vlády. Ponechal proto senát, lidové shromáždění a všechny republikánské úřady. Nejdůležitější úřady ale zastával sám. Byl doživotním tribunem lidu, nejvyšším knězem a vrchním velitelem římské armády.

Jako první občan Říma stál Octavianus také v čele senátu, do kterého dosadil své přívržence.

„Ve styku s ní tkvěla neodolatelná přitažlivost a její slícnost spolu se svůdností projevující se při hovoru a s jemným chováním, jež ji při zábavě jaksi obklopovalo, to budilo v nitru vzrušující dojem... Vypráví se, že byl s oněmi fíky přinesen jedovatý had, jenž byl jimi a těmi listy shora přikryt - neboť tak prý to Kleopatra poručila, aby ji to zvíře napadlo tělo, aniž by o tom věděla... Jiní zase říkají, že prý byl ten had chován uzavřen ve džbáně a Kleopatra prý jej zlatým kuželem tak dlouho dráždila a rozdivočovala, až se vyřítíl a zahryzl do paže. Pravdu nezná nikdo.“

Ukázka o Kleopatře a její smrti z Plútarchových Srovnávacích životopisů.

Caesar

*Kostky jsou vrženy - Alea iacta est.
Přišel jsem, uviděl jsem, zvítězil jsem. -
Venit, vidi, vici.
I ty, můj synu. - Et tu, mi fili.*

Augustus

*Nalezl město z cihel a opustil město z mramoru. -
Urbe[m] lateritiis invenit, marmoream reliquit.
Varre, Varre, vrať mi mé legie. -
Varre, Varre, rede mihi legiones meas.*

Caesarovy a Augustovy slavné výroky.

Lidové shromáždění sice svolával, ale to volilo jím doporučené úředníky a schvalovalo jeho návrhy zákonů. Přízeň u občanů získal i péčí o zásobování města, starostí o vodovody a dohledem nad morálkou. Tak Octavianus ve skutečnosti zaujal ve státě **nadřazené postavení**. Vnější výrazem jeho moci bylo jméno, které přijal - **Augustus** (vznešený). Svými reformami a opatřeními položil základy nového státního zřízení - **císařství**. Tento pojem je odvozen od latinského slova Caesar.

Většina obyvatelstva se s císařstvím smířila, neboť Augustus zavedl klid a pořádek v říši. Jeho **vláda (27 př. Kr. - 14 po Kr.)** byla naplněna snahami o obnovení hospodářství a dosažení sociální rovnováhy. Protože základem obživy nadále zůstalo zemědělství, hledal Augustus nové formy obdělávání půdy. Četné pozemky přidělil veteránům, aby si uchoval jejich přízeň a aby je finančně zabezpečil.

Císař také vydal velmi přísné zákony proti útěkům otroků a omezil jejich propouštění. Vystoupil proti **úpadku morálky** ve společnosti a kritizoval zkažené mravy římské zlaté mládeže, rozklad rodiny, přepych v římské společnosti a úpadek víry ve stará tradiční božstva. Významnou pomocnicí při prosazování Augustových opatření se stala **díla** slavných římských básníků.

obyvatelstvo říše	40 až 50 milionů
římská občanství celkem	asi 4,5 milionu
obyvatelé města Říma	asi 700 000
chudina s přiděly obilí	asi 200 000

Přibližný počet obyvatelstva říše za Caesara.

V 1. triumvirátu (spolku tří mužů) se v roce 60 př. Kr. spojily v té době tři nejvýznamnější osobnosti Říma - Caesar, Pompeius a Crassus. Když spolek splnil osobní cíle svých členů a Crassus zemřel, došlo k válce mezi Caesarem a Pompeiem (druhá občanská válka 49 - 45 př. Kr.). Po porážce Pompeia zavedl Caesar v Římě diktaturu. Mezi jeho opatřeními vyniká zejména reforma kalendáře (julianský kalendář). Pro záchranu republiky však její stoupenci 15. 3. 44 př. Kr. Caesara zavraždili. Do čela Caesarových přívrženců se postavili jeho adoptivní syn Octavianus a vojevůdce Antonius, kteří se však nakonec střetli o nadvládu v Římě v bitvě u mysu Aktion (31 př. Kr.). Důsledkem Octavianova vítězství bylo zavedení nové formy státního zřízení - císařství. Octavianus také přijal jméno Augustus (vznešený).

8/ Římské císařství

Augustovi nástupci již vládli jako **neomezení panovníci**. Lidové shromáždění se nescházelo a senát byl pouhým vykonavatelem vůle císaře. Dokladem posílení císařské moci bylo i to, že císař požíval božských poct. Ukončení občanských válek a upevnění císařství však vytvořily podmínky pro obrovský **hospodářský a kulturní rozkvět římské říše v 1. - 2. století po Kr.**

V zemědělství se šířila nová forma obdělávání půdy - **kolonát**. Spočívala v pronajímání půdy svobodným bezzemkům a propuštěným otrokům, kteří na ní samostatně hospodařili. Nájemci - **kolóni** uzavírali s vlastníky půdy smlouvu. Na jejím základě odváděli část výtěžku majiteli pozemku, avšak zbytek výnosu si ponechávali. Kolóni se zpočátku snažili zvyšovat úrodu, protože se tím zvětšoval i jejich zisk. Kolonát tak dočasně zastavil pokles zemědělské výroby na latifundích, která začala trpět útoky otroků a jejich úbytkem.

Nová forma obdělávání půdy se rozvíjela na území Itálie i v **provinciích**. Ty se staly hospodářskou oporou Říma, neboť ho zásobovaly zemědělskými a řemeslnými výrobky a zpro-

Příloha č. 5. 2 – Pracovní list

Dějepis
6. ročník
Doba Augustova

Pracovní list – Doba Augustova

1. Opakování (s pomocí ukázek a učebnice)

a/ Otázky k sekvenci č. 1

Kdo to byl Caesar?

Jaký se nazýval spolek, který založili společně Caesar, Crassus a Pompeius?

Proč Caesar bojoval u Mundy?

V kterých letech trvala občanská válka?

b/ Otázky k sekvenci č. 2

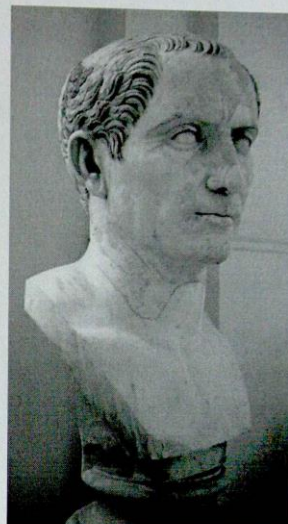
Co znamenají písmena SPQR?

Kdo je to diktátor?

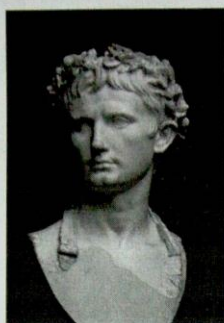
Ve kterém roce zemřel Gaius Iulius Caesar?

Kdo jej zavraždil? Znáš jejich jména?

1



2. Výklad – Augustův příběh (doplň s pomocí ukázek)



Po Caesarově smrti se do čela jeho přívrženců postavili

a _____ (napíš jména). Octavianus jako Caesarův adoptovaný syn a jediný dědic žádal potrestání Caesarových vrahů: _____,

_____ a _____ (napíš jména). Marcus Antonius nejevil žádnou ochotu pomoci Octavianovi, aby porazil Caesarovy vrahy, a tak jej Octavianus zbavil konzulského křesla v senátu. Octavianus si však

uvědomil, že pokud chce porazit Caesarovy vrahy, musí požádat o pomoc. V roce 43 př. Kr. se _____, _____ a _____ (napíš jména) sešli a vytvořili tzv. druhý triumvirát. Zavázali se, že si budou vzájemně pomáhat a rozhodli se, že se zbaví všech svých nepřátel. Tyto popravy nazýváme _____. V roce 42 př. Kr. v bitvách u _____ (napíš místo) byli konečně vrazi Gaia Julia Caesara potrestáni. Triumvírové si pak rozdělili území římské říše mezi sebe. Marcus Antonius odjel na Východ, kde se setkal s _____ (napíš jméno).

Egyptská královna však Marka Antonia natolik ovlivnila, že se Antonius rozhodl Octavianiana zničit. Octavianus neváhal a přečetl v senátě Antoniovu závěť, kde bylo psáno, že Antonius odkázal římské provincie Kleopatřiným dětem. Toto byla záminka pro vyhlášení války. Konečná bitva mezi Octavianem a Markem Antoniem se odehrála v _____ (kterého roku) u mysu _____. V této bitvě byl s konečnou platností _____ (napíš jméno) poražen a Octavianus se stal jediným vládcem římské říše.

Octavianus navázal na republikánský systém vlády: obnovil moc senátu i dalších republikánských úřadů. Rozhodně se však nehodlal zbavit své nově nabyté moci, a tak se stal nejvyšším velitelem armády, nejvyšším veleknězem, ale především zastával doživotní úřad tribuna lidu. Přízeň u občanů si získával tím, že zásadně zlepšil životní podmínky v Římě: vybudoval nové _____, odtokové kanály a další užité stavby. Nechal vystavět nové chrámy a fora. Reformoval zákony, stavěl _____ po celé římské říši a celkově se staral o blaho občanů. Ačkoliv obnovil moc senátu, i nadále si zachoval nadřazené postavení. Výrazem jeho moci bylo i jméno, které přijal: _____ (napíš jméno). Svými reformami položil základy nového státního zřízení: _____ (jak toto zřízení nazýváme).

